

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

Збірник наукових праць
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Серія «Філологія»

Випуск 51

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

Рекомендовано до друку вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 14 від 22 грудня 2022 року)

Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі філологічних наук (спеціальність 035 «Філологія») відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 420 від 19.04.2021 р. (додаток 3) і зареєстровано в міжнародних наукометричних базах **Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography (PBN), ResearchBib – Academic resource index, Cite Factor, Index Copernicus (ICV 2017 = 66.18; ICV 2018 = 80.88; ICV 2019 = 73.76).**

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
КВ № 21249-11049Р від 27.02.2015 року.

Відповідальність за достовірність наведених у публікаціях фактів, дат, найменувань, прізвищ, імен, цифрових даних несуть автори статей. Думка редакційної колегії може не збігатися з думкою авторів.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія» / ред. кол. **Марія Федурко** (головний редактор) та ін. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Випуск 51. 144 с. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51>

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

PROBLEMS OF HUMANITIES

a collection of scientific articles

**Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University**

«Philology» Series

Issue 51

“Helvetica”
Publishing House
2022

ISSN 2522-4557 (Print)
ISSN 2522-4565 (Online)

Recommended for printing by Academic Council
of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(December 22, 2022, Minutes № 14)

Problems of humanities: a collection of scientific works of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University. Series «Philology» is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category B in the field of philological sciences (specialty 035 «Philology») according to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 420 dated 19.04.2021 (Annex 3) and registered in the international scientometric databases **Google Scholar, Polish Scholarly Bibliography (PBN), ResearchBib – Academic resource index, Cite Factor, Index Copernicus (ICV 2017 = 66.18; ICV 2018 = 80.88; ICV 2019 = 73.76).**

The state registration of mass media Certificate: KB No 21249-11049P of 27 February, 2015.

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the facts, dates, names, surnames, names, and digital data contained in the publications. The opinion of the editorial board may not coincide with the views of the authors.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Problems of Humanities. «Philology» Series : a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University / **Mariya Fedurko** (Editor-in-chief) & others. Drohobych : Publishing House “Helvetica”, 2022. Issue 51. 144 p. DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Федурко Марія Юліанівна – головний редактор, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Альбота Соломія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, заступник декана магістратури з міжнародних навчально-наукових проєктів Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій Національного університету «Львівська політехніка».

Косович Ольга Василівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Котович Віра Василівна, доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Кушлик Оксана Павлівна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Мацьків Петро Васильович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Яремко Ярослав Петрович, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Чижевський Фелікс, Prof. dr hab. (Університет Марії Кюрі-Склодовської (UMCS), Польща).

EDITORIAL BOARD

Maria Fedurko – **Editor-in-chief**, *Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Philological Disciplines and Methods of their Teaching in Primary School, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Solomiia Albota, *PhD in Philology, Senior Lecturer at the Department of Applied Linguistics, Deputy Dean of Master Studies for Educational and Scientific Projects of the Institute of Computer Sciences and Information Technologies, Lviv Polytechnic National University.*

Olha Kosovych, *Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Romanic and Germanic Philology, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.*

Vira Kotovych, *Doctor of Philology, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Philological Disciplines and Methods of their Teaching in Primary School, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Oksana Kushlyk, *Doctor of Philology, Associate Professor, Professor at the Department of the Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Petro Matskiv, *Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of the Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Yaroslav Yaremko, *Doctor of Philology, Associate Professor, Professor at the Department of the Ukrainian Language, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University.*

Feliks Chyzhevskiy, *Prof. dr hab. (University of Maria Curie-Skłodowska University, Poland).*

ЗМІСТ

БІЛЯЦЬКА Валентина. Вірші-присвяти Анатолія Шкуліпи	9
БРОВКІНА Оксана, ДАНИЛЬЧЕНКО Світлана. Особливості реалізації маніпуляції в англomовному рекламному дискурсі.....	16
ВЕЛИЧКОВСЬКА Юлія. Образ козака-воїна в українській літературі XVIII століття	22
VERHUN Larysa, BYJAK Nataliia. Translation of proper names in educational terminology	29
ВИСОЦЬКА Марія. Складені ойконіми України на -івк-а XIX–XXI століть	36
ВОЛОХ Світлана. Шляхи формування англomовної академічної текстової компетентності.....	48
ЗБОЛА Марта. Національно-екзистенційні виміри лірики Івана Гнатюка	57
КОЗІЙ Ольга. Особливості втілення концепту <i>крила</i> в літературно-художніх текстах (на матеріалі творів зарубіжних і українських письменників).....	64
ЛИЧУК Світлана. Лексико-семантичні особливості назв жіночих та чоловічих головних уборів покутян (на матеріалі говірок Стечеви і Стецівки, Івано-Франківська область, Україна).....	70
МУЛЯР Ірина. Назви дрібних меблевих аксесуарів у сучасній українській мові	76
ПАВЛОВА Алла. Осмислення антропологічної моделі в системі сучасної фольклорної парадигми (на прикладі вітчизняного наукового дискурсу XXI ст.)	84
ПАВЛЮК Олена. Особливості вербалізації концепту <i>supériorité sur les autres</i> у романі Мюріель Барбері «La gourmandise».....	91
ПЕТРИНА Оксана, КАПУСНЯК Христина. Особливості комунікативного стилю автобіографічних творів (на матеріалі твору Мей Маск «Жінка, в якій є план»).....	99
ПРАДІД Юрій. Типологія українських прізвищ та імен (на матеріалі прізвищ моїх однокурсників по педучилищу).....	109
СТЕПАНОВ Віталій, ЛАСЮЧЕНКО Віталій. Перцептивно-образний шар концепту <i>незалежність</i> в американському дискурсі.....	119
ЧЕРНОВА Юлія. Переклад власних назв у сучасному фентезі (на матеріалі роману Ренсома Ріггза «Пташині збори»).....	129
KARACHUN Yuliia, BORKOVSKA Inna. Semantic and pragmatic relations between compound terms-noun in electrical engineering.....	135

CONTENTS

BILIATSKA Valentyna. Poems dedicated to Anatoliy Shkulipa	9
BROVKINA Oksana, DANYLCHENKO Svitlana. Peculiarities of implementation of manipulation in the English – language advertising discourse.....	16
VELYCHKOVSKA Yuliia. The image of the Cossack Warrior in Ukrainian literature of the XVIII century	22
VERHUN Larysa, BYJAK Nataliia. Translation of proper names in educational terminology	29
VYSOTSKA Mariia. Composite oikonyms of Ukraine ending in -ivk-a of 19 th –21 th centuries.....	36
VOLOKH Svitlana. Ways to form English language academic textual competence	48
ZOLA Marta. National-existential dimensions of Ivan Hnatiuk's lyrics	57
KOZII Olha. Features of the implementation of the wing concept in literary and artistic texts (based on the materials of the works of foreign and Ukrainian writers)	64
LYCHUK Svitlana. Lexical and semantic features of the names of women's and men's hats of Pokutyans (based on the dialects of the villages of Stetseva and Stetsivka, Ivano-Frankivsk region, Ukraine).....	70
MULIAR Iryna. The names of small furniture accessories in the modern Ukrainian language	76
PAVLOVA Alla. Understanding the anthropological model in the system of the modern folklore paradigm (on the example of the domestic scientific discourse of the 21st century).....	84
PAVLIUK Olena. Peculiarity of verbalization of the concept of <i>supériorité</i> <i>sur les autres</i> in M. Barberi's novel «La gourmandise».....	91
PETRYNA Oksana, KAPUSNIAK Khrystyna. Features of the communicative style of autobiographical works (based on Maye Musk's novel «A Woman Makes a Plan»)	99
PRADID Yuri. Typology of Ukrainian surnames and first names (based on the surnames of my classmates)	109
STEPANOV Vitalii, LASIUCHENKO Vitalii. The image element of the <i>independence</i> concept in American discourse	119
CHERNOVA Yuliia. The translation of proper names in contemporary fantasy (based on the novel «The Conference of the Birds» by Ransom Riggs)	129
KARACHUN Yuliia, BORKOVSKA Inna. Semantic and pragmatic relations between compound terms-noun in electrical engineering.....	135

УДК 82-145 (477.51)

БІЛЯЦЬКА Валентина – доктор філологічних наук, професор кафедри філології та мовної комунікації, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, 49005, Україна (valentina.p@i.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4532-2268>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.1>

Бібліографічний опис статті: Біляцька, В. (2022). Вірші-присвяти Анатолія Шкуліпи. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 9–15, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.1>

ВІРШІ-ПРИСВЯТИ АНАТОЛІЯ ШКУЛІПИ

Анотація. У статті досліджено адресовану лірику в збірці «Озноб» Анатолія Шкуліпи, серед якої виокремлено вірші-присвяти, які є важливим складником поетичної книжки і мають помітне значення в культурно-історичному контексті. Присвяти уточнюють коло прототекстів, є художнім документом і важливим інтерпретаційним кодом, що дає змогу реципієнтові сприймати твір і виявляти в ньому приховані смисли. Вірші-присвяти вітчизняні науковці розглядають як неканонічні жанри і метажанрове утворення, яке вбирає у себе три жанрові форми – послання, присвяту та віршований лист (В. Назарець); як «референсні», або «прикладні» (Ю. Клим'юк); як механізм збереження та ретрансляції індивідуальної, історичної, культурної пам'яті (Л. Скорина); як «інвокативну лірику», модельовану процесом звертання автора до адресата (М. Ткачук). У поетичній збірці «Озноб» А. Шкуліпи вірші-присвяти не завжди мають жанрові рефлексії в назві, у них під назвами вказані адресати з невеликою, але місткою довідкою-характеристикою («Ювілейно-філологічне» – Олександрові Забарному – декану з нагоди славного ювілею філологічного факультету Ніжинського університету імені Миколи Гоголя). Адресатами віршів-присвят збірки «Озноб», яких понад тридцять, є діячі української культури, відомі мовознавці й літературознавці, письменники-класики, письменники-земляки – «Параліч», «Щира ода», «На видноколі вічної любові», «Каштани», «Прощання». Заголовки деяких присвят презентують тему й проблему, відображену автором у творі, несуть інформацію про адресата («Останній зойк Василя Стуса», «До Тичини»), а реципієнт отримує факт для своєї інтерпретації. Поезії «Монолог перед останньою дорогою», «Куля», «Прощання» є ситуативними присвятами, пов'язані з фіксацією пам'яті про події, учасником (свідком) яких був автор дедикації (виголошував поезії на відкритті пам'ятників Ігорю Качуровському, Василю Чумаку, на прощанні зі Станіславом Реп'яхом). Своєрідністю художньої організації жанрових форм адресованої лірики є те, що комунікація з внутрішньотекстовим адресатом є предметом зображення в них.

Ключові слова: Анатолій Шкуліпа, адресована лірика, вірші-присвята, адресат, художня інтерпретація.

BILIATSKA Valentyna – Doctor of Philological Sciences, Professor of Philology and Language Communication Department, Dnipro University of Technology, 19, Dmytra Yavornytskoho Ave., Dnipro, 49005, Ukraine (valentina.p@i.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4532-2268>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.1>

To cite this article: Biliatska, V. (2022). Virshi-prysviaty Anatoliia Shkulipy [Poems dedicated to Anatoliy Shkulipa]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho*

pedagogichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 9–15, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.1> [in Ukrainian].

POEMS DEDICATED TO ANATOLIY SHKULIPA

Summary. *The article examines the addressed lyrics in the collection “Chills” by Anatoly Shkulipa, among which are dedicated dedication poems, which are an important component of the poetic book and are of great importance in the cultural and historical context. Dedications clarify the range of prototexts, are an artistic document and an important interpretive code that allows the recipient to perceive the work and reveal hidden meanings in it. Dedication poems are considered by domestic scholars as non-canonical genres and meta-genre education, which absorbs three genre forms – message, dedication and poetic letter (V. Nazarets); as “reference” or “applied” (Yu. Klymyuk); as a mechanism of preservation and retransmission of individual, historical, cultural memory (L. Skoryna); as “invocative lyrics”, which is modeled by the process of the author’s address to the addressee (M. Tkachuk). In A. Shkulipa’s collection of poems “Chills” dedication poems do not always have genre reflexes in the title, they indicate the addressees with a small but capacious reference-characteristic (“Jubilee-philological” – to Alexander Zabarny – the dean on the occasion of the glorious anniversary of the philological Faculty of Nizhyn University named after Nikolai Gogol). The addressees of the poems-dedications of the collection “Chills”, of which there are more than thirty, are figures of Ukrainian culture, famous linguists and literary critics, classic writers, fellow writers – “Paralysis”, “Sincere Ode”, “On the horizon of eternal love”, “Chestnuts”, “Farewell”. The titles of some dedications present the theme and problem reflected by the author in the work, carry information about the addressee (“The Last Cry of Vasyl Stus”, “To Tychyna”), and the recipient receives the fact for his interpretation. Poems “Monologue before the last road”, “Bullet”, “Farewell” are situational dedications, which are associated with the fixation of the memory of events, the participant (witness) of which was the author of the dedication (recited poetry at the unveiling of monuments to Igor Kachurovsky, Vasyl Chumak, at the farewell to Stanislav Repyah). The peculiarity of the artistic organization of genre forms of addressed lyrics is that communication with the intratextual addressee is the subject of the image in them.*

Key words: *Anatoliy Shkulipa, addressed lyrics, dedication poem, addressee, artistic interpretation.*

Постановка проблеми. Лірика допомагає розкрити людську душу, фокусує увагу на зовнішній реальності, відображає просторово-часове уявлення історії й сучасності, пов’язує життя з глобальними й особистісними проблемами. Збірка «Озноб» (2019) відомого українського письменника Анатолія Шкуліпи – це художня історія пробудження й відродження національної гідності під час Помаранчевої революції та Революції Гідності («Євромайдан», «Із помаранчевої віхоли», «З чорного відлуння», «Озноб», «Міраж. 2011», «Не тікайте з України», «Поняття навиворіт»); це оспівування краси пручаївського чорнозему, «рясно скропленого кров’ю і потом» предків («Пручаї», «Пручаївські краєвиди», «Швейцарія», «Взаємозв’язок», «Біографія»); це вірші-присвяти, що є маркерами збереження й ретрансляції культурної пам’яті («Із широт величі», «Куля», «Параліч», «Харків. Університет. 1951», «Останній зойк Василя

Стуса», «Монолог перед останньою дорогою»). В анотації зазначено, що вірші збірки писалися переважно тоді, коли думки кипіли кров’ю – жовтою і блакитною і червоно яріли безвихіддю, як і людське життя, ідеться в них про утвердження національного через досягнення вічного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та історичні аспекти адресованої лірики, її специфіка, жанрові форми останнім часом викликають зацікавлення вітчизняних вчених – Л. Бондар, Ю. Клим’юк, В. Назарець, Л. Скорина, М. Ткачук. Жанри адресованої лірики розглядають як неканонічні жанри і метажанрове утворення, яке вибирає у себе три жанрові форми – послання, присвяту та віршований лист (В. Назарець); «референсні», або «прикладні» (Ю. Клим’юк); як механізм збереження та ретрансляції індивідуальної, історичної, культурної пам’яті (Л. Скорина); «інвокативну лірику», моделью-

вану процесом звертання автора до адресата (М. Ткачук).

Збірка «Озноб» А. Шкуліпи багата тематикою, проблематикою й різножанрова: поема, громадська, інтимна лірика, пародія, пісня, балада, сонет, вірші-присвяти, яких понад тридцять, але зовсім не вивчена.

Мета статті – дослідити адресовану лірику, зокрема вірші-присвяти збірки «Озноб» А. Шкуліпи в аспекті підкресленої комунікації з внутрішньотекстовим адресатом, на якого спрямовує зміст свого звернення автор.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: з'ясувати суть поняття «адресована лірика» в літературно-художньому дискурсі; осмислити її вияви в збірці «Озноб» А. Шкуліпи; визначити своєрідність зображення предмета та адресата присвяти.

Виклад матеріалу. А. Шкуліпа автор поетичних збірок «Звернення до радості», «Право на взаємність», «Зірки над хрестами», «Релігія кохання», «Отава», вибраного «Навскрізь», драматичної поеми-легенди «І знов являється княжна», роману у віршах «Берест» та інших, у яких енергія слова збагачує смислом любов читачів до рідного краю на «нелегких життєвих дорогах», у яких порушено проблеми історичної й культурної пам'яті (Біляцька, 2020, с. 14). У збірці «Озноб» А. Шкуліпи вірші-присвяти не завжди мають жанрові рефлексивні назви. У таких поезіях після назви вказані адресати з невеликою, але місткою довідкою-характеристикою: «Із широт величчя» – *Юрію Лисянському – видатному мореплавцеві, свідому українськості якого не перетерли на прах ні неймовірні тяготи першої кругосвітньої подорожі, ані потужна російська імперія на своїх нищівних жорнах* (Шкуліпа, 2019, с. 14); «Від Полісся – до Алтаю» – *Ірині Грозенко, українці, родом із Алтаю* (Шкуліпа, 2019, с. 95); «Монолог перед останньою дорогою» – *Ігореві Качуровському – лауреатові Національної премії імені Тараса Шевченка, видатному скульптору генерики й архітектоніки українського слова, нещадна доля якого безжалісно погнала то в Росію, то в Аргентину, то в Німеччину, де він – на межі свого патріархального 95-річчя – востаннє зойкнув... щоб нарешті повернутися на Батьківщину – в рідні свої*

Крути – бодай жменькою попелу... (Шкуліпа, 2019, с. 99); «На видноколі вічної любові» – *Михайлові Жовтобрюху – видатному українському мовознавцеві* (Шкуліпа, 2019, с. 281); «Каштани» – *Леоніду Горлачу, ніжинському киянину чи київському ніжинцю, але там і там – завжди із каштанами в серці, колючими і ніжними* (Шкуліпа, 2019, с. 361); «Допоки плететься мереживо» – *Валентині і Костянтину Юшкам, заступникам директора Ніжинського училища культури і мистецтв імені Марії Заньковецької, в ювілейний день народження Її для душевного облагодження Його* (Шкуліпа, 2019, с. 380) тощо.

Вірші-присвяти збірки «Озноб» пов'язані з іменами діячів української культури, літератури. Умовно присвяти можна поділити на декілька видів, але зосередимось на «філологічних», адресатами яких є відомі мовознавці й літературознавці, письменники-класики, письменники-земляки – «Куля», «Параліч», «Монолог перед останньою дорогою», «Щира ода», «На видноколі вічної любові», «Каштани», «Прощання», «Межа», «Сопілонька», «Музики багато не буває», «На столітній ювілей» тощо.

Деякі тексти присвят в А. Шкуліпи структурно організовані не за апелятивним, а за еготивним комунікативним принципом, на його жанрову належність вказують авторські жанрові рефлексиви: «До Тичини», «Портрет», «Останній зойк Василя Стуса», «Мовознавче», «Ювілейно-філологічне», «Сестри».

Спільним художнім знаменником для жанрових форм (послання, присвята та віршований лист), на переконання В. Назарця, є реалізована у їхній структурно-семантичній художній організації підкреслена адресна настанова. Специфікою художньої організації жанрових форм адресованої лірики є те, що предмет зображення в них – комунікація із внутрішньотекстовим адресатом. В адресній настанові присвяти «семантика комунікативності, діалогічності дещо ослаблена. Фактично, присвяту можна розглядати як своєрідний жанр усіченого послання. Якщо в посланні адресація виявляє себе в розгорнутій формі, яка часто наближується до імітації уявного діалогу зі співрозмовником-адресатом, то в присвяті, яка, звісно, не виключає потенційної можливості введення

до неї семантики діалогічності, загалом адресація суттєво ослаблюється, інколи мінімізується винятково до заголовкового комплексу» (Назарець, 2013, с. 70–71).

До мінімізованого заголовкового комплексу належать поезії «До Тичини», «Останній зойк Василя Стуса». Заголовок останньої наповнено смисловим символом, у ній осмислюється злочин влади, яка вітає «безчестя», «безгоміння», «безхребеття» суспільства, тому й вчинила вбивство митця, якого не вдалося зламати, якому не вдалося відтяти крила: *«Крила – це не печінки... / Їх не відбити, скільки б не гатили. / Вони – в душі... / Знялись – і у віки / Помайоріли над старі могили...»* (Шкуліпа, 2019, с. 69).

Написати поезію «Останній зойк Василя Стуса» автора спонукала інформація про «загадкову» смерть В. Стуса. Поезія несе інформацію про тематику твору і його адресата: реципієнт отримує художній факт про трагічну долю поета-дисидента, з якого він може вибудовувати свою інтерпретацію. Це той заголовок, що презентує основну тему й проблему, відображену автором у творі, до того ж є антропонімним. Поезію подано у формі монологу ліричного героя, який не лише оповідає про себе, але й дає оцінку суспільному ладу: *«Я вже сидів... / Уже мене намітив / Диявол із кривавою рукою... / Найлегших слів не кидав я на вітер, / Аби неслись, як листя за водою... / Найлегших слів не кидав я на навилки, / Хоча за вила взятись й підпирало. / Коли слова вкраїнські – як могили... / І степ, як честь, уже переорало...»* (Шкуліпа, 2019, с. 69).

Текст присвяти, на думку Л. Бондар, іноді зовсім, а іноді частково не пов'язаний зі змістом твору, а стосується лише особи, якій твір присвячено. «Присвята (посвята, дедикація) – один із позатекстових компонентів, що разом із назвою, епіграфом тощо формує так звану “раму” твору; у присвяті зазначається, кому адресовано твір, часом подається дата, важлива для автора й адресата; висловлюються почуття вдячності, поваги, приязні, любові, хоча відомі гумористичні й навіть сатиричні присвяти; зазвичай стисла, інколи має вигляд розгорнутого літературного тексту самостійної художньо-літературної вартості» (Бондар, 2009, с. 19).

Особа адресата в поезії «Параліч» без коментарів автора співвідносна з певними життєвими картинами та творами, які слугують психологічним мотиваційним фактором виникнення асоціації з потенційним адресатом:

*Узяв би перо, та нічого не зміниться.
З вершин і низин тільки сум у вікні...
Зів'ялого листя судьба затихає.
З горіха вже більше не зійде луна.
Узяв би перо, та рука не тримає –
І тінь не хитнеться у проїмі вікна.
Параліч руки пережити ще можна.
А як пережити параліч душі?
Вкраїна лежить, наче мертва, порожня...
І їй не допоможуть звестись бариші* (Шкуліпа, 2019, с. 21).

Так, ідеться про останні місяці життя хворого, знесиленого фізично й морально Івана Франка, у якого залишилося лише «кволе зітхання», як «відсвіт від зерня», та «заздрісник», який супроводжував його все життя і в останні дні «бреше паскудно й не кається». Автор художньо інтерпретував факти життя феноменального митця-людини, подавши під назвою таку інформацію: *«Мало кому відомо, що в останні роки свого життя паралізований Іван Якович Франко не міг самотужки ні писати, ні навіть ложку у руці тримати – його годували удячний учень, який, працюючи в ресторані, не забував принести геніальному поетові бодай пів тарілки супу»* (Шкуліпа, 2019, с. 20). У поезії «Параліч» адресат конкретизований, з морально-етичними, психологічними рисами, світоглядними настановами, біографічними обставинами.

Поезії «Монолог перед останньою дорогою», «Куля», «Прощання» – ситуативні присвяти, пов'язані з бажанням зафіксувати пам'ять про події, учасником (свідком) яких був автор дедикації (виголошував поезії на відкритті пам'ятників Ігорю Качуровському, Василю Чумаку, на похованні Станіслава Реп'яха).

У поезії «Куля», з присвятою – *Василеві Чумаку, поетові-землякові, юне життя якого обірвала ненависна куля* – не згадано адресата, а констатовано лиш факт, коли *«Вкраїну накрива за валом вал»* (Шкуліпа, 2019, с. 19), коли йшло нищення творчої молоді. Звичайна куля обірвала велике

життя, велику перспективу. Куля не визнає, що перед нею автор революційно-романтичних поезій, який відтворив волелюбну енергію мас до незалежної України в добу національної революції 1918–1919 років, вона не визнає «ні терцій, ні інерцій», а норовить «пошаленіти в серці» у кожного. Та головне, що виконавець натискає курок і не замислюється: *«Пощо стріляв?! / Якби ж то сам хоч знав, / Що у поетів цілити – стихія!..»* (Шкуліпа, 2019, с. 19).

Певні біографічні обставини спонукали написати вірш-присвяту Ігорю Качуровському «Монолог перед останньою дорогою». Відомий поет, прозаїк, перекладач, літературознавець змушений був покинути рідну Україну ще юнаком, а повернувся до неї «сизим попелом», «сизим димом – у щирому слові». І. Качуровський слідував за літературним процесом Чернігівщини, приїздив у Ніжин за часів незалежності, зустрічався зі студентами в університеті, а з А. Шкуліпою був знайомий заочно, але він мав відгук на поетичну збірку «І знов являється княжна» від автора «генерики й архітектоніки». Напередодні смерті Ігор Качуровський написав лист-заповіт, у якому просив поховати його на території садиби в с. Крути Ніжинського району, де пройшли його дитячі роки, що й відбулося 22 листопада 2013 року. Власне, поезія «Монолог перед останньою дорогою» є ситуативною присвятою (як і «Куля», «Прощання»), вона була приурочена цій події й виголошена під час перепоховання та вшанування пам'яті митця-науковця:

*Не ногами ступив я у двір...
Не руками торкнувся до клямки...
Сизим попелом – у поговір...
Сивим димом – у пам'ять до мамки...
Не як люди – п'яним споришем...
Не стежиною, що віднайшлася...
Сизим попелом – прямо у щем...*

Сивим димом – у тьму, що спеклася
(Шкуліпа, 2019, с. 99–100).

Подієвий характер має й поезія-присвята Т. Шевченку. «Розстріл після смерті» – саме так назвав твір А. Шкуліпа про історію збереження бюсту Кобзаря, в який стріляли енкаведисти. Події, про які йдеться в поезії, повторилися в селищі Бородянка, де рашисти на початку квітня 2022-го розстріляли пам'ятник

Тарасу Шевченку, як і погруддя нашого Пророка багато років тому в петербурзькому Ермітажі: *«І вийшов він... / Та хоч куди – герой! / Такий сміливий!.. / Вийняв пістолета – / І ну гатити... / Хто із них ізгой? / Хто геній духу?.. / Він чи тень поета? / Довкола – стіни... / Нече цитадель. / І охорона... / Мусі не пробратись... / Стріляє Кремль... / Від імені земель, які насильно засадив за ґрати. / Ще й нахабніє... / Досі ще стріля. / Хоча, здається, вже й немає Берій. / Та українська корчиться земля – / здригається в сорочці від імперій»* (Шкуліпа, 2019, с. 40–41).

Приводом для написання поезії «Розстріл після смерті» було повідомлення в газеті «Свобода», що в парламенті з'явилося погруддя Тараса Шевченка, подароване його праправнучкою, Вірою Тимошенко, президентом Міжнародного благодійного фонду «Духовна спадщина». Вона врятувала витвір мистецтва, виготовлений з латуні 1933 року від цілковитого знищення. Бюст з Ермітажу готувалися віддати на переплавку, вона врятувала його у російських вандалів в обмін на родинні діамантові сережки. Результат «розваг» енкаведистів – дев'ятьма кулями пробито погруддя Шевченка. Як і нищення української духовності, добробуту, людяності в наші дні: *«Розгاردіаш ума. / І білих плям, / Які себе не здатні упізнати. / Не за мільйони нищать – задарма, / Бо що їм Україна?.. / Як і мати...»* (Шкуліпа, 2019, с. 42).

А. Шкуліпа, очевидно, не міг і подумати: писав про події, що відбувалися десятки років тому в ХХ столітті, а вони стали по-сатанинськи кривавим віддзеркаленням весни 2022 року: *«Хитається – чманіє голова. / Якщо й стоїть, то лиш один... / ШЕВЧЕНКО! / Він кулі переплавив на слова – / Ні щипці не беруть їх, ні обценьки»* (Шкуліпа, 2019, с. 43). Вистояв Кобзар, від строф якого завжди тремтіли «вожді», – вистоїть Україна!

Віршова присвята, за визначенням Ю. Клим'юка, «це певний спосіб поетичного висловлювання. Воно спрямоване до конкретного адресата, але стосунки між ним і автором мають найрізноманітніше забарвлення: від дружніх – до абсолютно конфронтаційних, від славослов'я на його честь – до розмови на рівних з ним, або абсолютної незгоди, а звідси викриття як людини реакційної, навіть висмі-

ювання його поглядів, рис характеру, поведінки» (Клим'юк, 2004, с. 186).

Поезія «Каштани» присвячена відомому українському письменникові Леоніду Горлачу, який жив у Києві, а нині живе в Ніжині, тому в присвяті їй зазначено: «ніжинському киянину чи київському ніжинцю» (Шкуліпа, 2019, с. 361). А. Шкуліпа познайомився з Л. Горлачем ще коли був студентом, і відтоді підтримує з ним дружні стосунки, написав не одну присвяту поету. Зустріч на алеї каштанів у м. Ніжин і дружня творча розмова, краса рідного краю, над якою «цвітінь домінує», надихнула автора зафіксувати її поетичними рядками: «*А каштани такі урочисті!.. / А каштани такі богомільні!.. / То несуть на дороги імлісті / Поминальні свічки, то весільні...*» (Шкуліпа, 2019, с. 362).

Отже, адресат у цій поезії не згаданий і асоціацій з Л. Горлачем теж немає, лише присвята під назвою твору та коментарі автора дають роз'яснення читачеві.

Серед адресованої лірики вірші-присвяти, на думку Л. Скорини, уточнюють коло прототекстів, є важливим інтерпретаційним кодом, що допомагає реципієнтові сприймати твір, виявляти в ньому приховані смисли. «Присвята (дедикація) здатна виконувати у художньому творі різноманітні функції: є одним зі способів включення твору в систему комунікації, механізмом збереження й ретрансляції культурної пам'яті» (Скорина, 2017, с. 3).

Поезію А. Шкуліпи «Харків. Університет. 1951» присвячено студентам-харків'янам, які відмовилися складати іспити «по-московськи», не захотіли корчити «із себе їуду», бо з діда-прадіда були українцями, жили в Україні. Власне, задум написати цю присвяту спонукала інформація про «мовне» та ідейне протистояння Харкова 2010-х років і інформація, що 1951 року було засуджено до розстрілу 33 студенти і понад 800 студентів репресовано

через те, що вони хотіли складати іспити українською мовою. Ця поезія є не лише механізмом збереження індивідуальної, а насамперед історичної та культурної пам'яті:

Харків той біль, як пилінку, здмухнув

Із рукава, на якому калина

Вицвіла, як і сама сорочина.

Харків без пам'яті ще не лежав –

В добрім умі він підбори лизав.

Тим, що на горло йому наступали,

Де ще пісні українські звучали ... (Шкуліпа, 2019, с. 37).

Хоча, за офіційними даними, співробітники СБ України, працівники Центру краєзнавства ХНУ ім. В. Каразіна достовірність вказаного факту не підтвердили документально (очевидно, їх було знищено), лиш «забуття» й «сліду життя»: «*Шворнем гарячим, неначе жалом, / Випекли з пам'яті слави огром. / Не докопатися... Згинули хлопці / Разом із мовою в праведній топці*» (Шкуліпа, 2019, с. 37).

Висновки. У поетичній збірці «Озноб» А. Шкуліпи вірші-присвяти, яких понад тридцять, не завжди мають жанрові рефлексії в назві, адресати вказані під назвами з невеликою, але місткою довідкою-характеристикою, є ситуативні присвяти, пов'язані з фіксацією пам'яті про події, учасником яких був автор, є антропонімні присвяти. Ми розглянули адресовану поезію лиш однієї з останніх збірок А. Шкуліпи, адресатами якої є діячі української культури, мовознавці й літературознавці, письменники-класики, відомі люди рідного краю.

Перспективи подальших розвідок. З огляду на те, що у своєму поетичному доробку А. Шкуліпа часто звертається до жанрових форм адресованої лірики, перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні кола аналізованого матеріалу в інших збірках поета як художнього документа й інтерпретаційного коду.

ЛІТЕРАТУРА

- Біляцька В. Історична пам'ять і конфлікти «пам'яті» у романі у віршах Анатолія Шкуліпи «Берест». *Філологічний дискурс*: зб. наук. праць. 2020. Вип. 10. С. 10–18.
- Бондар Л. Шевченкові присвяти. *Слово і Час*. 2009. № 3. С. 19–25.
- Клим'юк Ю. Модифікація жанру віршової присвяти Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 35. С. 186–194.
- Ліпницька І. Жанр вірша-присвяти в поетичній творчості Олександра Олеся. *Філологічні науки*. 2010. Вип. 2. С. 28–35.

- Назарець В.** Типологія жанрово-тематичних різновидів присвяти. *Проблеми гуманітарних наук. філологія*. 2013. Вип. 32. С. 68–84.
- Скорина Л.** Присвята як маркер міжтекстових зав'язків пам'яті (на матеріалі українського письменства 1920-х років). *Слово і Час*. 2017. № 7. С. 3–11.
- Шкуліпа А. Г.** Озноб: вірші, поеми. Ніжин : ФОП Лук'яненко В.В., ТПК «Орхідея». 2019, 454 с.

REFERENCES

- Bilyatska, V.** (2020). Istorychna pamiat i konflikty "pamiaty" u romani u virshah Anatolia Shkulipy «Berest» [Historical memory and conflicts of «memory» in the novel in the poems of Anatoly Shkulipa «Berest»]. In *Filologichni dyskursy: zbirnyk naurovukh prats – Philological Discourse: Collection of scientific works* (Issue 10), (pp. 10–18) [in Ukrainian].
- Bondar, L.** (2009). Shevchenkovi prysviaty [Shevchenko dedications]. In *Slovo i Chas – Word and Time*. (Issue 3), (pp. 19–25) [in Ukrainian].
- Klymiuk, Yu.** (2004). Modyfikatsia zhanru virshovoi prysviaty Ivana Franka [Modification of the genre of poetic dedication of Ivan Franko]. In *Visnyk Lvivskogo univtrsytetu. Seria filologichna – Visnyk of the Lviv University. Series Philology*. (Issue 35), (pp. 186–194) [in Ukrainian].
- Lipnytska, I.** (2010). Zhanr virsha-prysviaty v poetychnii tvorchosti Oleksandra Olesia [The genre of dedication poem in the poetic of Oleksandr Oles]. In *Filologichni nauky – Philological sciences*. (Issue 2), (pp. 28–35) [in Ukrainian].
- Nazarets, V.** (2013). Typolohia zhanrovo-tematychnykh riznovydiv prysviaty [A typology of genre-themed varieties of dedication]. In *Problemy humanitarnykh nauk. Filologia – Problems of humanities. "Philology" Series*. (Issue 32), (pp. 68–84) [in Ukrainian].
- Skoryna, L.** (2017). Prysviata yak marker mizhtekstovykh zaviazkiv pamiaty (na materialy ukrainskoho pysmenstva 1920-kh rokiv) [Dedication as a marker of intertextual ties of memory (on the material of Ukrainian literature of the 1920 s)]. In *Slovo i Chas – Word and Time*. (Issue 7), (pp. 3–11) [in Ukrainian].
- Shkulipa, A.** (2019). Oznob: virshi, poetry [Chills: poems, poems]. Nizhyn : FOP Lukianenko V.V., TPK «Orkhidea». 454 s. [in Ukrainian].

УДК 81'373,47:316,286

БРОВКІНА Оксана – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри германської філології, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна (o.brovkina@gf.sumdu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0778-6387>

ДАНИЛЬЧЕНКО Світлана – студентка кафедри германської філології, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна (danilcenkosvetlana808@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1644-1295>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.2>

Бібліографічний опис статті: Бровкіна, О., Данильченко, С. (2022). Особливості реалізації маніпуляції в англomовному рекламному дискурсі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 16–21, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.2>

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Сьогодні реклама у всіх формах свого прояву є важливим соціальним інститутом і важливим складником культури високорозвинених індустріальних країн, і її не можна виключати зі сфери суспільних комунікацій.

Сучасна реклама – один із своєрідних і активно розвинених видів літератури. У зв'язку з постійним і широким використанням засобів масової інформації рекламні тексти неминуче постають об'єктом вивчення фахівцями в різних сферах: маркетингу й менеджменту, соціології та психології, культурології й журналістики. Звичайно, це лінгвістичне явище, що містить елементи журналістики, ділового спілкування та художньої літератури, не може не привертати уваги філологів.

Основна увага в роботі спрямована на вивчення лінгвістичних особливостей рекламного дискурсу як одного з видів інституційного дискурсу. В останні десятиліття інституційний дискурс перебуває в центрі уваги таких наук, як соціолінгвістика, прагмалінгвістика й лінгвістика тексту, його вивчають як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Проте ретроспективний аналіз їхніх праць засвідчив, що проблемі вивчення жанрової специфіки рекламного дискурсу, його лінгвістичних особливостей не приділено належної уваги. Недостатнє розв'язання цієї проблеми в теорії мовознавчої науки обумовило вибір теми статті й визначає її актуальність. У ході опрацювання обраної теми здійснено глибинне дослідження, основною метою якого було вивчити здатність споживачів виявляти прийоми впливу в рекламних текстах, при цьому стрижень статті спрямовано на англomовний рекламний дискурс, його маніпулятивні стратегії та на мовні засоби їхнього втілення. У результаті наукового пошуку встановлено, що до його творення активно залучено прийоми спеціального компонування інформації й образу авторитетного інформатора, емоційно-експресивну лексику й цифрові дані.

Ключові слова: англomовний дискурс, реклама, маніпуляція.

BROVKINA Oksana – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer of the Department of Germanic Philology, Sumy State University, 2, Rymasko-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine (o.brovkina@gf.sumdu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0778-6387>

DANYLCHENKO Svitlana – Student of the Department of Germanic Philology, Sumy State University, 2, Rymasko-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine (danilcenkosvetlana808@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1644-1295>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.2>

To cite this article: Brovkina, O., Danylchenko, S. (2022). Osoblyvosti realizatsii manipuliatsii v anhlomovnomu reklamnomu dyskursi [Peculiarities of implementation of manipulation in the English-language advertising discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia»*. – *Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 51, 16–21, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.2> [in Ukrainian].

PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF MANIPULATION IN THE ENGLISH – LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE

Summary. Nowadays advertising in all forms of its manifestation is an important social institution and an important component of the culture of highly developed industrial countries, and it cannot be excluded from the sphere of public communications.

Modern advertising is one of the original and actively developed types of literature. Due to the constant and wide usage of mass media, advertising texts inevitably become the subject of study by specialists in various fields – marketing and management, sociology and psychology, cultural studies and journalism. Of course, this linguistic phenomenon cannot but attract the attention of philologists, as advertising at its best is a very interesting stylistic “fusion” that includes elements of journalism, business communication and fiction.

The main focus of the work is to study the linguistic features of advertising discourse as one of the types of institutional discourse. In recent decades, institutional discourse has been in the focus of attention of such sciences as sociolinguistics, pragmatics and text linguistics, its study is carried out by both domestic and foreign scientists.

As a result of the scientific search for the outlined problem, an in-depth study was conducted, the main purpose of which was to study the ability of consumers to detect methods of influence in the advertising texts. The core of our article is aimed at the English-language advertising discourse, its manipulative strategies and the linguistic means of their implementation. In the course of the research, it was established that techniques of special composition of information and the image of an authoritative informant, emotional and expressive vocabulary and digital data were actively involved in its creation.

Key words: English-language discourse, advertising, manipulation.

Постановка проблеми. Дискурс є складним багатоплановим феноменом, що перебуває у центрі уваги сучасної науки загалом і лінгвістики зокрема: його вивчають філософія, семіотика, соціальна психологія, теорія штучного інтелекту, етнографія, літературознавство, теорія комунікації, а також різні напрями лінгвістики: психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, прагмалінгвістика, етнолінгвістика, лінгвокультурологія тощо (Бровкіна, & Баранова, 2019, с. 22). Проблеми мовного маніпулювання пов'язані з тим, що в сучасному суспільстві зростає значущість політичної комунікації. Інтенсивний розвиток рекламних технологій, зросла роль ЗМІ, потреба в дослідженні маніпулятивного потенціалу мови сприяють посиленню уваги суспільства до теорії й практики використання спеціальних засобів, які беруть участь у реалізації ключових функцій рекламного дискурсу, трактованого в такий спосіб: «Рекламний

дискурс – це відносини між рекламодавцями і адресатами реклами, які здійснюються через поширення рекламного продукту: рекламних повідомлень в пресі, в електронних ЗМІ, а також на зовнішніх носіях (щитах, перетяжках, світлових панно тощо), на стінках транспортних засобів, а також на нетрадиційних носіях, якими можуть виявитися будь-які предмети побуту, деталі інтер'єру і міського простору, комп'ютерні носії різного призначення тощо» (Шкворченко, & Поліщук, 2019, с. 84).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало дослідників характеризують маніпуляцію як негативне явище, яке «руйнує особистість і суспільство» (Braiker, 2014, р. 256). Рекламний дискурс явно маніпулятивний, проте здійснюваний ним мовний вплив постає професійним інструментом фахівців з реклами та мовознавства. І в цьому стосунку явище маніпуляції не може вважатися суцільно негативним.

Серед функцій англійського рекламного дискурсу називають репрезентативну, експресивну, фатичну (дискурсотвірну), апелятивну, ігрову, магічну, кумулятивну (Fairclough, 2015, р. 265). Дослідники стверджують, що певна інформація, яка потрапляє в спектр дії репрезентативних систем людини, залишається в її підсвідомості (Harris Alan, 1990) і може бути використана з метою маніпуляції (Бровкіна, 2015, с. 58).

Актуальність дослідження обумовлена підвищеною увагою сучасних мовознавців до вивчення лінгвістичних прийомів маніпуляції в англомовній рекламі.

Наукова новизна й теоретична значущість роботи полягає в детальному лінгвістичному аналізі текстів рекламних оголошень із позиції комплексного підходу, а саме з позицій теорії дискурсу, тексту і знака; у розкритті жанрової специфіки реалізації маніпуляції; у визначенні комплексу мовних засобів (лексичних, фонетичних, граматичних, стилістичних), використаних у рекламних оголошеннях.

Об'єктом нашого дослідження є сучасний англомовний рекламний дискурс, а **предметом** – структурно-семантичні та прагма-дискурсивні засоби реалізації в ньому маніпуляції.

Мета роботи – з'ясувати засоби реалізації маніпуляції як лінгвістичного явища в сучасному англомовному рекламному дискурсі. Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

- розглянути наявні в лінгвістиці концепції та підходи до вивчення рекламного дискурсу;
- визначити жанрову оригінальність і композиційну своєрідність рекламного оголошення;
- виокремити ті мовні інструменти, що забезпечують рекламному дискурсові найбільш успішну маніпуляцію.

Виклад матеріалу. Особливістю маніпуляції як у рекламному тексті, так і в інших є те, що маніпулятор прагне приховати свої справжні наміри з метою домогтися потрібного результату. З цієї причини маніпуляція постає «як результат реконструкції, тлумачення тих чи тих його дій» (Андрющенко, 2018, с. 45).

Розглянемо текст на плакаті реклами автомобіля Subaru Forester. Фон постера світло-блакитний, у центрі – зображення кокоса, прикрашеного яскравими трубочками і квітами, а праворуч від нього розміщено фотографію самого автомобіля. Зображення супроводжує гасло *Refresh yourself with one of these tasty offers!*. Прикметник *refresh* використаний у переносному значенні, щоб передати значення ‘підбадьорити’, ‘переключитися’. Прикметник *tasty* вказує на те, що ця пропозиція справді цікава. Далі звернемося до мінімалістського рекламного плаката автомобіля Chevrolet 1957 року. Більшу частину постера займає фотографія яскраво-жовтого гарячого автомобіля, трохи нижче розташовано вербальний складник реклами: *Sweet, smooth and sassy!*.

Дослідники виділяють два види маніпуляції свідомістю: оперативну (або ситуаційну) і стратегічну. Оперативна маніпуляція полягає в тому, що, використовуючи вже наявні у свідомості людей цінності, потреби, стереотипи, звички, маніпулятор змушує їх сприймати будь-яку соціальну інформацію так, як йому це вигідно, спрямовуючи їхні соціально значущі дії в потрібне для себе річище. Стратегічна маніпуляція полягає в тому, що протягом багатьох років у свідомості людей формують ті цінності, потреби, ідеї, стереотипи, які сприяють підтримці стабільності вигідного маніпуляторів політичного й економічного ладу та можуть бути використані за потреби в оперативній маніпуляції. Маніпулятивним мовленнєвим впливом вважаємо «використання мовних засобів, які часто вступають в активну взаємодію з паралінгвістичними засобами, для здійснення тиску на адресата, щоб той прийняв невигідні рішення, здійснив незаплановані дії або вчинки» (Бровкіна, 2015, с. 58).

Отже, маніпулювання, або маніпуляція, свідомістю – це своєрідне панування над душевним станом людей, керування ними шляхом нав'язування ідей, установок, мотивів, стереотипів поведінки, вигідних суб'єктові впливу. Його спрямовано на психічні структури людини, здійснювано приховано, щоб запрограмувати її поведінку, змінити її думки, переконання й цілі в потрібному річищі. Рекламні тексти вміщують когнітивну,

емоційну, естетичну експліцитну й імпліцитну інформацію для виконання комунікативного завдання. У друкованій рекламі використовують вербальну й візуальну інформацію. Наведемо приклади використаних у рекламних текстах лінгвостилістичних засобів та прийомів, спрямованих на виконання комунікативного завдання.

1. Метонімія: *Made of Brazilian summer*. У цьому прикладі матеріалом, з якого виготовлений товар, названо бразильське літо («*Brazilian summer*»), тобто лексична одиниця використана в переносному значенні, символізуючи тепло та жаркий клімат. На товар перенесено позитивні асоціації.

2. Антитеза: «*Meet Monsieur Big. Forget the others*». У тексті туш для вій «*Monsieur Big*» протиставлена всім іншим товарам, що виконують ту саму функцію: мають виключно декоративне призначення. Цей прийом використано для констатації високої якості виробленого продукту.

3. Парцеляція: *Keep glowing. Even without makeup*. Парцеляція, як відомо, – це членування висловлення задля експресивного виділення найсуттєвіших його елементів. Цей прийом передає динамічність емоційного зростання, особливий ритм, сприяє запам'ятовуванню тексту.

4. Риторичне питання: *Freakishly shining hair?*. Включення до рекламного тексту питань створює ефект наявності діалогу з читачем, сприяє приверненню уваги.

5. Вигук: *Scrumptious handmade chocolate can be ethical too!* Вигук слугує для передачі емоційності висловлення.

6. Алітерація: *Founded by William Morris, the SPAB protects the historic environment from decay, damage and demolition*. Повтор приголосного звука [d] сприяє приверненню уваги адресата. Використання лінгвостилістичних прийомів фонетичного рівня значуще й у друкованій рекламі.

7. Рима: *It handles your tangles*. Як точна, так і неточна сприяє кращому запам'ятовуванню рекламного тексту.

8. Гра слів, каламбур: *You're sheeting me*. У наведеному прикладі гра слів заснована на співзвучності лексем *shitting* та *sheeting*. Вираз «*Are you shitting me*» слугує емоційним засобом вираження сумніву, здивування,

невдоволення. Заміна відбулася в рекламі промокального паперу для шкіри та волосся. Використання цього прийому виконує емоційну та естетичну функції.

9. Використання фразеологізмів, кліше: *Do pranks with so beautiful hair*. У цьому прикладі включення в другу частину висловлення стійкого виразу *so beautiful* забезпечує певну гру слів. Текст викликає грайливий настрій, створює позитивне враження про продукт.

10. Використання неформальної лексики, сленгу: *I'm nutty about Herbal Essences*. Неформальна одиниця *nutty* є невід'ємним компонентом повсякденного мовлення. Її включення до рекламного тексту створює ефект близькості між адресантом та адресатом, вказує на неформальні стосунки між ними. Така лексика поширена серед молоді.

11. Використання чужомовних слів: *The New Eau de Parfum*. Для включення одиниць на зразок *Eau de Parfum* у рекламний текст необхідна впевненість у тому, що вказана інформація буде чітко зрозуміла адресату. У прикладі використано французький вираз, що вказує на виробника товару. Також Франція славиться виробництвом якісної парфумерії, що сприяє створенню позитивного образу рекламованого товару.

12. Використання термінів: *Formulated with Pentapeptides and Hyaluronic Acid, it works*. Терміни завжди викликають довіру до реклами, оскільки споживач починає ставитися до неї як до чогось наукового та перевіреного.

Висновки. Мовна маніпуляція – феномен, що в останнє десятиліття викликає особливе зацікавлення в лінгвістів. У мовознавчій літературі вживано і його абсолютний синонім – «маніпулювання». Мовне маніпулювання – це використання особливостей мови для прихованого впливу адресанта на адресата, зокрема в рекламі, позаяк сучасну людину оточує не тільки реальний, природний світ, а й значною мірою штучний, інформаційно-символічний, спричинений розвитком мови, поліграфії, аудіовізуальних засобів відтворення дійсності.

Сьогодні в лінгвістиці констатують зростаючий інтерес до реклами як специфічного виду масової комунікації. Стрижень нашої статті

спрямований на англомовний рекламний дискурс, його маніпулятивні стратегії та на мовні засоби їх втілення. У ході дослідження встановлено, що до його творення активно залучувано прийоми спеціального компоновання інформації й образу авторитетного інформатора,

емоційно-експресивну лексику й цифрові дані.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в лінгвостилістичному та комунікативно-прагматичному аналізі німецькомовного рекламного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

- Андрющенко М. Ю. Маніпуляція в медіа як вид сугестивної комунікації. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2018. № 21. С. 45–47.
- Бровкіна О. В., Баранова С. В. Родина vs дискурс. *Психолінгвістика. Серія : Філологія*. 2019. Том 25(2), № 2. С. 31–49.
- Бровкіна О. В. Стратегії англомовного родинного дискурсу в ситуаціях відвертого спілкування, утішання, непорозуміння : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Суми, Харків, 2015. 229 с.
- Шкворченко Н. М., Поліщук М. І. Рекламний дискурс : гендерний аспект. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса. 2019. Вип. 31. С. 84–87.
- Braiker H. B. Who's Pulling Your Strings? How to Break? The Cycle of Manipulation. McGraw-Hill Prof Med / Tech, 2014. 256 p.
- Blake A. President Obama: a man of many slogans. *The Washington Post*. URL : <http://www.washingtonpost.com/html> (дата звернення – 07.10.2022)
- Carnegie D. The Art of Public Speaking. New York Public Library, 2015. 532 p.
- Coulthard M. An Introduction to Discourse Analysis (Applied Linguistics and Language Study). London: Longman, 2015. 211 p.
- Goebbels J. Nazi Propaganda by Joseph Goebbels. URL : <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/goebmain.htm> (дата звернення – 09.10.2022).
- Gruber H. Specific genre features of new mass media. *Handbook of Communication in the Public Sphere*. Wodak R. & Keller V. (eds.). Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2008. P. 363–381.
- Fairclough N. Critical Discourse Analysis : The critical study of language. London, N.Y.: Longman, 2015. 265 p.
- Harris Alan C. Sell! Buy! Semiolinguistic manipulation in print advertising. California State University Northridge. URL : <http://www.csun.edu/~vcspc005/advertis.html> (дата звернення – 01.10.2022).

REFERENCES

- Andriushchenko, M. Yu. (2018). Manipulatsiia v media yak vyd suhestyvnoi komunikatsii. [Manipulation in the media as a type of suggestive communication]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka» – International scientific journal «Internauka»* (Issue 21), (pp. 45–47) [in Ukrainian].
- Blake, A. (2012). President Obama: a man of many slogans. *The Washington Post*. Retrieved October 7, 2022, from <http://www.washingtonpost.com/2012/07/10/html> [in English].
- Braiker, H. B. (2014). *Who's Pulling Your Strings? How to Break The Cycle of Manipulation*. McGraw-Hill Prof Med/ Tech [in English].
- Brovkina, O., Baranova, S. (2019). Rodyna vs dyskurs [Family vs discourse]. *Psyholinhvistyka. Serii: Filolohiia – Psycholinguistics. Series: Philology*, 2 (Vol. 25(2)), (pp. 31–49) [in Ukrainian].
- Brovkina, O. V. (2015). *Strategii anhlomovnoho rodynnoho dyskursu v sytuatsiakh vidvertoho spilkuvannia, utishannia, neporozuminnia [Strategies of English-language family discourse in situations of frank communication, consolation, misunderstanding]*. (Candidate's thesis). Sumy, Kharkiv [in Ukrainian].
- Carnegie, D. (2015). *The Art of Public Speaking*. New York Public Library [in English].
- Coulthard, M. (2015). *An Introduction to Discourse Analysis (Applied Linguistics and Language Study)*. London: Longman [in English].
- Goebbels, J. *Nazi Propaganda by Joseph Goebbels*. Retrieved October 9, 2022, from <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/goebmain.htm> [in English].
- Gruber, H. (2008). Specific genre features of new mass media. In R. Wodak & V. Keller (Eds.), *Handbook of Communication in the Public Sphere*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter [in English].
- Fairclough, N. (2015). *Critical Discourse Analysis: The critical study of language*. London, New York: Longman [in English].

- Harris, Alan C.** Sell! Buy! Semiolinguistic manipulation in print advertising. California State University Northridge. Retrieved October 1, 2022, from <http://www.csun.edu/~vcspc005/advertis.html> [in English].
- Shkvorchenko N. M., Polishchuk M. I.** (2019). Reklamnyi dyskurs: hendernyi aspekt [Advertising discourse: gender aspect]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific notes of the International Humanitarian University* (Issue 31), (pp. 84–87). Odesa [in Ukrainian].

УДК 821.161.2 «17»

ВЕЛИЧКОВСЬКА Юлія – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри слов'янської філології та журналістики, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, вул. Дж. Маккейна, 33, Київ, 02000, Україна (y.velychkovska@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4560-6447>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.3>

Бібліографічний опис статті: Величківська, Ю. (2022). Образ козака-воїна в українській літературі XVIII століття. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 22–28, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.3>

ОБРАЗ КОЗАКА-ВОІНА В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XVIII СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті вперше розглянуто початкові етапи формування образу козака-воїна в національній літературі XVIII століття у взаємозв'язку з фольклорною спадщиною нашого народу та світоглядними поглядами митців слова. Звернення до загальнонаукових та культурно-історичного методів допомогло з'ясувати, що величний образ козака-воїна вперше постає на сторінках літописів Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка, М. Плиски, Г. Покаса, «Історія русів», щоденників П. Орлика, М. Ханенка, Я. Марковича, П. Апостола, гетьманської канцелярії 1722–1723 рр., історичної драми «Милість Божія» невідомого автора, діалогу «Розмова Великоросії з Малоросією» С. Дідовича та віршованої хроніки «Героїчні вірші» Іоанна Уманського. Метод постколоніальної критики уможливив твердження, що образи Северина Наливайка, Максима Кривоноса, Івана Сірка, Івана Богуна, Івана Золотаренка, Тимоша Хмельницького, а також збірні козацькі образи у всіх творах тогочасної національної літератури постають символами антиколоніального спротиву нашого народу проти чужоземних поневолювачів. Як і в текстах дум та історичних пісень, козаки в літописній прозі XVIII ст. зображені мужніми, відважними, розумними та розсудливими оборонцями рідної землі. Доведено, що образам козацьких ватажків літописці надають перевагу над гетьманськими образами. Образ Івана Сірка літописною спадщиною XVIII ст. наділений елементами дохристиянської міфології. Віршована хроніка «Героїчні вірші» Іоанна Уманського в збірному образі козаків уособлює найкращі риси нашого козацтва. Системний аналіз різножанрових творів української літератури XVIII століття дав змогу виявити як погляди тогочасних українців на образи козаків-захисників, втілені у фольклорній спадщині нашого народу, так і індивідуально-авторські й засвідчити процес розбудови антиколоніального спротиву по всій території тодішньої України.

Ключові слова: літопис, щоденник, історична драма, віршована хроніка, художній образ.

VELYCHKOVSKA Yuliia – Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer of the Department of Slavic Philology and Journalism, V. I. Vernadsky Taurida National University, str. J. McCain, 33, Kyiv, 02000, Ukraine (y.velychkovska@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4560-6447>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.3>

To cite this article: Velychkovska, Yu. (2022). *Obraz kozaka-voina v ukrainskii literaturi XVIII stolittia* [The image of the Cossack Warrior in Ukrainian literature of the XVIII century]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia "Filolohiia"* – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 22–28, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.3> [in Ukrainian].

THE IMAGE OF THE COSSACK WARRIOR IN UKRAINIAN LITERATURE OF THE XVIII CENTURY

Summary. *The article examines for the first time the initial stages of the formation of the image of the Cossack Warrior in the national literature of the XVIII century in relation to the folklore heritage of our people and the artists' worldview of the word. Using the general scientific and cultural-historical methods made it possible to find out that the majestic image of the Cossack Warrior was formed for the first time on the pages of chronicles by Samovydyts, H. Hrabianka, S. Velychko, M. Plyska, H. Pokas, "History of Ruthenians", diaries by P. Orlyk, M. Khanenko, Y. Markovych, P. Apostol, the Hetman's Chancellery of 1722–1723, «God's Mercy» by an unknown author, «Resurrection of the Dead» by G. Konysky, "Conversation between Great Russia and Little Russia" by S. Divovych and the verse chronicle "Heroic Verses" by Ioann Umanskyi. The method of post-colonial criticism made it possible to emphasize that the images of Severyn Nalyvaiko, Maksym Kryvonis, Ivan Sirko, Ivan Bohun, Ivan Zolotarenko, Tymish Khmelnytsky, as well as collective Cossack images in all presented works of the national literature of that time are symbols of the anti-colonial resistance of our people against foreign enslavers. Similar to the thoughts and historical songs of the Cossacks in the chronicle prose of the XVIII century depicted as courageous, brave, intelligent and prudent defenders of their native land. It has been proven that chroniclers prefer images of Cossack leaders over Hetman images. Historical heritage of the XVIII century endows the image of Ivan Sirko with elements of pre-Christian mythology. The collective image of the Cossacks in the poetic chronicle «Heroic Poems» by Ioann Umansky embodies the best features of our Cossacks. A systematic analysis of various genre works of Ukrainian literature of the XVIII century made it possible to reveal both the views of contemporary Ukrainians on the images of Cossack defenders, which were embodied through the folklore heritage of our people, as well as individual and authorial views, presenting the process of building anti-colonial resistance throughout the territory of an ancient Ukraine.*

Key words: *chronicle, diary, historical drama, poetic chronicle, artistic image.*

Постановка проблеми. Будучи органічним продовженням фольклорної спадщини народу та культурних набутків часів Київської Русі, національна література XVIII ст. презентує усталене в народі розуміння образу козака, співвідносного з поняттями «захисник», «лицар», «християнин», «воля». Козак став символом нації, яка бореться за власні права й вольності.

Від XVIII ст. образ козака-воїна, що став вираженням ідей роксолянського сарматизму й хозаризму, подибуємо на сторінках літописів Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка, М. Плиски, Г. Покаса, «Історії русів», щоденників П. Орлика, М. Ханенка, Я. Марковича, П. Апостола, гетьманської канцелярії 1722–1723 рр., історичної драми «Милість Божія» невідомого автора, діалогу «Розмова Великоросії з Малоросією» С. Дівовича та віршованої хроніки «Героїчні вірші» Іоанна Уманського. Водночас цей образ привносить у літературу «козацький міф» (Б. Крися), що стає свідченням нашої історії, відважної боротьби українців за свою волю та самостійність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен козацтва викликав неабияку

зацікавленість у таких українських істориків, як М. Максимович, І. Срезневський, В. Антонович, М. Костомаров, М. Драгоманов та ін. Відображення образу козака у польському мистецтві вивчали О. Ковалевська, Є. Козловська, Д. Сосновська, О. Федорчук та ін. Художню трансформацію образу козака в українському історичному епосі досліджували М. Грушевський, П. Куліш, М. Максимович, Н. Рудаків, В. Сокол, І. Франко. Художньо-історичні образи козаків, засвідчені в літературі романтизму, розглянуто в працях Т. Бовсунівської, М. Брацької, М. Зерова, Б. Крися, Н. Малиновської, П. Хропка, В. Щербака та ін. Згадки про ці ключові образи літописної спадщини нашого народу виявляємо також у доробку М. Возняка, М. Грушевського, Д. Дорошенка, В. Крекотеня, Д. Наливайка, Д. Чижевського, В. Шевчука та ін. Звернув увагу на літописний образ воїна-козака й М. Корпанюк у праці «Слово. Хрест. Шабля».

Актуальність запропонованої наукової розвідки полягає в системному опрацюванні та аналізі творів національної літератури XVIII ст., які вперше подають образ козака. Її **мета** – дослідити й висвітлити першопочатки

формування образу козака-воїна, що став вираженням ідей роксолянського сарматизму й хозаризму в національній літературі подальших часів. Осмислення цього образу передбачає реалізацію таких **завдань**: аналіз історичного контексту XVII – XVIII ст., що вплинув на формування нових літературних тем, сюжетів і образів; дослідження впливу фольклору та авторського світогляду на розвиток образної системи національної літератури XVIII ст.; простеження антиколоніальних ідей, утілених за допомогою образів козаків.

Виклад матеріалу. Літописи презентують нам у героїко-епічному стилі художньо-історичні образи козаків-воїнів періоду національно-визвольної боротьби нашого народу проти чужоземних поневолювачів. Літописці зосереджуються насамперед на образах козацьких ватажків: Северина Наливайка, Максима Кривоноса, Івана Сірка, Івана Богуна, Івана Золотаренка, Тимоша Хмельницького, які постають в народній уяві прикладами національної відваги й усвідомленням того, що саме на «козацьких генералах» (М. Корпанюк) «лежить основний тягар усіх справ, що вони є осердям стану та основними втілювачами державницької політики» (Корпанюк, 2005, с. 740) в пригніченій колоніалізмом Козацькій Україні. Слушним треба визнати зауваження М. Корпанюка, що в історико-мемуарних творах XVIII ст. панує «образ козака-воїна, рицаря, котрий одночасно дбає і про матеріальні власні, народні потреби, захищає добробут, прагне жити заможнo, не шкодуючи заради цього сил, здоров'я, життя» (Корпанюк, 2005, с. 656).

За свідченням літописців, одним із перших козацьких діячів, хто розгорнув в Україні повноцінний повстанський рух проти поневолювачів, став С. Наливайко: «*Наливайко першим повстав на поляків*» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 887). Він першим показав силу й велич обезкровлених і виснажених узурпаторськими діями Польщі українців. Можна, стверджує М. Корпанюк, на основі літописів висувати, що «причиною повстання козаків під орудою Наливайка була «клята» унія» (Корпанюк, 2005, с. 257). Такої ж думки дотримується й С. Дімович у праці «Розмова Великої Росії з Малоросією»: «Гетман Наливайко Слуцк и Могилев сжег

в прах / И безмерное побил там множество ляхов» (Дімович, 1882, с. 8). Він постає першим поборником православної віри на теренах України, уособленням ідеалів козацтва.

Як і в думах та історичних піснях «Хмельницький і Барабаш», «Не дивуйтеся, добрії люди», «Ой усе лужком та все бережком», «Ой не шуми, луже, дуже і ти, зелений дубе ...», Максим Кривоніс у літописній прозі XVIII ст. зображений мужнім, відважним, розумним і розсудливим оборонцем рідної землі. Завдяки своїй військовій доблесті він стає найближчим побратимом Б. Хмельницького, його «правою рукою» у вирішальних битвах з поляками за права й свободи українців. Цитата «стояв добре приготований до битви» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 398) з літопису Самійла Величка вказує на серйозність підготовки полковника до військових походів, його готовність стати на захист свого народу.

Близькими до образів С. Наливайка та М. Кривоноса постають образи І. Богуна, І. Золотаренка, Т. Хмельницького й І. Сірка, до яких літописці звертаються частіше, ніж до гетьманських. Адже саме від дій козацьких полковників залежали результати битв.

Іван Богун, один із сподвижників гетьмана Богдана Хмельницького, був вправним воєначальником: «Богунове військо було справне, воно міцно оборонялося разом з рештою старшин» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 259). Твердження авторів літописної прози повністю збігається з рядками народної думи «Поїхав пан Хмельницький лугом Базалугом», що оповідає про чотирьох полковників (Івана Богуна, Максима Кривоноса, Мартина Пушкаря та Михайла Бороховича), які 1648 р. підтримали гетьмана у його поході проти поляків. Богун зображений хороброю, розумною й освіченою людиною. Його мудрість прирівняна до гетьманської: «Богун був справний і обережний вояк, через це, скоро-но наблизився до Чернецького» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 259); «Богун, відібравши кілька сот добрих козаків, нарядив їх у татарську одіж у наказав напасти на поляків з боку поля. Накинулися ці на поляків з гуком татарським, а ті подумали, що це татари прийшли козакам на підмогу, і не тільки від Монастирищ відступили,

а й з України повтікали, полишивши козакам обоз і все майно» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 912). М. Плиска наголошує, що перемогу над Стефаном Чернецьким здобув саме хоробрий і відважний Іван Богун: «Но когда Хмельницкий виправилъ на него Богуна, тотъ часъ его Чернецкого застрелено въ битвѣ подъ Монастирищемъ и войско его распудили прочъ изъ Украины ...» (Летопись Самовидца, 1878, с. 238). Величний образ І. Богуну згодом буде представлений і в творчості Т. Шевченка.

Іван Золотаренко в літописній спадщині XVIII ст. постає наближеною до Богдана Хмельницького людиною, його довіреною особою: «въ знакъ сего достоинства, даны отъ Великаго Гетмана [Б. Хмельницького. – Ю. В.] клейноды войсковые, булава и бунчукъ, меньшіе отъ другихъ и означающіе полеваго Гетмана» (Летопись Самовидца, с. 123). Літописці фіксують, що саме від розуму, завзяття, героїзму та непохитності цього чоловіка залежав успіх національно-визвольної війни. Вправний наступ козаків на Білорусь і здобуття Смоленська під орудою наказного гетьмана І. Золотаренка спричинилися до того, що «Гомель і Пропойськ з іншими тамтешніми містами здалися козакам без шкоди для себе» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 283) і що 1654 р. завершився блискучою перемогою козацьких військ у Білорусі та Литві. Саме ці події надихнули Є. Гребінку на створення повісті «Ніжинський полковник Золотаренко», де головним героєм постає Іван Золотаренко. Л. Мацапура стверджує, що Є. Гребінка сюжет своєї повісті побудував на основі літописних оповідей про полковника Золотаренка, почерпнутих із трактату «Історія русів» (Мацапура, 2013, с. 102).

На сторінках літописів героїзмом овіяний і образ старшого сина Б. Хмельницького – Тимоша, який відважно боронив свій народ у боях проти сусідів-узурпаторів і був великою надією свого батька та всієї України. Гетьман, козацька старшина та прості козаки пов'язували з ним можливі перспективи встановлення монаршої династії на теренах нашої держави й утвердження її прав на політичній арені Європи. Ці сподівання українців, за свідченням літописців, не були безпідставними. Адже Тиміш, попри свій юний вік (двадцяти-

річний юнак), ніколи не уникав боїв, завжди був попереду: «Хмельницький виправив у поміч сватові, волоському господареві, свого сина Тимоша з полковником Богуном і дванадцятьма тисячами добрих козаків» (Історія Русовъ, 1991, с. 261); «При Збаражѣ прибылъ къ Хмельницкому сынъ его, Тимошей, противішійся изъ Молдавіи вмѣстѣ съ Мурзою Крымскимъ, Тугай Беемъ» (Історія Русовъ, 1991, с. 93). Про останній бій гетьманича літописці згадують із великим жалем, наголошуючи, що після його смерті «вчинилися поміж козацького війська незгода й розрух» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 266). Невідомий автор літопису «Історія русів» в передромантичному стилі вдався до описання розпачу всієї України через образ старого гетьмана, який «близокъ былъ къ отчаянію извѣстнаго Царя Егея, бросившагося въ море, при появленіи на немъ черныхъ знаменъ сына своего» (Історія Русовъ, 1991, с. 102]. Смерть Тимоша символізувала крах сподівань українців на встановлення повноцінного європейського державного устрою в Україні.

Тотожно до образів козацьких полковників, проте з елементами дохристиянської міфології, літописною спадщиною XVIII ст. представлений образ Івана Сірка. Він постає витязем-характерником, персонажем героїчного народного епосу, якому приписували різні надприродні здібності й таланти. Згідно з народними переказами, навіть після його смерті козаки перемагали ворогів завдяки тому, що виставляли у ході бою збережену Сіркову руку. Особливої художньої сили, за свідченням В. Шевчука, набуває літописний опис Сіркового походу на Крим і сцена загибелі перевертнів (Україна: антологія пам'яток державотворення, Т. 4, 2008, с. 209). В образі Сірка втілені нескореність і міць духу нашого народу в боротьбі проти чужоземних загарбників, а образами перевертнів заклеювано всіх українських відступників, які задля власного збагачення торгували інтересами власного народу й держави. Літописці наголошують, що Сірко твердо стояв на антиколоніальних позиціях і обстоював автономні інтереси України. Підписання угод із Московським царством, згідно з літописом Самійла Величка, Сірко називав «безвихідним рабством» (Збірник козацьких літописів,

2006, с. 567]. Його зустріч з Іваном Мазепою та оборона майбутнього гетьмана перед козацтвом набуває пророчих рис: «Панове браття, просимо вас, не убивайте цього чоловіка, може, він вам і нашій вітчизні надалі згодиться» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 556). Ці літописні фрагменти повертали розчавленим Московією українцям віру у власні сили, навіртали до боротьби. Літописці фіксують надзвичайну хоробрість і силу козацького ватажка: «Сірко з усім своїм військом у змиг ока всівся на коні, вдарив сильно орду і почав налягати та разити її» (Збірник козацьких літописів, 2006, с. 566). Його міць, незламність духу, уміле долання будь-яких загроз власному життю символізує упродовж століть незламність і стійкість нашого народу й отримує своє продовження у художньо-історичних образах С. Палія («Історія русів» невідомого автора, «Палій» Л. Боровиковського, «Чернець», «Іржавець» і «Швачка» Т. Шевченка, «Битва на Кодимі» Ф. Бурлаки та «Семен Палій» Ю. Мушкетика, М. Залізняка («Гайдамаки» Т. Шевченка, «Останні орли» М. Старицького), І. Гонти («Гайдамаки» Т. Шевченка, «Гонта» Я. Стецюка), С. Гаркуші («Предання о Гаркуше» Г. Квітки-Основ'яненка, «Гаркуша, малороссийский разбойник» В. Наріжного, «Гаркуша» О. Стороженка), Устима Кармелюка («Кармелюк» Марка Вовчка, «Розбійник Кармелюк» М. Старицького, «Кармелюк» С. Васильченка) тощо.

Якостями сили, хоробрості та мужності, що відповідали народним уявленням, утіленим в історичних піснях і думах «Годі, коню, в стайні спати», «Гей, гук, мати, гук», «Семене Палію, а що ж бо ти робиш», «Наорали, ой, да насіяли, та нікому жати», «Максим козак Залізняк», «Свиснув вітер, свиснув», «Вийхав Гонта та із Умані», «Ой, наварили ляхи пива», «Узяли пана Гонту», наділені історико-художні образи С. Палія, К. Гордієнка, М. Залізняка та І. Гонти.

Автор літопису «Історія русів» одним із перших у класичній художній літературі створює героїчний образ полковника Семена Палія, який «оказался великимъ воиномъ» (Історія Русовъ, 1991, с. 188) і став борцем за права та вольності свого народу. Літописець із гордістю підкреслює, що кошовому І. Сіркові «Палій во многомъ подобился»

(Історія Русовъ, 1991, с. 188). Адже полковник мав «неуступчивый духъ ... и страшный характеръ» (Історія Русовъ, 1991, с. 190), був носієм «кращих козацьких ознак і характерництва» (Корпанюк, 2012, с. 452]. Історик Дмитро Яворницький так охарактеризував його: «Палій, як і всі щирі запорожці, був поборником народовладдя на Україні, захисником особистої волі і політичної автономії, ненависником панського самовладдя й пихатості та супротивником рабства в будь-якій формі й у всіх станах» (Яворницький, Т. 3, 1992, с. 140). Так само цю історичну постать зображено в поетичних творах Л. Боровиковського й Т. Шевченка («Палій», «Чернець», «Швачка»). Належить зазначити, що саме поетичним образами С. Палія притаманні «питомі риси народного героя-оборонця від зла, несправедливості, панської ненажерливості, людинолюб'я й лицаря» (Корпанюк, 2005, с. 452) і що їхнє коріння – у народнопісенній творчості.

Символом відваги, жертвності та національної честі в літописах М. Плиски, Г. Покаса та «Історія русів» постає художньо-історичний образ осавула Якіма Вечірки. Літописці підкреслюють, що Вечірка був із числа тих козаків, які одними з перших «были въ дѣйствіяхъ противъ непріятелей» (Історія Русовъ, 1991, с. 192). Автор літопису «Історія русів» у передромантичному стилі наголошує, що захист рідної землі та свого народу був його покликанням. Разом із козацькими полками він відважно виступав проти чужоземних загарбників, не пропустивши жодного бою. Загалом цей образ є узагальненим образом українських козаків, які протягом багатьох століть захищали рідний народ і рідну землю. Трагічна смерть Якіма постає символом загибелі нашого козацтва, яке, хоч на той час було ще живе (Гетьманщина за часів Катерини II), та позбавлене серця – Запорозької Січі.

Образи козаків із віршованої хроніки «Героїчні вірші» Іоанна Уманського уособлюють найкращі риси нашого козацтва, яке боролось за віру й правду на своїй землі протягом багатьох віків і стало своєрідним символом визвольних змагань нашого народу. Автор наголошує, що в ті часи козацтво мало неабияку силу й відвагу: «Ганяли, як зайцов,

татар боязливых, / Губили, як волков, драпіжних і лестивих» (Українська література XVIII ст., 1983, с. 78) і було безжалісним до своїх ворогів («Татар, янчар, жадних кровію напоїли, / Труп їх птицям, звірям на снід порубили») (Українська література XVIII ст., 1983, с. 78).

Висновки. Загалом увесь масив козацького образотворення XVIII століття пройнятий національно-визвольними ідеями, пафосом звеличення народних ватажків і козаків-витязів, які з винятковою силою, мудрістю та відвагою стали на шлях боротьби з супротивниками свого народу. Романтичне сприй-

мання козацтва в поетичних творах Л. Боровиковського, А. Метлинського, Т. Шевченка, оповіданнях «Кіндрат Бубненко-Швидкий», «Прокіп Іванович», «Дорош» і «Мірошник» О. Стороженка та романах «Михайло Чарнишенко», «Чорна рада» П. Куліша ґрунтувалося на тенденціях образотворення XVIII століття та фольклорної спадщини нашого народу. Подальші перспективи дослідження пов'язані з поглибленням вивчення впливу національної літератури XVIII століття на художню трансформацію образу козака в українському письменстві XIX – початку XXI століть.

ЛІТЕРАТУРА

- Дивович С.** Разговор Великороссии с Малороссией. *Кіевская старина*. 1882. Т. I. С. 325–365; 1882, Т. III. С. 138–146.
- Збірник козацьких літописів** : Густинський, Самійла Величка, Грабянки / Упорядн. та перекл. : Густинський літопис В. Крекотень, Літопис Самійла Величка В. Шевчук, Літопис Грабянки Р. Іванченко. Київ : Дніпро, 2006. 976 с.
- Історія Русовъ или Малой Россіи.** Сочинение Георгія Конискаго, архієпископа Бѣлорускаго : Репринтное воспроизведение издания 1846 года. Київ: Дзвін, 1991. 309 с.
- Корпанюк М.** Слово. Хрест. Шабля (Українське монастирсько-церковне, світське крайове літописання XVI – XVIII ст., компіляції козацького літописання XVIII ст. як історико-літературне явище). Київ : Смолоскип, 2005. 904 с.
- Корпанюк М.** Доба Івана Мазепи та її літературний портрет. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2012. № 21. С. 449–458.
- Летопись Самовидца по новооткрытым спискам** / Под ред. О. И. Левицкого. Киев, 1878. С. 211–319.
- Мацапура Л.** Готические мотивы в повести Е. П. Гребенки «Нежинский полковник Золотаренко». *Русская литература. Исследования*. 2013. Вып. 17. С. 100–108.
- Україна : антологія пам'яток державотворення, X–XX ст.** : У 10 т. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008. Т. 4 : Спроба реанімації Козацької держави (XVIII ст.) / редкол. : І. М. Дзюба [та ін.]. 528 с.
- Українська література XVIII ст.** Поетичні твори. Драматичні твори. Прозові твори. / АН УРСР; гол. ред. кол. І. О. Дзевєрін, уклад., авт. вступ. ст., прим. О. В. Мишанич. Київ : Наукова думка, 1983. 697 с.
- Яворницький Д. І.** Історія запорозьких козаків. У трьох томах. Львів : Світ, 1992. Т. 3. 451 с.

REFERENCES

- Dyvovych, S.** (1882). Razghovor Velykorossyy s Malorossyyei. [Conversation between Great Russia and Little Russia]. *Kievskaya starina – Kyivskaya starina* (Vol.1), (pp. 325–365); (Vol.III), (pp. 138–146) [in Russian].
- Dziuba, I. M.** (Ed.). (2008). Sproba reanimatsii Kozatskoi derzhavy (XVIII st.) [An attempt to resuscitate the Cossack state (XVIII century)]. In *Ukraina: antolohiia pamiatok derzhavotvorennia, X–XX st. – Ukraine: an anthology of monuments of state formation, X–XX centuries* (Vol. 1–10; Vol. 4). Kyiv: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
- Dzeverin, I.** (Ed.). (1983). *Ukrainska literatura XVIII st. Poetychni tvory. Dramatychni tvory. Prozovi tvory* [Ukrainian literature of the XVIII century. Poetic works. Dramatic works. Prose works]. Kyiv [in Ukrainian].
- Konyskyi, H.** (1991). *Ystoriia Rusovъ yly Maloi Rossii. Sochynenie Heorhiia Konyskaho, arkhieiepyskopa Bѣloruskaho: Repryntnoe vosproyzvedenye yzdaniia 1846 hoda* [History of the Rus' or Little Russia. Writings of George Koniskago, Archbishop of Belarus: Reprint reproduction of the 1846 edition]. Kyiv: Dzvin [in Russian].
- Korpaniuk, M.** (2005). *Slovo. Khrest. Shablia (Ukrainske monastyrsko-tserkovne, svitske kraiove litopysannia XVI – XVIII st., kompiliatsii kozatskoho litopysannia XVIII st. yak istoryko-literaturne*

yavyshche) [*Word. Cross. Sword (Ukrainian monastic and church, secular regional chronicles of the 16th – 18th centuries, compilations of Cossack chronicles of the XVIII century as a historical and literary phenomenon)*]. Kyiv : Smoloskyp [in Ukrainian].

Korpaniuk, M. (2012). Doba Ivana Mazepy ta yii literaturnyi portret. [The age of Ivan Mazepa and her literary portrait]. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist – Ukraine: cultural heritage, national consciousness, statehood* (Issue 21), (pp. 449–458) [in Ukrainian].

Krekoten, V., Shevchuk, V., Ivanchenko, R. (Eds.). (2006). Zbirnyk kozatskykh litopysiv: Hustynskyi, Samiila Velychka, Hrabianky [Collection of Cossack chronicles: Hustynskyi, Samiyla Velichka, Grabianka]. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].

Levytskyi, O. I. (Ed.). (1878). *Letopys Samovydtza po novootkrytym spyskam* [Chronicle of Samovydts according to newly opened lists] (pp. 211–319). Kyiv [in Russian].

Matsapura, L. (2013). Hotycheskye motyvy v povesty E. P. Hrebënky «Nezhynskyi polkovnyk Zolotarenko» [Gothic motifs in EP Hrebyonka's story "Nezhinsky Colonel Zolotarenko"]. *Russkaia lyteratura. Yssledovanyia – Russian literature. Research* (Issue 17), (pp. 100–108) [in Russian].

Yavornytskyi, D. I. (1992). *Istoriia zaporozkykh kozakiv* [History of the Zaporizhzhya Cossacks] (Vol. 1–3; Vol. 3). Lviv : Svit [in Ukrainian].

VERHUN Larysa – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of International Economic Relations Department, West Ukrainian National University, Lvivska str. 11, room 1412, Ternopil, 46009, Ukraine (l.verhun@wunu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9882-7089>

BYJAK Nataliia – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of German Philology and Methods of Teaching German, Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University, M. Kryvonosa str. 2, Ternopil, 46027, Ukraine (nbyjak@tnpu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1316-2570>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.4>

To cite this article: Verhun, L., Byjak, N. (2022). Osoblyvosti perekladu vlasnykh nazv v osvithii terminolohii [Translation of proper names in educational terminology]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 51, 29–35, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.4> [in English].

TRANSLATION OF PROPER NAMES IN EDUCATIONAL TERMINOLOGY

Summary. The paper elaborates the problem of translation of proper names in educational terminology from English into Ukrainian. This research is relevant since the literature review revealed lack of research on the issues of translation of proper names in terms of terminological fields as all previous research was mainly focused on the translation of proper names in fiction and literary texts. This study aims to analyze the peculiarities of translation of English proper names which belong to the lexical-semantic field of education into the Ukrainian language. The sources for the data of this research are the educational English-Ukrainian translation and explanatory dictionaries of educational lexicon, educational and pedagogical Internet sources. The main focus of the study is made on the culturally bound proper names as the present difficulty in rendering. The educational lexicon comprises a variety of proper names. Translation of nationally bound proper names presents a difficulty for translation. Transcoding and loan translation are productive ways of their rendering; however, they need additional explanation. Analogues are less productive way for the translation of culturally bound proper names in the field of education. Emergence of new proper names is affected by international cooperation; such lexemes are rendered by means of loan translation and do not present issues. The findings from this study add to the existing literature regarding the peculiarities and tendencies in the translation of proper names, which belong to the educational lexicon. Determining such peculiar features is the first stage to improving standardization and unification of the English-Ukrainian equivalents of proper names in the terminological field of education. This study fills the theoretical gap in which the researchers identified the need for further standardization and unification of the proper names in the terminological field of education.

Key words: proper names, ways of translation, educational lexicon, transcoding, loan translation, ways of translation, descriptive translation, analogues, unification and standardization.

ВЕРГУН Лариса – кандидат філологічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Західноукраїнський національний університет, вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна (l.verhun@wunu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9882-7089>

БИЯК Наталія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології та методики навчання німецької мови, Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, Тернопіль, 46027, Україна (nbyjak@tnpu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1316-2570>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.4>

Бібліографічний опис статті: Вергун, Л., Бияк, Н. (2022). Особливості перекладу власних назв в освітній термінології. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 29–35, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.4>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ В ОСВІТНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. У статті висвітлена проблема перекладу власних назв освітньої термінології з англійської мови на українську. Ця розвідка актуальна, оскільки огляд літератури виявив, що проблема перекладу власних назв у межах термінологічних полів є недостатньо дослідженою. Автори звертають увагу на те, що більшість досліджень зосереджені переважно на проблемах відтворення власних назв у художніх творах. Метою цього дослідження є аналіз особливостей перекладу власних назв лексико-семантичного поля «освіта» з англійської мови на українську. Джерелами дослідження слугували англо-українські перекладні та тлумачні словники освітньої тематики, довідкова література, а також освітньо-педагогічні інтернет-джерела. Для дослідження використано контрастивний перекладознавчий аналіз, компонентний аналіз, а також аналіз словникових дефініцій. Основна увага розвідки зосереджена на етноспецифічних власних іменах, котрі становлять найбільші труднощі при перекладі. Автори наголошують, що транскодування та калькування є продуктивними способами відтворення таких власних назв, однак у цих випадках є необхідним використання додаткових коментарів. Установлено, що використання аналогів є менш продуктивним способом перекладу етноспецифічних власних назв лексико-семантичного поля «освіта». Зазначено, що на з'яву нових власних назв освітньої термінології впливає посилення інтеграції освіти в міжнародний простір та міжнародна співпраця; такі лексеми відтворюються за допомогою калькування і не викликають проблем при перекладі, адже вони не належать до сфери етноспецифічної лексики. Акцентовано увагу на тому, що визначення особливостей і проблем перекладу власних назв освітньої лексики є першим етапом стандартизації та уніфікації англо-українських відповідників. У статті наголошено на необхідності подальших кроків щодо стандартизації та уніфікації англо-українських перекладних відповідників власних назв лексико-семантичного поля освіти.

Ключові слова: власні назви, способи перекладу, освітня термінологія, транскодування, аналоги, калькування, описовий переклад, стандартизація і уніфікація перекладних відповідників.

Relevance of the topic. Bologna processes and integration of Ukraine into the European educational area indicate the growth of the need for translation. Consequently, the translation issue of educational and academic documents and texts should be the focus of the theory and practice of translation. Furthermore, it is crucial to find ways to avoid misunderstanding in this area and pay special attention to studying ways to achieve adequate translation. English and Ukrainian terminological education systems and educational vocabulary belong to the spheres with significant differences. This is the focus of particular interest to translation researchers. Differences in the conceptual structure of the education systems of Ukraine, the USA, and Great Britain and, accordingly, between the educational vocabulary of the Ukrainian and English languages are manifested in all aspects. This issue predetermines the need for an accurate search for translation equivalents. Incorrect translation equivalents of the terms of

a particular terminological system creates a significant barrier in intercultural communication. Different types of proper names are an integral part of English and Ukrainian educational lexicon. Here belong names of universities, colleges, associations, sororities and fraternities, teaching methods, scholarships, grants, exams, etc. They should be adequately and correctly translated into the target language.

Analysis of recent research and publications. Translation studies have previously explored the issues of special features and peculiarities of the translation of proper names.

Researchers (Venkel & Venkel, 2012; Gudmanjan, Sitko, & Jencheva, 2020; Zorivchak, 1994; Karaban, 2018; Ray, 2014; Newmark, 2003; Sanaty Pour, 2009; Tang, 2021) agree that proper names constitute difficulties for the translation since many of them belong to a nationally bound lexicon. Peter Newmark maintained that proper names represent a difficulty for transla-

tion in different types of texts (Newmark, 2003). Gambier (Gambier, 2018) argued that the translation of proper names, alongside with metaphors, collocations, and proverbs, is often seen as a (un)translatability issue. In addition, Jeremy Munday (2016) concluded that proper names are expected to be the most culturally bound lexemes. Different aspects of the translation of proper names were under the research of many scholars (Gudmanjan, 1999; Karaban & Olijnyk, 1998; Sanaty Pour, 2009; Särkkä, 2007; Sulikowski & Szwajczuk, 2018). However, the research focus was mainly on proper names in literary texts or children's literature.

Khalid Al-Shaikhli (2013) conducted research on proper names translation from English into Arabic and analyzed personal names, names of organizations, and some other types of names as well as ways of their translation. Eriko Sato (2016) investigated issues of rendering proper names of literary texts from Japanese into English.

Translation of proper names from English into Ukrainian was the focus of the investigation of Artur Gudmanjan (1999); this comprehensive research addressed the issue of translation of personal names from English into Ukrainian and their integration into the phonographic system of the Ukrainian language. Venkelj T. and Venkelj O. (2012) explored the eponyms in the terminological space of the modern English language, however, didn't cover the issue of translation into Ukrainian.

Gang Tang (2021) researched the translation of the proper nouns in legal English. The author posited that proper nouns cause considerable challenges for translation. This research was based on English-Chinese translation equivalents.

The study of S. Corcodel (2014) discussed translation procedures of proper names of both literary and scientific texts. The researcher concluded that the choice of the way of translation is determined by pragmatic factors such as "overarching purpose of the text and the translator's assessment of his/her intended audience" (Corcodel, 2014, p. 57).

Hence, all researchers emphasized that in majority of cases proper names, constitute a problem for translation.

Piotr Sulikowski and Alina Szwajczuk are the authors of *Proper Names in Professional*

Translation (Sulikowski & Szwajczuk, 2018). They composed a glossary of proper names of Polish academic institutions with their translation into English and German. The book contains the names of Poland's public and non-public higher education institutions. This publication is an attempt to standardize the Polish-English and Polish-German equivalents of the names of academic institutions; it comprehensively addresses the issue of the translation of the names of Polish academic institutions into the English and German languages. Unfortunately, Ukrainian translation studies lack research on the translation of proper names as constituents of terminological fields.

Analysis of the existing research literature identified the gap in the literature on the issues of the translation of proper names in professional translation. Furthermore, it indicated the need for further research on the problems of translation of proper names in terms of terminological fields, i.e., professional translation.

Setting the goals and tasks of the article.

The current study aims to define the peculiarity of the translation of proper names in terms of educational lexicon from English into Ukrainian and to identify further research prospects.

The goal can be achieved via the following steps: to collect the data (proper names), to make translational analysis, to find regularities and irregularities, to make conclusions and define further prospects for research.

The current study sought to determine tendencies in translation of English educational proper names into the Ukrainian language.

The sources of the research were English-Ukrainian translation and explanatory dictionaries of educational lexicon, educational and pedagogical Internet sources.

For this study, the researchers applied analysis, synthesis, contrastive translational analysis, componential analysis, and analysis of dictionary definitions.

The outline of the main research material. Proper names in the English educational lexicon are used to denote names or types of schools, universities and other educational institutions, students' unions, educational organizations and associations, names of scholarships and grants, semesters or terms, documents, exams, legislative acts, etc.

Majority of the proper names under research are rendered via transcoding, however, since these are culturally bound words, they are accompanied by additional explanation or comments (if presented in a dictionary): *Boys Town* – *Бойз-таун* (притулок для хлопчиків-сиріт у передмісті м. Амахи, штат Небраска) (SOL), *West Point* – *Вест Пойнт* (розмовна назва Військової академії сухопутних військ (Military Academy, US), що розташована у місті Вест Пойнт) (SOL), *Georgic* – *Георгік* (один із «Георгіків» Вергілія, який задають переписувати як покарання в Ітонському коледжі, Великобританія) (SOL), *James School* – *Джеймс-скул* (будівля, в якій розташоване гуманітарне відділення Ітонського коледжу, Великобританія) (SOL), *Cannon Yard* – *Кеннон-ярд* (головний двір у Ітонському коледжі, Великобританія) (SOL), *Euclid* – 1) *Евклід* 2) *шк. жарг.* «Евклід» (геометрія), *proctor* – *проктор* (наглядач, частіше у Кембриджському чи Оксфордському університетах) (SOL), *Queen's Schools* – *Квінз скул* (будівля, де розміщене відділення (кафедра) точних та природничих наук Ітонського коледжу, Великобританія) (SOL), *Regent House* – «*Риджент Хаус*» (рада правління кембриджського університету (складається з викладацького та адміністративного штату університету та коледжів), *Trinity hall* – *Трініті-Хол* (один із коледжів Кембриджського університету) (SOL).

Some ethnospecific eponyms are rendered via usage of analogue. This is mainly explained by the fact that similar educational phenomena have different means of nomination. For instance, *Michaelmas term* – *осінній триместр* (SOL).

However, in some cases, if English educational proper names lack equivalents or analogues, they are translated descriptively into the Ukrainian language, e.g.: *John Knox cap* – *головний убір викладачів та студентів шотландських університетів*, (1) *Senate-house* – *будинок ради Кембриджського університету* (SOL), *Speech day* – *День виголошення промови* (SOL).

Rendering proper names, it is essential to determine whether they have an symbolic connotation or associated meaning. For such cases, the symbolic meaning is reproduced descrip-

tively in the comments, for example: *Billy Bunter* – *Біллі Бантер* (*товстий і жадібний студент, персонаж оповідань Грейфраєрса Чарльза Гамільтона*) (SOL), *Joe Yale* – *Джо Єйл* (*прізвисько студента, чия стримана манера одягатися та поведінка підкреслює свою належність до університету «Ліги Плюща», тобто до класичних університетів*), *Joe College* – *Джо Коледж* (*прізвисько студента, чия стримана манера одягатися та поведінка підкреслює свою належність до університетського середовища; було поширене у 1920–1930 pp.*) (SOL).

Students' sororities and fraternities is a typical phenomenon in the American and Canadian systems of education. They are deeply intertwined with students' life, have a long history and rich traditions and. Generally, the names of such sororities and fraternities consist of Greek letters and a lexeme "sorority" or "fraternity". For instance, *Kappa Sigma Fraternity*, *Kappa Alpha Psi Fraternity*, *Omge Psi Phi Fraternity*, *Zeta Phi Beta Sorority*, *Alpha Kappa Alpha Sorority*, *Kappa Sigma Fraternity*, *Delta Sigma Theta Sorority*, etc. They are rendered into the Ukrainian language by means of the combination of transcoding and loan translation of the lexemes "sorority" and "fraternity". However, since these names belong to nationally biased lexicon, they often need additional explanation or comments. For instance, *Kappa Sigma Fraternity* – *Студентське братство Кання Сіма* (*чоловіче братство*), *Kappa Alpha Psi Fraternity* – *Студентське братство Кання Псі* (*чоловіче братство*), *Omge Psi Phi Fraternity* – *Студентське братство Омега Псі Фі* (*чоловіче братство*), *Delta Sigma Theta Sorority* – *Студентське братство Дельта Сіма* (*жіноче братство*), *Zeta Phi Beta Sorority* – *Студентське братство Зета Фі Бета* (*жіноче братство*), *Alpha Kappa Alpha Sorority* – *Студентське братство Альфа Кання* (*жіноче братство*).

Loan or word-for-word translation is applied to render the meaning of international educational organizations from English into Ukrainian. For instance, *European Association for Quality Assurance in Higher Education* – *Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти* (SRZJ, p. 1), *European Students' Union* – *Європейський союз студентів*

(SRZJ, p. 1), *European University Association – Європейська асоціація університетів* (4, 1), *European Association of Institutions in Higher Education – Європейська асоціація закладів вищої освіти* (SRZJ, p. 1), *European Quality Assurance Register for Higher Education – Європейський реєстр забезпечення якості вищої освіти* (SRZJ, p. 1), *Confederation of European Business BusinessesEurope – Конфедерація європейського бізнесу «БІЗНЕСЕВРОПА»* (SRZJ, p. 1).

International cooperation, integration processes, and innovative changes in education affect the emergence of new educational terminology. Among such lexemes are those denoting international rankings: *Academic Ranking of World Universities (ARWU) – Академічний рейтинг університетів світу* (NONG, p. 84), *Times Higher Education World University Rankings – Рейтинг університетів світу за версією «Таймс»* (NONG, p. 84), *QS World University Rankings – Рейтинг університетів світу «К'ю Ес»* (NONG, p. 84), *Times Higher Education World University Rankings – Рейтинг університетів світу за версією «Таймс»* (NONG, p. 84), *Information Centre Network, NARIC network – Мережа національних інформаційних центрів академічного визнання* (National Academic Recognition (NONG, p. 49). In addition, names of the so called European educational areas appeared under these circumstances: *European Higher Education Area, EHEA – Європейський простір вищої освіти* (STVO, p. 14), *European Vocational Education and Training Area, EVETA – Європейський простір професійної*

освіти і підготовки (NONG, p. 13), *European Education Area, EEA – Європейський простір освіти* (NONG, p. 13), *European Research Area, ERA – Європейський дослідницький простір* (NONG, p. 13). Loan translation with minor transformations is the main method used to render the names mentioned above.

Conclusions and prospects for further research in this area. The educational lexicon contains a wide variety of proper names. In many instances, English educational proper names are qualified as nationally bound words. Translation of such lexemes presents a considerable difficulty for translation. To render such lexemes, a translator should have background knowledge and use additional sources of information. Transcoding and loan translation as productive ways of rendering culturally bound proper names. In such a case, transcoding is followed by an explanation if presented in dictionaries. Analogues are rarely used to render the meaning of culturally bound proper names.

International cooperation and integration processes affect the emergence of new proper names in this lexical-semantic field; however, such lexemes are rendered by means of loan translation and do not present issues.

The findings from this study add to the existing literature regarding the peculiarities and tendencies in the translation of proper names, which belong to the educational lexicon. Determining such peculiar features is the first stage to improving standardization and unification of the English-Ukrainian equivalents of proper names in the terminological field of education.

BIBLIOGRAPHY

- Венкель Т., Венкель О. Епонімні назви в термінологічному просторі сучасної англійської мови. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. 2012. Вип. 1. С. 22–29. URL: http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2012_1/Tetiana_Venkel_Olena_Venkel.pdf.
- Гудманян А. Г. Чужомовна пропріальна лексика у фонографічній системі української мови : У 3-х кн. Кн. 1: Теоретичні аспекти. Ужгород, 1999. 484 с.
- Гудманян А. Г. Сітко А. В., Єнчева Г. Г. Основи перекладознавства; навч. посібник. Вінниця : Нова книга, 2020. 352 с. URL : <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/47569>
- Зорівчак Р. П. Транслітерація українських власних назв та реалій англійською мовою. *Лексикографічні та методичні концепції викладання чужоземних мов у вищих навчальних закладах*. Тези І Міжнарод. конф. Львів, 1994. С. 180–181.
- Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: [навч. посіб.]. Вид. 5-е, випр. Вінниця : Нова книга, 2018. 651 с. URL : http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Karaban_2004_576.pdf.

- Карабан В. І., Олійник Т. С.** Етноспецифічність власних імен та передача їхніх антономастичних значень у перекладі. *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка: Іноземна філологія*. 1998. Вип. 27. С. 25–27.
- Al-Shaikhli K.** Proper Names and Translation. *Jerash for Research and Studies Journal* شرح قلمج تاساردل او. 2013. Vol. 14. Iss. 1. Article 6.
- Corcodel S.** On proper names translation methods and techniques. *Integrare prin cercetare și inovare. Științe umanistice*. 10-11 noiembrie 2014, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, 2014. P. 56–59.
- Gambier Y.** Translation strategies and tactics. *Handbook of Translation Studies*. Edited by Yves Gambier and Luc van Doorslaer. 2018. Vol. 1. P. 412–418. URL: https://www.researchgate.net/publication/326381184_Handbook_of_Translation_Studies_-_Vol_1.
- Ray M. K.** Studies in Translation. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors, 2014. 320 p.
- Munday J.** Introducing Translation Studies : Theories and Applications. New York: Routledge. Fifth Edition, 2016. 394 p.
- Newmark P.** A Textbook of Translation. New York : Prentice Hall. 2003. 311 p.
- Parianou A.** Translating Proper Names: a Functionalist Approach. *Names*. 2007. № 55(4). P. 407–416. DOI: <https://doi.org/10.1179/NAM.2007.55.4.407>.
- Sanaty P., B.** How to translate personal names. *Translation Journal*. 2009. Vol. 13. № 4. URL : <https://translationjournal.net/journal/50proper.htm>.
- Särkkä H.** Translation of proper names in non-fiction texts. *Translation Journal*. 2007. Vol. 11. № 1. URL : <https://translationjournal.net/journal/39proper.htm>.
- Sato E.** Proper Names in Translational Contexts. *Theory and Practice in Language Studies*. 2016. Vol. 6. № 1. P. 1–10.
- Sulikowski P. & Sz wajczuk A.** Proper names in professional translation. *Eigennamen in der Fachübersetzung*. Hamburg, 2018. 208 p.
- Tang G.** Translation of the Proper Nouns in Legal English. *Theory and Practice in Language Studies*. 2021. Vol. 11. № 6. 711–716. DOI: 10.17507/tpls.1106.15.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

- СОЛ** – Англо-український словник освітньої лексики / Уклад. Л. Вергун. Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. 184 с.
- СТВО** – Корбутяк В. І., Малиновська М. Ф. Українсько-англійський та англо-український словник термінів вищої освіти. Рівне, 2018. 145 с. URI: <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/10589>.
- НОНГ** – Національний освітньо-науковий глосарій. Київ: ТОВ «КОНВІПРІНТ», 2018. 524 с. URL : https://drive.google.com/file/d/1tGrKFIMOY8WlQz9LR_9Co06JVZh3MrZF/view.
- СРЗЯ** – Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). Київ : ТОВ “ЦС”, 2015. 32 с. URL: https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf.

REFERENCES

- Al-Shaikhli, Kh.** (2013). Proper Names and Translation. *Jerash for Research and Studies Journal* شرح قلمج تاساردل او (Vol. 14; Issue 1), (Article 6) [in English].
- Corcodel, S.** (2014). On proper names translation methods and techniques. *Integrare prin cercetare și inovare. Științe umanistice* (10–11 noiembrie, Chișinău, Republica Moldova) (pp. 56–59). Chisinau: Universitatea de Stat din Moldova [in English].
- Gambier, Y.** (2018). Translation strategies and tactics. In Yves Gambier, Luc van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies* (Vol. 1), (pp. 412–418). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/326381184_Handbook_of_Translation_Studies_-_Vol_1 [in English].
- Gudmanjan, A. G.** (1999). Teoretychni aspekty [Theoretical aspects]. *Chuzhomovna proprialjna leksyka u fonografichnij systemi ukrajinskoji movy – Foreign language proper names in the phonographic system of the Ukrainian language* (Books 1–3; Book 1). Uzhgorod [in Ukrainian].
- Gudmanjan, A. G., Sitko, A. V., Jencheva, G. G.** (2020). *Osnovy perekladoznavstva [Fundamentals of translation studies]*. Vinnycja: Nova Knyha. Retrieved from <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/47569> [in Ukrainian].
- Karaban, V. I.** (2018). *Pereklad anhlijskoji naukovoji i tekhnichnoji literatury. Hramatychni trudnoshhi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and*

technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnycja: Nova Kn. Retrieved from http://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Karaban_2004_576.pdf [in Ukrainian].

- Karaban, V. I., Oliynyk, T. S.** (1998). Etnospecyfichnistj vlasnykh imen ta peredacha jikhnikh antonomastychnykh znachenj u perekladi [Ethnospecificity of proper names and transfer of their antonymous meanings in translation]. *Visnyk Kyjivsjkoho nacionaljnogo universytetu im. Tarasa Shevchenka: Inozemna filologija - Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv: Foreign Philology* (Issue 27), (pp. 25–27) [in Ukrainian].
- Ray, M. K.** (2014). *Studies in Translation*. New Delhi: Atlantic Publishers and Distributors [in English].
- Millán, C., Bartrina, F.** (Eds.). (2018). *The Routledge Handbook of Translation Studies*. London and New York: Routledge [in English].
- Munday, J.** (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications* (4). New York: Routledge. Fifth Edition [in English].
- Newmark, P.** (2003). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall [in English].
- Parianou, A.** (2007). *Translating Proper Names: a Functionalist Approach*. *Names*, 55(4), 407–416. DOI: <https://doi.org/10.1179/NAM.2007.55.4.407> [in English].
- Sanaty Pour, B.** (2009). How to translate personal names. In *Translation Journal*, 13(4). Retrieved from <http://translationjournal.net/journal/50proper.htm> [in English].
- Särkkä, H.** (2007). Translation of proper names in non-fiction texts. *Translation Journal*, 11(1). Retrieved from <http://translationjournal.net/journal/39proper.htm> [in English].
- Sato, E.** (2016). Proper Names in Translational Contexts. *Theory and Practice in Language Studies* (Vol. 6.1), (pp. 1–10) [in English].
- Sulikowski, P., Sz wajczuk, A.** (2018). Proper names in professional translation *Eigennamen in der Fachübersetzung*. Hamburg [in English].
- Tang, G.** (2021). Translation of the Proper Nouns in Legal English. *Theory and Practice in Language Studies*, 11 (6), 711–716. DOI:10.17507/tpls.1106.15 [in English].
- Venkely T., Venkely O.** (2012). Eponimni nazvy v terminolohichnomu prostori suchasnoji anhlijskoji movy [Eponyms in the terminological space of the modern English language]. *Aktualjni problemy romano-germanskoji filologiji ta prykladnoji lingvistyky – Current problems of Romano-Germanic philology and applied linguistics* (Issue 1), (pp. 22–29). Retrieved from http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2012_1/Tetiana_Venkel_Olena_Venkel.pdf [in Ukrainian].
- Zorivchak R. P.** (1994). Transliteracija ukrajinsjkykh vlasnykh nazv ta realij anhlijskoju movoju [Transliteration of Ukrainian proper names and realities into English]. *Tezy I Mizhnarod. konf. «Leksyografichni ta metodychni koncepciji vykladannja chuzhozemnykh mov u vyshhykh navchalnykh zakladakh» – Abstracts of the 1-st international conference «Lexicographic and methodical concepts of teaching foreign languages in higher educational institutions»* (180–181). Lviv [in Ukrainian].

ABBREVIATIONS OF LEXICOGRAPHIC AND OTHER SOURCES OF RESEARCH

- SOL** – Verhun, L. (Comp.). (2002). *Anglo-ukrajinsjkyj slovnyk osvitynoji leksyky* [English-Ukrainian dictionary of educational vocabulary] Ternopilj: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].
- STVO** – Korbutjak, V. I., Malynovsjka, M. F. (2018). *Ukrajinsjko-anglijsjkyj ta anglo-ukrajinsjkyj slovnyk terminiv vyshhoji osvity* [Ukrainian-English and English-Ukrainian dictionary of higher education terms]. Rivne. Retrieved from <http://ep3.nuwm.edu.ua/id/eprint/10589> [in Ukrainian].
- NONG** – *Nacionaljnyj osvityno-naukovyj glosarij* [National educational and scientific glossary] (2018). Kyiv: TOV «KONVIPRINT». Retrieved from https://drive.google.com/file/d/1tGrKFIMOY8WIQz9LR_9Co06JVZh3MrZF/view [in Ukrainian].
- SRZJ** – Standarty i rekomendaciji shhodo zabezpechennja jakosti v Jevropejskomu prostori vyshhoji osvity (ESG) [Standards and recommendations for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG)]. (2015). Kyiv: TOV “CS” Retrieved from https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf [in Ukrainian].

ВИСОЦЬКА Марія – аспірантка, асистентка кафедри української мови імені професора Івана Ковалика, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна (vysotskam27@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7732-9320>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.5>

Бібліографічний опис статті: Висоцька, М. (2022). Складені ойконіми України на -івк-а XIX–XXI століть. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 36–47, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.5>

СКЛАДЕНІ ОЙКОНИМИ УКРАЇНИ НА -ІВК-А XIX–XXI СТОЛІТЬ

Анотація. Стаття присвячена аналізу складених ойконімів України з формантом -івк-а XIX–XXI століть. У статті проаналізовано проблему розрізнення складених та складених назв. Мета нашого дослідження – зафіксувати та проаналізувати складені назви поселень на -івк-а. За основу поділу взято структурний критерій. Засвідчено 1546 складених назв. Усі оніми поділено на дві групи: 1. Ойконіми, атрибути яких характеризують назви населених пунктів за різноманітними ознаками (1298 назв); 2. Ойконіми-прикладки (191 назва). Атрибути в складених ойконімах вказують на різні ознаки: час заснування (Нова, Стара: **Нова Павлівка, Стара Вишівка**), розмір (Мала, Велика: **Мала Солтанівка**), на місце розташування населеного пункту (Верхня, Середня, Нижня, Західна, Східна: **Нижня Жушманівка**), на характер місцевості, рослинного світу (Польова, Лісова, Степова тощо: **Лісова Лисіївка**), колір (Зелена, Червона, Жовта: **Зелена Рубанівка**) тощо. Засвідчено 153 назви населених пунктів, атрибутами яких є порядкові числівники, зазвичай Перша чи Друга (**Білоусівка Перша**), зрідка Третя (**Голубинівка Третя**). Найбільше зафіксовано назв, атрибуту яких вказують на час заснування поселення (833 назви), з них 775 містять компонент Нова (Ново-). Означальні компоненти складених ойконімів часто мають протилежне семантичне навантаження, відповідно утворюють повні та неповні опозиційні пари. Зафіксовано також контекстуально опозиційні ойконіми. Атрибутом у складених ойконімах також виступає прикметник з суфіксом -ськ, який виражає етнічний аспект чи вказує на відношення до інших топонімів (наприклад, **Сапанівська Хотівка**).

Ойконіми-прикладки зазвичай вказують на засновника поселення або ж на локалізацію населеного пункту (**Петро-Михайлівка**). Часто такі назви утворені внаслідок об'єднання двох поселень в один (наприклад, **Дубівчик-Маслівка**). Зафіксовано прикладкові конструкції, утворені поєднанням ойконіма на -івк-а та апелятива, що позначає тип поселення (**Хуторо-Миколаївка**) або місце виробничої діяльності (**Рудня-Гацьківка**). Окремо виділено складені ойконіми, утворені за допомогою прийменників (**Коло-Михайлівка**), а також меморіальні ойконіми (**Тарасо-Шевченківка**). Найбільше складених ойконімів зафіксовано у XX столітті, найменше – у XIX. Простежуємо тенденцію до економії мовних форм. Аналізуючи територіальне поширення ойконімів на -івк-а, стверджуємо, що складені назви найбільш характерні для Дніпропетровської, Донецької, Кіровоградської, Одеської, Сумської областей, найменше таких назв засвідчено у західних областях України.

Ключові слова: топонім, ойконім, складений ойконім, структурний аналіз, апелятив, атрибут.

VYSOTSKA Mariia – PhD student, Lecturer at Ivan Kovalyk Ukrainian Language Department, Ivan Franko National University of Lviv, 1, University Street, Lviv, 79000, Ukraine (vysotskam27@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7732-9320>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.5>

To cite this article: Vysotska, M. (2022). Skladeni oikonimy Ukrainy na -ivk-a XIX–XXI stolit [Composite oikonyms of Ukraine ending in -ivk-a of 19th–21th centuries]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 51, 36–47, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.5>

COMPOSITE OIKONYMS OF UKRAINE ENDING IN -IVK-A OF 19TH–21TH CENTURIES

Summary. The article is devoted to the analysis of the composite oikonyms ending in -ivk-a. The article analyses the problem of differentiation of complex and composite names. The purpose of our research is to record and to analyse the composite names of settlements ending in -ivk-a. The division is based on a structural criterion. 1,546 composite names are recorded. All onyms are divided into two groups: 1. Oikonyms, the attributes of which characterize the names of settlements by to various features (1298 names); 2. Oikonyms-appositions (191 names). Attributes in composite oikonyms indicate different features: time of foundation (New, Old: **Nova Pavlivka, Stara Vyzhivka**), size (Small, Big: **Mala Soltanivka**), the location of the settlements (Upper, Middle, Lower, Western, Eastern: **Nyzhnja Zhuzhmanivka**), indicate the nature of the area, flora (Field, Forest, Steppe, etc.: **Lisova Lysijivka**), colour (Green, Red, Yellow: **Zelena Rubanivka**), etc. The highest number of onyms whose attributes indicate the time of the foundation of the settlement was performed (833 titles), 775 of them contain the Nova- (Novo-) component. Attributive components of composite oikonyms often have the opposite semantic load, forming complete and incomplete oppositional pairs, respectively. Contextually oppositional oikonyms were also recorded. An attribute in compound oikonyms is also an adjective with the suffix -ськ, which expresses an ethnic aspect or indicates a relationship to other toponyms (**Sapanivsja Khotivka**, for instance).

Oikonyms-appositions usually indicate the founder of the locality or the location of the settlement (**Petro-Mykhajlivka**). Such names are often formed as a result of merging of two settlements into one (for example, **Dubivchyk-Maslivka**). Appositional construction, formed by a combination of the oikonym ending in -ivk-a and an appellative denoting the type of settlement (**Khutoro-Mykolajivka**) or the place of production activity (**Rudnja-Ghacjkivka**), were recorded. Composite oikonyms formed with the help of prepositions (**Kolo-Mykhajlivka**), memorial oikonyms (**Taraso-Shevchenkivka**) are singled out separately. The highest number of composite oikonyms was recorded in the 20th century, the least in the 19th. A tendency towards the economy of language forms was observed. While analysing the territorial distribution of oikonyms ending in -ivk-a, we claim, that composite names are the most typical for Dnipropetrovsk, Donetsk, Kirovohrad, Odesa, and Sumy regions, the fewest such names have been attested in the western regions of Ukraine.

Key words: toponym, oikonym, composite oikonyms, structural analysis, attribute, appellative.

Постановка проблеми. Серед досліджуваних ойконімів України з формантом -івк-а фіксуємо складені багатокомпонентні назви, які переважно виступають у формі словосполучень. Простудіювавши праці, присвячені ареальним розвідкам різних регіонів України, наприклад Волині (В. Шульгач), Карпат (М. Худаш), Опілля (В. Котович), Поділля (Н. Герета, Л. Дика), Покуття (Д. Бучко), Рівненщини (Я. Пура), Слобожанщини (Ю. Абдула), Сумщини (О. Іваненко), Чернівців (Ю. Карпенко) тощо, стверджуємо,

що структурні особливості ойконімів на -івк-а лише побіжно проаналізовані. Тож відсутність комплексного дослідження таких назв населених пунктів зумовила потребу у вивченні їхньої семантики та структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Автори праць, об'єктом вивчення яких виступають назви населених пунктів на -івк-а, передусім сконцентрували свою увагу на лексико-семантичному аналізі твірних баз та лінгвокультурологічному їх аспекті (Котович, 2017; Яцій, 2005). Вагомими в українському

мовознавстві є розвідки О. та О. Складенків («Типологічна ономастика» (Складенко & Складенко, 2013)), присвячені структурно-словотвірному складу та групуванню топонімів, дослідження Д. Бучка («Кілька уваг про атрибути в складених ойконімах», «Основні принципи і способи номінації поселень у галицькій землі (за даними реєстру поселень з 1670 р.)» (Бучко, 2004, 2013а)); формантні розвідки З. Купчинської (Купчинська, 2017а, 2017б), І. Царалунги (Царалунга, 2005), Л. Дикої (Дика, 2011).

Мета статті – проаналізувати складені ойконіми України з формантом -івк-а, зафіксовані в джерелах ХІХ–ХХІ століть. Мета передбачає реалізацію таких основних завдань: охарактеризувати способи творення та структуру досліджуваного типу назв населених пунктів, класифікувати атрибутивні чи уточнювальні компоненти, визначити продуктивність складених ойконімів.

Виклад матеріалу. Виникнення складених ойконімів, як зазначає О. Голінатий (2013), спричинене намаганням уникнути повторів, коли під час творення назв поселень залучають додаткові означувальні компоненти (с. 89). Тож творення онімів з диференційними означеннями є одним зі способів уникнення топонімної омонімії.

Автори праці «Типологічна ономастика» вказують, що існує двочленний та тричленний структурний поділ ойконімів. Так, наприклад, К. Камерон, виділяє прості та складні оніми. До складних зараховує назви, що складаються з двох чи більше елементів, з'єднаних разом. Серед складних конструкцій С. Роспонт виокремив три підтипи: 1) складення; 2) зрощення; 3) синтаксичні словосполучення (Складенко & Складенко, 2013, с. 23–24). Побуває в мовознавстві також і термін *семантично двокласові ойконіми*, проте, як зазначив С. Вербич (2014), ця назва є «не надто вдалою, оскільки чітко не вказує, які саме ойконіми входять до цієї групи» (с. 193). Тричленний поділ складених та складних назв запропонував О. Голінатий (2013), виділивши такі типи: 1) посесивно-локативний; 2) посесивно-квалітативний та 3) локативно-квалітативний (с. 89–90). Д. Бучко (1990) зазначав, що атрибутивні компоненти у складених ойконімах вказують не лише на час виникнення

поселення, його локалізацію на місцевості, а й на належність означуваного поселення певній особі, характер використання місцевості в минулому, на первісний зовнішній вигляд географічного об'єкта чи на його розмір (с. 41).

Розглядаючи складені дво- чи багатоконтактні назви поселень, варто згадати, що, окрім зазначених онімів, функціонують також і складні назви, які є наслідком зрощення атрибута з ойконімом на -івк-а. Складені оніми послуговували базою творення складних назв, на що вказують писемні пам'ятки. В українському ойконімному ландшафті простежується тенденція до економії мовних форм (стягнення двоконтактних ойконімів): *Новоолексїївка*; Чрв., Дністровський р-н; *Сокирянська міськрада*; 2021, ЕДУАТУ, 1; 1967, ІМС Чрв., 544; (*Ново-Олексїївка*) 1946, УкрАТП, 547. Хоч фіксуємо зрідка також назви поселень, які з двоконтактних структур на сучасному етапі перейшли у розряд складених, наприклад: *Нова Павлівка*; Плт., Полтавський р-н, *Машівська селищна рада*; 2021, ЕДУАТУ, 8; (*Новопавлівка*) 1967, ІМС Плт., 626; (*Нова Павлівка*) 1946, УкрАТП, 1983; *Петро-Давидівка*; Плт., Полтавський р-н, *Диканська селищна рада*; 2021, ЕДУАТУ, 7; (*Петродавидівка*) 1967, ІМС Плт., 316; (*Петро-Давидівка*) 1946, УкрАТП, 737; *Мала Покровка*; Дн., Синельниківський р-н, *Раївська сільрада*; 2021, ЕДУАТУ, 9; 1968, ІМС Дн., 433; (*Мало-Покровка*) 1946, УкрАТП, 779. Проте зазначимо, що такі ойконіми у 1940-х роках зазвичай були двоконтактними, тож хоч порівняно з серединою ХХ ст. відбувається процес ускладнення назв (перехід від складних до складених), проте, насправді, це є повернення до первісного правописного оформлення (наприклад, *Нова Павлівка* (2021) – *Новопавлівка* (1967) – *Нова Павлівка* (1946) Плт., Полтавський р-н, *Машівська селищна рада*).

Постає питання: зараховувати такі назви, як *Новоіванівка*, *Новоселівка*, *Ново-Катеринівка*, *Ново-Василівка* тощо, до складених або складених конструкцій чи ні. Д. Бучко (2013а) у праці «Післявоєнне впорядкування назв населених пунктів і його вплив на ойконімну систему України» зазначив, що

українській ойконімії завдало значної шкоди введення численних *складних назв*, у яких препозитивними компонентами є прикметники: «Біло-, Велико-, Верхньо-, Високо-, Зелено-, Кам'яно-, Красно-, Кругло-, Лисо-, Мало-, Ново-, Старо-, Червоно-, Чисто-, Широко-, що пишуться з другим компонентом разом або через дефіс» (с. 229). Автор стверджує, що правопис таких онімів нічим не обумовлений (Бучко, 2013а, с. 230). Це підтверджує і Г. Касім (1978), аналізуючи правописні норми ХХ століття (стаття «Через дефіс чи разом?»). Як зазначає мовознавець, труднощі у написанні таких ойконімів «... пояснюються насамперед тим, що до цього часу залишається складною лінгвістична проблема розмежування складних слів і словосполучень. Адже у мовленні постійно відбувається процес формування нових композитів на основі словосполучень; отже, завжди будуть і явища, проміжні між словосполученням і словом» (с. 73). Відповідно використання дефісу є проміжним етапом у творенні складних слів і обґрунтоване переважно тим, що слова ще не встигли повністю зростися (Касім, 1978, с. 73).

За основу поділу ойконімів на складні та складені беремо саме *структурний критерій*. Тож використовуємо таке розрізнення складних та складених назв: складні назви – «результат лексико-синтаксичного способу деривації та основоскладання (1) поєднання прикметникової основи та іменника, 2) поєднання числівникової основи та іменника» (Мосур, 2019, с. 5), складені ж назви – це поєднання кількох повнозначних компонентів, а також онімів, написаних через дефіс.

Аналізуючи ойконіми України на -івк-а, зафіксовані в джерелах ХІХ–ХХІ ст., усі складені назви населених пунктів поділяємо на такі групи: 1. Ойконіми, атрибути яких безпосередньо характеризують населені пункти за різними ознаками; 2. Ойконіми-прикладки. Прикладки при основному слові вказують на розташування, засновників чи ідентифікують на відміну від давнішого поселення, яке вже існує.

1. Ойконіми, атрибути яких безпосередньо характеризують населені пункти за різними ознаками

Ця група складених назв є найчисленнішою, нараховуємо 1298 ойконімів, атрибути

яких вказують на різні ознаки – на час виникнення поселення, його розмір, місце розташування, на ознаку за кольором, на характер навколишнього середовища тощо:

1) ойконіми, атрибути яких вказують на час заснування поселення (833 назви)

Цікаво зауважити, що більшість з них, а саме 775 назв, мають атрибут *Нова, Ново-*, що свідчить про вторинність таких найменувань: **Стара Вишівка**; Вл., Ковельський р-н, Старовишівська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1967, ІМС Вл., 639; 1946, УкрАТП, 2003; **Нова Плахтійівка**; Од., Білгород-Дністровський р-н, Саратська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 2; 1967, ІМС Од., 774; 1946, УкрАТП, 207; **Нова Липівка**; І-Фр., Івано-Франківський р-н, Тисменицька міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 2; 1967, ІМС І-Фр., 239; **Stepanówka Stara**, pow. skwirski, 1890, SGKP, XI, 329.

2) ойконіми, атрибути яких вказують на розмір поселення (196 онімів)

Мала Кошелівка; Чрг., Ніжинський р-н, Вертіївська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1972, ІМС Чрг., 467; 1946, УкрАТП, 954; **Мала Гараздівка**; Зк., Берегівська окр.; 1946, УкрАТП, 31; **Мала Солтанівка**; Кв., Фастівський р-н, Калинівська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 7; 1971, ІМС Кв., 280; 1946, УкрАТП, 415; (**Sołtanówka Mała**) pow. wasylkowski, 1863, 1890, SGKP, XI, 68; **Велика Шишівка**; Днц., Горлівський р-н, Шахтарська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1969, ІМС Днц., 910; 1946, УкрАТП, 942; **Велика Бугайівка**; Кв., Обухівський р-н, Васильківська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 5; 1971, ІМС Кв., 276; 1946, УкрАТП, 368; (**Buhajówka Wielka**) pow. kijowski, 1880, SGKP, I, 453.

3) ойконіми, атрибути яких вказують на місце розташування населеного пункту (34 назви)

Верхня Писарівка; Хрк., Чугуївський р-н, Вовчанська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 8; 1967, ІМС Хрк., 402; 1946, УкрАТП, 813; **Середня Герасимівка**; Лг., Станично-Луганський р-н; 1946, УкрАТП, 1325; **Верхня Штанівка**; С., Білопільський р-н; 1946, УкрАТП, 116; **Нижня Жужманівка**; Плт., Кременчуцький р-н, Козельщинська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 1; 1967, ІМС Плт., 446; 1946, УкрАТП, 1470; **Нижня Богданівка**; Лг., Верхньо-Теплівський р-н; 1946, УкрАТП, 200;

Верхня Шверівка; Лг., Довжанський р-н, Сорокинська міськрада; **1946**, УкРАТП, 415. Також фіксуємо компоненти-атрибути, які вказують на основні сторони горизонту: **Західна Петрівка;** Плт., Зіньківський р-н, **1946**, УкРАТП, 892; **Східна Петрівка;** Плт., Зіньківський р-н; **1946**, УкРАТП, 903.

4) ойконіми з атрибутами на позначення кольору (30 ойконімів)

Зелена Рубанівка; Хрс., Каховський р-н, Зеленопідська сільрада; **2021**, ЕДУАТУ, 3; **1972**, ІМС Хрс., 479; **Червона Людмилівка;** Хрс., Бериславський р-н, Великоолександрівська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 1; **1972**, ІМС Хрс., 287; **1946**, УкРАТП, 142; **Червона Деріївка;** Дн., Кам'янський р-н, Лихівська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 3; **1968**, ІМС Дн., 724; **(Червоно-Деріївка)** **1946**, УкРАТП, 647; **Жовто-Олександрівка;** Дн., Кам'янський р-н, П'ятихатська міськрада; **1946**, УкРАТП, 1358. Зауважимо, що найчастіше при творенні таких складених ойконімів використано прикметник **Червона**.

5) ойконіми, атрибутами в яких виступають порядкові числівники (153 назви населених пунктів)

У таких ойконімах атрибутами переважно є порядкові числівники **Перша**, **Друга**, хоч фіксуємо також і числівник **Третя**, **П'ята**, зрідка атрибут зафіксовано у вигляді чисел: **Білоусівка Перша;** Вн., Тульчинський р-н; **1967**, ІМС Вн., 660; **1946**, УкРАТП, 1361; **Софіївка Друга;** Рв., Дубинецький р-н, Вербська сільрада; **2021**, ЕДУАТУ, 2; **1973**, ІМС Рв., 227; **1946**, УкРАТП, 135; **Голубинівка Третя;** Дн., Дніпровський р-н, Святославівська сільрада, **1968**, ІМС Дн., 799; **1946**, УкРАТП, 958; **Калинівка Друга;** Вн., Хмельницький р-н, Калинівська міськрада; **2021**, ЕДУАТУ, 7; **(Калинівка-II)** **1967**, ІМС Вн., 294; **1946**, УкРАТП, 536; **П'ятомиколаївка;** Крв., Олександрійський р-н, Онуфрівська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 5; **1971**, ІМС Крв., 677; **(П'ято-Миколаївка)** **1946**, УкРАТП, 1125. Атрибути в таких ойконімах позначають порядок розташування, заселення або заснування населеного пункту.

6) ойконіми, атрибути яких вказують на характер місцевості, де знаходиться поселення, характеризують рослинний світ (11 топонімів)

Степова Новоселівка; Хрк., Куп'янський р-н, Петропавлівська сільрада; **2021**, ЕДУАТУ, 5; **(Степна Новоселівка)** **1967**, ІМС Хрк., 720; **1946**, УкРАТП, 166; **Польова Лисіївка;** Вн., Хмельницький р-н, Калинівська міськрада; **2021**, ЕДУАТУ, 7; ІМС Вн., 296; **1946**, УкРАТП, 1414; **Суха Журівка;** Од., Березівський р-н, Ширяївська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 1; **1967**, ІМС Од., 865; **1946**, УкРАТП, 1779 (над річкою Суха Журавка); **Прикордонна Улашанівка;** Хм., Шепетівський район, Ганнопільська сільрада; **2021**, ЕДУАТУ, 7; **1971**, ІМС Хм., 486; **1946**, УкРАТП, 1202; **Піщана Петрівка;** Од., Березівський р-н, Андрієво-Іванівська сільрада; **2021**, ЕДУАТУ, 1; **1967**, ІМС Од., 682; **1946**, УкРАТП, 57; **Лісова Лисіївка;** Вн., Хмельницький р-н, Калинівська міськрада; **2021**, ЕДУАТУ, 7; **1967**, ІМС Вн., 294; **1946**, УкРАТП, 1408.

7) ойконіми, атрибутами яких виступають етноніми (3 назви)

Греково-Олександрівка; Днц., Кальміуський р-н, Бойківська селищна рада; **2021**, ЕДУАТУ, 4; **1969**, ІМС Днц., 822; **1946**, УкРАТП, 1683; **Греково-Семенівка;** Днц., Катиківський р-н; **1946**, УкРАТП, 952.

8) складені ойконіми з штучними атрибутами позитивного забарвлення (весела, мудра, добра, дружня тощо) (22 оніми)

Зазвичай такі назви виникли внаслідок перейменувань радянських часів: **Весела Федорівка;** Дн., Нікопольський р-н, Мирівська сільрада; **2021**, ЕДУАТУ, 5; **1968**, ІМС Дн., 849; **1946**, УкРАТП, 1860; **Весела Любівка;** Днц., Андріївський р-н; **1946**, УкРАТП, 406; **Дружньо-Надеждівка;** Дн., П'ятихатський р-н; **1946**, УкРАТП, 1305; **Мудро-Костогризівка;** Хрс., Скадовський р-н; **1946**, УкРАТП, 895. До цієї підгрупи зараховуємо також ойконіми з атрибутом Вільна: **Вільна Терешківка;** Плт., Кременчуцький р-н, Піщанська сільрада; **2021**, ЕДУАТУ, 2; **1967**, ІМС Плт., 509; **1946**, УкРАТП, 1612.

9) ойконіми, які містять декілька компонентів-атрибутів (7 ойконімів)

Зафіксовано також назви поселень, у яких є декілька атрибутивних компонентів: **Ново-Дмитрівка Друга;** Од., Роздільнянський р-н, Роздільнянська міськрада; **1946**, УкРАТП, 1410; **Ново-Дмитрівка Перша;** Од., Роздільнянський р-н, Роздільнянська місь-

крада; 1946, УкрАТП, 1409, **Нанчівка Велика**, **Нанчівка Владична** (*Nanczulka Wielka*); Лаврів, Самбір; 1819–1820; ЙФМ, 207.

Виділяємо також назви населених пунктів, які з часом змінили свої атрибути: **Мала Карначівка**; Т., Кременецький р-н, Лановецька міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 1; (**Карначівка Друга**) 1946, УкрАТП, 1130; **Нова Гусарівка**; Хрк., Ізюмський р-н, Балаклійська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 2; (**Червона Гусарівка**) 1967, ІМС Хрк., 199; (**Червона Гусарівка**) 1946, УкрАТП, 56; **Нижня Краснопавлівка**; Хрк., Лозівський р-н, Лозівська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 6; 1967, ІМС Хрк., 758; (**Красно-Павлівка**) 1946, УкрАТП, 1848. Варто зауважити, що власне компоненти складених ойконімів з формантом -івк-а залишилися незмінними.

Атрибути в складених ойконімах першого типу зазвичай утворюють опозиційні пари: *неповні та повні*. Неповні опозиційні пари (однокомпонентний ойконім та складена назва населеного пункту): **Плахтійка**; Од., Білгород-Дністровський р-н, Плахтійська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1967, ІМС Од., 774; 1946, УкрАТП, 208 та **Нова Плахтійка**; Од., Білгород-Дністровський р-н, Саратська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 2; 1967, ІМС Од., 774; 1946, УкрАТП, 207. Повні опозиційні пари (складені ойконіми з компонентами-атрибути протилежної, антонімічної семантики): **Мала Олександрівка**; Хрс., Бериславський р-н, Великоолександрівська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 1; 1972, ІМС Хрс., 286; 1946, УкрАТП, 133 та **Велика Олександрівка**; Хрс., Бериславський р-н, Великоолександрівська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 1; 1972, ІМС Хрс., 273; 1946, УкрАТП, 122.

Окрім повних та часткових опозиційних пар виділяємо також і *контекстуальні опозиційні пари*, у яких обидва ойконіми є двокомпонентними конструкціями, проте слова-атрибути у їхній структурі не виступають антонімами в загальному розумінні, як-от *мала–велика*, *нова–стара* тощо. Важливо, що такі населені пункти розташовані поруч, а атрибути в їхніх назвах виконують диференційну функцію. **Коса Рішнівка**; Хм., Шепетівський р-н, Лановецька сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 7; 1971, ІМС Хм., 637; (**Коса-Ришнівка**) 1946, УкрАТП, 1582; (*Rasznówka Kosa*)

pow. zasławski, 1888, SGKP, IX, 535. **Велика Рішнівка**; Хм., Шепетівський р-н, Лановецька сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 7; 1971, ІМС Хм., 637; (**Велика Рішнівка**) 1946, УкрАТП, 1553; (*Rasznówka Wielka*) *pow. zasławski*, 1888, SGKP, IX, 535.

У 1940-х роках засвідчено багато населених пунктів, назви яких є повними опозиційними парами, які в новіших джерелах уже об'єднані в одне поселення або ж один з населених пунктів (зазвичай хутір) занепадає. Відповідно потреба в компоненті-атрибуті нівелюється, тож складений ойконім замінюється однокомпонентним з формантом -івк-а: **Комендантівка Друга**; Плт., Кишеньківський р-н; 1946, УкрАТП, 1125; **Комендантівка Перша**; Плт., Кишеньківський р-н; 1946, УкрАТП, 1124 < **Комендантівка**; Плт., Кременчуцький р-н, Пришибська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 2; 1967, ІМС Плт., 411. **Єлисаветівка Друга**; Хрк., Лозівський р-н; 1967, ІМС Хрк., 758; 1946, УкрАТП, 1833; **Єлисаветівка Перша**; Хрк., Лозівський р-н; 1967, ІМС Хрк., 758; 1946, УкрАТП, 1832 < **Єлизаветівка**; Хрк., Лозівський р-н, Лозівська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 6.

Отже, серед складених ойконімів першої групи найбільше зафіксовано тих, атрибути яких свідчать про час заснування поселення. Такі ойконіми часто утворюють повні або неповні опозиційні пари, атрибут в яких є вказівкою на час та період заснування населених пунктів: відповідно наявність у назві компонента *Нова* дає підставу стверджувати, що поселення з'явилося пізніше, аніж відповідне з компонентом *Стара*. Варто зауважити, що складених ойконімів на -івк-а з компонентом *Нова* є найбільше серед усіх цього структурного типу. Найбільше складених ойконімів, атрибути яких вказують на різноманітні ознаки, фіксуємо на території південно-східних та частини центральних областей України, а саме на території Дніпропетровщини, Донеччини, Кіровоградщини, Одещини, Сумщини. На «теренах давнього заселення» (Бучко, 2013а, с. 226) складених назв населених пунктів є значно менше, ойконімія Правобережжя здебільшого представлена однокомпонентними онімами. Найменше складених назв засвідчено на території Закарпаття, Івано-Франківщини, Львівщини. Зауважимо, що

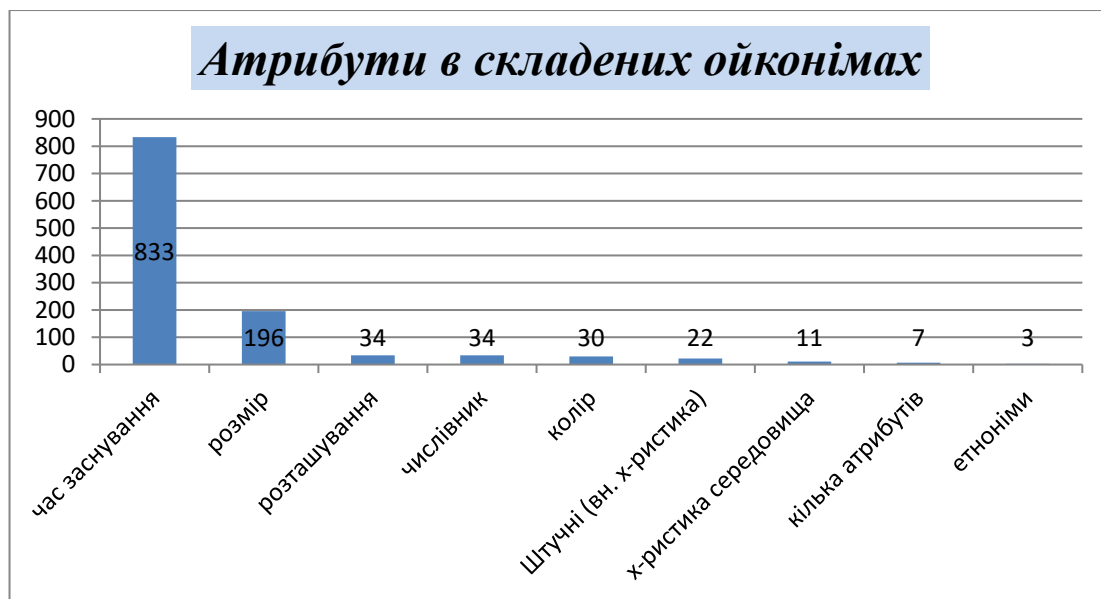

Рис. 1

для Криму характерні складні, а не складені назви.

Серед складених ойконімів на -івк-а є багато назв, у яких атрибутом виступає відносний прикметник з суфіксом -ськ (прикметник на *-ьскъ). Як вказує З. Купчинська (2017б), серед складених назв багато таких, які компонентом-атрибутом розширили ойконім, що існував вже до того. У таких випадках уточнено етнічний (*Русько-Іванівка*; Од., Білгород-Дністровський р-н, Старокозацька сільрада, 1967, ІМС Од., 322; 1946, УкрАТП, 235) аспект, проте найчастіше атрибут вказує на відношення до певного поселення чи території (с. 168). Наприклад, *Сапанівська Хотівка*; Т., Кременецький р-н; 1946, УкрАТП, 1098; *Петрівка-Роменська*; Плт., Миргородський р-н, Петрівсько-Роменська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 6; 1967, ІМС Плт., 193; 1946, УкрАТП, 2579; *Сурсько-Михайлівка*; Дн., Дніпровський р-н, Солянська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 1; 1968, ІМС Дн., 801; 1946, УкрАТП, 1623; *Ганнівська-Вирівська*; С., Сумський р-н, Білопільська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 4; 1973, ІМС С., 157; 1946, УкрАТП, 2069; *Cyganówka Zieleniecka*; pow. katiénieski, 1827–1880, SGKP, I, 721.

2. Ойконіми-прикладки (прикладки при основному слові вказують на розташування, засновників чи ідентифікують на відміну від давнішого поселення, яке вже існує)

Серед складених назв населених пунктів в окрему групу виділяємо *ойконіми-прикладки*. Це субстантивний тип словосполучень, утворений від двох іменників за зразком атрибутивних словосполучень. Такі назви можуть або містити назви засновників, власників чи мешканців поселень, або ж «означальна частина до об'єднання в словосполучення могла позначати інший об'єкт і становити окрему топоназву з власним значенням» (Царалунга, 2005, с. 61). Прикладки зазвичай вказують на локалізацію поселення. Загалом нараховано 164 таких складених ойконіми: *Петро-Євдокіївка*; Од., Роздільнянський р-н; 1967, ІМС Од., 733; 1946, УкрАТП, 1425; *Федоро-Михайлівка*; Мк., Вознесенський р-н, Єланецька селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1971, ІМС Мк., 432; 1946, УкрАТП, 504; *Петро-Михайлівка*; Зп., Запорізький р-н, Петро-Михайлівська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1967, ІМС Зп., 272; 1946, УкрАТП, 1055; *Дуб-Маслівка*; Вінницький р-н, Немирівська міськрада; 1967, ІМС, 499; (Дубівчик-Маслівка) 1946, УкрАТП, 233; *Рівчак-Степанівка*; Чрг., Ніжинський р-н, Макіївська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1972, ІМС Чрг., 516; 1946, УкрАТП, 732; *Демурино-Варварівка*; Дн., Кам'янський р-н, Саксаганська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1968, ІМС Дн., 724; 1946, УкрАТП, 1298; *Полтаво-Боголюбівка*; Дн., П'ятихатський р-н; 1946, УкрАТП, 1296; *Олієво-Королівка*; І-Фр.,

Коломийський р-н, Городенківська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 4; 1967, ІМС І-Фр., 194; 1946, УкрАТП, 251.

Виділяємо також *прикладкові конструкції*, які складаються з оніма на -івк-а та первісно апелятивного компонента на позначення типу поселення. У таких випадках відбувається онімізація номенклатурних термінів. Такі сполуки ще називають *апозитивними топонімними конструкціями* (Скляренко & Скляренко, 2013, с. 59); у них онімізація проходить через перехідний етап: від мінімального до максимального. Більшість назв населених пунктів рідко виступають апозитивними конструкціями, здебільшого назви поселень складаються з власних імен як таких (одно- чи двокомпонентних: *Іванівка* чи *Нова Іванівка*). Відповідно, терміни, які позначають тип поселення (*хутір, слобода, балка, район тощо*) зберігають апелятивний статус і не онімізуються (Скляренко & Скляренко, 2013, с. 59–62). *Слобідка-Мушкатівка*; Т., Борщівський р-н; 1946, УкрАТП, 138; *Слободо-В'язівка*; Жт., Коростенський р-н, Народницька селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 6; 1967, ІМС Жт., 454; 1946, УкрАТП, 1080; *Балка-Софіївка*; Хрк., Красноградський р-н, Кегичівська селищна рада; 1946, УкрАТП, 1374; *Хуторо-Миколаївка*; Дн., Василівський р-н; 1946, УкрАТП, 247, *Рай-Оленівка*; Хрк., Харківський р-н, Пісочинська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 7; 1967, ІМС Хрк., 879; (*Райоленівка*) 1946, УкрАТП, 2473 (можливе й інше трактування: ці ойконіми «містять у собі вказівку на апелятив рай 'красива, благодатна місцевість'» (Котович, 2019, с. 18)). Зауважимо, що у складених ойконімах атрибут зазвичай стоїть на першому місці, проте в апозитивних топонімних конструкціях, пов'язаних із суспільно-економічними формациями, переважає зворотний порядок.

До цього ж типу складених назв зараховуємо й ті, у структурі яких є апелятиви на позначення місць виробничої діяльності (*рудня, гута, буда*). *Litwinówka-Rudnia*; pow. owrucki, 1884, SGKP, V, 351; *Гутка-Кашипурівка*; Чрг., Городнянський р-н; 1946, УкрАТП, 258; *Рудня-Гацьківка*; Жт., Житомирський р-н, Миропільська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1967, ІМС Жт., 213; 1946, УкрАТП, 431; (*Rudnia Haćkówka*)

pow. żytomierski, 1881, SGKP, III, 6; *Рудня-Калинівка*; Жт., Коростенський р-н, Малинська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 5; 1967, ІМС Жт., 435; 1946, УкрАТП, 155. Загалом нараховано 27 ойконімів з апозитивними топонімними конструкціями.

Також зафіксовано *меморіальні ойконіми*, наприклад, *Тарасо-Шевченківка*. Такі назви ще називають назвами-символами чи назвами-посвятами. Вони зазвичай присвячені визначним подіями, датам чи видатним людям (Масенко, 1982, с. 655). Проблема зарахування таких ойконімів до складених полягає в тому, що ці назви виникли як результат пересмислення, трансонімізації з додаванням словотворчих афіксів. «Протиріччя у цьому випадку не у структурі назв, а в змішуванні двох точок зору: діахронної (генетичної) і синхронної (структурної)» (Скляренко & Скляренко, 2013, с. 24). *Тарасо-Шевченківка*; Дн., Дніпровський р-н, Чумаківська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 2; 1946, УкрАТП, 737; *Тарасо-Григорівка*; Чрк., Черкаський р-н, Чигиринська міськрада; 2021, ЕДУАТУ, 4; 1972, ІМС Чрк., 696; 1946, УкрАТП, 1563.

Окремо виділяємо назви, атрибутивні компоненти яких є виразниками ідеологічного минулого: *Більшовик-Федорівка*; Од., Роздільнянський р-н; 1946, УкрАТП, 1376; *Князе-Григорівка*; Хрс., Каховський р-н, Великопетичська селищна рада; 2021, ЕДУАТУ, 3; 1972, ІМС Хрс., 246; 1946, УкрАТП, 404; *Володимиро-Ульяновка*; Крв., Олександрійський р-н; 1971, ІМС Крв., 643; 1946, УкрАТП, 1080.

Також зафіксовані поодинокі ойконіми, компоненти-атрибути яких вказують на відношення до конкретних поселень або на локалізацію самих населених пунктів: *Артільна Олександрівка*; Хрк., Лозівський р-н; 1946, УкрАТП, 1814 (поруч село Артільне); *Василівка-на-Дніпрі*; Дн., Синельниківський р-н, Раївська сільрада; 2021, ЕДУАТУ, 8; 1968, ІМС Дн., 773; (*Василівка на Дніпрі*) 1946, УкрАТП, 1433.

Серед складених ойконімів на -івк-а збереглися також прийменникові конструкції. Такі типи назв використовують для називання мікрооб'єктів (пор. *Kolo Jalinki, Сіножатки коло Нежухова* (Мосур, 2019, с. 181, с. 237)). Більшість прийменникових конструкцій зникли через перейменування населених пунк-

тів у повоєнні роки (Бучко, 2013а, с. 227). *Подо-Калинівка*; *Хрс.*, *Херсонський р-н*, *Ювілейна сільрада*; 2021, *ЕДУАТУ*, 5; 1972, *ІМС Хрс.*, 624; 1946, *УкрАТП*, 969; *Коло-Михайлівка*; *Вн.*, *Вінницький р-н*; 1946, *УкрАТП*, 193.

Висновки. Серед ойконімів України з формантом -івк-а, засвідчених у джерелах XIX–XXI ст., зафіксовано 1546 складених назв. Такі назви ми поділили на дві групи: 1) ойконіми, атрибути яких безпосередньо характеризують населені пункти за різними ознаками; 2) ойконіми-прикладки. Атрибути в складених ойконімах вказують на різні ознаки: час, місце розташування населеного пункту, характер місцевості, колір тощо. Засвідчено також назви поселень, атрибутами в яких виступають порядкові числівники та етконіми. Серед атрибутів найчастотнішими є ті, які вказують на час заснування поселення (833 назви), а саме на його новітність (вторинність стосовно до давнішого поселення): 775 ойконімів з компонентами *Нова*, *Ново*-. Серед складених ойконімів виділяємо повні, неповні та контекстуальні опозиційні пари. Засвідчено 46 назв, у яких атрибутом виступає відносний прикметник з суфіксом -ськ, такий прикметник зазвичай вказує на відношення до певного топоніма. Виокремили ойконіми-при-

кладки (164 назви), що містять назви засновників, власників чи мешканців поселень, вказують на локалізацію поселення. До структури 27 складених назв поселень входять первісно апелювативні компоненти, що вказують на тип поселення або ж місце виробничої діяльності. Нечисленними є меморіальні назви поселень, прийменникові конструкції та ойконіми, атрибути яких характеризують населені пункти за відношеннями до інших географічних об'єктів. Зауважимо, що найбільше складених ойконімів з формантом -івк-а зафіксовано у XX столітті, зазвичай атрибути у таких онімах характеризують поселення за різноманітними ознаками. Значно менше складених назв у XIX ст.: атрибути вказують як на розмір, час, місце тощо, так і на відношення до інших топонімів. На сучасному етапі велика кількість таких ойконімів перейшла у розряд простих або складних. Складені назви найбільш поширені на території південних, східних та частини центральних областей України (Дніпропетровської, Донецької, Одеської, Кіровоградської, Миколаївської, Харківської, Сумської областей), найменше ж таких назв зафіксовано у Кримській, Львівській, Івано-Франківській, Закарпатській, Чернівецькій областях.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Вн. – Вінницька обл.; **Вл.** – Волинська обл.; **Дн.** – Дніпропетровська обл.; **Днц.** – Донецька обл.; **Жт.** – Житомирська обл.; **Зк.** – Закарпатська обл.; **Зп.** – Запорізька обл.; **І-Фр.** – Івано-Франківська обл.; **Кв.** – Київська обл.; **Крв.** – Кіровоградська обл.; **Лг.** – Луганська обл.; **Лв.** – Львівська обл.; **Мк.** – Миколаївська обл.; **Од.** – Одеська обл.; **Плт.** – Полтавська обл.; **Рв.** – Рівненська обл.; **С.** – Сумська обл.; **Т.** – Тернопільська обл.; **Хрк.** – Харківська обл.; **Хрс.** – Херсонська обл.; **Хм.** – Хмельницька обл.; **Чрк.** – Черкаська обл.; **Чрц.** – Чернівецька обл.; **Чрг.** – Чернігівська обл.

ЛІТЕРАТУРА

- Бучко Д. Г. Кілька уваг про атрибути в складених ойконімах. *Студії з ономастики та етимології*. Київ, 2004. С. 16–21.
- Бучко Д. Г. Основні принципи і способи номінації поселень у Галицькій землі (за даними реєстру поселень з 1670 р.). *Історична та сучасна українська ономастика : Вибрані праці*. Чернівці: Букрек, 2013. С. 346–356.
- Бучко Д. Г. Післявоєнне впорядкування назв населених пунктів і його вплив на ойконімійну систему України. *Історична та сучасна українська ономастика: Вибрані праці*. Чернівці : Букрек, 2013. С. 225–233.
- Бучко Д. Г. Походження назв населених пунктів Покуття. Львів : Світ, 1990. 144 с.
- Голінатий О. П. Лексико-семантична основа ойконімії Кіровоградщини. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2013. № 6(2). С. 83–92.
- Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. Київ : В-во АН УРСР, 1958. 298 с.

- Дика Л. Л.** Складні та складені ойконіми Східного Поділля : семантика та структура. *Рідне слово в етнокультурному вимірі : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* / Упор. М. Федурко, В. Котович, Г. Філь. Дрогобич : Посвіт, 2011. С. 116–124.
- Касім Г. Ю.** Через дефіс чи разом? *Культура слова*. 1978, № 14. С. 73–78.
- Котович В. В.** Ойконіми Тернопільщини на -івка: лінгвокультурологічний аспект. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2017. № 1 (27). С. 175–183.
- Котович В. В.** Християнські мотиви в ойконімах України : лінгвокультурологічний аспект. *Studia Ucrainica Varsoviensia. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego*. 2019, Vol. 7. С. 13–22. DOI 10.5604/01.3001.0013.6008
- Купчинська З. О.** Архаїчні ойконіми на *-ьскъ: Верхнє та Середнє Придністер'я (ХІ–ХХІ ст.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство*. Тернопіль, 2017. № I(27). С. 194–198.
- Купчинська З. О.** Архаїчні ойконіми на *-ьскъ: Правобережне Полісся (ХХ–ХІХ ст.). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Львів, 2017. № 64. Ч. II. С. 18–29.
- Масенко Л. Т.** Розвиток топонімічної лексики. *Історія української мови. Лексика і фразеологія*. Київ : Наук. Думка, 1983. С. 620–659.
- Мосур О. С.** Мікротопонімія кінця ХVІІІ – початку ХІХ століття: Самбірський циркул : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львів, 2019. 205 с.
- Скляренко О., Скляренко О.** Типологічна ономастика : монографія : у 5 кн. Книга друга : Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі. Одеса : Астропринт, 2013. 408 с.
- Царалунга І.Б.** Складені ойконіми на -ани (-яни). *Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слов'яни: історія, мова, культура»*. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. Т. 1. С. 60–62.
- Яцій В. О.** Ойконіми Івано-Франківщини з суфіксом -ів та його різновидами. *Культура слова*. Київ : Інститут української мови НАН України, 2005. № 65. С. 80–82.
- Czapla A.** Nazwy miejscowości historycznej ziemi Lwowskiej. Lublin : T-wo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2011. 327 s. Рец. на кн.: Вербич. С. О. *Студії з ономастики та етимології* / Відп. ред. В. П. Шульгач. Київ, 2014. С. 183–199.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- АТПУ** – Адміністративно-територіальний поділ України за станом на 01.02.2021 / ВР України. URL : <http://gska2.rada.gov.ua/pls/z7502/a002>
- ІМС** – Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Київ, 1967–1973. Т. 1–26.
- ЙФМ** – Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. Київ, 1965.
- УкрАТП** – Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року / Відп. ред. М. Ф. Попівський. Київ : Українське видавництво політичної літератури, 1947. 1062 с.
- SGKP** – Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. TT. I–XIV, Warszawa, 1880–1914.

REFERENCES

- Buchko, D. H.** (2004). Kilka uwag pro atrybuty v skladykh oikonimakh [A few notes about attributes in compound oikonims]. *Studii z onomastyky ta etymolohii – Studies of etymology and onomatology* (pp. 16–21). Kyiv [in Ukrainian].
- Buchko, D. H.** (2013). Osnovni pryntsyipy i sposoby nominatsii poselen u Halytskii zemli (za danymy reiestru poselen z 1670 r.) [Basic principles and methods of nomination of the settlements in the Galician land (according to the register of settlements since 1670)]. *Istorychna ta suchasna ukrainska onomastyka: Vybrani pratsi – Historical and modern Ukrainian onomastics: Selected works* (pp. 346–356). Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
- Buchko, D. H.** (2013). Pislivoienne vporiadkuvannia nazv naselenykh punktiv i yoho vplyv na oikonimiinu systemu Ukrainy [Post-war ordering of place-names and its influence on the oiconymical system of Ukraine]. *Istorychna ta suchasna ukrainska onomastyka: vybrani pratsi – Historical and modern Ukrainian onomastics: Selected works* (pp. 225–233). Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
- Buchko, D. H.** (1990). Pokhodzhennia nazv naselenykh punktiv Pokuttia [The origin of the names of Pokuttia settlements]. Lviv : Svit [in Ukrainian].

- Czapla A.** (2011). Nazwy miejscowości historycznej ziemi Lwowskiej [Name of Places in the Historical Lvov Territory]. Lublin: T-wo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Review of the book: **Verbych, S. O.** (2014). In V. P. Shulhach (Eds.), *Studii z onomastyki ta etymologii – Studies on onomastics and etymology* (pp. 183–199). Kyiv [in Ukrainian].
- Dyka, L. L.** (2011). Skladni ta skladeni oikonimy Skhidnoho Podillia: semantyka ta struktura [The complicated and drawn oykonyms of Eastern Podillia: semantics and structure]. In M. Fedurko, V. Kotovych, H. Fil (Eds.), *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri: Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Native word in ethnocultural dimension [Text]: Scientific Papers Collection of Third International Scientific Conference* (pp. 116–124). Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
- Holinyati, O. P.** (2013). Leksyko-semantyczna osnova oikonimii Kirovohradshchyny [The lexico-semantic basis of the oykonyms of Kirovohrad region]. *Aktualni problem filologii ta perekladoznavstva – Current issues of linguistics and translation studies*, 6 (2), 83–92 [in Ukrainian].
- Humetska, L. L.** (1958). Narys slovtvorchoi systemy ukrainskoi aktovoi movy XIV–XV st. [The essay on the word-forming system of the Ukrainian act language of the 14th–15th centuries]. Kyiv: V-vo AN URSR [in Ukrainian].
- Iatsii, V. O.** (2005). Oikonimy Ivano-Frankivshchyny z sufiksom -iv ta yoho riznovydamy [Oykonyms of Ivano-Frankivsk region with the suffix -iv and its varieties]. *Kultura slova – Culture of the word*, Kyiv : Instytut ukrainskoi movy NAN Ukrainy, 65, 80–82 [in Ukrainian].
- Kasim, H. Yu.** (1978). Cherez defis chy razom? [Through a hyphen or together?]. *Kultura slova – Culture of the word*, 14, 73–78 [in Ukrainian].
- Kotovych, V. V.** (2017). Oikonimy Ternopilshchyny na -ivka: lnhvokulturolohichni aspekt [Oikonims of ternopil region ending in -ivka: linquo-cultural aspect]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: Movoznavstvo – The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Linguistics*, Ternopil, 1 (27), 175–183 [in Ukrainian].
- Kotovych, V. V.** (2019). Khrystyianski motyvy v oikonimakh Ukrainy: lnhvokulturolohichni aspekt [Christian motives in oikonimes of ukraine: linguistics and cultural aspects]. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 7, 13–22. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. DOI: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.6008> [in Ukrainian].
- Kupchynska, Z. O.** (2017). Arkhaichni oikonimy na *-skъ: Verkhnie ta Serednie Prydnisteria (XI–XXI st.) [Archaic oykonyms ending in *-ъskъ: upper and middle prydniesteria (XI–XXI centuries)]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Serii: Movoznavstvo – The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Linguistics*, 1 (27), 194–198 [in Ukrainian].
- Kupchynska, Z. O.** (2017). Arkhaichni oikonimy na *-skъ: Pravoberezhne Polissia (XX–XXI st.) [Archaic oykonyms ending in *-ъskъ: right-bank polissia (XI–XXI centuries)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii filolohichna – Visnyk of the Lviv University. Series Philology*, 64 (II), 18–29. Lviv [in Ukrainian].
- Masenko, L. T.** (1983). Rozvytok toponimichnoi leksyky [Development of toponymic vocabulary]. *Istoriia ukrainskoi movy. Leksyka i frazeolohiia – History of the Ukrainian language. Vocabulary and phraseology* (pp. 620–659). Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
- Mosur, O. S.** (2019). *Mikrotoponimiia kintsia XVIII – pochatku XIX stolittia: Sambirskiy tsyrkul: [Microtoponymy of the end of XVIII – the beginning of XIX cc.: Sambirskyy cyrkul]*. (PhD Thesis). Lviv [in Ukrainian].
- Skliarenko, O., Skliarenko, O.** (2013). *Typolohichna onomastyka: monohrafiia: u 5 kn. Knyha druha: Onomastychnyi slovtvir u typolohychnomu rakursi [Typological onomastics: monograph: in 5 books. Book two: Onomastic word-work in a typological perspective]*. Odesa: Astroprynt [in Ukrainian].
- Tsarylunha, I. B.** (2005). Skladeni oikonimy na -any (-yany) [The drawn oykonyms ending in *-any (-yany)]. *Materialy III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii „Sloviany: istoriia, mova, kultura” – Slavs : History, Language, Culture : Materials of the 3rd All Ukrainian Scientific and Methodological Conference : Collection of Scientific Articles* (Vol. 1), (pp. 60–62). Dnipropetrovsk : Nauka i osvita [in Ukrainian].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

ATPU – Administratyvno-terytorialnyi podil Ukrainy za stanom na 01.02.2021 [Administrative-territorial units of Ukraine as of February 1, 2021]. Retrieved February 1, 2021, from: <http://gska2.rada.gov.ua/pls/z7502/a002> [in Ukrainian].

- IMS** – (1967–1973). Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR : u 26 t. [The history of cities and villages of the Ukrainian SSR: in 26 vols.] (Vols. 1–26). Kyiv. [in Ukrainian].
- IFM** – (1965). Yosyfinska (1785–1788) i Frantsyskanska (1819–1820) metryky. Pershi pozemelni kadastry Halychyny. Pokazhchyk naselenykh punktiv [Josephine (1785–1788) and Franciscan (1819–1820) metrics. The first land cadastre of Galicia. Index of settlements]. Kyiv [in Ukrainian].
- UkrATP** – **Popivsjkyj, M. F.** (1947). Ukrainska RSR. Administratyvno-terytorialnyi podil na 1 veresnia 1946 roku [Ukrainian SSR. Administrative-territorial division on September 1, 1946]. Kyiv : Ukrajinsjke vydavnytvo politychnoji literatury [in Ukrainian].
- SGKP** – (1880–1914). Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich [The Geographical Dictionary of the Kingdom of Poland and other Slavic Countries] (Vols. 1–14). Warszawa [in Polish].

УДК 808.5 + 811.111.142

ВОЛОХ Світлана – старший викладач циклової комісії із загальноосвітніх дисциплін та дисциплін гуманітарного циклу, Фаховий коледж бізнесу та аналітики, вул. Підгірна, 1, Київ, 04107, Україна (svitlana.english.class@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2732-9271>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.6>

Бібліографічний опис статті: Волох, С. (2022). Шляхи формування англомовної академічної текстової компетентності. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 48–56, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.6>

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ТЕКСТОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано концепцію академічної текстової компетентності, принципи її розвитку в учасників навчального процесу ЗВО незалежно від профілю. Стверджено факт монополії англійської мови щодо публікації академічних робіт у світі. Охарактеризовано стиль академічного письма, традиції якого склалися досить давно завдяки зусиллям, з одного боку, науковців і освітян, а з другого – редакторів наукових журналів.

Досягненню належного рівня академічної грамотності студентів сприяє їх залучення до «академічного дискурсу», про що першим наголосив французький соціолог П'єр Бурдьє. Він же писав про ймовірність «лінгвістичного непорозуміння» між викладачем і студентом, головним чином через брак відповідних компетентностей у останнього, а також через сформовану на той час систему стосунків між ними. Авторка вважає проблему досягнення належного рівня академічної грамотності під час вивчення англійської мови в українських ЗВО ще складнішою з огляду на низку об'єктивних причин. Один із шляхів її вирішення – це популяризація та дотримання таких принципів сучасного академічного письма, як чіткість і структурованість академічного тексту. Сам академічний стиль інтерпретують як монотип, диференційований лише за жанрами, наголошуючи при цьому на таких його ознаках: наявність доказової бази, критичне мислення, обережність формулювань, класифікація і перелік, пояснення термінів, порівняння і протиставлення, опис тенденцій, опис цифрових даних, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, наведення прикладів і використання слів-зв'язок. Способи застосування цих лінгвістичних явищ і понять проілюстровано прикладами з банків академічних фраз. Окреслено зміст цього досить нового явища в академічному письмі на основі використання готових нейтральних фразових кліше. Надано загальні рекомендації щодо написання й редагування академічних робіт англійською мовою.

Ключові слова: академічний стиль, академічний дискурс, лінгвістичне непорозуміння, прийоми спрощення і структурування тексту, функціональність академічного письма.

VOLOKH Svitlana – Senior Lecturer of the Department of General Education Disciplines and Disciplines of the Humanitarian Cycle, Professional College of Business and Analytics, str. Podhirna 1, Kyiv, 04107, Ukraine (svitlana.english.class@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2732-9271>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.6>

To cite this article: Volokh, S. (2022). Shliakhy formuvannia anglomovnoi akademichnoi tekstovoi kompetentnosti [Ways to form English language academic textual competence]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 51, 48–56, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.6> [in Ukrainian].

WAYS TO FORM ENGLISH LANGUAGE ACADEMIC TEXTUAL COMPETENCE

Summary. *The concept of academic textual competence and the principles of its improvement among students of universities of any profile have been stated in the article. The monopoly of English language in academic papers writing and publishing all over the world has been emphasized. The article deals with primarily academic writing the traditions of which were constituted globally long ago thanks to efforts of both educators and scientists, on the one hand, and the editors of scientific journals, on the other hand. The French sociologist Pierre Bourdieu first introduced the term “academic discourse” meaning the achievement of the proper level of academic literacy in university students. It was him who stated the existence of “linguistic misunderstanding” between a professor and a student because the latter may lack relevant competencies, also because of the existing relationship system. The authors of the article consider the achievement of the proper level of academic literacy while studying English at Ukrainian universities the much more complicated problem due to objective reasons. To solve it, in their opinion, it is necessary to proceed from the principles of academic writing that had been formed in the world, such as clarity and clear structure of the scientific text understood as a monotype differentiated only by genres. In addition, the specific language functions characteristic for this style are to be taken into account, e.g.: evidence-based, critical thinking, being cautious, classifying and listing, compare and contrast, defining terms, describing trends, describing quantities, explaining causality, giving examples, and signaling transitions. The application of these language functions has been illustrated by the examples from academic phrasebanks. The content of this relatively new phenomenon in academic writing where some neutral phrases from research articles and theses are used has been explained. Some recommendations as for writing and editing of academic papers in English have been given.*

Key words: *academic style, academic discourse, linguistic misunderstanding, techniques to simplify language and text structure, functions of academic writing.*

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство висуває нові вимоги до системи вищої освіти. Наразі спостерігається тенденція до інтернаціоналізації вищої освіти, причому англійська мова залишається практично монополістом щодо публікації результатів наукових досліджень в світі. Тож проблема формування в освітян англійської академічної текстової компетентності як бази для безперервної освіти (бакалавріат, магістратура, аспірантура і / або подальша професійна діяльність) набуває все більшого значення в контексті глобалізації й інтеграції української системи освіти в світову академічну систему.

Програмою-максимум для усіх науково-педагогічних працівників залишається оволодіння стилем англійського академічного письма на такому рівні, який уможлиблював би публікацію статей у провідних наукових журналах за кордоном чи захист дипломної роботи / дисертації англійською мовою, що засвідчувало б реальну інтегрованість цієї особи у світове наукове співтовариство.

Академічну текстову компетентність розуміють як вміння писати текст з урахуванням усіх правил і традицій, характерних для

стилю науково-технічної прози. Вона є ефективним засобом розвитку в освітян логіки, критичного мислення та інших навичок задля їхнього успішного функціонування в академічному дискурсі, тобто інституціональному дискурсі, який передбачає комунікацію у певних рамках статусно-рольових стосунків (студент – викладач, аспірант – науковий керівник дисертації, дослідник – редактор наукового журналу тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «академічний дискурс» сформоване французьким соціологом П'єром Бурдьє, який аналізував проблеми академічної грамотності у вищій школі, відмічаючи там наявність академічного дискурсу й певної системи стосунків між учасниками навчального процесу, переважно між студентами та викладачами (Bourdieu, 1994). Він констатує існування лінгвістичного непорозуміння (*linguistic misunderstanding*) між тогочасними студентами і викладачами, породжене надмірним тиском останніх на перших з метою домогтися від них належного рівня знань. Ідеться про те, що очікування викладача часто-густо не збігалися з можливостями та здібностями реальних студентів, які важко

сприймали академічну мову, особливо в її писемному варіанті. Їм бракувало головним чином знань термінології певної науки та певних продуктивних навичок, зокрема навичок академічного письма. Зауважимо, що йшлося про споріднені мови – англійську та французьку.

Робота П'єра Бурд'є дала поштовх цілій низці досліджень, присвячених різним аспектам академічного письма. Серед них можна виділити розвідки Роберта Дея, Джона Морлі, Джона Девіса, Джона Свейлса, Ольги Ільченко, Юрія Семенова, Ніни Дюканової та інших.

Лінгвістичне непорозуміння, звичайно, має місце і в сучасній українській вищій школі. На нашу думку, воно виникає передусім через значну відмінність між українською та англійською мовами, які належать до різних мовних груп, а також недооцінку важливості сформованості в учасників навчального процесу у ЗВО навичок академічного письма.

Формування загальноосвітнього замовлення, адресованого кафедрам іноземних мов, характеризується такими двома суперечностями: 1) тенденцією до розширення переліку компетенцій студентів; 2) відмовою від ділення груп за рівнем мовної підготовки і професійних інтересів. Наслідком цього стало скорочення штату науково-педагогічних працівників, зменшення кількості аудиторних занять та інтенсифікація праці викладача (Одінцова, Хало, & Балтремус, 2022, с. 304).

Вимога щодо надання якісної освіти, з одного боку, та потреба в економії коштів, з другого, ставить сучасного викладача англійської мови в непрості умови пошуку рішень, які б задовольнили підвищені професійні вимоги й обмежені можливості їх виконання. Ці суперечності, поряд із збільшенням навантаження науково-педагогічних працівників за рахунок складання додаткових навчально-методичних матеріалів, особливо посилилися з вимушеним переходом на дистанційне навчання під час локдаунів через епідемію COVID-19 та розв'язану Росією війну на території нашої держави.

Термін «дистанційна освіта» має багато інтерпретаційних підходів. У її основі – інтерактивна взаємодія викладача і студентів, що

забезпечує резерв для самостійної роботи студентів. Академічна грамотність студента вищого навчального закладу включає в себе два типи компетентностей – загальні (знання англійської мови на певному рівні) і професійні (необхідні в більш вузькій науковій чи практичній сфері). Основу академічної грамотності становить писемна мова (написання анотацій, наукових статей, тез, есе, курсових і дипломних робіт), які студент виконує самостійно (Гончаренко-Закревська, Дюканова, & Петровська, 2022, с. 138).

Академічна текстова компетенція вимагає від учасників навчального процесу не тільки оволодіння певними знаннями й навичками щодо створення письмового тексту, а й розвиває в них спроможність продукувати ідеї, вміння аналізувати, перефразовувати та представляти інформацію у вигляді логічного і структурованого тексту.

Один із доступних й очевидних шляхів вирішення проблеми поліпшення якості дистанційного навчання полягає у вдосконаленні володіння стилем академічного письма задля підвищення рівня комунікації між студентом і викладачем. Це стає особливо актуальним в умовах дистанційного навчання, коли постає необхідність поліпшувати «читабельність» конспектів лекцій, наукових статей та інших матеріалів, які створюють викладачі різних навчальних дисциплін. Роботи викладачів мають стати взірцем для студентів.

Отже, метою цієї статті є викладення принципів поліпшення чіткості академічного письма з огляду на зміст термінів «академічна грамотність» і «академічний дискурс».

Автор ставила перед собою такі завдання:

- 1) проаналізувати конкретні функції мови, властиві стилеві академічного письма;
- 2) проілюструвати їх конкретними прикладами з фразових банків;
- 3) коротко охарактеризувати загальні принципи поліпшення «читабельності» англійської академічної писемної мови.

Актуальність роботи обумовлена тим фактом, що поліпшення викладання професійно-орієнтованої академічної англійської мови є нагальною потребою сьогодення. Питання чіткості й читабельності тексту виходить на

передній план і набуває ще більшого значення в процесі адаптації української наукової мови до наявних у світі систем уніфікації тексту.

Виклад матеріалу. Стиль англійської академічної прози доволі уніфікований, що було досягнуто за рахунок десятиріч напруженої праці науковців, освітян і редакторів наукових журналів. Водночас основними критеріями якісного письма залишаються чіткість, доказовість, деталізація при викладі матеріалу і структурованість текстів.

У літературі домінує розуміння академічного тексту як монотипу, який є диференційованим лише у плані виділення основних жанрів (дипломна робота, дисертація, наукова стаття, оглядова стаття, монографія, тощо) і відзначається певними синтаксичними, графічними, морфологічними, макросемантичними і стилістичними структурами. Тож можна вважати, що наші рекомендації щодо поліпшення стилю академічного письма матимуть універсальний характер.

Загалом простота (читабельність) тексту визначається такими факторами, як довжина речення, довжина слів й частота знайомих читачу слів. Слушність цього твердження засвідчує цитата: “The best English is that which gives the sense in the fewest short words” ‘Найкраща англійська мова – це та, що викладає сенс із застосуванням мінімальної кількості коротких слів’ (Day, 1995, p. 18).

Зазначимо, що в академічному стилі ми стикаємося з уживанням слів-термінів, що походять з грецької та латинської мов, які панували в європейській науці в епоху Ренесансу і залишилися досі джерелом збагачення

наукової мови. Тому-то ми не виявляємо в сучасній англійській мові повсякденного спілкування еквівалентів деяких слів, які змушені використовувати в академічному письмі див. *табл. 1* (Morley, 2018).

В академічному тексті не допускається граматичних скорочень, як-от: *we’ve, he’s, they’re*. Речення мають об’єктивну тенденцію подовжуватися через наявність посилань, цифрових та інших даних у дужках, наприклад:

Early involvement (prior to maturity) in competitive sport often exposes found individuals to types of stress that may affect their growth, producing a disruption of the normal growth pattern (Wang, 1978; Al Masty, 1998) ‘Раннє (до періоду зрілості) залучення дітей до спортивних змагань часто призводить до стресів, які можуть впливати на подальший розвиток неповнолітніх, спричиняючи порушення їх нормального розвитку’ (Wang, 1978; Al Masty, 1998).

Нерідко академічний текст важко сприймається невідповідною читацькою аудиторією через те, що він здається їй занадто точним й перевантаженим деталями. Цей факт обумовлений особливостями академічного дискурсу, а також специфічним способом викладу думок і міркувань автора, що позначається на стилі академічної прози. Проте навіть тут слід прагнути до максимального скорочення кількості слів, не порушуючи при цьому змісту і структури речення. Іноді достатньо просто вилучити зайві слова та зробити висловлення лаконічнішими, наприклад:

No: An extensive review of the literature available at the present time leads us to the

Таблиця 1

Таблиця вживання слів в англійській мові повсякденного спілкування та академічних еквівалентів

Звичайне слово	Академічний термін	Переклад
<i>thing</i>	<i>Object</i>	об’єкт
<i>question</i>	<i>Issue</i>	спірне питання
<i>big</i>	<i>significant</i>	значний
<i>a lot of</i>	<i>Considerable</i>	багато
<i>not enough</i>	<i>insufficient</i>	недостатньо
<i>trouble</i>	<i>Difficulty</i>	труднощі
<i>way (of doing)</i>	<i>Method</i>	метод (методика)
<i>worry</i>	<i>Concern</i>	стурбованість
<i>get rid of</i>	<i>Eradicate</i>	позбавлятися
<i>bring together</i>	<i>Synthesize</i>	синтезувати
<i>cancel</i>	<i>Eliminate</i>	усувати

inescapable conclusion that maternal age shows a statistical association with income.

Yes: *Most studies have shown an association between maternal age and income* 'Більшість досліджень продемонстрували кореляцію між віком матері і рівнем доходів родини'.

Структурованість і лаконічність тексту досягається шляхом поділу його на абзаци. Їх використовують для того, щоб згрупувати пов'язані між собою думки й надати читачеві візуальний відпочинок. В академічних роботах нерідко спостерігаємо дефіцит абзців, коли неможливо зрозуміти, де закінчується одна й розпочинається інша група думок (Олександрова, & Дюканова, 2016, с. 95).

Рівень сприйняття тексту покращується, коли вже у першому реченні розкривається напрям подальших думок автора. Іншими словами, абзац має відкриватися головним реченням, а в подальшому пояснюватися / деталізуватися допоміжними реченнями (Morley, 2018) – див. табл. 2.

Таблиця 2

Схематичний приклад структурованого і лаконічного абзацу

Головне речення (нова теза загального характеру)
Допоміжні речення, які містять: • пояснення причини речей чи явищ; • посилання на попередні дослідження; • приклади; • цитати; • розвиток події в часі; • наслідки явища чи події.

При цьому важливо, щоб уся допоміжна інформація безпосередньо стосувалася до головного речення, але не повторювала його зміст. Усі нові думки чи погляди виносимо в новий абзац.

Нижче подаємо приклад, на якому можна простежити плавний перехід від загального твердження до його конкретизації. Також можна виявити слова чи фрази як логічні зв'язки, що сприяють розкриттю теми дослідження. Усі вони стосуються змісту попереднього речення. У нашому прикладі вони підкреслені.

Many children become interested in competitive sport at early ages.

Early involvement (prior to maturity) in competitive sport often exposes found individuals to types of stress that may affect their growth,

producing a disruption of the normal growth pattern (Wang, 1978; Al Masty, 1998).

Among cyclists the most potentially serious of these disorders is likely to be increased thoracic curvature.

Cycling alters the anatomical position of the spine (to a flexed position) particularly the thoracic spine, and exposes the anterior portion of the vertebral column to higher compression (Smith, 1998; Jones, 2002).

У перекладі: *Багато дітей у ранньому віці цікавляться видами спорту, які пов'язані із участю у змаганнях.*

Таке раннє (до періоду зрілості) залучення до спортивних змагань часто призводить до стресів, які можуть впливати на подальший розвиток неповнолітніх, спричиняючи порушення їхнього нормального розвитку (Wang, 1978; Al Masty, 1998).

Серед велосипедистів найсерйозніше з таких порушень – це підвищений ризик деформації грудної клітини.

Велосипедний спорт змінює анатомічне положення хребта (згинаючи його), особливо в торакальному відділі і фронтальній частині стовбчатої структури, що призводить до підвищеного тиску у цих місцях (Smith, 1998; Jones, 2002).*

Під час написання академічних робіт необхідно пам'ятати, що в цьому стилі відображені конкретні функції мови, які ілюструємо прикладами з банків академічних фраз, тобто банків готових фраз із наукових статей і дисертацій, зібраних, оброблених і опублікованих носіями мови – британськими лінгвістами. Усі фрази нейтральні й універсальні за змістом, що унеможливорює звинувачення їхніх користувачів у плагіаті. Уважаємо за доцільне послуговуватися ними під час написання розвідок у різних жанрах академічної прози, насамперед дипломних робіт, наукових статей і дисертацій.

Evidence-based – наявність доказової бази. Можливо, найхарактернішою рисою академічного письма є те, що воно ґрунтується на певному обсязі інформації, отриманій раніше. Автор віднаходить підтвердження для своїх аргументів і обґрунтовує власні висновки, спираючись на досягнутий рівень знань у конкретній галузі. Звичайно, до того, як розпочати дослідження, учені мають ознайо-

митися з відповідними літературними джерелами і сформуванню власну думку про предмет дослідження.

According to the 2020 Annual Medical Report, the increase in... – Згідно з Щорічним Медичним звітом за 2020 р., зростання...

Being critical – критичне мислення. Від авторів академічних робіт очікують критичного ставлення до літературних джерел, які вони використовують і на які вони посилаються. Це вимагає від авторів аналітичного підходу й не обов'язково означає згоду з усім, опублікованим раніше. Критичне ставлення до літератури означає також пошук причин, з огляду на які науковці не повинні сприймати щось як безперечну істину; це має наслідком виявлення проблем з аргументацією або ж методологією автора чи критичної оцінки його робіт з боку інших дослідників. У наведених нижче прикладах підкреслено типові прикметники, що при цьому використовують:

Previous research findings into X have been inconsistent and contradictory. – Результати більш ранніх досліджень X були суперечливими і тому не заслуговують на увагу.

Being cautious – обережність формулювань. Один із найсуттєвіших аспектів академічного письма – це тенденція авторів уникати зайвих узагальнень і абсолютної упевненості у своїх висновках. Тож існує чимало лінгвістичних способів пом'якшення категоричності. Це так звані hedging devices, серед яких можна вказати модальні дієслова тощо.

These frequent storms are almost certain/ could be/ may be/ might be due to climate change. – Ці часті шторми можуть бути обумовлені змінами у кліматі.

Classifying and listing – класифікація і перелік. Проводячи класифікацію предметів чи явищ, дослідники виявляють тотожність чи нетотожність виразів вибірки. Перелік, своєю чергою, допомагає спростити будь-який текст і зробити його більш структурованим. Функція класифікації часто взаємодіє з функцією формулювання дефініцій, використаних у великих академічних роботах типу дипломного проекту чи дисертації.

X may be divided into three main classes/ sub-groups/ categories. – X можна поділити на три основні класи/ підгрупи/ категорії.

All good research papers have certain qualities in common:

- clear sentences
- accurate word choice
- concise construction.

Усі хороші наукові статті мають спільні риси, а саме:

- ясно побудовані речення
- точно дібрані слова
- чітку структуру.

Compare and contrast – порівняння й протиставлення. Виявлення схожості чи відмінності між певними речами чи поняттями допомагає краще зрозуміти предмет. Зазвичай процес їх виявлення супроводжується аналізом, коли порівнюються дещо ціле і його компоненти, а також дається їм оцінка. При цьому порівняння та протиставлення передують процесу оцінювання.

X is different from Y in a number of aspects. – X відрізняється від Y у різних аспектах.

Defining terms – пояснення термінів.

Від авторів академічних робіт часто очікують дефініції ключових термінів. Передусім це робиться для того, щоб науковий керівник чи рецензент пересвідчився, що автор правильно їх розуміє. Багато суперечок у академічній, дипломатичній і юридичній сферах спричинені різними інтерпретаціями того самого терміна через неправильну дефініцію чи переклад:

A university is an institution where knowledge is produced and passed on to others. – Університет – це установа, де набуті знання передаються іншим особам.

• **Describing trends** – опис тенденцій. Ми розуміємо тенденцію як загальний напрям розвитку чи зміни якихось речей, а проекцію – як передбачення змін у майбутньому, наприклад:

The graph shows that X caused/ led to / resulted in a gradual increase in Y in 2020. – На графіку показано, що X призвело до поступового зростання Y в 2020 р.

Describing quantities – опис цифрових даних. Мова, за допомогою якої описують цифрові дані, може здаватися складною для студентів чи науковців, для яких англійська мова не є рідною: *nearly, approximately, by, over half, nearly quarter, fewer/ less than* тощо.

The annual birth rate dropped from 44.4 to 38.5 per 1000 per annum. – Щорічна народжуваність понизилася з 44, 4 до 38,5 на 1000 населення.

Explaining causality – виявлення причинно-наслідкових зв'язків. Написання практично усіх академічних робіт вимагає глибокого й всебічного дослідження теми і шляхів вирішення проблеми, що пов'язано з виявленням причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами й суб'єктами дослідження.

Most of the instability in X stems from the economic effects of the war. – Нестабільність X обумовлена передусім економічними ефектами війни.

Giving examples – наведення прикладів. Автори академічних робіт наводять приклади на підтримку своїх аргументів чи на захист свого погляду / позиції. Приклади використовують також для спрощення процесу розуміння незнайомих чи складних концепцій, тому що будь-яке супроводжуване прикладами або ілюстраціями твердження звучить набагато переконливіше.

For example, the word “doctor” used to mean a “learned man”. Наприклад, слово «лікар» завжди вважалося синонімом «освіченої людини».

Signalling transitions – використання слів-зв'язок. Автори мають сигналізувати, коли вони переходять від однієї теми до іншої чи від одного розділу до іншого, скориставшись для цього якимсь перехідним словом, як-от: *consequently, furthermore, moreover, thus* тощо.

Furthermore, it can be seen from the limited works on this issue. Ба більше, це можна помітити у небагатьох роботах з цього питання.

Наведені приклади орієнтують читача на загальноприйнятну стилістику англійської

академічної прози і сприяють поліпшенню читабельності академічних текстів. Вони можуть застосовуватися студентами, аспірантами, освітянами і науковцями в будь-якій галузі сучасної науки.

Висновки. Викладені матеріали щодо шляхів поліпшення англійської академічної текстової компетентності орієнтують читачку аудиторію на засвоєння певних лінгвістичних функцій і прийомів, притаманних текстам цього стилю.

Стилю академічного письма властиві строгість, функціональність та висока ступінь структурованості. Спрощення і покращення читабельності академічної прози досягається шляхом правильного добору слів-термінів, регулювання довжини абзаців і речень, які входять до їхнього складу, специфічної побудови абзацу.

Під час написання академічних текстів уважаємо за доцільне послуговуватися так званими «фразовими банками», які є банками універсальних, нейтральних за змістом фраз, створених носіями мови.

Шляхи усунення «лінгвістичного непорозуміння» між викладачами і студентами або між укладачами академічних текстів і їх потенційною читацькою аудиторією автор вбачає у дотриманні конкретних лінгвістичних прийомів, що допомагає не тільки знизити ризики під час подачі роботи до друку, але й захистити свою позицію перед редакторами наукових журналів.

Автор вважає перспективним подальше дослідження конкретних аудіо, відео та інших інтерактивних ресурсів, які могли би бути використані у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності у вищій школі.

ЛІТЕРАТУРА

- Гончаренко-Закревська Н. В., Дюканова Н. М., Петровська Н. М. Організаційні та лінгвопсихологічні аспекти інтерактивного підходу при формуванні іншомовної комунікативної компетенції. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 1(6). С. 132–141.
- Гончаренко-Закревська Н. В., Дюканова Н. М. Шляхи поліпшення іншомовної академічної грамотності у ВНЗ. *Наука і техніка сьогодні. Серія «Педагогіка»*. 2022. Вип. 1(1). С. 27–37.
- Ільченко О. М. Англійська для науковців. *The Language of Science : Підручник / видання друге, доопрацьоване*. Київ : Наукова думка, 2010. 288 с.
- Ільченко О. М. Англійська для науковців. *The Language of Science : Підручник / видання п'яте, доопрацьоване*. Київ : Видавництво «Едельвейс», 2019. 339 с.
- Дюканова Н. М., Касьяненко А. Л. Основи редагування наукових статей, написаних англійською мовою. *Проблеми освіти. Збірник наук. праць*. 2018. Вип. 89. С. 125–133.

- Кухаренко В., Бондаренко В.** Екстрене дистанційне навчання в Україні : монографія. Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
- Наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження положення про дистанційне навчання». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/z0703-13/point1389899592029395>
- Олександрова Г. М., Дюканова Н. М.** Основи редагування англійської науково-технічної прози. *Intellectual Archive. Toronto: Shiny World Corporation (Canada)*. 2016. November – December. Vol. 5. № 6. P. 91–98.
- Одінцова О.О., Хало З.П., Балтремус В.Є.** Дистанційне навчання як виклик сучасної університетської освіти : проблеми і перспективи. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*. 2022. № 1(6). С. 294–307.
- Олександрова Г. О., Дюканова Н. М., Касьяненко А. Л.** «Academic Phrasebank» в академічних текстах англійською мовою. *Проблеми освіти. Збірник наук. праць*. 2019. Вип. 93. С. 49–58.
- Семенов Ю. Н., Дюканова Н. М.** Застосування фразових банків у англійських академічних текстах. *Актуальні проблеми іноземної філології*. Луцьк. 2020. № 12. С. 192–197.
- Bourdieu P., Passeron M.** *Academic Discourse: Linguistic Misunderstanding and Professional Power*. Stanford: Stanford University Press. 1994. 144 p.
- Davis M., Morley J.** 'Use your own words : Exploring the boundaries of plagiarism'. *EAP within the higher education garden: Cross-pollination between disciplines, departments and research* / John Wigglesworth (Ed.). Proceedings of the BALEAP Conference, Portsmouth 2011. Reading : Garnet Education, 2013. P. 171–179.
- Gastel B., Day Robert A.** *How to Write and Publish a Scientific Paper*. New York : Oryx Press, 1995. 228 p.
- Morley J.** *The Academic Phrasebank: an academic writing resource for students and researchers*. 2018. URL : <http://www.phrasebank.manchester.ac.uk/index.htm>
- Swales J.** *Genre analysis : English in Academic and Research Settings*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 260 p.

REFERENCES

- Bourdieu, P., Passeron, M.** (1994). *Academic Discourse: Linguistic Misunderstanding and Professional Power*. Stanford: Stanford University Press [in English].
- Davis, M., Morley, J.** (2013). 'Use your own words: Exploring the boundaries of plagiarism In J. Wigglesworth (Ed.), *EAP within the higher education garden: Cross-pollination between disciplines, departments and research*. Proceedings of the BALEAP Conference, Reading: Garnet Education [in English].
- Diukanova, N. M., Kasianenko A. L.** (2018). Osnovy redahuvannia naukovykh statei napysanykh angliiskoiu movoiu [Fundamentals of editing scientific articles written in English]. *Problemy osvity. Zbirnyk naukovykh prats – Problems of Education: Collection of scientific papers* (Issue 89), (pp. 125–133) [in Ukrainian].
- Gastel, B., Day, Robert A.** (1995). *How to Write and Publish a Scientific Paper*. New York: Oryx Press [in English].
- Honcharenko-Zakrevska, N. V., Diukanova, N. M., Petrovska, N. M.** (2022). Organizatsiini i lingvopsyhologichni aspekty interaktyvnogo pidhodu do formuvannja inshmovnoi komunikatyvnoji kompetentsii [Organizational and linguo-psychological aspects of interactive approach to formation of foreign language communicative competence]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Seriia «Pedagogika» – Prospects and Innovations of Modern Science. Series "Pedagogy"*. (Issue 1(6), (pp. 132–141) [in Ukrainian].
- Honcharenko-Zakrevska, N. V., Diukanova, N. M.** (2022). Shliakhy polipchennia inshomovnoi hramotnosti u vnz [Ways to improve foreign language academic literacy at universities]. *Nauka i tekhnika sohodni. Seriia «Pedagogika» – Science and technology today. Series "Pedagogy"*. (Issue 1(1), (pp. 27–37) [in Ukrainian].
- Ilchenko, O. M.** (2010). *Angliiska dlia naukovtsiv [The Language of Science: Textbook / 2nd edition, reviewed]*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Ilchenko, O. M.** (2019). *Angliiska dlia naukovtsiv [The Language of Science: Textbook/ 5nd edition, reviewed]*. Kyiv: Vydavnytstvo «Edelveis» [in Ukrainian].
- Kukhareno V., Bondarenko V.** (2020). *Ekstrene distantssine navchania v Ukraini [Emergency distance learning in Ukraine]*. Monografia. Kharkiv: Vydavnytstvo KP «Miska drukarnia» [in Ukrainian].

- Morley, J.** (2018). *The Academic Phrasebank: an academic writing resource for students and researchers*. Retrieved from <http://www.phrasebank.manchester.ac.uk/index.htm> [in English].
- Nakaz Ministerstva osvivy i nauki Ukrainy «Pro zatverdzhennia polozhennia pro distanciine navchannia» [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On approval of the regulations on distance learning”]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/z0703-13/point1389899592029395> [in Ukrainian].
- Oleksandrova, H. M., Diukanova, N. M.** (2016). Osnovy redahuvannia angliiskoi naukovo-tekhnichnoi prozy [Fundamentals of English Scientific and Technical Prose Editing]. *Intellectual Archives. Toronto: Shiny World Corporation (Canada)*. November – December (Issue 6), (pp. 91–98) [in Ukrainian].
- Odintsova, O. O., Khalo, Z. P., Baltremus, V. Y.** (2022). Dystantsiina osvita yak vyklyk suchasnoi universytetskoi osvity: problemy i perspektyvy [Distance learning as a challenge of modern university education: problems and prospects]. *Perspektyvy i innovatsii nauky. Seriiia «Pedahohika» – Prospects and Innovations of science. Series “Pedagogy”* (Issue 1(6), (pp. 294–307) [in Ukrainian].
- Olexandrova, H. O., Diukanova, N. M., Kasianenko, A. L.** (2019). ‘Academic Phrasebank’ v akademichnykh tekstakh angliiskoiu movoiu [«Academic Phrasebank» in Academic Texts in English]. *Problemy osvity. Zbirnyk naukovykh prats – Problems of Education. Collection of scientific papers* (Issue 93), (pp. 49–58) [in Ukrainian].
- Semenov, Yu. M., Diukanova N. M.** (2020). Zastosuvannia frazovykh bankiv u angliiskikh akademichnykh tekstakh [Application of Phrasebanks in English academic texts]. *Aktualni problemy inozemnoi fololohii – Actual problems of foreign philology*. Lutsk (Issue12), (pp.192–197) [in Ukrainian].
- Swales, J.** (1990). *Genre analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press [in English].

УДК 821.161.2-1.09

ЗЬОЛА Марта – аспірант, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна (marta_zola@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3671-8615>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.7>

Бібліографічний опис статті: Зьола, М. (2022). Національно-екзистенційні виміри лірики Івана Гнатюка. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 57–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.7>

НАЦІОНАЛЬНО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМІРИ ЛІРИКИ ІВАНА ГНАТЮКА

Анотація. У статті лірику Івана Гнатюка розглянуто в координатах національного характеру екзистенції. Її мета полягає в окресленні й характеристиці домінантних модусів художньої парадигми поезії митця як концептуально-філософських основ його поетичної творчості. У розвідці застосовано комплексний підхід з використанням методів аналізу, синтезу, також зіставного й герменевтичного. Комплексна методологія дала можливість визначити та виокремити низку домінантних модусів художньої парадигми Івана Гнатюка, дослідити специфіку їх літературної інтерпретації автором, розглянути прояв деяких положень філософії екзистенціалізму крізь духовні координати особистості. Це допомогло проаналізувати поетичний доробок Івана Гнатюка в площині національного характеру екзистенції – у цьому наукова новизна розвідки.

Поезія Івана Гнатюка змушує замислитися над буттям окремишньої особистості, призначенням та змістом життя. Світогляд поета, його доля відбивають національну самобутність, укоріненість та історичну свідомість рідного народу. Ліричний герой Івана Гнатюка плекає своє духовне осердя – Україну, у його поетичному слові вирує національний дух.

Мистецько-художнім осмисленням явищ нашої історії та сучасності Іван Гнатюк утверджує непроминуці загальнолюдські, національні, історичні, моральні, естетичні, духовні цінності. Людина й народ постають у його віршах єдиним цілим, їхній взаємозв'язок та взаємозалежність допомогли авторові створити особливу художню концепцію людини як особистості національної, розкрити її істинну сутність. Поет виводить узагальнений образ нації як унікального духовного світу, створеного «згустками буття» неповторних індивідуумів.

Встановлено, що визначальне місце в поетичному доробку Івана Гнатюка посідають три абсолютні константи: Бог, Україна, Свобода як модуси національно-екзистенційної інтерпретації творчості поета. Свобода в поезії Івана Гнатюка постає тією категорією, що формує провідну структуру національної екзистенції. Її поет зображає не як кінцеву мету, а як споконвічний шлях.

Іван Гнатюк упродовж усього життя був вірний провідним мотивам своєї творчості: відданість українському родові, рідній мові, пам'яті про рідну землю, саме вони стимулювали усі його творчі й життєві порухи.

Ключові слова: екзистенціалізм, свобода, націоналістична філософія, Іван Гнатюк.

ZOLA Marta – Postgraduate Student, Ivan Franko National University of Lviv, 1, Universytetska Str., Lviv, 7900, Ukraine (marta_zola@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3671-8615>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.7>

To cite this article: Zola, M. (2022). Natsionalno-ekzystentsiini vymiry liryky Ivana Hnatiuka [National-existential dimensions of Ivan Hnatiuk's lyrics]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 57–63, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.7> [in Ukrainian].*

NATIONAL-EXISTENTIAL DIMENSIONS OF IVAN HNATIUK'S LYRICS

Summary. *The article examines Ivan Hnatiuk's lyrics in the light of the national character of existence concept is made. It's addressed to define and characterize the artist's poetry dominant modes as the conceptional and philosophical foundation of his creativity. An integrated approach using methods of analysis, synthesis as well as comparative and hermeneutic are applied. The complex methodology made it possible to identify and distinguish a number of dominant modes of the Ivan Hnatiuk's artistic paradigm. It provided an opportunity to investigate the specifics of the author's literary interpretation, to consider the manifestation of some provisions of the philosophy of existentialism through the spiritual coordinates of the individual. The scientific novelty of the investigation is that the use of these methods enabled the possibility to analyze the Ivan Hnatiuk's creative works in the plane of the national character concept.*

Ivan Hnatiuk's poetry makes you think about the existence of a separate personality, the purpose and meaning of life. The author's conception of the world and his fate reflect the national identity, deep integration, and historical consciousness of the native people. Ivan Hnatiuk's lyrical hero cherishes Ukraine as his spiritual heart, his poetic words are full of national spirit.

Ivan Hnatiuk establishes indelible human, national, historical, moral, aesthetic, and spiritual values artistically comprehending the phenomena of our history and contemporaneity. In his verses a person and a nation are depicted as a single whole, their interconnection and interdependence enable the author to create a special artistic concept of a person being as a national, this is its true essence. The poet derives a generalized image of the nation as an exceptional spiritual world created by clusters of unique «individuals».

It was established that three absolute constants occupy a decisive place in the Ivan Hnatiuk's poetic works: God, Ukraine, and Freedom as modes of national-existential interpretation of his works. Freedom in the poetry of Ivan Hnatiuk becomes the category that forms the leading structure of the national existence. The poet depicts the will not as a final goal but as an eternal path.

Ivan Hnatiuk always remained faithful to his central motives such as devotion to the Ukrainian people, native language, homeland memory. These tenets were the principal on his creative and life way.

Key words: *existentialism, freedom, national philosophy, Ivan Hnatiuk.*

Постановка проблеми. Атмосфера кінця 50-х років ХХ століття сприяла тому, що на теренах УРСР сформувалася молода генерація митців-шістдесятників, які намагалися укріпити національні ідеали, різні свободи та людську гідність. Сплеск творчої свободи, що ширилась Україною щораз більше, породив когорту митців, імена яких стали гордістю нації. До них належать Василь Симоненко, Іван Драч, Євген Гуцало, Ліна Костенко, Микола Вінграновський, Василь Стус, Іван Світличний, Григорій Тютюнник, Валерій Шевчук та багато інших. Творчість шістдесятників утверджувалася головно як протест супроти уподібнення особистості до «гвинтика» в механізмі державної машини. Вони стали на оборону індивідуального «морально-духовного» виміру, наскрізь

протилежного нав'язаним радянським псевдовартостям. Утвердження винятковості людини, неповторності кожного етапу її буття дає підстави співвідносити світоглядні засади шістдесятників з філософією екзистенціалізму (Альбер Камю, Жан-Поль Сартр, Габріель Марсель, Антуан де Сент-Екзюпері та інші). Особистісний досвід протистояння тоталітарному світу змушував шістдесятників протестувати проти нівеляції особистості, розчинення її в колективному загалі. Визначальним у їхній творчості було органічне і яскраво виражене національне світосприйняття, втілене в мотивах нескореності духу та святої віри у свободу нації.

Іван Гнатюк – представник письменницької генерації шістдесятників, дисидент, лауреат Національної премії України імені

Т. Шевченка 2000 року за книгу спогадів «Стежки-дороги». Художній талант Івана Гнатюка вивершився у 23-х поетичних збірках та прозі. Його творча спадщина вирізняється своєю оригінальністю, емоційністю, природністю, національною укоріненістю. На поетичному полотні автора органічно синкретизовані любов до рідної землі, матері, Бога, екзистенційне осмислення життя, національне світосприйняття, прагнення свободи, глибоке народне світорозуміння й образність. Із книги спогадів «Стежки-дороги» Івана Гнатюка черпаємо: «Мій світогляд почав формуватися ще в сорок другому році, одночасно з повстансько-визвольною боротьбою народу проти завойовників» (Гнатюк, 1998, с. 23). Поклик до боротьби за свободу був природним виявом для української душі, яка не могла стерпіти жодного насильства й завжди прагнула волі. З творчості Івана Гнатюка випливає, що бути особистістю означає бути особистістю національною. Саме це положення становить стрижень усього поетичного доробку автора. Виражені у віршах цінності «роду і рідного народу» як «сили», що управляють індивідом як національною особистістю й усією нацією, поетично змальовані цілком в інкультураційному дусі. В особі ліричного героя поет відображає національний «шлях до свободи»: попри те що твори апелюють до витоків пережитого самим автором в концтаборах, у них на першому місці трагедія не особистості, а народу, української нації. Так суто індивідуальна тема страждання як одна з гірких реалій життя в'язня в більшовицьких концтаборах відтворена Іваном Гнатюком з нових художньо-естетичних позицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах радянського літературознавства було неможливим фахове наближення до постатей, чия літературна та громадянська діяльність здійснювалася крізь призму національної ідеї. Тож творчість Івана Гнатюка опинилася поза увагою науковців, а тому малодосліджена. Досі в українському літературознавстві немає жодної монографічної праці, присвяченої поетичній спадщині Івана Гнатюка. 2015 р. побачила світ книга «Лицарі нескореного духу» (укладачі: Л. Гнатюк, Л. Білик та ін.), присвячена Іванові Гнатюку, Олесеві Ангелюку, Григорієві Родо-

шівському-Барану, у якій уміщена частина творчого доробку митців, а також подана інформація про них у вигляді спогадів. Окрім цього, 2018 р. вийшла друком книга «Іван Гнатюк: життя і творчість: документи, світлини, ілюстрації, твори, спогади, літературознавчі матеріали, листи» (укладач Г. Капініс), а 2019 р. – книга спогадів про Івана Гнатюка «Чотири відмінки сльози...» (автор Л. Проць).

Важливими є статті, у яких автори здійснюють аналіз творчості поета. Серед них варто виокремити розвідки Надії Колошук: «Поетична творчість Івана Гнатюка за радянських часів (1960 – 1970-ті рр.)», «Сонет вагомий, як стилет: табірна лірика І. Гнатюка та І. Світличного в контексті української сонетної традиції», «Шевченківська традиція у поетичній творчості Івана Гнатюка». Науковиця зазначає, що лірика Івана Гнатюка – вагома частка української андеграундної поезії, у якій інша тематика, образний лад, настрій і голос, аніж в офіційно друкованій радянській літературі (Колошук, 2013). У статті «У кожному звуці живе Україна (Вербальний образ України в поезії Івана Гнатюка)» дрогобицькі дослідниці Марія Стецик та Леся Баранська, окреслюючи місце поета в українській літературі, стверджують, що «він з того самого ряду, що й Зеновій Красівський, Василь Стус, Олена Теліга, Олег Ольжич, Євген Маланюк, Павло Грабовський» (Стецик & Баранська, 2012, с. 67). У рецензії на твори Івана Гнатюка науковець Богдан Завідняк відзначає: «Гнатюк першорядний поет у всіх відношеннях його поетичного таланту. Він володіє поетикою віршованих строф як повноправний майстер непохитного і витонченого слова» (Завідняк, 2015).

Як бачимо, наукових праць, приурочених дослідженню творчості Івана Гнатюка, на сьогодні обмаль, а ті, що є, зовсім не торкаються проблеми екзистенційної концептуалізації художньої свідомості митця як філософської основи його поетичної творчості. У цьому вбачаємо **актуальність** пропонованої наукової розвідки.

Мета статті – дослідити випрозовані поліаспектністю домінантних модусів художньої парадигми особливості лірики Івана Гнатюка в координатах національного характеру екзистенції. Реалізація поставленої

мети передбачає вирішення таких **основних завдань**: простежити специфіку прояву національних модусів у творчості поета та особливості їхньої літературної інтерпретації автором; проаналізувати лірику Івана Гнатюка у національно-екзистенційних координатах, які спричинили багатовекторність прийомів і способів художнього мислення поета.

Виклад матеріалу. Історична роль та ідейно-світоглядна місія філософії шістдесятництва у визначальному своєму концепті зосереджувалася на відродженні української кореневої самобутності та створенні незалежної держави. Шістдесятники апелювали до філософії екзистенціалізму, щоб вижити. На більш пізньому етапі своєї творчості вони сприймали світ як структуру, повну розпачу, однак пріоритет усе ж належав національній ідеї (Слюніна, 2014, с. 650).

Науковець Петро Іванишин вказує на художню генезу поняття української націоналістичної філософії й виділяє три її концепти-домінанти, серед яких перше місце посідає Бог: «Т. Шевченко створив у художній формі цілісну філософію національного буття українського народу, тобто на рівні поетичного узагальнення відтворив ту повністю відповідну, адекватну українській дійсності систему сутностей і закономірностей, які за цілі тисячоліття витворені українським народом, якими зумовлене і на яких тримається віками буття української нації, її суспільна свідомість і свідомість українського патріота – борця за інтереси нації. В основі цієї системи – три абсолютні константи: Бог, Україна, Свобода» (Іванишин, 2005).

Ці константи посідають чільне місце й у поетичному доробку Івана Гнатюка та слугують модусами національно-екзистенційної інтерпретації творчості поета. Дослідження творів Івана Гнатюка засвідчує, що картина його внутрішнього світу була виразно українського. Взірцем поета-борця для Івана Гнатюка був Тарас Шевченко. У поезії «Кобзар» Шевченкове слово набуває образного значення, стає символом нескореності нації, життєдайною силою народу: «Він смерть народу переміг!» (Гнатюк, 1979, с. 114).

Національний характер екзистенції поет пізнає через біль і страждання та через жертвовну любов до рідної землі (України) –

національного модусу й джерела національної екзистенції: «З віками грань між ерами зітреться, / Життя моє загубиться в імлі, / Але у вічність, проросте, із серця / Моя любов до рідної землі!» (Гнатюк, 1979, с. 27). Тема України наскрізно проходить майже через всі поезії автора. Віра поета в безсмертя України й народу передана такими рядками: «Скільки раз ти мерла, Україно, / А проте безсмертною була! / Затихали чвари міжусобиць – / І народ щоразу оживав...» (Гнатюк, 1992, с. 116), «Кати її вже, певно, й розп'яли, / І тільки Бог те відає, коли / Вона в сто перше зійде з перехрестя» (Гнатюк, 1992, с. 29), «Мов повертаються з походу, / І нам, живим, передають / Безсмертя рідного народу!» (Гнатюк, 1979, с. 11), «Не переводиться мій рід: / Своєю піснею у світі / Він буде жити, поки світ / Снує століття по орбіті» (Гнатюк, 1979, с. 56). Так феномен Батьківщини (України) у поезії автора постає як фундаментальний модус, що систематизує екзистенцію.

Оскільки національна присутність дає змогу досягнути сенс насамперед національного буття, слід зосередити увагу на специфіці літературної інтерпретації Іваном Гнатюком національного сенсу таких модусів, як «Свобода» та «Бог». Свобода в поетичних творах автора, безперечно, постає модусом, оскільки робить окрему особистість і націю загалом відповідними власному єству – вкоріненими у вітчизну як власне буття. Поетичні твори пронизані відчуттям родовідного кореня: «Може, хоч із пам'яті про матір корінь наш – у землю проросте?» (Гнатюк, 1995, с. 469). Мотивом нескореності духу та святої віри у свободу сповнені поезії: «Ностальгія», «Як вутлий човен...», «Каторжани», «Ювілей», «Колимська весна», «Смерть тирана», «Різдво», «Життя», «Дивлюсь на небо...», «Матері», цикл сонетів «Колоче плетиво дротів» та інші. Віра у волю, мистецьки вплетена в сонет «Як вутлий човен...», додає впевненості в дні прийдешньому та дещо послаблює страждання: «Мабуть, уже й загинув би давно, / Пішов би вутлим човником на дно, / Якби на мить зневірився у волю» (Гнатюк, 1995, с. 378). Такий тип поезії являє собою психологічні переживання, де митець та його ліричний герой мислять в екзистенційній парадигмі асоціативної межовості: неволі, немочі, відчаю, самотності.

Особливістю національно-екзистенційної інтерпретації Іваном Гнатюком сенсу модусу «Свобода» визначаємо те, що її поет зображає не як кінцеву мету, а як споконвічний шлях: «Воля – путь тернистого життя» (Гнатюк, 1995, с. 650).

У поезії «Перевелися мученики» вражає художньо втілений вияв несвободи. Тут простежуємо синкретизм семем «свобода» і «смерть»: «Блаженний той, хто згинув за свободу / І хто помер в сорочці гамівній» (Гнатюк, 1992, с. 17).

Ще один важливий модус поетичної спадщини Івана Гнатюка – «Бог (християнська релігія)». Християнством пронизані глибинні світоглядні структури національно-екзистенційної творчості Івана Гнатюка, ним поєднані в поезіях автора українська й релігійна ідеї в лаконічній формулі «християнського націоналізму». Тема України в поетичних творах Івана Гнатюка тісно пов'язана з Богом. У поезіях митця Він постає насамперед українським Господом – творцем і захисником українського світу. Активне утвердження Божої правди й волі, його всеосяжності та всемогутності властиве всій поезії Івана Гнатюка, особливо його «табірній» ліриці: «Ми всі – в Господній милості і волі, / ... / Лише Господь на світі нас трима» (Гнатюк, 1992, с. 61). Художня інтерпретація в поезії релігійної ідеї стає потужним джерелом духовної сили й незламності, яка супроводжує поета впродовж всього творчого шляху і не дає зневіритися.

Карл Ясперс розглядав мистецтво як «осаяння екзистенції», а позаяк екзистенція – це свідомість індивідуума, спрямована на розгляд самої себе і врешті – до Бога, то мистецтво повинно бути уподібнене до релігійного дійства (Дончик, 2004, с. 137). Поезія для Івана Гнатюка завжди була невідривною від молитви. Слова «я спів зроблю молитвою» (Гнатюк, 1992, с. 62) викристалізувалися в гасло, яке поет плекав упродовж усього життя. Зворушливою молитвою звучить «Псалом 43» – поетично оздоблене благання до Бога про допомогу: «...Господи, зглянься над нами, / Допоки не знищив нас ворог, / Зглянься й не дай нам пропасти у чорній долині й хулі» (Гнатюк, 1992, с. 165). Українське буття тут відображене як активне «поетичне» проживання в присутності Бога,

в упованні на нього та зверненні до нього. Саме така позиція – звернення до Бога, поетичне утвердження його всеосяжності й всемогутності, правди й волі – одна з ознак, що відрізняє лірику Івана Гнатюка від решти «табірної».

Оскільки християнські мотиви, звернення до Бога притаманні мало не всім поетичним творам Івана Гнатюка, зацентруємо увагу на тому, що у деяких поезіях окреслені нами модуси («Україна», «Свобода», «Бог») переплітаються, набувають синкретичності, залишаючись при цьому контрастними. Приміром, у поезії «Покара» поет змальовує страждання за Україну, майбутнє якої тривожило його значно більше за власне життя: «Я лиш молився крадькома / Аби Господь нам Україну / Зберіг і визволив з ярма» (Гнатюк, 1992, с. 4). Поезія «Прощання» закликає в'язнів «помолитись за нашу Україну» в очікуванні неминучого: «І чашу мук доп'ємо непокінно, / Як той, що був розп'ятий на хресті», бо і «На волю – й то во ім'я осто-роги / Нас під конвоем, мабуть, поведуть» (Гнатюк, 1990, с. 62). «Трьохсоті роковини» починаються рядками, якими автор промовисто звертається до Бога та поетично описує картину неволі всієї нації: «Вже триста літ... О Боже, як затято, / Мов прокляті, ми тягнемо ярмо». У наступних рядках поезії автор деталізує: «Вже триста літ – в московському ярмі! / Пів-України кинуте на плаху, / Пів-України мре на Колимі!» (Гнатюк, 1992, с. 11). Поезія «Яблуко» пронизана надією і благанням: «Добре, що десь є сади, / Може, і воля там зріє... / Господи-Боже, прийди, / Дай нам хоч краплю надії» (Гнатюк, 1992, с. 15). А от у вірші «Потойбіч дійсності» звучить віра в краще прийдешнє народу: «Я чую голос роду: Загадкові / Путі Господні – сказано в письмі!...», – / ... / І тут, на місці знищеної хати, / Мій рід ще буде – волю зустрічати» (Гнатюк, 1992, с. 108).

Габріель Марсель у творі «Homo Viator» зауважує: «Обтяжений самим собою, занурений у цей тривожний світ, який то загрожуює, то допомагає мені, я пильно вишукую все, що могло б як зцілити, так і поглибити рану, що несучи всередині, котра і є моїм еґо» (Marcel, 1951, p. 16). У продовження цієї думки зазначимо: у філософії екзистенціалізму тема

закинутості людини у світ не відкидала активності думки, свідомості та духу, а навпаки, наперекір всіляким перепонам вимагала їх. Пристрасним прихильником такої життєвої позиції був Іван Гнатюк: «Моє життя було – як чорне попелище, / Але мій дух, однак, у ньому не вмирав. / Якщо здоровий дух – здоровим буде й тіло, / Я гартував його в страшних концтаборах, / Нічого, що життя на попіл перетліло, – / Мій дух із попелу відроджувався, як птах» (Гнатюк, 1990, с. 35).

Висновки. Мистецький світ Івана Гнатюка багатогранний і багатовекторний, при цьому у художній канві поета виразно прочитується прихильність до національно-екзистенційної парадигми розуміння світу й людини в ньому. Вагомим естетично-філософським компонентом творчої спадщини Івана Гнатюка визначаємо її націєцентричну домінанту, що мистецьки проявляється в трьох абсолютних константах: Бог, Україна, Свобода, які виступають модусами національно-екзистенційної інтерпретації творчості поета та становлять композицію з типових форм емоційно-експресивного наповнення поетичної палітри автора. Синкретизм цих домінантних модусів художньої екзистенції

Івана Гнатюка формує через сітки образів оригінальну смислову насиченість лірики поета. Творчість Івана Гнатюка наскрізь пронизана національною ідеєю, яку автор трактує не лише як визначальну сутність, але й як національну істину – відкритість, укоріненість, незламність національного буття. Можна, отже, стверджувати, що поетичний доробок Івана Гнатюка є прикладом націєцентричної літератури.

Екзистенційне осмислення життя, невимовна туга за рідною землею, релігійне духовне осердя, любов до Батьківщини, матері, Бога, активне утвердження Божої правди, всеосяжності та всемогутності, прагнення до волі, глибоко народне світорозуміння – ознаки художнього світу Івана Гнатюка, природного в усіх його творчих і життєвих виявах.

Перспективи подальших розвідок убачаємо у визначенні місця й значення поезії Івана Гнатюка в контексті літературно-мистецьких тенденцій другої половини ХХ століття, простеженні зв'язків ідейно-тематичного змісту його творів із проблемами того часу, у ґрунтовному дослідженні філософських, біографічних та образно-символічних аспектів художнього світу поета.

ЛІТЕРАТУРА

- Гнатюк І. Ф. Вибрані вірші та поеми. Львів : Червона калина, 1995. 670 с.
- Гнатюк І. Ф. Дорога : Вибране. Київ : Дніпро, 1979. 175 с.
- Гнатюк І. Ф. Нове літочислення : Вірші та поеми. Київ : Радянський письменник, 1990. 200 с.
- Гнатюк І. Ф. Стежки-дороги : Спомини. Дрогобич : Відродження, 1998. 496 с.
- Гнатюк І. Ф. Хресна дорога : Вірші та поеми. Київ : Український письменник, 1992. 192 с.
- Завідняк Б. Поет Іван Гнатюк. Життя в безсмерті. *Золота пектораль : Критика, рецензії, огляди, літературні новини, новини*. URL : <http://zolutapektoral.te.ua/bohdan-zavidnyak-poet-ivan-hnatyuk-zhyttya-v-bezsmerti/> (дата звернення: 24.10.2022).
- Іванишин П. В. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні і прагматичні аспекти) : монографія. Дрогобич : Відродження, 2005. 308 с.
- Колошук Н. Г. Сонет вагомий, як стилет : табірна лірика І. Гнатюка та І. Світличного в контексті української сонетної традиції (стаття перша). *Волинь філологічна : текст і контекст. Мова і вірш* : збірник наук. пр. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. Вип. 16. С. 68–79.
- Слюніна О. В. Українська література ХХ століття : навч.-метод. посіб. для студ. 1-го курсу, які навчаються за напрямом підготов. 6.020303 – Філологія. Харків: НУА, 2014. 156 с.
- Стильові тенденції української літератури ХХ століття : збірник / за ред. : В. Г. Дончика. Київ: Фоліант, 2004. 284 с.
- Стецик М., Баранська Л. У кожному звуці живе Україна (Вербальний образ України в поезії Івана Гнатюка). *Молодь і ринок*. 2012. № 8 (91). С. 67–71.
- Marcel G. Homo Viator : Introduction to the Metaphysic of Hope / trans. by E. Craufurd: Chicago : Henry Regnery Company, 1951. 270 с.

REFERENCES

- Hnatiuk, I.** (1995). *Vybrani virshi ta poemu [Selected verses and poems]*. Lviv: Chervona kalyna [in Ukrainian].
- Hnatiuk, I.** (1979). *Doroha: Vybrane [Road: Selected]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Hnatiuk, I.** (1990). *Nove litchyslennia: Virshi ta poemu [New chronology: Verses and poems]*. Kyiv: Radianskyi pysmennyk [in Ukrainian].
- Hnatiuk, I.** (1998). *Stezhky-dorohy: Spomyny [Trails-roads: Memoirs]*. Drohobych: Vidrozdennia [in Ukrainian].
- Hnatiuk, I.** (1992). *Khresna doroha: Virshi ta poemu [Way of the Cross: Verses and poems]*. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk [in Ukrainian].
- Ivanyshyn, P. V.** (2005). *Natsionalno-ekzysyentsialna interpretatsiia (osnovni teoretychni i prahmatychni aspekty): monohrafiia [National and existential interpretation (basic theoretical and pragmatic aspects): monograph]*. Drohobych: Vidrozdennia [in Ukrainian].
- Koloshuk, N. G.** (2013). Sonnet vahomyi, yak stylet: tabirna liryka I. Hnatiuka ta I. Svitlychnoho v konteksti ukrainskoi sonetnoi tradytsii (statia persha) [Sonnet is as weighty as a dagger: I. Gnatiuk and I. Svitlychnyi's lyrics in the context of the Ukrainian sonnet tradition]. *Volyn filolohichna: tekst i kontekst. Mova i virsh: zbirnyk nauk. pr. – Philological Volyn: text and context. Language and poetry: a collection of scientific papers* (Issue 16), (pp. 68–79) Luts'k: Skhidnoievrop. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Marcel, G.** (1951). *Homo Viator: Introduction to the Metaphysic of Hope* / trans. by E. Craufurd: Chicago: Henry Regnery Company [in English].
- Sliunina, O.V.** (2014). *Ukrainska literatura XX stolittia: navch.-metod. posib. dlia stud. 1-ho kursu yaki navchait'sia za napriamom pidhotov. 6.020303 – Filolohiia [Ukrainian literature of the 20th century: education. and method. text-book for 1st-year stud. studying in the field of stud. 6.020303 – Philology]*. Kharkiv: NUA [in Ukrainian].
- Stetsyk, M., Baranska, L.** (2012). U kozhnomu zvutsi zhyve Ukraina (Verbalnyi obraz Ukrainy v poezii Ivana Hnatiuka). [Ukraine lives in every sound (The verbal image of Ukraine in the poetry of Ivan Hnatiuk)]. *Molod i rynok – Youth and the market* (Issue 8 (91)), (pp. 67–71) [in Ukrainian].
- Stylovi tendentsii ukrainskoi literatury XX stolittia** (2004) [Stylistic trends of Ukrainian literature of the 20th century]. In V. H. Donchyk (Ed.), *Zbirnyk – Collection*. Kyiv: Foliant [in Ukrainian].
- Zavidniak, B.** (2015). *Poet Ivan Hnatiuk. Zhyttia v bezsmerti [Poet Ivan Hnatiuk. Life in immortal]*. Zolota pektoral: Krytyka, retsenzii, ohliady, literaturni novyny, novyny. Retrieved October 24, 2022, from: <http://zolotapektoral.te.ua/bohdan-zavidnyak-poet-ivan-hnatiuk-zhyttia-v-bezsmerti/> [in Ukrainian].

УДК 82.091'111'161.1

КОЗІЙ Ольга – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ, вул. Велика Перспективна, 1, Кропивницький, 25000, Україна (olykaaaa@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9478-9502>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.8>

Бібліографічний опис статті: Козій, О. (2022). Особливості втілення концепту КРИЛА в літературі (на матеріалі творів зарубіжних і українських письменників). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 64–69, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.8>

ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ КРИЛА В ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ЗАРУБІЖНИХ І УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ)

Анотація. У статті на прикладі образу крил простежено зміни у сприйнятті концептів з архетипним підтекстом. Зниження в індустріальному світі уваги до людини як носія внутрішнього багатства призводять до зникнення віри в надприродне, знецінення поняття високого призначення особистості, її духовного потенціалу.

У більшості світових культур людська уява створила істот з крилами як утілення одвічного потягу до польоту, до неба, до вершин духовності. Давньогрецькі Ерос та кінь Пегас, біблійні янголи, ельфи в п'єсах В. Шекспіра та казках Г. Андерсена уособлюють відповідно кохання, творче натхнення, добрі вісті, Боже благословення й красу та тендітність природи.

Переоцінка пріоритетів у культурі ХХ століття спричинилася до зміни акцентів у трактуванні цього символу. Тож спробуємо простежити особливості втілення концепту КРИЛА в прозових і поетичних творах української та зарубіжної літератур. Зіставимо портрети, причини з'яви та смислове наповнення образів крилатих істот у двох творах яскравого представника магічного реалізму Г. Маркеса («Сто років самотності»; «Стариган з крилами»), в оповіданні видатного фантаста Г. Уеллса «Дивовижні відвідини», баладі шістдесятника І. Драча «Крила» та однойменному оповіданні неореаліста А. Дімарова «Крила».

На прикладі образу крил ми простежили, які зміни в сприйнятті концептів з архетипним підтекстом внесли філософські течії та літературний процес ХХ століття. Зниження уваги до людини як носія внутрішнього багатства в індустріальному світі призводить до зникнення віри в надприродне, знецінення поняття духовного потенціалу. Надприродні істоти в проаналізованих творах, потрапляючи в світ людей, нашоують на стіну нерозуміння й страху, а коли дивовижні зміни відбуваються зі звичайними людьми, то вони або самі, не маючи сили знести тягар обраності, стинають власні крила, або ж стають добровільними пацієнтами чи жертвами лікарів і невігласів-вандалів.

Ключові слова: крила, янголи, духовний потенціал, філософський символ, гуманістична спрямованість.

KOZII Olha – Associated Professor, Ph.D., Donetsk State University of Internal Affairs, 1, Velyka Perspectyvna Str., 25000, Ukraine (olykaaaa@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9478-9502>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.8>

To cite this article: Kozii, O. (2022). Osoblyvosti vtilennia kontseptu KRYLA v literaturi (na materialii tvoriv zarubizhnykh i ukrainskykh pysmennykiv) [Features of the implementation of the wing concept in literary and artistic texts (based on the materials of the works of foreign and Ukrainian writers)]. *Problemy*

humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 64–69, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.8> [in Ukrainian].

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF THE WING CONCEPT IN LITERARY AND ARTISTIC TEXTS (BASED ON THE MATERIALS OF THE WORKS OF FOREIGN AND UKRAINIAN WRITERS)

Summary. *On the example of the image of wings, changes in the perception of concepts with archetypal connotations can be traced. Decreased attention to man as a bearer of inner wealth in the industrial world leads to the disappearance of faith in the supernatural, devaluation of the concept of a higher purpose and spiritual potential.*

In most world cultures human imagination created creatures with wings as the embodiment of the eternal desire to fly, to the sky, to the heights of spirituality. Ancient Greek Eros and the horse Pegasus, biblical angels, elves in W. Shakespeare's plays and H. Andersen's fairy tales represent love, creative inspiration, good news and God's blessing, and the beauty and fragility of nature, respectively.

The revaluation and devaluation of priorities in the culture of the 20th century leads to a change in emphasis in the perception of this symbol. We will try to trace the peculiarities of the implementation of the concept of wings in works of Ukrainian and world literature, prose and poetry. Let's compare the portraits, the reasons for the appearance and the meaningful content of the images of winged creatures in two works of a bright representative of magical realism by H. Marquez (the novel "One Hundred Years of Solitude" and the short story "The Old Man with Wings"), the story of the outstanding fiction writer H. Wells "The Amazing Visit", the ballad of I. Drach "Wings" and the story of the neorealist A. Dimarov "Wings". The work of H. Wells was written in 1895, but we include it in the same era as other works, since we consider the 20th century not according to the calendar, but from the point of view of the philosophy of alienation prevailing at that time. These trends emerged at the end of the 19th century together with a number of scientific discoveries, and gained particular sharpness in the art of the second half of the 20th century.

Key words: *angels, wings, spiritual potential, philosophical symbol, humanistic orientation.*

Актуальність проблеми. У більшості світових культур людська уява створила істот з крилами як утілення одвічного потягу до польоту, до неба, до вершин духовності. Давньогрецькі Ерос та кінь Пегас, біблійні янголи, ельфи в п'єсах В. Шекспіра та казках Г. Андерсена уособлюють, відповідно, кохання, творче натхнення, добрі вісті та Боже благословення й красу, тендітність природи. Словник символів визначає крила як утілення швидкості, емоційного піднесення, сильного бажання, свободи тощо (Уеллс, 1964).

Звичай малювати янголів з крилами виник приблизно в VI ст. н. е. й має за основу класичні образи провісників богів. В історії мистецтва крилаті істоти пов'язані з богом грецької міфології, посланцем богів Гермесом, крилаті сандалії та шолом якого одягав герой Персей; богом сну Гипносом і його сином Морфеєм; богинею Немезидою й Гар-

піями. Крилаті змії та дракони поєднують у собі земну й небесну сили (Тресилдер).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи українську поезію, М. Комариця простежує такі особливості українського символу КРИЛА, як прагнення тілесного перетворення, поривання Духа, пробудження й прозріння, підкреслюючи в такий спосіб християнську основу образу (Комариця, 2004).

Переоцінка пріоритетів у культурі ХХ століття привела до зміни акцентів у трактуванні цього символу. Проблема крилатості та безкрилості людини хвилювала й продовжує хвилювати митців різних епох. Образ крил є в поезіях Лесі Українки, Б.-І. Антонича, Яра Славутича, О. Стефановича, В. Симоненка, Ю. Сегеди, Світлани-Майї Залізняк, Б. Олійника, І. Драча, а також у віршах зарубіжних поетів – Ш. Бодлера, С. Гарнера. Цей симво-

лічний образ у творах різних поетів має різні значення. Так, образ крил наскрізний у поезії В. Симоненка. Це любов матері, її турбота, ніжність, лагідність, вболівання за долю сина.

Питання крилатості людини досліджують у своїх працях Т. Марчук, М. Комариця, В. Калашник, Г. Віват та інші.

Мета статті – дослідити особливості втілення в літературі ХХ ст. концепту КРИЛА як уособлення великого духовного потенціалу людини.

Основними завданнями дослідження є а) простежити способи тлумачення образу-символу з позицій літератури магічного реалізму, неореалізму та неоромантизму; б) виявити особливості втілення його смислового навантаження в ліричних та прозових творах.

Виклад основного матеріалу. Письменники по-різному вмотивовують з'яву крилатих істот (із усіх згаданих творів лише Г. Уеллс від самого початку розставляє всі крапки над «і», називаючи свого персонажа янголом). Проте янгол у «Дивовижних відвідинах» – не Божий посланець і провісник благодаті чи великої біди, а мешканець паралельного світу. Г. Уеллс обстоює думку про сні як паралельну реальність, а сам процес сновидіння презентує як надзвичайно нестабільний, хиткий прохід між двома світами. Для дивного гостя вимір, у якому живуть люди, – країна снів, а люди й тварини – такий же витвір уяви, як для нас янголи, грифони, дракони та інші міфічні істоти. Автор не надає образу головного персонажа біблійного звучання, бо Янгол, якого не посвячено в таємниці (містером Янголом називають його ті, що не бажали бути до неї долучені), не проповідує церковної (саме церковної, а не християнської) моралі.

У магічно-реалістичному світі Г. Маркеса немає жодного пояснення причини з'яви «янголів». Вони зображені письменником і сприймаються героями як явище цілком природне, хоч і не таке вже частотне, тому й викликають острах та упередження, огиду й гіркий сміх. Крила, якими чи то огорожений, чи покараний герой І. Драча, – усього лиш частина художнього світу поета. З'ява їх є порушенням звичного перебігу подій: «Був день як день, і раптом – непорядок» (Драч, 1991, с. 42).

Автор «Ста років самотності» в образах незвичайних істот переплітає іронічні й болісно-співчутливі відчуття. Мертвий «захирілий янгол» (Драч, 1991, с. 42) у хроніці Г. Маркеса викликає співчуття. Перші використані письменником портретні деталі викликають огиду й жаль у ставленні до цього епізодичного персонажа: він зраний, тіло його «вкрите грубою, обліпленою кліщами шерстю та струпами» (Драч, 1991, с. 42). Подальші штрихи змінюють ракурс погляду на дивну істоту, ускладнюють смислове навантаження: «У нього були чисті й тонкі руки», що вказували внутрішню вишуканість разом із «великими похмурими очима» (Маркес, 1986, с. 332). Трагізму постаті додають «мозолясті кукси, посічені рубцями – залишки *потужних* крил, які, ймовірно, були відсічені сокирою дроворуба» (виділення – К. О.) (Маркес, 1986, с. 332). Символ обрубаних крил використовує також І. Драч, пор.: «... снилося небо порубаним крилам» (Драч, 1991, с. 42). У творі Г. Маркеса природний дар (і водночас перевага), здатність літати знищені ззовні. Дикість та вандалізм виявляються сильнішими за побожне поклоніння.

«Дивного птаха», як від початку називає Янгола Г. Уеллс («Дивовижні відвідини»), світ людей зустрічає неприязно. Знаково, що Янгола підстрелив священник, прийнявши за невідомий науці вид. Людина, що має поклонятися величчю сотвореного Богом світу, знищує його творіння, щоб набити тирсою і назавжди запанувати над ним. Письменник уводить у нарацію іронічну вставку про колекціонерів та їхній сумнівний «внесок» у розвиток мистецтва. Англія в такому разі, каже Г. Уеллс, «була б сповнена рідкісних птахів» та інших дивовижних істот. Та «колекціонер успішно запобігає цьому, або знищуючи все власною рукою, або ж сплячуючи шалені гроші й тим підштовхуючи простих людей до знищення всього незвичайного, що лиш з'являється» (Уеллс, 1964). Дива Господні колекціонер потім набиває тирсою. У подальшому письменник поглиблює цю метафору, надаючи їй значення 'підпорядкування хибним ідеям'. Під час зустрічі Янгола зі Шляхетним Волоцюгою останній каже про «напихання» як основний сенс людського буття, і не тільки

в маленькому селищі. Цей незалежний від суспільної думки і байдужий до неї філософ викладає свою позицію у формі розгорнутої метафори: оповідаючи про піддослідних жаб, яким вівісектори замість мозку набивають голову тирсою, він описує таке ж «набивання» людей нісенітницями в «Народному училищі».

Істота в романі Г. Маркеса стає жертвою людського страху перед невідомим. Схоже створіння в його оповіданні «Стариган з крилами» – це яскравий приклад знущання над дивом. Іронічно-гротесковим є ставлення письменника як до селян, так і частково до самого старигана з крилами. У портреті персонажа поєднуються ноти співчуття до старої й немічної людини (бо був «одягнений як жебрак, череп ... лисий, як коліно, рот беззубий, як у старезного діда» (Маркес, 2002, с. 313)) та іронічно-гидливого ставлення, позаяк «ангел» мав «півнячі крила, обскубані та брудні» (Маркес, 2002, с. 313). Таке порівняння зі старим брудним півнем надає дивній істоті «кумедного й неприродного вигляду» (Маркес, 2002, с. 313). Християнська готовність до покори в оповіданні також стає об'єктом гіркої іронії автора, оскільки він порівнює «янгола» з дворяною, що байдуже й «покірливо ... терпить усі ... примхи і витівки» (Маркес, 2002, с. 17).

Дядько Кирило з твору І. Драча від самого початку сприймає крила якщо не як кару, то як зайвий непотріб. Високе призначення дару увиразнює епітет «синій» – він пов'язує Кирила з небом:

«На сонці закипіли сині крила.

Голодні небом випростались туго,

Ковтали з неба синє мерехтіння» (Драч, 1991, с. 42).

Та поет підкреслює неготовність дядька до такої своєї нової якості:

«А в дядька в серці – туга,

Авдядька в серці – тіні» (Драч, 1991, с. 42).

Не зрозумівши високого призначення крил, дядько обрубав їх. Поет наголошує на величчї покликання людини, невідворотності визначеної їй небом долі, бо ж крила відростали знов і знов. Відрубаними крилами герой вкриває хату та продає їх обділеним музою поетам, цим увиразнюючи перемогу меркантильності.

Постать «Дивного птаха» у творі Г. Уеллса, з одного боку, відповідає створеному людською уявою образу янгола як надзвичайно вродливої крилатої істоти, а з іншого – портрет персонажа заперечує стереотипне трактування білого кольору як ознаки святості. Юнак у творі англійського фантаста має барвисті, райдужні крила, а білий колір у розмові з Вікарієм називає пустим.

Особливо драматично мотив окриленості звучить в оповіданні А. Дімарова «Крила». На протипагу Г. Маркесу, котрий пише про дивну, на час оповіді вже мертву істоту (роман «Сто років самотності») чи про таку, що мешкає серед людей (оповідання «Стариган з крилами»), український письменник розповідає про реального хлопця, у якого з'яву крил спричинила пережита трагедія і який втратив їх через міщансько-меркантильні страхи тещі.

У «Дивовижних відвідинах» Г. Уеллс не раз торкається теми можливої втрати крил. Розповідаючи про зустріч Янгола з Вікарієм, письменник акцентує увагу на змінах у зовнішності гостя після зіткнення з реаліями світу людей, єдиною реакцією яких на незвичайне є агресія: обличчя героя одразу зблідло, биття крил припинилося, переливи фарб потьмяніли, «мінливі кольори зламаних крил згасли, злившись в однорідний тьмяно-сірий» (Маркес, 2002). Поранення хлопця є логічною (для художнього світу твору) причиною нездатності літати. Тож, ніби піддаючись фізичним законам нашого світу, герой твору поступово «олюднюється» – починає відчувати біль і голод. Зовнішнє маскування відбувається через бажання Вікарія приховати справжню природу свого гостя, і прекрасна неземна істота в мішкуватому одязі священника стає подібною до горбатого каліки. Піддаючись як фізичним, так і морально-етичним обмеженням світу людей, крила Янгола втрачають силу. «Цей світ, – з гіркотою говорить він, – затягує мене і готовий поглинути. Крила мої всохли й стали непотребом. Скоро я буду не що інше, як лише калікою; і я постаю, і схилився перед болем, і помру» (Маркес, 2002).

У розумінні А. Дімарова крила не потворність чи атавізм, що викликає водночас жаль і огиду (як у Г. Маркеса), а навпаки, одна з рис ідеалу, принаймні зовнішнього.

Адже Яринці, захопленій прекрасною статурою невідомого юнака, крила метелика, що з'явилися з-під сорочки, видалися надзвичайно гарними. Вони аніскільки не псували зовнішності хлопця, виглядали цілком органічно. Їхня прозорість – то символ внутрішньої чистоти героя, зв'язку з вищими силами, Вселенськими ідеями руху, тому й описує їх автор як «велетенські ..., такі тонкі й прозорі, що крізь них видно було всі зірки й просвічував місяць» (Дімаров, 1988, с. 175). Крила Юрка – це і частина його ества, і своєрідний янгол-охоронець, що має власну свідомість, живе власним життям: «Вони (крила) тремтіли, переливались веселкою, звали до руху, до лету» (Дімаров, 1988, с. 187). Органічність та природність крил у хлопця письменник доводить, викладаючи історію їхньої з'яви. Це своєрідний катарсис, очищення болем утрати, адже з'явилися вони після трагічної загибелі батьків і усвідомлення власного духовного потенціалу, внутрішньої сили і світла, самодостатності й віри в краще в собі, у власні сили: він «знав, що обов'язково полетить [...]. Не міг не полетіти!..» (Дімаров, 1988, с. 186).

Письменник підкреслює невинноватість виникнення почуття між Яринкою та Юрком. Фантастична сюжетна лінія антиципована яскравою метафорою лету, до якої вдається автор, розповідаючи про Яринку. Дівчина відчуває сили природи й різні стихії. Після купання в морі героїня відчувається надзвичайно піднесено: взявши енергію від води, прагне долучитися до легкості повітря, прагне лету. Тому їй «весь час здавалося», що «ось вона махне руками й злетить у повітря» (Дімаров, 1988, с. 168).

Авторові оповідання болить знущання над природою окриленості. Твір композиційно складається з чотирьох розділів. Перший і найбільший – то розгорнута історія знайомства молодих людей, історія виростання крил. Другий розділ містить лише три коротких речення, кожне з яких подане з абзацу. У кожному абзаці сконцентровані роки життя, сірого й беззмістовного існування в традиційному світі людей, а не легковажних метеликів:

«І вони пошлюбались.

І нажили двох дітей.

І щасливо живуть ось уже восьмий рік» (Дімаров, 1988, с. 190).

Третій розділ, мов луна перегукується із останнім реченням другого. А. Дімаров питає – чи то в себе, чи в читачів, а чи в героїв свого твору: «Щасливо?» (Дімаров, 1988, с. 190).

На відміну від героя Г. Уеллса, якому кохання повертає крила й внутрішню силу, Юрко із оповідання А. Дімарова втрачає даний долею потенціал. Янгол (Г. Уеллс «Дивовижні відвідини»), рятуючи кохану, кидається у вогонь. Замкнені у своєму нудному світі, жителі селища вирішили «поховати» саму згадку про Боже диво, поклавши в землю згоріле опудало та поставивши зверху два хрести. Для них зручніше було думати про те, що каліка та служниця загинули на пожежі. Лише двоє людей – Дерган Недоумок та маленька Хетті – відчули й побачили те, що сталося насправді. Перший, якого обивателі вважали блаженним та несповна розуму, почув дивовижні звуки музики, а дівчинка побачила дві крилаті фігури. Письменник показує спільні риси у світобаченні тих, хто відрізняється від загалу, підкреслює чистоту й незатьмареність світосприйняття дитини.

Розділ третій – то історія втрати крил. Налякана тим, чого вона не розуміє й не може пояснити, теща познушалася з Божого дива й наполягла на операції. Остання частина твору також є «звітною». У ній письменник розповідає про життя подружжя після обзакрилення. Стислість оповіді суголосна життєвій пустотою. Поетичність натури Юрка, зруйнована разом з крилами, не пропала цілком. Рубці від крил (саме рубці, а не крила) – ніби атавізм, залишкові явища справжньої душі. На відміну від З. Фрейда, котрий тлумачить польоти вві сні лише як вияв нереалізованого сексуального потягу, для А. Дімарова вони ніби підсвідома згадка, ефект дежавю. Письменникові болить загублений потенціал, тому й після втрати крил герой «коли й літав, то лише вві сні. Та й то рідше й рідше» (Дімаров, 1988, с. 202).

Цей мотив звучить у вірші І. Драча «Крила», хоч поет відмежовує свідомість власника крил від них самих. Для дядька Кирила дар обертається тягарем, він ладен його позбутися, аби жити, як усі, тоді як «порубаним крилам» (Драч, 1991, с. 42) сниться небо; це мовби сам Бог сумує, що знехтували його великою милістю.

Висновки та перспективи дослідження. На прикладі образу крил ми простежили, які зміни в тлумачення концептів з архетипним підтекстом внесли філософські течії та літературний процес ХХ століття. Зниження в індустріальному світі уваги до людини як носія внутрішнього багатства призводить до зникнення віри в надприродне, знецінення поняття духовного потенціалу. Надприродні істоти в проаналізованих творах, потрапляючи в наш світ, нашоїваються на стіну нерозуміння й страху, а коли дивовижні зміни відбуваються зі звичайними людьми, то вони або самі, не маючи сили знести тягар обраності, стинають власні крила, або ж стають добровільними пацієнтами чи жертвами

лікарів і невігласів-вандалів. Останні відрубують новоявленим янголам зайві кінцівки. Метою такого втручання в Божий план є прагнення усунути все, що не вписується в стереотипи, загальне уявлення про норму або ж викликає страх. Г. Уеллс, Г. Маркес, А. Дімаров та І. Драч підкреслюють силу Божого дару: герой Г. Уеллса знаходить підтримку в сильному почутті; один із «янголів» Г. Маркеса все ж одужав; І. Драч «мордує» дядька Кирила крилами, що постійно відростають, а персонаж А. Дімарова зберігає потяг до лету на підсвідомому рівні. Тож, попри песимістичність і жорстокість світу, митці слова залишаються гуманістами та сподіваються на пробудження людей від сну меркантильності.

ЛІТЕРАТУРА

- Драч І. Вірші та поеми. Київ : Дніпро, 1991. 213 с.
- Дімаров А. Боги на продаж : міські історії. Київ : Радянський письменник, 1988. 512 с.
- Комариця М. Християнсько-міфологічна інтерпретація крила в українській поезії. *Народна творчість та етнографія*. 2004. № 6. С. 58.
- Маркес Г. Сто лет одиночества. Полковнику никто не пишет. Москва: Правда, 1986. 480 с.
- Маркес Г. Стариган з крилами. *Зарубіжна проза II половини ХХ сторіччя: новели, повісті, притчі* (уклад. Д. В. Затонський). Посібник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : «Навчальна книга», 2002. 319 с.
- Тресидер Дж. Словарь символов. URL : [http:// www.gumer.info/bibliotek_Buks /Culture/JekTresidder/index.php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/JekTresidder/index.php).
- Уэллс Г. Чудесное посещение. Собрание сочинений в 15-ти томах. Том 5. Москва : «Правда», 1964. URL : <http://lib.ru/INOFANT/UELS/wndvisit.txt>.
- Холл Дж. Словарь сюжетов и символов в искусстве. Москва, 1999. URL : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/holl/index.php.

REFERENCES

- Drach, I. (1991). *Virshi ta poemym [Poems and poems]*. Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Dimarov, A. (1988). *Bohy na prodazh: mis'ki istoriyi [Gods for Sale: Urban Stories]*. Kyiv: Radianskyi pismennyk [in Ukrainian].
- Kholl, Dzh. (1999). *Slovar' syuzhetov i simvolov v iskusstve [Dictionary of plots and symbols in art]*. Moscow. Retrieved from http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/holl/index.php [in Russian].
- Komarytsya, M. (2004). *Khrystyyans'ko-mifolohichna interpretatsiya kryla v ukrayins'kiy poeziyi [Christian-mythological interpretation of the wing in Ukrainian poetry]*. *Narodna tvorchist' ta etnografya – Folk creativity and ethnography*, 6, 58 [in Ukrainian].
- Markes, H. (1986). *Sto let odynochestva. Polkovnyku nykto ne pyshet [One hundred years of loneliness. No one writes to the colonel]*. Moscow: Pravda [in Russian].
- Markes, H. (2002). *Staryhan z krylamy [Old man with wings]*. In D. V. Zatonskyi [Ed.], *Zarubizhna proza II polovyny XX storichchya: novely, povisti, prytchi. Posibnyk dlya 11 klasu zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv – Foreign prose of the second half of the 20th century: short stories, novels, parables (edited by). Guide for the 11th grade of general educational institutions*. Kyiv: “Navchal'na knyha” [in Ukrainian].
- Tresidder, Dzh. *Slovar' simvolov [Dictionary of symbols]*. [http:// www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/JekTresidder/index.php](http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/JekTresidder/index.php) [in Russian].
- Uells, G. (1964). *Chudesnoye poseshcheniye [Great visit]*. In G. Uells (Comp.), *Sobraniye sochineniy – Collected Works* (Volums 1–15; Vol. 5). Moscow: «Pravda». Retrieved from <http://lib.ru/INOFANT/UELS/wndvisit.txt> [in Russian].

УДК 81'373+81'28(477.86)

ЛИЧУК Світлана – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовознавства, Івано-Франківський національний медичний університет, вул. Галицька, 2, Івано-Франківськ, 76000, Україна (svitlanavl@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4508-7368>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.9>

Бібліографічний опис статті: Личук, С. (2022). Лексико-семантичні особливості назв жіночих та чоловічих головних уборів покутян (на матеріалі говірок Стечеви і Стецівки, Івано-Франківська область, Україна). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 70–75, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.9>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ ЖІНОЧИХ ТА ЧОЛОВІЧИХ ГОЛОВНИХ УБОРІВ ПОКУТЯН (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК СТЕЦЕВИ І СТЕЦІВКИ, ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ, УКРАЇНА)

Анотація. У статті опрацьовано зібрану в говірках Покуття сіл Стечева і Стецівка Снятинської територіальної громади Коломийського району Івано-Франківської області народну лексику. Для вивчення обиралася насамперед лексика сфер, які найбільш актуальні для мешканців цих сіл і які виражають своєрідність номінації в місцевому мовленні. Дослідження здійснено на матеріалі лексико-семантичної групи «Назви чоловічих і жіночих головних уборів». Виділено відмінності таких назв, спричинені розвитком матеріальної культури, міграційними процесами жителів зазначених сіл, модернізацією життя, історичними перемінами тощо. **Мета** статті – здійснити повний системний аналіз зафіксованої лексики. **Методологія** дослідження передбачає використання таких загальнонаукових методів: системного, систематизації та описового. **Наукова новизна** роботи – комплексне регіональне дослідження апелятивної одягової лексики, встановлення міжмовного й міждіалектного контактування говірок, змін, пов'язаних із архаїзацією лексем та появою неологізмів. **Висновки.** Результати дослідження засвідчили зміни у номінаціях головних уборів, що виявляють себе у звуженні або розширенні семантичного обсягу наявних одиниць. Аналізовані лексеми вступають в семантичні опозиції за ознаками: призначення, час, величина, товщина, розташування, пори року, спосіб носіння. Номінування жіночих головних уборів теж здійснено за певними мотиваційними ознаками: зовнішній вигляд, спосіб виготовлення, матеріал, крій, розмір, національна особливість. Деякі з лексем мають синонімічні відповідники та спеціальне призначення. За ознакою виду хутра, з якого пошито чоловічий головний убір, розрізняють їх паралельні форми. За лінгвальною природою назви жіночих і чоловічих уборів утворюють дві групи: однослівні та аналітичні номінації. Респонденти старшого покоління зберегли давні риси говірок, молодше ж покоління збагачує їхній словниковий фонд новими назвами.

Ключові слова: говірка, покутський діалект, розмовно-побутова лексика, лексико-семантична група, номінація.

LYCHUK Svitlana – Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Linguistics, Ivano-Frankivsk National Medical University, 2, Halytska Str., Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine (svitlanavl@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4508-7368>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.9>

To cite this article: Lychuk, S. (2022). Leksyko-semantychni osoblyvosti nazv zhinochykh ta cholovichykh holovnykh uboriv pokutian (na materiali hovirok sil Stetseva i Stetsivka, Ivano-Frankivska oblast, Ukraina) [Lexical and semantic features of the names of women's and men's hats of Pokutyans (based on the

dialects of the villages of Stetseva and Stetsivka, Ivano-Frankivsk region, Ukraine)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 70–75, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.9> [in Ukrainian].*

LEXICAL AND SEMANTIC FEATURES OF THE NAMES OF WOMEN’S AND MEN’S HATS OF POKUTYANS (BASED ON THE DIALECTS OF THE VILLAGES OF STETSEVA AND STETSIVKA, IVANO-FRANKIVSK REGION, UKRAINE)

Summary. The article deals with the collected folk vocabulary in the dialects of Pokuttia in the villages of Stetseva and Stetsivka of the Sniatyn territorial community of the Kolomyia district of the Ivano-Frankivsk region. The vocabulary of the spheres that are most relevant for the villagers and that express the originality of the nomination in the local language was chosen for the study. The research was carried out on the material of one lexical-semantic group to denote ‘men’s and women’s hats’. The differences of such names caused by the development of material culture, migration processes of the inhabitants of these villages, modernization of life and historical changes, etc. are highlighted. The **purpose** of the article is to make a complete systematic analysis of the fixed vocabulary. The research **methodology** involves the use of the following general scientific methods: systemic, systematization and descriptive. The **scientific novelty** of the work is a comprehensive regional study of appellative clothing vocabulary, as well as the establishment of linguistic factors, which are manifested by interlingual and interdialectal contact of dialects, archaization of tokens and the emergence of neologisms. **Conclusions.** The results of the study showed the peculiarities of changes in the name of hats, as a result of which the semantic volume of words may be narrowed or expanded nominations. Tokens enter into semantic oppositions: purpose, time, size, thickness, location, seasons, manner of wearing. Nomination of women’s hats is also divided by motivational characteristics: appearance, method of manufacture, material, cut, size, national character. Some tokens have synonymous equivalents and special purpose. On the basis of the type of fur there are parallel forms of men’s hats. By the linguistic nature of the names of women’s and men’s clothes are presented in two groups: one-word and analytical nominations. Respondents of the older generation have preserved the old features of dialects, while the younger generation is increasing the vocabulary with new names.

Key words: dialect, Pokuttia dialect, colloquial vocabulary, lexical-semantic group, nomination.

Постановка проблеми. Дослідження деяких тематичних і лексико-семантичних груп діалектної лексики окремих говірок є актуальним і багатоаспектним. Лінгвістичні студії цікаві з погляду причин, динаміки, напрямів та темпів змін у сучасному говірковому мовленні.

Зміни назв у часі допомагають виявити їхню динаміку. Суттєво впливають на ці зміни наука, культура, технічний прогрес, економічний розвиток і процеси, пов’язані з ним, контакти населення з іншими етнічними групами тощо.

Нові модні тенденції несуть і нові назви. Однак разом з цим говірки зберігають і свої давні риси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом у слов’янському мовознавстві активізувалося вивчення побутової

лексики говорів української мови, у складі якої значне місце посідає тематична група назв одягу як одна з найбільш архаїчних груп лексики (Піцура, 2008, с. 75). Говіркові назви одягу та взуття часто розглядають в одній лексико-семантичній групі. Вони стали предметом досить докладних розвідок українських мовознавців. Їхнім матеріалом послуговували говірки різних регіонів України. Так, говірки Правобережного Полісся досліджував М. Никончук (Никончук, 1998), Західного Полісся – Л. Пономар (Пономар, 1997, 2016), Середнього Полісся – Г. Гримашевич (Гримашевич, 2011), Чернігівщини – Д. Неділько (Неділько, 1983), говірки Підгаєччини – О. Новіцька (Новіцька, 2014), карпатський говір – Т. Піцура (Піцура, 2008), наддністрянський говір – З. Бичко (Бичко, 2000), говірки Західного Поділля – Н. Коваленко (Коваленко,

2011), середньонадніпрянські говірки – Т. Бобер (Бобер, 2021) та інші.

Покутські говірки були об'єктом спеціального дослідження О. Гавадзин (Гавадзин, 2014), однак про говірки сіл Стечеви і Стецівки в ньому не йшлося. Оскільки покутські говірки – це все ще недостатньо вивчений мовний ареал, то важливо провести дослідження особливостей мовлення окремих населених пунктів. **Актуальність** нашої розвідки зумовлена відсутністю комплексного дослідження лексико-семантичної групи «Назви жіночих та чоловічих головних уборів» у зазначених говірках.

Мета пропонованої статті – системний аналіз лексики, зафіксованої у двох покутських говірках сіл Стечева і Стецівка Івано-Франківської області. Матеріалом для вивчення послуговували авторські польові записи розмовно-побутової лексики мешканців. Об'єктом дослідження стали лексеми цих говірок на позначення жіночих і чоловічих головних уборів, їхнє семантичне потрактування.

Завдання статті – з максимально можливою повнотою зібрати назви цієї групи та здійснити їхній лексико-семантичний аналіз.

Виклад матеріалу. Серед зібраної та проаналізованої говіркової лексики досить продуктивною виявилася лексико-семантична група назв головних уборів, особливо жіночих. Компоненти цієї групи можна об'єднати на підставі спільних чи близьких семантичних ознак і водночас протиставити одні одним за певними диференційними ознаками.

Назви головних уборів залежать від покоління діалектоносіїв: представники найстаршого покоління найповніше зберегли всі особливості мовлення місцевих говірок.

Одиниці лексико-семантичної групи «Назви головних уборів» розподіляємо поміж двома підгрупами: а) на позначення жіночих, б) на позначення чоловічих головних уборів.

Проаналізувавши семантичну підгрупу «Жіночі головні убори», зазначимо, що вона включає назви намітки та різних видів хусток.

Номени *на'м'ітка*, *ч'і'пец* і *о'ч'інок* – це позначення головних уборів заміжніх жінок, які вийшли з ужитку і стали архаїзмами. Натомість великою популярністю користуються хустки як у жінок, так і в дівчат. За давніми українськими традиціями заміжня жінка мала

постійно ходити з покритою головою. Однак цей звичай відійшов у минуле, тож тільки жінки старшого віку дотримуються його. Обов'язково молодиці одягають хустку, йдучи до храму. Хустка вказує на вік жінки, підкреслює святковість чи буденність одягу, інформує про статус жінки. Колір хустки також вказує на вік жінки, наприклад: хустки світлого кольору носять молоді жінки (за винятком трауру), темніші (зелені, червоні) – середнє покоління, а темні і чорні – жінки старшого віку. Під час посту, не залежно від віку, жінки носять темні хустки, а жінки похилого віку – чорні.

У досліджуваних говірках лексема *хустка* та її фонетичний варіант *фустка* вступає в семантичні опозиції стосовно:

призначення: *фустка про св'єта* / *фустка про будни*, *св'ітошина фустка* / *буденна (будеїна) фустка*;

часу: *но'ва фустка* / *ста'ра фустка*, *фустка ти'пер'ішна (тип'ірна)* / *фустка даїна*;

розміру: *ви'лика фустка* / *ма'ла фустка* / *си'редна фустка*;

товщини: *тон'ка фустка* / *груба фустка*;

пори року: *зи'мова фустка* / *о'с'інна фустка* / *л'ітна фустка*;

характеру носіння: *ни'жна фустка* / *верхна фустка*;

способу носіння: *фустка п'ід бороду* / *за'вієзана* / *фустка на'зад за'вієзана*.

Поділяємо номінації хусток також за мотиваційними ознаками, як-от:

рисунку: *фустка з хмарами*, *фустка з о'жинами*, *шал'інова фустка* тощо;

спосіб виготовлення: *паву'тинка*, *пли'тена (вієзана) фустка*;

матеріал: *коци'кова фустка*, *п'ухова фустка*, *пар'чева фустка* (*фустка з пар'ч'ої*), *ширст'іна (ширск'іна) фустка*;

національна ознака: *кана'дійська фустка*, *амири'канська фустка*, *ту'рецька фустка*, *пол'ська фустка*;

крій: *три'кутна фустка*, *ко'синка*, *ква'дра'това*;

розмір: *п'і'торач'ка*, *мит'рова фустка*.

Жінки старшого віку в холодну пору року носили по дві хустки – нижню тонку і верхню товсту (теплу, грубу).

Окрему семантичну підгрупу становлять назви на позначення теплих (грубих)

хусток. Так, зареєстровано найменування: *ширск'іна* *фустка*, *коци'кова* *фустка*, *пухова* *фустка*, *теплий шарф'ік*. В'язану гачком хустку з ажурними мереживними візерунками з овечої шерсті називають *паву'тинкою*. Вона хоч рідка, але тепла.

Як зазначають респонденти, святкові хустки за розміром поділялися на невеликі й великі. Малі хустки називали *амири'канками*, а великі – *па'вунками* (білі, жовті, червоні, зелені, чорні) з *торо'ками*, *биз торо'к'іу*, з *лан'цями*. Великі хустки одягали на різдвяні свята до церкви. Біла *па'вунка* користувалася популярністю у весільному обряді: нею покривали голову молодої.

За характером рисунка на хустці виділяємо такі семантичні ряди:

назви, пов'язані з явищами природи: *фустка* з *хмарами*, *фустка* з *з'іроц'ками*;

назви, утворені від назв дерев, ягід: *фустка* з *дубовими лист'ками*, *фустка* з *о'жинами* тощо;

назви, утворені від назв рослин, зокрема квітів: *фустка* з *кун'у'шинкою*, *фустка* з *ружжями*, *фустка* з *в'іноч'ком* (*синим*, *жовтим*, *коричневим*, *зі'леним*).

З уст респондентів ми дізнались і про інші назви, які побутують у цих говірках: *фустка* у (*ви'ликий*, *ма'лий*) *го'рошок*, *фустка* з *ч'естоу' сири'диною*, *фустка* з *темним краєм*, *фустка* с *св'ітлим краєм*.

У теплу пору року носили тонкі хустки. Літній варіант хусток номінують такими назвами: *газова* *фустка*, *ра'з'іўка*, рідше *пла'тина*, *пла'ток*, *ко'синка* (з простої натуральної тканини).

Досліджуючи номінації головних уборів жінок, фіксуємо перехід від традиційних їх різновидів до загальноєвропейських. Великою популярністю у молодого покоління користуються шапки й берети, яких у говірках називають *ш'епка* (вар. *шч'епка*) та *би'рет*, рідше *би'ретка* (у мовленні старшого покоління). Відома в слов'янському світі лексема *бе'рет* запозичена з французької чи італійської мов, пор. фр. *beret* 'баскська шапка', іт. *beretta* 'ковпак' (ЕСУМ, I, с. 174). Уживаними серед молоді є назви *ж'і'ночий кашк'іт*, *к'епка*, *па'нама* і *ж'і'ночий капи'л'ух*. Дві останні лексеми позначають головні убори, використовувані під час літнього відпочинку.

Проаналізувавши назви чоловічих головних уборів, зазначимо, що ця підгрупа лексики є менш продуктивна. В активному вжитку перебуває загальна номінація *ш'епка*, вар. *шч'епка*. Назви *смушева* *ш'епка*, *кримка*, *ку'банка* вийшли з ужитку, зрідка ними користуються чоловіки старшого покоління. Номени *смушева* *ш'епка* і *кримка* поступилися більш сучасній назві *ка'ракул'ева* *ш'епка*. Суттєво активізувалися нові, до того ж запозичені назви *к'епка*, *кар'туз*, *кашк'іт*, *па'нама*, *капи'л'ух* в'іт *сонця*, *солонийний капи'л'ух*, які мають спеціальне призначення.

За ознакою 'вид хутра, з якого пошита шапка' розрізняють: *норкова* *ш'епка* (*ш'епка* з *норки*), *кр'і'л'еча* *ш'епка* (*ш'епка* з *кр'і'л'а*), *нутр'і'єва* *ш'епка* (*ш'епка* з *нутр'і'ї*), *ка'ракул'ева* *ш'епка* (*ш'епка* з *ка'ракул'а*), *об'манка* (зимова шапка, яка не розкочується). Такі види шапок носять чоловіки найстаршого покоління. Назва *об'манка*, утворена від дієслова *об'ман'увати*.

Висновки. Збір і накопичення діалектного матеріалу, ареальна характеристика невеликих діалектних зон забезпечить видання національного атласу української мови. Підготовка праць регіонального характеру дасть змогу об'єктивніше й повніше представити мовно-територіальні одиниці українського діалектного континууму та проаналізувати властиві їм риси.

Проаналізувавши назви жіночих і чоловічих головних уборів, зазначимо, що жіноча підгрупа лексики є більш продуктивною. Компоненти цієї групи можна об'єднати на підставі спільних чи близьких семантичних ознак і водночас протиставити за певними розрізнявальними ознаками. Можлива диференціація цих одиниць і за покладеним у їх основу мотиваційним критерієм. Належить відзначити доволі активну відмову носіями говірок від традиційних видів головних уборів і перехід на загальноєвропейські їх фасони. Респонденти старшого покоління найповніше зберегли архаїчні особливості місцевих говірок.

У статті здійснено лиш перші кроки в напрямі вивчення покутських говірок Стечеви і Стецівки. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні напрямів і наслідків міжговіркової взаємодії.

ЛІТЕРАТУРА

- Бичко З.** Діалектна лексика наддністрянського говору : монографія. Тернопіль : Лідер, 2000. 280 с.
- Бобер Т. Б.** Назви одягу, взуття та прикрас із середньонадніпрянських говірок : структура, принципи номінації, просторове варіювання: дис. ... доктора філософії : 10.02.01 / Черкаси, 2021. 376 с.
- Гавадзин О.** Назви одягу, взуття, головних уборів, прикрас Покуття : структура, семантика, ареалогія: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ, 2014. 369 с.
- Гримашевич Г. І.** Динаміка лексики одягу в говірках Середнього Полісся. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2011. Вип. 6. С. 133–139.
- Гримашевич Г.** Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2003. 532 арк.: іл. арк. 250–268.
- Гримашевич Г. І.** Словник назв одягу та взуття середньополіських та суміжних говірок. Житомир : Північноукраїнський діалектологічний центр; Житомирський держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка, 2002. 184 с.
- ЕСУМ** – Етимологічний словник української мови. У 7 т. / ред. О. С. Мельничук та ін. Київ : Наукова думка, 1982. 1982 – 2013.
- Коваленко Н. Д.** Фраземіка говірок Західного Поділля : монографія / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2011. 176 с.
- Неділько Д.** Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини. *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі: Тези доповідей і повідомлень*. Житомир, 1983. С. 209–210.
- Никончук М. В.** Назви одягу і взуття правобережного Полісся. Житомир, 1998. 230 с.
- Новіцька О. І.** Побутова лексика Підгаєччини: семантика, способи номінації, ареал : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2014. 20 с.
- Піщура Т.** Архаїчні назви взуття в українських карпатських говорах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія філологічна*. Ужгород, 2008. Вип. 18. С. 75–80.
- Піщура Т.** Назви жіночих прикрас в українських карпатських говорах. Волинь – Житомирщина: історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Вип. 17. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. № 17. С. 116–125.
- Пономар Л. Г.** Назви одягу Західного Полісся. К., 1997. 182 с.
- Пономар Л.** Народний одяг Слобожанщини на загальноукраїнському тлі. *Матеріали до української етнології. Національна академія наук України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського*. 2016. Вип. 15. С. 35–40.

REFERENCES

- Bychko, Z.** (2000). *Dialektna leksyka naddnistrianskoho hovoru : monohrafiia* [Dialect vocabulary of the Transnistrian dialect: monograph]. Ternopil: Lider [in Ukrainian].
- Bober, T. B.** (2021). *Nazvy odiahu, vzuttia ta prykras iz iz serednonaddniprianskykh hovirok: struktura, pryntsyipy nominatsii, prostorove variuvannia* [Names of clothes, shoes and jewelry from the Middle Dnieper dialects: structure, principles of nomination, spatial variation]. (Doctor's thesis). Cherkasy [in Ukrainian].
- Havadzyn, O.** (2014). *Nazvy odiahu, vzuttia, holovnykh uboriv, prykras Pokuttia: struktura, semantyka, arealohiia* [Names of clothes, shoes, hats, jewelry Pokuttia: structure, semantics, areology]. (Candidate's thesis). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Hrymashevych, H. I.** (2011). *Dynamika leksyky odiahu v hovirkakh Serednoho Polissia* [Dynamics of clothing vocabulary in the dialects of Middle Polissya]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu – Philological studies. Scientific Bulletin of Kryvyi Rih State Pedagogical University* (Issue 6), (pp. 133–139) [in Ukrainian].
- Hrymashevych, H.** (2003). *Nominatsiia odiahu ta vzuttia v serednopoliskomu dialekti* [Nomination of clothes and shoes in the Middle Polish dialect]. (Candidate's thesis), (pp. 250–268). Kyiv [in Ukrainian].
- Hrymashevych, H. I.** (2002). *Slovyk nazv odiahu ta vzuttia serednopoliskyykh ta sumizhnykh hovirok* [Dictionary of clothing and footwear names of Middle Polish and related dialects]. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Melnychuk, O. S.** (Ed.). (1982–2013). *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy* [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. (Vols. 1–7; Vol. 1), (p. 174). Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Kovalenko, N. D.** (2011). P. Yu. Gritsenko (Ed.), *Frazemika hovirok Zakhidnoho Podillia: monohrafiia* [Phraseics of dialects of Western Podillia: monograph]. Kamianets-Podilskyi: PE Buynytskyi O. A [in Ukrainian].

- Nedilko, D.** (1983). Nazvy odiahu i vzuttia v hovirkakh Chernihivshchyny [Names of clothes and shoes in the dialects of Chernihiv region]. *Struktura i rozvytok ukrainskykh hovoriv na suchasnomu etapi: Tezy dopovidei i povidomlen – The structure and development of Ukrainian dialects at the present stage: Abstracts of reports and communications* (pp. 209–210). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Nykonchuk, M. V.** (1998). Nazvy odiahu i vzuttia pravoberezhnoho Polissia [Names of clothes and shoes of the right-bank Polissya]. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Novitska, O. I.** (2014). Pobutova leksyka Pidhaiechchyny: semantyka, sposoby nominatsii, areal [Household vocabulary of Pidhayechchyna: semantics, methods of nomination, area]. (Extended abstract of Doctors thesis). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Pitsura, T.** (2008). Arkhaichni nazvy vzuttia v ukrainskykh karpatskykh hovorakh [Archaic names of shoes in the Ukrainian Carpathian dialects]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia filolohichna – Scientific Bulletin of Uzhgorod University. Philological series* (Issue 18), (pp. 75–80). Uzhhorod [in Ukrainian].
- Pitsura, T.** (2007). Nazvy zhinochykh prykras v ukrainskykh karpatskykh hovorakh [Names of women's jewelry in the Ukrainian Carpathian mountains]. *Volyn – Zhytomyrshchyna: istoryko-filolohichniy zbirnyk z rehionalnykh problem – Volyn – Zhytomyr region: historical and philological collection of regional problems* (Issue 17), (pp. 116–125). Zhytomyr [in Ukrainian].
- Ponomar, L. H.** (1997). Nazvy odiahu Zakhidnoho Polissia [Names of clothes of Western Polissya]. Kyiv [in Ukrainian].
- Ponomar, L.** (2016). Narodnyi odiah Slobozhanshchyny na zahalnoukrainskomu tli. Materialy do ukrainskoi entolohii [Folk clothes of Slobozhanshchyna on the all-Ukrainian background. Materials on Ukrainian entology]. *Natsionalna akademiia nauk Ukrainy, Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnolohii imeni M. T. Rylskoho – National Academy of Sciences of Ukraine, M. T. Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology* (Issue 15), (pp. 35–40) [in Ukrainian].

МУЛЯР Ірина – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, просп. Гагаріна, 72, Дніпро, 49000, Україна (imuliar5@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6727-686X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.10>

Бібліографічний опис статті: Муляр, І. (2022). Назви дрібних меблевих аксесуарів у сучасній українській мові. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 76–83, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.10>

НАЗВИ ДРІБНИХ МЕБЛЕВИХ АКСЕСУРІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті досліджено сучасну лексику на позначення дрібних меблевих аксесуарів – назви ортопедичних подушок, призначених для сну та відпочинку. Семантика цих назв достатньо розгалужена та оригінальна – вони втілюють інновації у виробництві, високі стандарти якості матеріалів.

Мета статті – здійснити лінгвістичний аналіз назв ортопедичних подушок у складі тематичної групи «Назви дрібних меблевих аксесуарів». Для реалізації мети визначено такі завдання: виявити якнайповніше склад номінацій дрібних меблевих аксесуарів, з'ясувати джерела формування та поповнення цієї лексики; здійснити лексико-тематичну класифікацію назв ортопедичних подушок, призначених для сну та відпочинку.

Методи дослідження. Для аналізу застосовано метод описово-аналітичний, метод класифікації й узагальнення; прийоми інтерпретації та порівняльний аналіз мовного матеріалу; структурно-семантичний аналіз.

Наукова новизна праці полягає в тому, що в ній уперше здійснено лінгвістичний аналіз назв дрібних меблевих аксесуарів, призначених для сну та відпочинку, з використанням фактичного матеріалу, який ще не був предметом дослідження.

Висновки. У результаті логіко-предметної класифікації проаналізований матеріал дав підстави поділити меблеву лексику на кілька лексико-тематичних груп, серед яких помітне місце посідають назви дрібних меблевих аксесуарів. Здійснено класифікацію назв ортопедичних подушок з ефектом пам'яті, призначених для сну та відпочинку, за семантичними ознаками, а саме: призначення, функція, матеріал наповнення або виготовлення. Характерною особливістю номінацій є цифровий чи літерний показник, що вказують на номер чи серію моделі, особливості пружності виробу або розмір. Найбільшою за складом лексичних одиниць є лексико-тематична підгрупа «Назви подушок за матеріалом наповнювача», оскільки саме матеріал є визначальним під час вибору та рекламування виробу. Надалі передбачено вивчення інших назв дрібних меблевих аксесуарів, зокрема подушок з пуховим наповнювачем.

Ключові слова: спеціальна лексика, термінологія, лексико-тематична група, назви меблевих аксесуарів, назви ортопедичних подушок.

MULIAR Iryna – Candidate of Science (Philology), Associate Professor, Department of Translation and Linguistic Training of Foreigners, Oles Honchar Dnipro National University, Gagarin Avenue, 72, Dnipro, 49000, Ukraine (imuliar5@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6727-686X>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.10>

To cite this article: Muliar, I. (2022). Nazvy dribnykh meblevykh aksesuariv u suchasni ukrainskii movi [The names of small furniture accessories in the modern Ukrainian language]. *Problemy humanitarnykh*

nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 76–83, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.10> [in Ukrainian].

THE NAMES OF SMALL FURNITURE ACCESSORIES IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Summary. *The article examines the modern vocabulary for the designation of small furniture accessories – the names of orthopedic pillows intended for sleep and rest. The semantics of these names is sufficiently extensive and original – they embody innovations in production, high standards of material quality.*

The purpose of the article – *to carry out a linguistic analysis of the names of orthopedic pillows as part of the thematic group “Names of small furniture accessories”. To realize the goal, the following tasks have been defined: to identify as completely as possible the composition of nominations of small furniture accessories, to find out the sources of formation and replenishment of this vocabulary; carry out a lexical and thematic classification of the names of orthopedic pillows intended for sleep and rest. Research methods. The descriptive-analytical method, the method of classification and generalization was used for the analysis; techniques of interpretation and comparative analysis of linguistic material; structural and semantic analysis. The scientific novelty of the work is that, for the first time, a linguistic analysis of the names of small furniture accessories intended for sleep and rest is carried out using actual material that has not yet been the subject of research.*

Conclusions. *As a result of the logical subject classification, the analyzed material made it possible to divide the furniture vocabulary into several lexical and thematic groups, among which the names of small furniture accessories are occupying a prominent place. Classification of the names of orthopedic pillows with a memory effect, intended for sleep and rest, was carried out according to semantic features, namely: purpose, function, filling or manufacturing material. A characteristic feature of nominations is a numerical or letter indicator indicating the number or series of the model, features of the elasticity of the product or size. The lexical-thematic subgroup “names of pillows by filling material” is the largest in terms of lexical units, since it is the one that determines the selection and advertising of the product. In the future, it is planned to study other names of small furniture accessories, in particular, pillows with down filling.*

Key words: *special vocabulary, terminology, thematic group, lexical-thematic group, names of furniture accessories, names of orthopedic pillows.*

Постановка проблеми. Пропонована стаття є продовженням комплексного вивчення сучасних назв на позначення дрібних меблевих аксесуарів – ортопедичних подушок та матеріалів виготовлення, які постають своєрідним індикатором інновацій та розвитку різних галузей, як-от: економічної, медичної, виробничої тощо – і пов’язані з потребою номінації сучасних дрібних аксесуарів для сну та відпочинку, матеріалів виготовлення. Ця лексико-тематична група ще не була об’єктом комплексного лінгвістичного аналізу. Не підлягали також вивченню джерела її поповнення. У лексиконі української мови назви меблевих аксесуарів становлять шар неологічних мовних одиниць, аналіз яких перебуває в руслі актуальних напрямів лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Назви меблевих аксесуарів було фра-

гментарно розглянуто, зокрема описано назви частин меблів, виробів меблювання у праці (Муляр, 2008, с. 205–209). Спроба щонайповнішої систематизації найменувань меблів житлового приміщення, а саме – докладний лексикографічний опис меблевої лексики, зокрема й меблевих аксесуарів, здійснено у праці «Словник українських назв меблів житлового приміщення» (Муляр & Попова, 2017). Це перша лексикографічне дослідження, джерелами якого стали тлумачні словники, Інтернет-ресурси, каталоги меблів, книги-класифікатори та каталогізатори меблевої продукції, номенклатурні покажчики, рекламні проспекти меблевих фабрик, фірм, крамниць та ін. Лексико-тематична група назв меблевих аксесуарів, а саме назви матраців та їх частин, назви матеріалів виготовлення матраців, назви на матрацників, підлягала ана-

лізові у нашій попередній розвідці (Муляр, 2021, с. 124–132), яка засвідчила значне поповнення цієї тематичної групи.

Мета статті – здійснити лінгвістичний аналіз назв ортопедичних подушок у складі тематичної групи «Назви дрібних меблевих аксесуарів». Для реалізації мети визначаємо такі **завдання**: виявити якнайповніше склад номінацій дрібних меблевих аксесуарів, з'ясувати джерела формування та поповнення цієї групи лексики, здійснити лексико-тематичну класифікацію назв ортопедичних подушок. **Актуальність** пропонованого дослідження зумовлена потребою встановлення семантики і функційних особливостей цих назв у складі спеціальної лексики.

Спираючись на загальнотеоретичні засади сучасного термінознавства, лексику на позначення дрібних меблевих аксесуарів визначаємо як сукупність багатогалузевих спеціальних найменувань, що співвідносні з певними поняттями та реаліями меблевої галузі й утворюють відповідну терміносистему. Ця терміносистема має свої особливості формування, зумовлені специфікою меблевої лексики. У статті також порушено проблему іншомовних слів у цій терміносистемі.

Фактичний матеріал нашого дослідження дібрано з електронних ресурсів, присвячених описові сучасних дрібних меблевих аксесуарів для їх рекламування («MIRSON», <https://mirson.ua/podushki>; Olvi, <https://olvi.ua/>; Олві, <https://ortosalon.ua/olvi>; PENELOPE Bedroom, <https://penelopebedroom.com.ua>; Мирсон <https://mirson.ua/podushki/puhovye/>; Come-For, <https://come-for.com/product/podushka/>; Epicentrk, <https://epicentrk.ua/ua/shop/podushka-runo-romb-siniy-40kh40-sm-311-52.html>). У результаті суцільної вибірки сформовано корпус лексико-тематичної групи назв дрібних меблевих аксесуарів (понад 300 одиниць), серед яких помітне місце посідають назви ортопедичних подушок (75 одиниць).

Назви подушок постають досить складною системою, компоненти якої виокремлюємо на основі логіко-предметного членування. Основою для семантичного групування назв дрібних меблевих аксесуарів є предметне співвіднесення з об'єктами матеріальної дійсності. В аналізовану тематичну групу та її підгрупи входять лексичні одиниці, пов'язані з позначенням цих предметів.

Як засвідчив аналіз, у тематичній групі відношення між різними підгрупами спільних найменувань переважно ієрархічні та парадигматичні. Такий погляд на тематичні та лексико-семантичні групи лексики є досить традиційним у лінгвістиці й відображений у працях вітчизняних і зарубіжних мовознавців (Бурячок, 1961; Кузнецова, 1989, с. 75–77; Уфимцева, 1968, с. 171–172; Шмелев, 2003, р. 114).

Особливістю визначеної тематичної групи є її проміжне місце між побутовою і професійною лексикою виробників предметів меблювання, лікарів-ортопедів та фахівців з продажу.

Об'єктом дослідження постав лексичний склад сучасних назв ортопедичних подушок – дрібних меблевих аксесуарів, призначених для сну та відпочинку, в рекламних виданнях друкованого та електронного зразка. **Предметом** дослідження обрано мовну генезу та семантику назв меблевих аксесуарів у складі системи української мови, частиною яких є назви ортопедичних подушок з ефектом пам'яті, виготовлені з інноваційних матеріалів та призначені для сну та відпочинку.

Дослідження функціонування обраних лексем у лексичній системі української мови потребувало опрацювання сучасних меблевих проспектів, журналів, візуальної реклами, рекламних сайтів інтернет-крамниць, торговельних фірм, компаній, каталогів виробників аксесуарів для сну та відпочинку.

Виклад матеріалу. Різновидом дрібних меблевих аксесуарів є *подушки*. У загально-мовному словнику лексема трактується як багатозначна: ПОДУШКА, -и, ж. 1. Набитий пухом, пір'ям, сіном і т. ін. мішок, який використовується як м'яка підстилка під голову, для сидіння та інших цілей. // Пружинне сидіння автомашини, мотоцикла тощо; // що-небудь м'яке, опукле, схоже на такий мішок. *Що-небудь* (авто, судно і т.д.) на повітряній подушці – транспортний засіб, який, рухаючись, не стикається з опорною поверхнею завдяки шару стиснутого повітря між ними. Поїзд (система) на магнітній подушці – транспортний засіб, який, рухаючись, безконтактно зависає над шляховим пристроєм унаслідок дії електромагнітного поля. 2. Кокон мурахи. 3. спец. Підкладка або

прокладка в основі різних споруд, пристроїв, механізмів і т. ін., яка пом'якшує удари або служить запобіжним засобом від тертя, тиску і т. ін. (Бусел, 2007, с. 1011). У фаховій літературі *подушка* – виріб, призначений для комфортного та здорового сну (спання) та відпочинку лежачи або сидячи, різновид: пухова, вовняна, бавовняна, шовкова, ортопедична, масажна, роликів, з охолоджувальним ефектом, (анти) протиалергійна, з ефектом пам'яті, двокамерна, з Tensel, з Eco-Soft, з Thinsulat, з Memory, бамбукова, з евкаліптом тощо (СЖ Vegas).

Сучасні назви дрібних меблевих аксесуарів – ортопедичні подушки – є важливим матеріалом для дослідження, оскільки вони втілюють інновації у виробництві предметної галузі, високі стандарти якості матеріалів, пов'язані з найголовнішим – забезпечити здоровий відпочинок та сон. Наразі інформацію про потрібний товар фіксують численні сайти з каталогами, рекламними проспектами торговельних фірм з великим асортиментом сучасної продукції, яку супроводжено візуальною презентацією (відео або фотозображенням) та подано повну характеристику пропонованого виробу. У сучасних назвах меблевих аксесуарів для сну та відпочинку відбито інформацію, яка найповніше характеризує предмет – назву інноваційного матеріалу-наповнювача, назву торговельного бренду, розмір, призначення, особливості виготовлення, технологічні характеристики, основні та додаткові функції тощо. Подекуди виробник дає товару привабливу та яскраву назву з метою привернення уваги, тому семантика назв ортопедичних подушок є достатньо розгалуженою та оригінальною. Своєрідним варто виокремити те, що серед назв ортопедичних подушок найпоширеніші ті терміни, що містять у своїй структурі назви інноваційних матеріалів виготовлення, оскільки саме матеріал є вирішальною ознакою якості подушки і саме на це звертає увагу потенційний покупець.

Назви подушок можуть бути утворені на основі власних імен, абстрактних або вигаданих понять, конкретних об'єктів, асоціацій із певними подіями або характеристиками суб'єктивних та об'єктивних явищ. Характерною особливістю семантики назв є асоці-

ація зі сном та відпочинком, комфортом, яку нерідко відбито в багатослівній назві.

Спираючись на зв'язки між предметами матеріальної дійсності, у складі аналізованої лексико-тематичної групи виділяємо кілька підгруп, серед яких:

1. Назви подушок за призначенням: *подушка для дорослих; дитяча подушка; подушка для мам, які годують дитину; подушка для вагітних жінок; подушка для дороги; подушка для масажу шийних хребців; подушка для відпочинку на спині; подушка для відпочинку на боці*. Характерним для структури цих найменувань є прийменник «для», що виражає ознаку предметів за призначенням.

2. Назви подушок за формою: *подушка Рогалик* – має форму рогалика, призначена для пересування в дорозі, відпочинку сидячи та сну; *подушка Метелик* – має форму метелика та відповідний декор тканини; *ортопедична подушка Сова* – має форму сови та відповідний декор тканини; *подушка Хмаринка* – має форму хмаринки та відповідний декор на тканині; *подушка Кім Баян* – має форму котика та відповідний декор тканини; *подушка Кісточка* – за формою нагадує кістку, має відповідний декор тканини; *ортопедична подушка Сонях* – має форму квітки соняха та малюнок на тканині. У привабливих назвах, утворених шляхом переосмислення первинних слів, відбито форму виробу, декор тканини, певне дизайнерське рішення.

3. Назви чохлів для подушок: *зовнішній бамбуковий чохол* – чохол, виготовлений із тканини, яка містить волокна бамбука, не перешкоджає вільній вентиляції подушки; *внутрішній чохол* – чохол, виготовлений суцільно з бавовняної тканини; *зовнішній бамбуковий чохол Vimbo* – чохол, виготовлений із тканини, яка містить натуральні бамбукові волокна, не накопичує статичної електрики, має ефект терморегуляції; *знімний зовнішній трикотажний чохол* – назва знімного зовнішнього чохла, виготовленого зі стьобаного трикотажу; *внутрішній бавовняний чохол* – назва внутрішнього чохла, виготовленого з бавовни. У назвах чохлів відбито їхнє призначення та матеріал виготовлення.

4. Назви подушок за матеріалом наповнювача. Саме матеріал наповнення, який виробники прагнуть відбити у назві

ортопедичної подушки, є визначальним під час вибору цього аксесуару для сну та відпочинку, на ньому зацентовано увагу під час рекламування виробу.

4.1. Назви подушок з натурального латексу. *Подушка з латексу* – назва ортопедичної подушки, виготовленої з натурального повітропроникного латексу, із чохлам із повітропроникної тканини-стрейч, розташованої по боках, яка забезпечує природну циркуляцію повітря всередині подушки, захищає виріб від скупчення вологи та неприємних запахів, не спричиняє алергійних реакцій, не деформується та слугує роками, зберігаючи свої властивості; *подушка класичної форми, наповнена гранульованим латексом* – назва ортопедичної подушки, яка завдяки наповнювачу стійка до деформації, зношування, добре проводить повітря та вологу; виготовлена виключно з екологічно чистого нетоксичного матеріалу, замінює подушку з пір'я та пуху; *ергономічна латексна подушка з двома валиками різної висоти* – назва ортопедичної подушки класичної форми для дорослих та підлітків, всередині якої є два валики: високий – зручний для сну на боці, низький – для сну на спині; *подушка з латексу у вигляді «рогалика»* – назва ортопедичної подушки, яка одягається на шию, знімаючи з неї навантаження і забезпечуючи голові підтримку в положенні сидячи; призначена для подорожей автомобілем, поїздом, літаком; *подушка Come-For Латекс Гель Класик* – назва високої подушки з пружного блоку натурального латексу та спеціального гелю, така комбінація дає змогу поєднувати оптимальне провітрювання та терморегуляцію. Різновидами є такі назви: *подушка універсальна LatexClassic*; *подушка універсальна LatexMini*; *подушка для сну на боці та на животі LatexOrtho*; *подушка класична Latex*; *подушка ортопедична Latex*.

4.2. Назви подушок з пінополіуретану (штучного латексу): *подушка ортопедична з ефектом пам'яті для дорослих «Olvi» Хмаринка J2524* – назва м'якої ортопедичної подушки з пінополіуретану з ефектом пам'яті; зменшує навантаження на шийні хребці під час сну, чутлива до температури тіла людини, приємна на дотик, набуває індивідуальної форми голови та шиї під час сну в будь-якій позі; *подушка ортопедична від зморшок*

Butterfly J2539 з ефектом пам'яті – назва подушки, призначеної для попередження утворення зморшок та покращення сну. Має особливі вигини та пінополіуретановий наповнювач з ефектом пам'яті. Зменшує ранкові набряки та здавлювання судин, нормалізує тонус м'язів, допомагає знайти місце для рук під час сну; має ефект перфорації (циркулювання повітря); виріб стійкий до пилових кліщів, його легко прати та дезінфікувати.

4.3. Назви подушок з піни з ефектом пам'яті MemoryFoam: *подушка асиметричної м'якості з SuperSoft-MemoryFoam* – назва ортопедичної подушки, один бік якої надзвичайно м'який, інший виготовлений з *BioMemoryFoam* з ефірними маслами лікарських трав; відзначена комфортною пружністю, наскрізна перфорація сприяє циркуляції повітря і покращує ортопедичні властивості подушки; *подушка з MemoryFoam, наповнена слайсами* – назва ортопедичної подушки класичної форми, наповненої слайсами з *MemoryFoam*; перемішуючись всередині подушки, слайси утворюють максимально комфортну поверхню, яка підлаштовується під голову та шию, повторюючи фізіологічні вигини тіла людини; *подушка BabyBoon з MemoryFoam для вагітних та мам, що годують дитину* – назва ортопедичної подушки, яка має комфортну форму у вигляді півмісяця, незамінна під час вагітності та догляду за немовлям. Подушку можна підкладати під живіт, обігнути навколо талії і покласти на неї малюка для годування, використовуючи як позиціонер для дитини; *подушка Come-For Едвайс Меморі Мен* – назва ортопедичної подушки, виготовленої з сучасної піни ViscoMemory і розроблена з урахуванням чоловічої фізіології. Її форма розрахована на оптимальну підтримку плечей, шиї і голови, під час якої тіло відчує розслаблення і зануриться в міцний оздоровчий сон; *подушка Come-For Едвайс Меморі Вумен* – назва ортопедичної подушки, виготовленої з дрібнопористого матеріалу ViscoMemory, який миттєво підлаштовується під форми тіла жінки і допомагає отримати довгоочікуване розслаблення; виріб має вигнуту форму, яка розроблена з урахуванням жіночої фізіології; *подушка дитяча Come-For Едвайс Меморі Кіді* – назва ортопедичної подушки, виго-

товленої з дрібнопористого гіпоалергійного матеріалу ViscoMemory, який миттєво підлаштовується під форми тіла дитини, сприяє правильному положенню шиї, забезпечуючи здоровий сон. Дитина відчуває приємне розслаблення, м'якість і затишок. Наповнювач добре пропускає повітря, не затримує вологу. Тканина стійка до пилового кліща, екологічно чиста. Рекомендовано для дітей дошкільного та шкільного віку, чий хребет активно формується. Також виріб рекомендовано тим, хто проходить лікування й профілактику захворювань опорно-рухового апарату.

Модифікації подушок цього типу, пов'язані з особливостями форми чи призначення, відображено в низці назв: *подушка Memory № 741 «Dorotea» (пружна)*; *подушка ортопедична № 7114 Elite Delicatesatin Excalibur AERO*; *подушка для сну на спині MemoUltraSoft*, *подушка для сну на боці MemoMini*, *подушка для сну на боці MemoOrtho*, *подушка класична Memory*, *подушка ортопедична Memory*, *міні-подушка Memory*, *подушка Антихрап*, *подушка Wellness*, *подушка Memory № 766 Julia (м'яка)*.

4.4. Назви подушок з MemoryFoam та SoftGel. Серед назв *подушок з MemoryFoam та SoftGel* вирізняють такі: *подушка, вдосконалена інноваційним шаром SoftGel* – назва подушки з SoftGel, який забезпечує прохолодну поверхню та ідеально підлаштовується під форму голови та шиї, посилюючи ортопедичний ефект; *подушка з охолоджувальним ефектом та посиленими ортопедичними властивостями* – назва подушки із MemoryFoam та SoftGel, завдяки наповнювачу ідеально підлаштовується під форму голови та шиї, чутливо реагує на зміну пози уві сні; *ортопедична подушка Penelope Medigel антиалергійна* – назва ортопедичної подушки з охолоджувальним ефектом, знімає напругу та втому, покращує якість сну, попереджаючи надлишкове потовиділення; виготовлена з гіпоалергенного віскоеластика з ефектом пам'яті, який запам'ятовує розташування шиї під час сну, забезпечуючи оптимально правильне положення хребта. Важливою особливістю є охолоджувальний ефект завдяки дії терморегульованого гелю, який міститься в одному боці подушки. Молекулярна технологія гелю CoolTech 3D гелю забезпечує відчуття свіжості та прохолоди.

5. Назви масажних подушок: *масажна подушка MarvelSpiderMan K30* – назва подушки універсальної конструкції, яка має функції роликового масажу та інфрачервоного підігрівача. Зручна у використанні. Надійна роликова система ідеально імітує дії професійних масажистів, розминаючи спину, живіт, сідниці, стегна, шию, усю поверхню ніг та рук; роликові системи, обертаючись по колу, глибоко розминають м'язові тканини; завдяки виступам на роликах, які діють на потрібні точки тіла, наявна функція акупунктурного масажу; *роликова масажна подушка* – назва ортопедичної подушки, яка має функції здійснювати розминальний або акупунктурний масаж будь-якої проблемної частини тіла з можливістю зміни напрямку обертання роликів, регульовані паски дозволяють закріпити подушку на спинці сидіння; автоматичний таймер забезпечує безперервну роботу протягом 30 хвилин, після чого прилад вимикається самостійно; витрати енергії під час роботи масажера мінімальні, можна використовувати в автівці.

6. Назви наповнювачів ортопедичних подушок:

Натуральний латекс – назва природного матеріалу, який отримують через спінювання соку каучукового дерева; еластичний та повітропроникний, не має запаху, не викликає алергії. Створює довготривалу приємну пружність та помірний відповідний тиск, це сприяє розслабленню м'язів, добре підтримує голову та шию. Подекуди латексний наповнювач просочують гелем для довшого зберігання прохолодної поверхні виробу.

MemoryFoam – це назва в'язкоеластичного матеріалу (піни) з ефектом пам'яті форми. Він містить безліч комірок, які плавно стискаються під час надавлювання, повторюючи контури голови та шиї. Ця властивість створює відчуття невагомості, запобігає травматичному навантаженню на хребет, суглоби та м'язи. Після припинення тиску на поверхню для відновлення первинного вигляду потрібно менше ніж 10 секунд. Піна повітропроникна, не накопичує пил та плісняву.

SoftGel – назва в'язкого полімерного матеріалу нового покоління, який здатний точно відтворювати форму голови та шиї, рівномірно розподіляти вагу, не створюючи дис-

комфорту; він розсіює тепло від тіла, залишаючись на 1–2 градуси прохолоднішим вночі; безпечний для здоров'я, не спричиняє алергії.

Пінополіуретан – назва сучасного наповнювача, який завдяки вдосконаленим технологіям виробництва має максимальну щільність (вище 55 кг/куб. м). Це дозволяє забезпечити ефективну підтримку шийних відділів хребта, забезпечуючи ортопедичний (анатомічний) ефект. Подібний наповнювач вважається штучним латексом, його вирізняє довговічність.

7. Назви торговельних марок. У галузі меблевих аксесуарів склалася традиція не перекладати англійські назви брендів колекцій. Навіть українські виробники нерідко дають назву виробу англійською мовою. Це пояснено певним маркетинговим ходом, рекламним завданням, адже вживання англійської назви залишається більш популярним. У лексичній системі української мови сучасні назви дрібних меблевих аксесуарів – ортопедичні подушки також можуть групуватися за назвами брендів колекцій, для позначення яких у фаховій літературі нерідко використовують іншомовні слова, наприклад: *подушки Mirson* (*Mirson* – назва магазину та торговельної марки рос. *мир, сон*), подекуди натрапляємо на таку саму назву, передану засобами української абетки *Мірсон*); *подушки Penelope* (*Penelope* – назва відомого турець-

кого бренду, який виготовляє високоякісні аксесуари для сну преміум-класу). У назві використано антропонім *Penelope* – ім'я персонажа грецької міфології, дружини Одиссея; *ортопедичні подушки Thinsulate* (назва торговельної марки), *Thinsulate* – утеплювач, штучний пух, у 50–70 разів тонший за людське волосся, є найкращим ізолятором від холоду. Має високі гігієнічні якості, м'який на дотик; *подушки Olvi* або транслітеровано *Олві* (назва виробника).

Висновки і перспективи подальших пошуків. Проаналізований матеріал дає підстави висувати, що меблеву лексику в результаті логіко-предметної класифікації можна поділити на кілька лексико-тематичних груп, серед яких помітне місце посідають назви дрібних меблевих аксесуарів. Здійснений лінгвістичний аналіз уможливив класифікацію назв ортопедичних подушок з ефектом пам'яті, призначених для сну та відпочинку за семантичними ознаками, як-от: призначення, функція, матеріал наповнення або виготовлення. Характерною особливістю номінацій є цифрові чи літерні показники, що вказують на номер чи серію моделі, особливості пружності виробу або розмір. Подальші дослідження передбачають вивчення інших назв дрібних меблевих аксесуарів для сну та відпочинку, зокрема подушок з пуховим наповнювачем.

ЛІТЕРАТУРА

- Бурячок А. А. Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. Київ : АН СРСР, 1961. 141 с.
- Бусел, В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
- Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка: [учеб. пособие для филол. фак. ун-тов]. 2-е изд. Москва : Высш. шк., 1989. 216 с.
- Муляр І. В. Лексико-тематичні парадигми найменувань меблів житлового приміщення в українській мові. *Вісник Дніпропетровського університету : наук. журнал. Сер. Мовознавство* / відп. ред. Т. С. Пристайко. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2008. Вип. 14 (11); Т. 16. С. 205-209.
- Муляр І.В. Назви меблевих аксесуарів у сучасній українській мові. *Ukrainian sense / Український смисл : науковий збірник* / ред. І.С. Попова. Дніпро : Ліра, 2021. Вип. 2. С. 124-132.
- Муляр І.В., Попова І.С. Словник українських назв меблів житлового приміщення / за ред. проф. І.С. Попової. Дніпро: Ліра, 2017, 164 с.
- СЖ Vegas – Сайт журналу «Vegas mattresses & beds (Ортопедичні матраци та аксесуари для сну)». URL : www.vegas.ua
- Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка. Москва : Наука, 1968. 272 с.
- Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка. 2-е изд. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 243 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сайт журналу «ЕММ – Матрац ComFort». URL : <https://emm.com.ua/shop/brand/comfort>.

Сайт журналу «Мирсон». URL : <https://mirson.ua/podushki/puhovye/>.

Сайт журналу «Олві». URL : <https://ortosalon.ua/olvi>.

Сайт журналу COME-FOR. URL : <https://come-for.com/product/podushka/>.

Сайт журналу «Epicentrk». URL : <https://epicentrk.ua/ua/shop/podushka-runo-romb-siniy-40kh40-sm-311-52.html>.

Сайт журналу «MIRSON». URL : <https://mirson.ua/podushki>.

Сайт журналу «Olvi». URL : <https://olvi.ua/>.

Сайт журналу «PENELOPE Bedroom». URL : <https://penelopebedroom.com.ua>.

REFERENCES

- Buriachok, A. A.** (1961). *Nazvy sporidnenosti i svoiatstva v ukrainskii movi [Names of affinity and relatedness in Ukrainian language]*. Kyiv: ANSSSR [in Ukrainian].
- Busel, V. T.** (Ed.). (2007). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpen: VTF "Perun" [in Ukrainian].
- Kuznecova, E. V.** (1989). *Leksikologiya russkogo yazyka [Lexicology of the Russian language]*. Moskva : Vysshaya shkola [in Russian].
- Muliar I. V.** (2008). *Leksyko-tematychni paradyhmy naimenuvan mebliv zhytlovoho prymishchennia v ukrainskii movi [Lexical and thematic paradigms of name softliving room furniture in the Ukrainian language]*. In T. S. Prystaiko (Ed.), *Bulletin of Dnipropetrovsk University: scientific journal. Ser. Linguistics* (Vols. 16), 11 (14), (pp. 205–209). Dnipropetrovsk : Vyd-vo DNU [in Ukrainian].
- Muliar, I. V.** (2021). *Nazvy meblevykh aksesuariv u suchasni ukrainskii movi. [Names of furniture accessories in the modern Ukrainian language]*. In I. S. Popova (Ed), *Ukrainskyi smysl: naukovyi zbirnyk – Ukrainian sense* (Issue 2), (pp. 124–132). Dnipro: Lira [in Ukrainian].
- Muliar, I. V. & Popova, I. S.** (2017). In I. S. Popova (Ed.). *Slovnyk ukrainskykh nazv mebliv zhytlovoho prymishchennia [Dictionary of Ukrainian names of residential premises furniture]*, Dnipro: Lira [in Ukrainian].
- Ufimceva, A. A.** (1968). *Slovo v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyka [Word in the lexico-semantic system of the language]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Shmelev, D. N.** (2003). *Ocherki po semasiologii russkogo yazyka [Essays on the semasiology of the Russian language]*. Moscow: Editorial URSS [in Russian].
- S. ZH. Vegas** – «Sait zhurnalu «Vegas mattresses & beds (Ortopedychni matratsy ta aksesuary dlia snu)» [Site of journal «Vegas mattresses & beds (Orthopedic mattresses and sleep accessories)»] Retrieved from <http://www.vegas.ua> [in Ukrainian].

ПАВЛОВА Алла – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри фольклористики ННІ філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вулиця Володимирська, 60, Київ, 01033, Україна (Lypen.pavlova@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6214-8738>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.11>

Бібліографічний опис статті: Павлова, А. (2022). Осмислення антропологічної моделі в системі сучасної фольклорної парадигми (на прикладі вітчизняного наукового дискурсу ХХІ ст.). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 84–90, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.11>

ОСМИСЛЕННЯ АНТРОПОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ В СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПАРАДИГМИ (НА ПРИКЛАДІ ВІТЧИЗНЯНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ ХХІ СТ.)

Анотація. У статті проаналізовано сучасні фольклористичні студії з осмисленням антропологічної моделі української усної традиційної культури. На прикладі різних жанрів фольклору сучасні вчені аналізують форми репрезентації моделі людини, зосереджуючи увагу на проблемах життя – смерті, драматичного буття в період війн та соціальних катаклізмів, екзистенційно-естетичної сутності фольклору та його ролі у формуванні індивідуальної та колективної свідомостей, концептуальні підходи в окресленні поняття «ідеал» тощо. Наведення паралелей із ліричних, ліро-епічних та епічних жанрів відкриває шлях до досягнення тріади природне – універсальне – індивідуальне в житті людини та етносу.

У сучасному фольклористичному дискурсі оприявлена поліаспектність антропологічної моделі фольклору, зокрема діалектика етичного й естетичного, раціонального й ірраціонального. Наявність специфічних процесів структурування та неоднозначність взаємодії конструктів такої системи зумовили її осмислення у феноменологічному ракурсі, оскільки все, що обертається навколо сутності людини та її буття, окреслене сферою феноменів, насамперед, антропоцентричним сенсом мови, яку вона творить.

Антропологічний вимір сучасного наукового дискурсу пов'язаний також із актуалізацією поняття «фольклорна свідомість», детермінованого специфічною духовною сутністю, завдяки якій у художній метаструктурі усного традиційного твору репрезентовані образи, погляди, імперативи, ідеали.

Здобутки науковців підтверджують констатації про синтез теоретичного та прикладного аспектів фольклорної свідомості, оскільки вона має важливе значення не лише в плані орієнтації особистості в емпіричному та соціальному просторах, але й стає базисом життєдіяльності, джерелом формування духовного універсуму.

Ключові слова: фольклор, мова, жанр, фольклорна свідомість, текст, антропологічна модель, людина, лірична пісня, казка, балада, ідеал.

PAVLOVA Alla – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Doctoral Student of the Department of Folklore, National Institute of Philology, Taras Shevchenko Kyiv National University, 60, Volodymyrska Street, Kyiv, 01033, Ukraine (Lypen.pavlova@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6214-8738>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.11>

To cite this article: Pavlova, A. (2022). Osmyslennia antropohichnoi modeli v systemi suchasnoi folklornoï paradyhmy (na prykladi vitchyznianoho naukovoï dyskursu ХХІ st.) [Understanding the anthropological model in the system of the modern folklore paradigm (on the example of the domestic scientific discourse of the 21st century)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho*

derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 84–90, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.11> [in Ukrainian].

UNDERSTANDING THE ANTHROPOLOGICAL MODEL IN THE SYSTEM OF THE MODERN FOLKLORE PARADIGM (ON THE EXAMPLE OF THE DOMESTIC SCIENTIFIC DISCOURSE OF THE 21ST CENTURY)

Summary. *The article analyzes modern folklore studies with an understanding of the anthropological model of Ukrainian oral traditional culture. On the example of various genres of folklore, modern scientists analyze the forms of representation of the human model, focusing on the problems of life and death, dramatic existence during wars and social cataclysms, the existential and aesthetic essence of folklore and its role in the formation of individual and collective consciousness, conceptual approaches in defining the concept “ideal” etc. Drawing parallels from lyric, lyric-epic and epic genres opens the way to understanding the triad natural – universal – individual in the life of a person and ethnic group.*

The polyaspect nature of the anthropological model of folklore, in particular the dialectic of ethical and aesthetic, rational and irrational, is revealed in the modern folkloristic discourse. The presence of specific structuring processes and the ambiguity of the interaction of the constructs of such a system led to its understanding from a phenomenological perspective, since everything that revolves around the essence of a person and his existence is outlined by the sphere of phenomena, first of all, by the anthropocentric meaning of the language that he creates.

The anthropological dimension of modern scientific discourse is also connected with the actualization of the concept of “folkloric consciousness”, determined by a specific spiritual essence, thanks to which images, views, imperatives, ideals are represented in the artistic metastructure of an oral traditional work.

The achievements of scientists confirm the statements about the synthesis of theoretical and applied aspects of folklore consciousness, since it is important not only in terms of the orientation of the individual in empirical and social spaces, but also becomes the basis of life, the source of the formation of the spiritual universe.

Key words: *folklore, language, genre, folklore consciousness, text, anthropological model, person, lyrical song, fairy tale, ballad, ideal.*

Постановка проблеми. У сучасних гуманітарних студіях поняття антропологічної моделі пов'язане з системністю особистості, що виявляється в реалізації нею комплексу функцій у різноманітних обставинах буття. Людина постає і витвором зовнішнього світу, і водночас творцем історії, творцем мистецтва, зокрема фольклорних зразків, у яких репрезентовані родові, культурні та соціальні категорії відповідно до засад екзистенційної свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В усній традиційній культурі віддзеркалені риторичні, етичні, естетичні, соціальні канони через репрезентацію мовлення, праці, обрядів, звичаїв, синергію сприйняття резонансних подій у житті особи та цілої спільноти. **Актуальність дослідження** зумовлена потребою синтетичного осмислення антропологічної моделі усної традиційної культури

українства, з'ясування її важливих складників та особливостей структурування.

З простеженням магістральних рівнів моделі людини пов'язана праця сучасної дослідниці Л. Копаниці «Українська лірична пісня: еволюція поетичного мислення» (2000). У ній розкрито особливості структурування метапонятійності ліричної пісні з вирізненням утілених у ній життєвих сенсів суб'єкта, з виокремленням домінантних функцій традиційного твору. Прагматика ліричної пісні об'єктивується навколо антропологічного ядра, що ретранслює погляд на світ і ставлення до нього як до цінності людського буття.

Авторка зосереджує увагу на розгалуженій концептосфері народної лірики, сконцентрованої навколо концепту «людина». Вербальна репрезентація базових концептів із використанням увиразненої деталізації своєрідним чином окреслює сутність космогоніч-

ного міфу, оскільки *«пісня виступає формою збереження міфології та формою перемоги над нею»* (Копаниця, 2000, с. 11). Важливим для нашого дослідження є виокремлення вченою семіотичних образів ліричного твору як знаків метафоричності з утіленою ідеологією безперервності життя, його сили й величі. Логічний та ґносеологічний зрізи ліричної пісні Л. Копаниця аналізує через задіяння паралелей із казкового епосу, народних ігор, весільних, русальних пісень тощо.

Рівні антропоцентричної парадигми фольклору розкрито також на прикладі вірша-пісні з рукописних збірників XVII–XVIII ст., у яких логічна структурованість конотативних сенсів переходить на когнітивний рівень, увиразнюючи людську унікальність. Аналіз поетичної системи популярних творів виявляє, що вони постають не звичайним копіюванням певних подій та явищ буття, а процесом моделювання картини світу завдяки осмисленню духовного універсуму та культурній пам'яті. Такий підхід постає в плані художньої перспективи розгортання дилеми людина – світ, яка в поетичному тексті осягається з позицій амбівалентності (Копаниця, 2000, с. 11–27).

У центрі уваги вченої – проблема «автор – текст – аудиторія», яку вона розробляє через інтертекстуальну репрезентацію. З-посеред дослідницьких зацікавлень – прагматика слова під час виконання обрядодійства, його психологічний резонанс, енергетика, осягнення поетичного компоненту фольклорного твору як універсального маркера ритуалу. У роботі «Моделюючи роль фольклорного тексту як критерій прагматичного вимірювання народнопісенного твору» (2019) через наведення паралелей ліричної пісні та замовлянь актуалізовано проблему автора-виконавця в ліричному творі, причому самого митця дослідниця вважає автономним щодо обрядової форми. Попри близькість пісні та обряду, уточнює дослідниця, стає очевидним, що творець поетичного тексту, використовуючи магічні елементи, зрештою, не постає в ньому цілком (Копаниця, 2019, с. 58).

Вагомою віхою в дослідженні антропологічного виміру необрядової традиційної поезії стала об'ємна монографія фольклористки О. Кузьменко «Драматичне буття

людини в українському фольклорі: концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн)» (2018).

Через коцептосферу традиційного твору проаналізовано модель особистості в аспекті консекутивного засвоєння життєвого досвіду та осмислення діади «людина – війна». У роботі задіяно широкий пласт фольклорного матеріалу про Першу та Другу світові війни, період національно-визвольної боротьби, голодомор 30-х років, примусові переселення в післявоєнні роки. Значна частина зібраних текстів як живої історії етносу стала результатом багаторічних польових записів самої авторки та їхнього поліаспектного вивчення. Монографія має міждисциплінарний характер, оскільки синтезує напрацювання фольклористів, істориків, лінгвістів, філософів, психологів, антропологів тощо.

Аспекти антропоцентризму української етнокультури простудійовані Л. Наумовською у дисертації «Міфологічна тріада «життя → смерть → безсмертя» у народній прозі» (2021). Джерельною базою дослідження послуговували фольклорні тексти, де оприявлений модус осмислення дилеми «життя – смерть, буття після смерті або її поборювання, ймовірності існування поза межами емпіричного світу».

Задля представлення всеохопності позицій про життя, смерть та невмирущість, а також для вирізнення унікальних рис міфологічного світогляду етносу задіяно компаративний метод. Дослідниця вважає міфологічну тріаду життя → смерть → безсмертя особливою формою Універсуму, а її феноменологічний зміст – важливим конструктом системи життєвих сенсів суб'єкта.

Цікавим для нашого дослідження є аналіз архетипного образу Смерті з уособленням у його моделюванні рис живого єства через призму морально-етичних характеристик. Ці констатації проілюстровано прикладами з текстів казок, де *«смерть постає лояльною, справедливою, благородною і шляхетною, виявляє чемність»* (Наумовська, 2021, с. 17). Тема смерті героя фольклорного твору розкрита на основі його вільного вибору, а мандрівки до потойбічного світу героїня народного епосу здійснює переважно з примусу, наприклад, через задум мачухи позбутися небажаної вихованки тощо.

Метою статті є аналіз сучасних фольклористичних студій, у яких представлено антропоцентричну проблематику усної традиційної культури. **Завдання** – дослідити модус осмислення антропологічної моделі в контексті сучасної фольклорної парадигми.

Виклад матеріалу. Сучасні фольклористи акцентують увагу на чинниках, пов'язаних із буттям одного або кількох етносів, які уможлиблюють реструктурування аксіологічної моделі особистості. У наукових студіях простежено сутність інтегративного підходу в дослідженні фольклору, актуалізовано проблему суб'єкт-суб'єктної взаємодії, етичних та естетичних параметрів, реального та метафізичного тощо.

Антропоцентризм народної казки в контексті міжетнічних взаємовпливів дослідила Л. Мушкетик у монографії «Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців» (2010). Дослідниця розкриває сутність поняття «антропоцентризм» у історичній ретроспекції на основі залучення міждисциплінарного підходу, з урахуванням надбань філософської думки минулих епох та постмодерністського дискурсу. Теоретичний екскурс дослідниці сконцентрований навколо магістральних концепцій особистості різних епох, зокрема гуманістичного педагогізованого патерналізму, христоцентризму, персоналізму, персоналістського антропоцентризму, позитивізму, психоаналізу, раціоналізму, екзистенціоналізму, окреслення першочергових завдань філософської антропології.

Авторкою виокремлена специфіка кордоцентризму (Г. Сковорода, П. Юркевич, П. Куліш) як модусу осмислення етичних та естетичних доміант життєвого світу індивіда, пошуку щастя та духовної єдності з іншими членами спільноти та з Універсумом загалом (Мушкетик, 2010, с. 10–25).

У наступній монографії «Персонажі української народної казки» (2014) Л. Мушкетик докладно аналізує образи фольклорного твору, зосереджуючи увагу на походженні, функціональній специфіці, вербальній репрезентації, характеристиках, номінаціях, художніх та стилістичних прийомах їхнього оформлення. Дослідниця акцентує на диференціації різнопланових персонажів казки відповідно

до дидактичної та аксіологічної проєкції, що допомагає виокремити сутнісні характеристики двох протилежних полюсів – добра і зла.

Образна система, проаналізована фольклористкою, представлена двома вимірами: в одному – образи безіменних героїв, які сповідують принцип «правда – істина – добро», та їхні помічники (протагоністи), в іншому – образи з негативними характеристиками (антагоністи): «*Чітка дихотомія добра і зла проходить через усю канву казки й реалізується на всіх рівнях – від персонажів до просторово-часового континууму*» (Мушкетик, 2014, с. 9).

Антропологічним виміром дослідження традиційної культури українства позначені наукові студії відомого фольклориста професора М. Дмитренка. Серед його численних праць – монографія «Українська фольклористика: проблеми методології» (2014), у якій автор висвітлює низку важливих проблем від генези терміна «фольклор» та окреслення його магістральних функцій. За допомогою порівняльного методу учений аналізує процеси детермінації цього поняття в різні історичні періоди, зокрема в час введення його в науковий обіг англійським археологом Вільямом Томсом 1846 року. У праці М. Дмитренка представлено модус осмислення цього поняття в теоретичних студіях науковців зарубіжних країн та в напрацюваннях вітчизняної фольклористики, подано авторські узагальнення на основі здійсненого наукового аналізу.

Полемізуючи з багатьма дослідниками про архаїчність фольклору та підтримуючи тезу про його універсальність, М. Дмитренко значну увагу приділяє з'ясуванню сутності ідеалу в етнокультурній традиції українства, що важливе для нашого дослідження. Акцентовано на базисних характеристиках ідеалу особистості у фольклорі з розумінням того, що в процесі становлення естетичного світобачення в ньому віддзеркалився образ досконалості, гармонійності, котрий відкриває в традиційному творі життєствердну перспективу. Учений досліджує специфіку ідеалу через діалектику іманентного й трансцендентного, виокремлює ментальні характеристики етносу (Дмитренко, 2014).

У статті «Символ. Символіка. Фольклор» (2015) професор аналізує сутність та специ-

фіку поняття «символ» із урахуванням плюралізму посутніх оцінок, диференціації ознак та підходів, зокрема філософського, естетичного, езотеричного, окультного тощо. Учений аргументує думку про актуальність дослідження семіотичної моделі світу в аспекті етногенезу з урахуванням сутності прадавньої структури символів, її розвитку в культурі древніх спільнот (Дмитренко, 2015, с. 22).

У роботі «Парадигматична природа фольклору» (2017) С. Грица зосередила увагу на плюралізмі тлумачення поняття «парадигма» в працях античних філософів, відомих етнологів, представників точних наук, виокремлюючи, зрештою, сутнісні характеристики лінгвістичного підходу. Порівнюючи мовну одиницю з її семантичними варіаціями, функціональною специфікою, видозмінами граматичних параметрів, дослідниця констатує, що й у фольклорі можуть відбуватися такі процеси. Власне, сам твір «як множина-парадигма» не є закритою моделлю, а в комплексі музичних, вербальних та невербальних чинників може поставати в різних конфігураціях та взаємодії, оскільки *«над усім цим процесом піднімаються мислення й мова – критерії найвищого функціонального порядку, які об'єднують фольклор у логічну цілісність»* (Грица, 2017, с. 11).

Важливим для з'ясування особливостей структурування антропологічної моделі у фольклорному ліро-епосі є дослідження О. Івановської «Суб'єктно-образна система фольклору: категоріальний аспект» (2007). Авторка особливу увагу приділяє функціональній специфіці фольклорного твору, його ролі в проектуванні явищ буття на засадах комунікативності. У плані дискурсивних характеристик виокремлено роль тексту як важливого комунікативного феномена, який завдяки ключовому концепту постає єдиним лексико-семантичним простором (Івановська, 2007, с. 9).

Торкаючись аспектів текстотворення в народній творчості, учена звертає увагу на вияви взаємодії транслятора й реципієнта, наголошує на особливій ролі в реалізації першочергових завдань авторської стратегії, розкритої через багаторівневу художню панораму. Слушними є констатації вченої щодо кореляції понять «суб'єктивність» та

«суб'єктність», оскільки *«суб'єктивність наративу полягає в тому, що в ході фольклорної трансмісії у текст привноситься смисл, який розкриває цінності суб'єктивно-особистісного начала. Суб'єктність, діяльнісна основа фольклорної творчості, деякою мірою «обслуговує» суб'єктивність: вона здійснює її антропологічну проекцію»* (Івановська, 2007, с. 20–21).

Цінними для нашого дослідження є навчальні посібники та наукові статті з сучасної фольклористики, де йдеться про антропологічні виміри українського фольклору. Зокрема, у публікації «Звичаєва домінанта української народної балади» (2018) акцентовано на сутнісних характеристиках звичаю в аспекті баладного текстотворення, а також на особливостях трансмісії фольклорної традиції. До того ж термін «трансмісія» вчена використовує в значенні 'лінійна передача традиційних сенсів у відповідній спільноті чи єдиному часопросторі або ж від одного колективу до іншого в різних часових періодах' (Івановська, 2018, с. 67).

Наукові студії сучасного фольклориста В. Сокола також спроектовані на висвітлення антропоцентризму усної традиційної культури, зокрема проблеми «людина й буття, людина й історія». У дослідженні «Історико-героїчні перекази українців: генеза, структура, поетика» (2004) автор аналізує епічні твори про героїв Коліївщини, ватажків народних повстань Устима Кармалюка, Олексу Довбуша, Лук'яна Кобилицю, приділяючи увагу антропологічним характеристикам героїв, кореляції персональних атрибутів із домінантними рисами морального та естетичного ідеалів.

Розмірковуючи про прагматику фольклорного тексту, учений звертає увагу на те, що складна художня макросфера має антропоцентричний характер, позаяк обертається навколо історичних постатей або навіть фантастичних образів. Водночас твори з безіменними персонажами класифікує здебільшого за тематичним принципом, а не біографічним. В. Сокол звертається також до проблем образотворення в народних переказах, зауважуючи, що здебільшого між художнім та історичним образом існують певні розбіжності етичного та естетичного планів, а також

хронікерського. І ці розбіжності, переко-
нує дослідник, є надзвичайно важливими,
оскільки оприявнюють особливості поетич-
ної творчості (Сокіл, 2004).

У передмові до видання «Бойківські
народні пісні» (2020) фольклорист проана-
лізував тематику та проблематику ліро-епіч-
них творів. З-посеред цього спектру – пісні
про чаклунство, самогубство через утрату
коханої людини, про розлучення закоханих
кимось із членів родини, адже кохання силь-
ніше за родинні почуття, навіть за смерть
(Сокіл, 2020, с. 10). Балади «Зайшло сонце за
віконце», «Ой сонце низенько» привертають
увагу науковця художньою репрезентацією
динаміки людського життя, проблеми «люд-
ське – божественне, реальне – містичне».
З-посеред іншого, науковця зацікавила семі-
отика та емотивне наповнення поетичних
образів двох дерев на могилах закоханих, які
вчинили самогубство через заборону батьків
поєднатися в шлюб: «*гілками сплітаються
і листок до листка прилипаються*», *симво-
лізуючи невмирущість їхньої любові*» (Сокіл,
2020, с. 10).

На основі проаналізованих фольклорис-
тичних студій можна пересвідчитися в тому,
що усна традиційна культура постає своє-
рідною художньо-образною метасистемою.
Власне, сутність феномена фольклорної сві-
домості розкривається саме через образ, який

акумулює тенденції, проблеми, риторичний
канон тощо.

Висновки. Отже, у представлених нау-
кових розробках авторська інтенція обер-
тається навколо моделі особистості, її магі-
стральних характеристик, виявів, взаємодії
з Макрокосмом. В усній традиційній культурі
віддзеркалено соціокультурне буття, екзистен-
ційні імперативи, аспекти чуттєвого пізнання
дійсності. Виокремлюючи негативні вияви
поведінки інших членів спільноти, людина
підкреслювала неприйнятність певних дій,
постулатів, принципів співіснування.

Духовний досвід етносу, акумульова-
ний у фольклорній свідомості, сприяє окрес-
ленню важливих рис особистості, наділяючи
її здатністю до всебічного перетворення світу.
Через красу людини й людського досягається
безперервність життя, його синергія й велич.
Проаналізовані вченими образи фольклорних
творів, у яких утілені емпіричні, психоло-
гічні, риторичні атрибути людської реально-
сті, уможливають поступову реконструкцію
цілісної антропологічної моделі.

Перспективи подальших розвідок –
аналіз складових антропологічної моделі необ-
рядової усної поезії на прикладі балад, дум,
співанок-хронік, історичних пісень тощо.
Актуальним, зокрема, є дослідження імпера-
тивного, аксіологічного, концептуального та
екзистенційного рівнів цієї метаструктури.

ЛІТЕРАТУРА

- Гарасим Я.І. Етностетика українського пісенного фольклору : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.07. Київ, 2010. 40 с.
- Грица С. Парадигматична природа фольклору. *Народна творчість та етнографія*. 2017. № 1. С. 9–26. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/NTE_2017_1_4.
- Дмитренко М. Символ. Символіка. Фольклор. *Україна в етнокультурному вимірі століть. Міфи і символіка в етнокультурі українців. Зб. наук. праць: посібник для викладачів, вчителів, студентів й учнів вузів і шкіл*. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 21–33.
- Дмитренко М. Українська фольклористика : проблеми методології. Київ : Паливода А.В., 2014. 364 с.
- Івановська О. Звичаєва домінанта української народної балади. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2018. Вип. 38. С. 66–71. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2018_38_14
- Івановська О.П. Суб'єктно-образна система фольклору : категоріальний аспект : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.07. Київ, 2007. 39 с.
- Копаниця Л.М. Моделююча роль фольклорного тексту як критерій прагматичного вимірювання народнопісенного твору. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі : аспекти формування комунікативної компетентності фахівця : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Ірпінь : Університет державної фіскальної служби України, 2019. С. 55–72.
- Копаниця Л.М. Українська лірична пісня : еволюція поетичного мислення : дис... д-ра філол. наук : 10.01.07; 10.01.01. Київ, 2000. 479 с.

- Кузьменко О.** Драматичне буття людини в українському фольклорі : концептуальні форми вираження (період Першої та Другої світових воєн) : монографія. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2018. 728 с.
- Мушкетик Л. Г.** Людина в народній казці Українських Карпат: на матеріалі оповідальної традиції українців та угорців. Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України, 2010. 320 с.
- Мушкетик Л.** Персонажі української народної казки. Київ : Український письменник, 2014. 360 с.
- Наумовська О. В.** Міфологічна триада «життя → смерть → безсмертя» : автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.01.07. Київ, 2021. 47 с.
- Сокіл В.В.** Бойківські народні пісні / записи та впорядкування Василя Сокола. Львів, 2020. Т. 1. 474 с.
- Сокіл В.В.** Історико-героїчні перекази українців : генеза, структура, поетика : дис... д-ра філол. наук : 10.01.07. Львів, 2004. 394 с.

REFERENCES

- Harasym, Ya.** (2010). *Ethnoestetyka ukrains'koho pisennoho fol'kloru [Ethno-aesthetics of Ukrainian song folklore]*. (Extended abstract of Doctors thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Hrytsa, S.** (2017). Paradyhmatychna pryroda fol'kloru [The paradigmatic nature of folklore]. *Narodna tvorchist' ta etnolohiia – Folk creativity and ethnology*, 1, 9–26. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NTE_2017_1_4 [in Ukrainian].
- Dmytrenko, M.** (2015). Symvol. Symvolika. Fol'klor [Symbol. Symbolics. Folklore]. *Ukraina v etnokul'turnomu vymiri stolit'. Mify i symbolika v etnokul'turi ukrainsiv. Zb. nauk. prats' – Ukraine in the ethno-cultural dimension of the centuries. Myths and symbols in the ethnic culture of Ukrainians. Coll. of science papers* (pp. 21–33). Kyiv : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
- Dmytrenko, M.** (2014). *Ukrains'ka fol'klorystyka: problemy metodolohii [Ukrainian folkloristics: problems of methodology]*. Kyiv : Palyvoda A.V. [in Ukrainian].
- Ivanovs'ka, O.** (2018). Zvychaieva dominanta ukrains'koi narodnoi balady [The usual dominant of the Ukrainian folk ballad]. *Humanitarna osvita u tekhnichnykh vyschykh navchal'nykh zakladakh – Humanitarian education in technical higher educational institutions* (Issue 38), (pp. 66–71). Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gotvzn_2018_38_14 [in Ukrainian].
- Ivanovs'ka, O.** (2007). *Sub'iektno-obrazna systema fol'kloru: katehorial'nyj aspekt [Subject-image system of folklore: categorical aspect]* (Extended abstract of Doctors thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Kopanytsia, L.** (2019). Modeliuiucha rol' fol'klornoho tekstu iak kryterij prahmatychnoho vymiriuvannia narodnopisennoho tvorcu [The modeling role of the folklore text as a criterion for pragmatic measurement of the folk song work]. *Ukrains'ka mova ta kul'tura v suchasnomu humanitarnomu chasoprostori: aspekty formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti fakhivtsia: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii – Ukrainian language and culture in the modern humanitarian time-space: aspects of the formation of a specialist's communicative competence: a collection of materials of the International Scientific and Practical Internet Conference* (pp. 55–72). Irpin' : Universytet derzhavnoi fiskal'noi sluzhby Ukrainy [in Ukrainian].
- Kopanytsia, L.** (2000). *Ukrains'ka lirychna pisnia: evoliutsiia poetychnoho myslennia [Ukrainian lyrical song: the evolution of poetic thinking]*. (Doctoral thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Kuz'menko, O.** (2018). *Dramatychna buttia liudyny v ukrains'komu fol'klori: kontseptual'ni formy vyrazhennia (period Pershoi ta Druhoi svitovykh voien): monohrafiia [The dramatic existence of a person in Ukrainian folklore: conceptual forms of faith (the period of the First and Second World Wars): monograph]*. L'viv : Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Mushketyk, L.** (2010). *Liudyna v narodnij kaztsi Ukrains'kykh Karpat: na materiali opovidal'noi tradytsii ukrainsiv ta uhortsiv [A person in a folk tale of the Ukrainian Carpathians: based on the material of the narrative tradition of Ukrainians and Hungarians]*. Kyiv: Instytut mystetstvoznavstva, fol'klorystyky ta etnolohii im. M.T. Ryl's'koho NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Mushketyk, L.** (2014). *Personazhi ukrains'koi narodnoi kazky [Characters of the Ukrainian folk tale]*. Kyiv : Ukrains'kyj pys'mennyk [in Ukrainian].
- Naumovs'ka, O.** (2021). *Mifolohichna triada «zhytтя → smert' → bezsmertia» [The mythological triad «life → death → immortality»]*. (Extended abstract of Doctors thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Sokil, V.** (2020). *Bojkivs'ki narodni pisni [Boykiv folk songs]* (Vol. 1). L'viv [in Ukrainian].
- Sokil, V.** (2004). *Istoryko-heroichni perekazy ukrainsiv: heneza, struktura, poetyka [Historical and heroic narratives of Ukrainians: genesis, structure, poetics]* (Extended abstract of Doctors thesis). L'viv [in Ukrainian].

УДК 811.133.1'27'42:821.133.1-31.09]:179.8

ПАВЛЮК Олена – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри викладання другої іноземної мови, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, 69600, Україна (helen.pavlyuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7821-5269>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.12>

Бібліографічний опис статті: Павлюк, О. (2022). Особливості вербалізації концепту *supériorité sur les autres* у романі Мюріель Барбері «La gourmandise». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 91–98, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.12>

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ *SUPÉRIORITÉ SUR LES AUTRES* У РОМАНІ МЮРІЕЛЬ БАРБЕРІ «LA GOURMANDISE»

Анотація. Стаття присвячена засобам вербалізації художнього концепту *supériorité sur les autres* 'вищість над іншими' в романі М. Барбері «La gourmandise». Відчуття та підкреслення своєї винятковості, вищості над іншими є основними рисами характеру головного персонажа роману М. Барбері «La gourmandise», у якому запропоновано спогади видатного кулінарного критика, котрий усвідомлює свої особливості і велич та всіляко їх підкреслює. Його спогади пов'язані з пошуком забутого смаку, упродовж якого він згадує своїх рідних та близьких, розповідає про свою блискавичну й блискучу кар'єру.

Мета роботи полягає в аналізі й описі особливостей втілення художнього концепту *supériorité sur les autres* у тексті роману М. Барбері «La gourmandise». **Завданнями** роботи є визначити зміст концепту *supériorité sur les autres*, проаналізувати специфіку його семантичного наповнення; розкрити внутрішню діалектичну суперечливість функціонування цього концепту в зазначеному художньому творі.

У творі цей концепт розкрито через образ головного персонажа – відомого кулінарного критика. Його спогади чергуються зі спогадами членів його родини та більш далекого оточення. Концепт *supériorité sur les autres* у романі М. Барбері «La gourmandise» реалізовано через засоби втілення надвисокої самооцінки головного персонажа роману, оцінки його професійних досягнень і моральних якостей, сприйняття особистості кулінарного критика його оточенням і взаємин головного персонажа з рідними, колегами, знайомими тощо. Професійні здобутки розвинули в кулінарного критика самозакоханість, честолобство, самовпевненість, самолюбівання, егоцентризм. В особистому житті головний герой не вміє зробити щасливими ані своїх батьків, ані дітей, які почуваються самотніми й нещасними. Отже, професійні досягнення головного персонажа контрастують з його неповноцінністю в приватному житті. Вищість Метра над іншими проявляється у його зовнішності, поведінці, у ставленні до інших, у схильності перед ним, у возвеличенні його колегами, у визнанні його кулінарним Наставником і Вчителем.

У тексті твору аналізований концепт *supériorité sur les autres* тісно взаємодіє, перетинається з концептами *amour de soi-(même)*, *indifférence aux autres*, *égoïsme*, *égocentrisme*, *non-amour*, *pouvoir*.

Ключові слова: художній концепт, вербалізація, вербалізатор, авторська концептосфера, індивідуальний авторський концепт, вищість над іншими.

PAVLIUK Olena – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Second Foreign Language Teaching, Zaporizhzhia National University, Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, 69600, Ukraine (helen.pavlyuk@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7821-5269>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.12>

To cite this article: Pavliuk, O. (2022). Osoblyvosti verbalizatsii kontseptu *supériorité sur les autres* u romani Miuriel Barberi «La gourmandise» [Peculiarity of verbalization of the concept of *supériorité sur les autres* in Muriel Barberi's novel «La gourmandise»]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 51, 91–98, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.12> [in Ukrainian].

PECULIARITY OF VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF *SUPÉRIORITÉ SUR LES AUTRES* IN M. BARBERI'S NOVEL «LA GOURMANDISE»

Summary. The article is devoted to the means of verbalization of the literary concept of *supériorité sur les autres* «superiority over others» in M. Barberi's novel «La gourmandise». The feeling and emphasis of one's exclusivity, superiority over others are the main features of the main character of M. Barberi's novel «La gourmandise», which presents the memories of an outstanding culinary critic who is aware of his uniqueness and greatness and emphasizes them in every way. His memories are connected with the search for a forgotten taste, in this search he remembers his relatives and friends, tells about his lightning-fast and brilliant career.

The purpose of the work is to analyze and describe the peculiarities of the embodiment of the literary concept *supériorité sur les autres* in the text of M. Barberi's novel «La gourmandise».

In the work, this concept is revealed through the image of the main character – a well-known culinary critic. His memories alternate with the memories of his family members and his more distant surroundings. The concept of *supériorité sur les autres* in M. Barberi's novel «La gourmandise» is realized through the extremely high self-esteem of the main character of the novel, through the assessment of his professional achievements, through the perception of the personality of the culinary critic by his environment, through the relationships of the main character with relatives, colleagues, acquaintances, etc., through their assessment of his moral qualities. Professional achievements have developed narcissism, ambition, self-confidence, self-admiration, egocentrism in the culinary critic. In his personal life, the main character is unable to make happy either his parents or his children, who feel lonely and unhappy. So, the professional achievements of the main character contrast with his inferiority in private life. The superiority of Metra over others is manifested in his appearance, behavior, attitude towards others, in bowing before him, in glorification by his colleagues, in recognition of him as a culinary Mentor and Teacher.

In the text of the work, the analyzed concept of *supériorité sur les autres* closely collides and intersects with the concepts of *amour de soi-(même)*, *indifférence aux autres*, *égoïsme*, *égocentrisme*, *non-amour, pouvoir*.

Key words: literary concept, verbalization, verbalizer, author's conceptual sphere, individual author's concept, superiority over others.

Постановка проблеми. В останні роки реконструкція й аналіз концептів на матеріалі художніх текстів усе частіше стають предметом дослідницьких зацікавлень лінгвістів. Індивідуальні авторські концепти відбивають особистий досвід письменника, його уявлення, асоціації, бачення світу і ставлення до нього, що віддзеркалюється в його художньому мовленні, тобто в мові його творів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У рамках сучасної антропоцентричної парадигми спостерігаємо фокусування досліджень на вивченні людини у зв'язку з явищами мови й мовлення. Морально-етична

сфера людини та способи її вербалізації ставали об'єктом багатьох розвідок: Т. В. Радзівська (1999, 2002), Т. О. Попова (2004), Т. Я. Лаврієнко (2009), Н. В. Вдовиченко (2013, 2015), К. І. Мізін, О. О. Петров (2014) та інші. У межах зазначеної проблематики не виявлено досліджень, у яких було б здійснено аналіз засобів вербалізації концепту *supériorité sur les autres* у романі «La gourmandise» М. Барбері, що засвідчує актуальність нашої наукової розвідки. Її метою є аналіз і опис особливостей втілення художнього концепту *supériorité sur les autres* «вищість над іншими» в тексті роману М. Барбері «La

gourmandise». Завданням роботи є визначити зміст концепту *supériorité sur les autres*; проаналізувати специфіку його семантичного наповнення; розкрити внутрішню діалектичну суперечливість функціонування цього концепту в зазначеному художньому творі. Об'єктом дослідження є концепт *supériorité sur les autres*, вербалізований у романі М. Барбері «*La gourmandise*», предметом – особливості лексико-семантичної вербалізації цього концепту в зазначеному творі сучасної французької письменниці.

Виклад матеріалу. На відміну від узагальнених пізнавальних концептів, художні концепти є індивідуальними, особистісними, розмитими й більш складними психологічно; вони являють собою комплекс понять, уявлень, почуттів, емоцій, навіть проявів волі (Маслова, 2004, с. 35). У художньому творі концепт ґрунтується насамперед на складниках національного мовного концепту, але нерідко вміщує також індивідуально-авторські елементи, що слугують точнішому змалюванню образів, більш повній передачі почуттів і емоцій персонажів, їхніх поглядів і уявлень, що надалі можуть поповнити периферію загального концепту. На різниці між художніми концептами, з одного боку, і культурними та мовними, з другого, наголошує В. Г. Ніконова. Зміст і спосіб експлікації, обсяг та історична мінливість є, на думку дослідниці, тими параметрами, що відрізняють художні концепти від концептів культури та мовних концептів (Ніконова, 2011, с. 115). Слідом за І. А. Тарасовою, у нашій роботі розглядаємо концепт як одиницю індивідуальної свідомості, авторської концептосфери, вербалізованої в єдиному тексті творчості письменника (що цілком не заперечує можливої еволюції концептуального змісту від одного періоду творчості до іншого, від одного твору до іншого) (Тарасова, 2004, с. 164).

У тлумачному словнику французької мови значення лексеми *supériorité* визначено як факт володіння якоюсь важливою, винятковою якістю, перевагою; переконання у власному привілейованому становищі, власній надмірній цінності. У психології цю лексичну одиницю вживають у сполученнях *complexe*, *sentiment de supériorité* на позначення почуття переваги над іншими (TLF). Вищість над

іншими, відчуття та підкреслення власної винятковості є основними рисами характеру головного персонажа роману М. Барбері «*La gourmandise*», у якому запrezentовано спогади видатного кулінарного критика, який усвідомлює свої особливості і велич та всіляко їх підкреслює й демонструє.

На початку своєї кар'єри молодий критик написав статтю про фірмові страви ресторану «*Gerson*». Ця публікація стала поштовхом до його блискучої кар'єри в ділянці кулінарної критики: *Je venais de finir un article sur la spécialité de la maison Gerson, celui-là même qui allait révolutionner les cadres de ma profession et me propulser au firmament de la critique gastronomique*.

Під кінець життя свої професійні досягнення як кулінарного критика він порівнює з престижем пишних бенкетів і підкреслює свою визначну роль: головуючи за столом, він відчував себе монархом, він прирівнював себе до сонця, короля, консула; він вирішував майбутнє тих, хто мріяв стати кухарем: *Quand je prenais possession de la table, c'était en monarchie. Nous étions les rois, les soleils de ces quelques heures de festin qui décideraient de leur avenir, qui dessineraient l'horizon, tragiquement proche ou délicieusement lointain et radieux, de leurs espoirs de chefs. Je pénétrais dans la salle comme le consul entre dans l'arène pour être acclamé et j'ordonnais que la fête commence*. Говорячи про себе, свої відчуття, він зазначає, що тільки той, хто відчув п'яний смак влади, може уявити собі стан відраптового виділення адреналіну, що проймає всього тебе; екстаз від безмежної могутності, коли немає більше боротьби, є тільки насолода тим, чого вже досяг; нескінченне сп'яніння від відчуття того страху, який уселяє в інших: *Qui n'a jamais goûté au parfum enivrant du pouvoir ne peut imaginer ce soudain éclaboussement d'adrénaline qui irradie tout le corps, [...], cette extase de la puissance sans frein, quand il n'y a plus à combattre mais seulement à jouir de ce que l'on a gagné, en savourant à l'infini l'ivresse de susciter la crainte*.

Кулінарний критик пишається своєю значущістю, відомістю, згадує часи свого царювання за найбільшими столами Франції, там і тоді він відчував себе хазяїном, володарем: *Tels nous étions et régnions en seigneurs et*

maîtres sur les plus grandes tables de France.... Про себе він говорить із самомилюванням, самовдоволенням, самовпевненістю, занадто часто вживаючи особові займенники 1 особи однини «Je», «moi», присвійні прикметники з прикметниками у найвищому ступені порівняння: *Je suis le plus grand critique gastronomique du monde. Avec moi, cet art mineur s'est haussé au rang des plus prestigieux. Tout le monde connaît mon nom, de Paris à Rio, de Moscou à Brazzaville, de Saigon à Melbourne et Acapulco. J'ai fait et défait des réputations...; ...j'ai été, de toutes ces agapes somptueuses, le maître d'œuvre conscient et impitoyable...; À moi et à moi seul on doit la gloire puis la chute de la maison Partais, l'effondrement de la maison Sangerre, le rayonnement toujours plus incandescent de la maison Marquet. Pour l'éternité, oui, pour l'éternité je les ai faits ce qu'ils sont.* На затребуваність головного героя у всьому світі, його значущість указують топоніми – найменування міст і місць, розташованих на різних континентах, котрі великий критик відвідав: *Paris, Rio, Moscou, Brazzaville, Saigon, Melbourne, Acapulco, «rue de Grenelle»* (одна з найдорожчих вулиць Парижа), назви ресторанів, долю яких він вирішував: *la maison Partais, la maison Marquet, la maison Sangerre.* Концепт *supériorité sur les autres* у тексті твору перетинається з концептом *pouvoir* 'влада', вербалізаторами якого є лексичні одиниці й вільні словосполучення: *rois, monarque, seigneur, maître; régner, prendre possession, décider de l'avenir, la puissance sans frein* тощо.

Проте дуже невелика кількість людей з найближчого оточення великого критика говорить про нього з теплотою, повагою, захопленням. Серед них Віолетта, жінка, яка пропрацювала в родині понад тридцять років. Попри свою любов до хазяїна, вона відзначає його страшенний егоїзм, його неправоту в сімейних стосунках, а саме те, що він зробив нещасною свою дружину: *Je l'aime bien, Monsieur. Je sais qu'il a des torts, et déjà celui d'avoir rendu cette pauvre Madame si malheureuse, pas seulement aujourd'hui mais depuis le début, à être toujours parti, à revenir sans demander de nouvelles, à la regarder comme si elle était transparente et à lui offrir des présents comme on donne un pourboire.* Прислуга пояс-

нює свою симпатію до хазяїна, по-перше, його ввічливістю, люб'язністю й уважністю до неї та її чоловіка: *D'abord parce qu'il a toujours été poli et gentil avec moi, et aussi avec Bernard, mon mari. Plus poli et gentil qu'avec sa femme et ses gosses.* З ними ресторанний критик був більш чемним і ласкавим, ніж із власною родиною. По-друге, вона вірить своїй бабусі, котра казала, що чоловік, який пукає у ліжку, є людиною, що любить життя. Сказане нею додає трохи людяності Метру: *La deuxième raison pour laquelle j'aime bien Monsieur, c'est un peu difficile à dire... c'est parce qu'il pète au lit! Un homme qui pète au lit, ma grand-mère le disait, c'est un homme qui aime la vie. Et puis, je ne sais pas: ça me l'a rendu plus proche...*

Його лікар дякує долі за можливість наблизитись до такої постаті; дружбу, спілкування з нею він сприймає як дарунок долі: *il m'en faisait cadeau, par son seul consentement tacite d'être mon client, par sa simple fréquentation régulière de ma salle d'attente, par sa docilité banale de patient sans histoires. Plus tard il me fit un autre présent, avec magnanimité: celui de sa conversation, [...]. Plus tard encore, d'autres largesses: son amitié. [...]. Son amitié!* Він називає свого пацієнта *un Maître, un Guide, une Divinité; le Génie, un Grand du siècle, le Héros, le fils prodigue, le grand Maître des orgies culinaires.*

Учень критика і дегустатора шанобливо згадує про свою першу зустріч із Метром, його вміння володіти залом, його велич, гордовитий нахил голови при вітанні з метрдоцелем: він тут і завсідник, і високий гість, і господар. Це – Метр, оточений світилами-придворними, він повеліває, тоді як вони всього-на-всього торохтять: *Il faut avoir vu cela, il faut avoir vu au moins une fois dans sa vie ce grand fauve prenant possession de la salle, cette majesté léonine, ce hochement de tête royal pour saluer le maître d'hôtel, en habitué, en hôte de marque, en propriétaire [...]. C'est le Maître et, entouré des astres de sa cour, il dispose tandis qu'ils jacassent.*

Автор описує один із майстер-класів, коли відомий критик виступав в одній із своїх ролей – ролі духовного наставника (*endossant l'habit de guide spirituel*): як понтифік з високої кафедри, він навчає вражених глядачів (*en pontife reconverti à la prédication, du haut*

de sa chaire, apprenait le métier à quelques spectateurs époustouflés), як Папа, він урочисто сидить серед своїх кардиналів (*le Pape trônant au milieu de ses cardinaux*). У всьому цьому було щось від величної меси, коли відомий дегустатор безоглядно панував над добірним товариством: ***il y avait quelque chose d'une messe en grande pompe dans ce concile gastronomique où il régnait sans partage sur une élite recueillie***.

Молодий кухар відчував себе честолюбним, але несміливим юнаком перед «Хрещеним батьком» (*devant le Parrain*); описуючи свій стан, він протиставляє себе досвідченому критику, *la Diva* (Діва) – *l'admirateur éperdu* (розгублений шанувальник), *la Princesse* (принцеса) – *le petit cordonnier* (швець) і, нарешті, *le Christ* (Ісус Христос) – *Judas* (Іуда), не зрадник, але самозванець, який, випадково чи помилково запрошений, опинився на самому Олімпі. Певно, відчувши владу і могутність на кухні біля плити, кулінарний критик переніс цей стан, це світовідчуття в повсякденне життя. Для нього вже немає нічого більш солодкого, ніж бачити, як світовий порядок підкоряється тільки його бажанням: ***Il n'y a rien de plus délectable que de voir l'ordre du monde se plier à celui de nos désirs***. Проте наприкінці життя, під час пошуків забутого смаку, відомий дегустатор починає усвідомлювати, що знаряддя для визволення він може знайти зовсім не на розкішних бенкетах своєї кар'єри критика: ***C'est dans ces chemins de traverse où s'éprouve la nature de notre condition d'hommes, loin du prestige des festins luxueux de ma carrière de critique, que je dois chercher à présent l'instrument de ma délivrance***.

Материнська любов відіграла суттєву роль у становленні його як професіонала, додала майбутньому Метрові королівської впевненості в собі. Однак усвідомлюючи й визнаючи значення материнської любові, він не відповідає їй взаємністю, синівської любові не відчуває: *Mais seul rayon de soleil dans l'existence de ma mère, j'étais son dieu et un dieu je suis resté, [...] son amour qui me dotait de la certitude des rois. [...] Grâce à elle j'ai conquis des empires, j'ai abordé la vie avec cette brutalité irrésistible qui m'a ouvert les portes de la gloire*.

На диво тепло критик згадує бабусю й дідуся, які любили своїх онуків по-своєму, пестили їх, але з розумом: *Mes grands-parents, eux, nous aimaient à leur façon: sans partage... nous, les petits, étions choyés avec une intelligence qui me sidère encore*.

До своїх дітей ресторанный критик ставиться байдуже, зверхньо, зневажливо; він визнає, що не зміг чи не захотів їх голубити, він зміг тільки їх зіпсувати: *moi qui n'ai su que gâter mes propres enfants – gâter au sens strict du terme. Je les ai pourris et décomposés ...* На думку Метра кулінарії, діти варті уваги таких, хто вже чогось досягнув у житті, тобто таких, як він, тільки якщо стануть кимось, а не будуть лише синами й доньками: ***Ils ne sont dignes d'intérêt pour qui, comme moi, a déjà de quoi jouir dans la vie, que lorsqu'ils partent enfin et deviennent autre chose que vos fils ou filles***. Своїх дітей він називає «трьома несмачними істотами, що вийшли з утроби його жінки», «жахливими подарунками, необережно подарованими їй в обмін на її самопожертву як декоративної дружини»: ***ces trois êtres sans saveur sortis des entrailles de ma femme, présents que je lui faisais négligemment en échange de son abnégation d'épouse décorative – terribles présents***. Ці спогади про дітей пронизані усвідомлено зверхнім ставленням батька до них. Егоїзмом сповнені міркування кулінарного критика про його нелюбов до своїх дітей, він їх ніколи не любив і не відчував через це жодних докорів совісті: ***Je ne les aime pas, je ne les ai jamais aimés et n'en conçois aucun remords***.

До жінки він ставиться як власник, любить її, як і всі інші красиві речі, якими він завжди себе оточував, тому й називає її *épouse décorative* (декоративною жінкою): ***J'aime ma femme, comme j'ai toujours aimé les beaux objets de ma vie***. Він називає себе власником: власником добра, що він накопичував, душ і людей, яких завойовував, як завойовують коштовні картини; саме в цьому виявляється його ставлення до близьких йому людей: ***En propriétaire j'ai vécu, en propriétaire je mourrai, sans états d'âme ni goût pour la sentimentalité, sans remords aucun d'avoir ainsi accumulé les biens, conquis les âmes et les êtres comme on acquiert un tableau de prix***.

Якщо Анна, його жінка, передбачала таке своє майбутнє з ним, була готова до

нього і все пробачала в обмін на ночі, проведені з ним (*J'ai toujours su quelle vie nous mènerions ensemble. [...] un prince, un seigneur sans cesse en chasse hors de ses murs et qui, d'année en année ...*), то інші, на її думку, бачили у ньому лише сварливого старого тирана, гнобителя, деспота, який робив життя всіх близьких нестерпним: *Vous ne voyez qu'un vieil homme acariâtre et autoritaire, vous n'avez jamais vu qu'un tyran, qu'un oppresseur, qu'un despote qui nous rendait la vie impossible à vous, à moi*

Дорослі діти так само, як і раніше, страждають від браку батьківської любові. Вони не можуть йому пробачити його ставлення до них, до матері. Батьківська нелюбов ранить його доньку Лору; у дитинстві вона помічає і запам'ятовує зневажливий вираз його обличчя, що демонструє його зверхне ставлення, відсутність любові (*sa mine méprisante, à son amour absent*); вона не може пробачити колись прочитані в його очах розчарування, неприязнь, навіть жорстокість: *Il me regarderait tout de même avec une lueur de déception au creux des prunelles, à moins que ce ne soit de la répulsion, ou peut-être de la cruauté – sans doute les trois à la fois.* Донька відчуває зневагу з боку батька, свою мізерність супроти нього, холод його слів, що ранять і мучать її: *ses mots sonneraient comme un glas, des mots pour blesser, des mots pour faire mal, pour supplicier la petite fille apeurée, si faible, si insignifiante: sans importance.* В її очах батько втілював грубу силу, що виявлялась у жестах, у хижому погляді: *C'était un homme brutal. Brutal dans ses gestes, dans sa façon dominatrice de se saisir des objets, dans son rire satisfait, dans son regard de rapace.* У своїх спогадах про літні канікули, проведені в Греції, Лора називає Анну *taman, ma mère*, тоді як батька – *un homme, il*, немов ідеться про сторонню людину. У дитинстві вони з братом були заляканими створіннями (*enfants terrorisés*), а прірва між ними й батьком тільки збільшувалась: *combler l'abîme qui se creusait entre nous.* Син бажає своєму батьку здохнути, як тварині; синівська любов ніколи не мала відгуку в серці цієї знаної у світі людини; брак батьківської прихильності, ласки син готовий компенсувати грошима: *Crève, mais crève donc. Crève dans tes draps de*

soie, dans ta chambre de pacha, dans ta cage de bourgeois, crève, crève, crève. Au moins, on aura ton fric, à défaut d'avoir eu ta faveur (crever – розм., прост. 'подохнути').

Сам критик невисокої думки про своїх дітей, особливо про сина: *Mes enfants sont des imbéciles, mais surtout mon fils.* Батько поведився з ними, як із продуктами, «дрібно порізавав, додав поганий соус» і отримав невдач, слабаків, жалюгідних типів, одним словом, мул: *Mais si, père, tu en as fait quelque chose de tes marmots, ils ne sont rien d'autre que ton œuvre, tu les as hachés menu, débités, noyés dans une mauvaise sauce et voilà ce qu'ils sont devenus : de la boue, des ratés, des faibles, des minables.* У дитинстві хлопець був щасливий мати такого батька: *Tu avais fière allure et j'étais comblé, comblé d'avoir un père tel que toi...;* потім він розривався між любов'ю й ненавистю: *je te hais, je t'aime et je me hais à en hurler de cette ambivalence, cette putain d'ambivalence qui a bousillé ma vie;* а під кінець усвідомив, що його батько – чудовисько: *le fils d'un monstre.*

Онука Лотта ще зовсім мала, але теж відчуває нелюбов дідуся, який нікого і нічого не любить: *Granpy, lui, ne m'a jamais raconté d'histoires, jamais, il n'aime pas les histoires, et il n'aime pas les enfants, et il n'aime pas le bruit* Вона все знає про сімейні стосунки, дуже любить бабуню, але не любить дідуся, який її лякає. Дитина відчуває, що той не радий бачити ані її, ані її батьків: *Toujours, je lui disais: je ne veux pas y aller, j'aime bien Granny mais je n'aime pas Granpy, il me fait peur, il a des gros yeux tout noirs, et puis il n'est pas content de nous voir, pas content du tout.* У всіх цих контекстах з концептом *supériorité sur les autres* межує й перетинається концепт *non-amour* 'нелюбов'.

Його кіт Рик, про якого критик піклувався і дбав більше, ніж про своїх домочадців, ідентифікує себе з хазяїном (*l'alter ego*), наголошує на своїй винятковості (*le seul, l'unique*): *Voilà, je me prélaaaaaâsse tel un prélat un peu las, haha... Un prélat – термін, що вживається стосовно високопосадовців у структурах Римо-Католицької Церкви.*

Хазяйка ресторану Марке називає кулінарного критика негідником, мерзотником (*un beau salaud*) за його споживацьке ставлення

до неї (*Il nous aura consommées, ma cuisine et moi*), відзначаючи його зарозумілість, самовпевненість (*l'outrecuidance*), але водночас відчуває задоволення від спілкування зі справжнім кулінарним генієм, від щастя мати виняткового коханця: *Un beau salaud, mais nous avons eu du bon temps ensemble, et cela il ne me l'ôtera pas car il m'appartient, en définitive, d'avoir jubilé dans le dialogue avec un vrai génie de la gastronomie, d'avoir joui avec un amant d'exception et d'être restée tout de même une femme libre, une femme fière...*

Його улюбленець, племінник Поль, дорікаючи дядьку, зазначає, що той ламає, перемелює все на своєму шляху: дітей, жінку, коханку, свою справу: *Il aura tout broyé sur son passage. Tout. Ses enfants, sa femme, ses maîtresses, jusqu'à son œuvre...* Він згадує десятиліття суперечок (*des décennies de malentendus*), звинувачує дядька у нав'язуванні йому ролі «непокірливого». Племінник вважає себе проклятим через нібито добре ставлення дядька до нього, через спокуси, яким він мав чинити опір, через призначену йому роль маріонетки: *Je n'ai été ton âme damnée que parce que tu l'as bien voulu, et quel jeune garçon sensé aurait pu résister à cette tentation-là, celle de devenir le faire-valoir flatté d'un demiurge universel, en endossant le rôle d'opposant qu'il avait écrit tout spécialement pour lui?*

Зазначаючи його легковажне ставлення до стосунків, байдужість, яка є більш жорстокою, ніж ненависть, бажає йому смерті і його екс-коханка: *Ce qui pour moi était transgression n'était pour lui que divertissement futile que distraction charmante. L'indifférence est plus cruelle que la haine....*

Жебрак, який сидить на розі двох вулиць, ділить всіх перехожих на дві категорії. Представники першої подають милостиню, щодо них він робить деякі зауваження. Кулінарного критика він відносить до другої категорії, категорії тварин, справжніх мерзотників, які не прискорюють кроку, не відводять погляду, а дивляться холодно, без співчуття, з погордою й зневагою: *Et puis il y a l'autre catégorie. Celle des brutes, des vrais salauds, ceux qui ne pressent pas le pas, qui ne détournent pas le regard, qui me fixent de leur oeil froid et sans commisération... Pendant dix ans, un matin après l'autre, en sortant de son palace, il a aligné*

devant moi son pas de riche satisfait, a soutenu ma prière d'un œil de mépris tranquille. Презирство заможної й успішної людини викликають у злидаря ненависть, тому й відносить критика до категорії мерзотників (*des brutes, des vrais salauds*).

Навіть статуетка Венери на письмовому столі Метра бажає йому смерті, мабуть, тому, що їй відкривається те, що він намагається приховати від людей. Вона бачить у ньому тирана, божевільного самодержця, жорстокість якого, як невидима завіса, заважає його очам бачити, а йому самому – думати: *Ses yeux perspicaces, ses yeux intelligents sont séparés de ce qu'ils voient par un voile invisible qui entrave son jugement, qui rend opaque ce que, pourtant, il pourrait si bien illuminer de sa verve. Et ce voile, c'est sa raideur d'autocrate éperdu...*

У наведених контекстах концепт *supériorité sur les autres* тісно стикається, перетинається з концептами *amour de soi-même* ‘себелюбство’, *indifférence aux autres* ‘байдужість до оточуючих’, *égoïsme* ‘егоїзм’, *égocentrisme* ‘егоцентризм’, *haine* ‘ненависть’.

Лексичні одиниці, що фіксують головні концептуальні ознаки, можна представити такими групами:

– іменники: *en monarque, en propriétaire, en seigneurs et maîtres, les rois, les soleils, comme le consul, pour l'éternité, un Guide, le Pape au milieu de ses cardinaux, le Héros, un Grand du siècle, le grand Maître des orgies culinaires, une Divinité, le Génie, le Parrain ; le Christ ; un guide spirituel* тощо;

– прикметники: *sa façon dominatrice, le fils prodigieux, tête royale, majesté léonine* тощо;

– дієслова і дієслівні звороти: *prendre possession de la table, décider de l'avenir, dessiner l'horizon, régner, faire et défaire des réputations, devoir la gloire, tenir l'éternité, être reconnu, être acclamé, ordonner* тощо;

– займенники « *je* », « *moi* » : *j'ai pu devenir un homme impitoyable; à moi et à moi seul on doit...; avec moi, cet art mineur s'est haussé* тощо.

Основним граматичним засобом вираження аналізованого концепту є форма найвищого ступеня порівняння прикметників: *Tels nous étaient et régnions en seigneurs et maîtres*

sur les plus grandes tables de France. Je suis le plus grand critique gastronomique du monde. Avec moi, cet art mineur s'est haussé au rang des plus prestigieux тощо.

Самовідчуття відомого дегустатора в його спогадах передають лексеми, які він використовує: *je prenais possession de la table, tout le monde connaît mon nom ; c'était en monarque; nous étions les rois, les soleils de ces quelques heures de festin qui décideraient de leur avenir, qui dessineraient l'horizon; je pénétrais dans la salle comme le consul; j'ai fait et défait des réputations; à moi et à moi seul on doit la gloire ; pour l'éternité, oui, pour l'éternité je les ai faits ce qu'ils sont* тощо. Це завжди вираження переваги над іншими, самозадоволення від можливості вершити долі інших людей, вирішувати їхнє майбутнє, від всесвітньої популярності тощо.

Висновки. Отже, художній концепт *supériorité sur les autres* у романі М. Барбері «La gourmandise» реалізовано через надви-соку самооцінку головного персонажа роману, через оцінку його професійних досягнень, через сприйняття особистості кулінарного

критика його оточенням, через взаємини головного персонажа з рідними, колегами, знайомими тощо, через їхню оцінку його моральних якостей. Професійні здобутки розвинули у кулінарного критика самозакоханість, честолюбство, самовпевненість, самолюбівання, егоцентризм. В особистому житті головний герой не вміє зробити щасливими ані своїх батьків, ані дітей, які почуватимуться самотніми та нещасними. Тож професійні досягнення головного персонажа контрастують з його неповноцінністю в приватному житті. Вищість Метра над іншими проявляється у його зовнішності, поведінці, у ставленні до інших, у схилянні перед ним, у прославленні його колегами, у визнанні його кулінарним Наставником і Вчителем. У тексті роману концепт *supériorité sur les autres* перетинається з такими концептами, як *pouvoir, amour de soi-(même), indifférence aux autres, égoïsme, égocentrisme, non-amour, haine*.

Перспективним видається реконструкція узагальненого пізнавального концепту *supériorité sur les autres* на матеріалі лексики і фразеології сучасної французької мови.

ЛІТЕРАТУРА

- Маслова В. А.** Поэт и культура : концептосфера Марины Цветаевой : учебное пособие. Москва : Флинта : Наука, 2004. 256 с.
- Ніконова В. Г.** Художній концепт : процедури реконструкції та моделювання (на матеріалі трагедій В. Шекспіра). *Вісник КНЛУ. Серія : Філологія*. 2011. Т. 14. № 2. С. 113–122.
- Тарасова І. А.** Категории когнитивной лингвистики в исследовании идиостиля. *Вестник СамГУ. Языкознание*. 2004. № 1 (31). С. 163–169.
- Barbery M.** Une gourmandise. Éditions Gallimard, 2006. 165 p.
- Trésor de la langue française informatisé. URL : <http://atilf.atilf.fr/> (дата звернення 20.08.2022)

REFERENCES

- Barbery, M.** (2006). Une gourmandise. Éditions Gallimard [in French].
- Maslova, V. A.** (2004). Pojet i kul'tura: konceptosfera Mariny Cvetaevoy: uchebnoe posobie [Poet and culture: Marina Tsvetaeva's conceptosphere: a textbook]. Moscow: Flinta: Nauka [in Russian].
- Nikonova, V. G.** (2011). Khudozhnii kontsept: protsedury rekonstruktsii ta modeliuvannia (na materialii trahedii V. Shekspira) [Artistic concept: reconstruction and modeling procedures (based on the tragedies of V. Shakespeare)]. *Visnyk KNLU. Seriya: Filologiya – Bulletin of KNLU. Series: Philology*, 2 (Vol. 14), (pp. 113–122) [in Ukrainian].
- Tarasova, I. A.** (2004). Kategorii kognitivnoy lingvistiki v issledovanii idiostilja. [Categories of cognitive linguistics in the Idiostyle Study]. *Vestnik SamGU. Yazykoznanie – Bulletin of SamGU. Linguistics*, 1 (31). (pp. 163–169) [in Russian].
- Trésor de la langue française informatisé [Computerized treasure of the French language]. Retrieved August 20, 2022, from <http://atilf.atilf.fr/>.

ПЕТРИНА Оксана – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018, Україна (petrynaoxana@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5311-6777>

КАПУСНЯК Христина – магістр кафедри англійської філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, 76018, Україна (hrustuna2006@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1378-2702>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.13>

Бібліографічний опис статті: Петрина, О., Капусняк, Х. (2022). Особливості комунікативного стилю автобіографічних творів (на матеріалі твору Мей Маск «Жінка, в якій є план»). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 99–108, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.13>

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО СТИЛЮ АВТОБІОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ МЕЙ МАСК «ЖІНКА, В ЯКОЇ Є ПЛАН»)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню комунікативного стилю та маркерів емоційності у творі Мей Маск «Жінка, в якій є план». У ній розглянуто праці провідних науковців, що вивчали поняття мовної особистості (МО), зокрема на рівневому й аспектуальному напрямках, та питання її типології, також поняття комунікативного стилю та його ознак у автобіографічних творах; проаналізовано лінгвостилістичні засоби вираження емоційності й експресивності як основних ознак комунікативного стилю. Результати дослідження засвідчують наявність таких емоційних маркерів: а) повтори, уживані для привернення уваги читача й наголошення на найважливішому; б) синтаксична анафора – для підсилення емоційного ефекту мовлення; в) синтаксична епіфора, що виділяє найвагоміше; г) синтаксичний паралелізм, що в поєднанні з анафорою, антитезою чи хіазмом часто підсилює прагматичний ефект висловлення; ґ) розщеплені речення, які забезпечують емоційний вплив на читача та розкривають ставлення автора до навколишнього світу, також його внутрішній стан, переконання та принципи; д) парцеляція, метою якої є передача емоцій та наповнення тексту динамічністю; е) підрядні речення умови, які часто базуються на антитезі та провокують читача до роздумів; є) риторичні запитання, гіпофори та окличні речення, які здатні передати великий спектр емоцій; ж) вставні та вставлені конструкції, які часто не позбавлені емоційно-експресивного забарвлення; з) прості, короткі та неповні речення, що додають динамічності та емоційного навантаження висловленню; вигуки, які можуть виражати радість, захоплення, роздратування, презирство, відчай. Серед цих маркерів комунікативності найчастотнішими є: синтаксична анафора, синтаксична епіфора, паралелізм, хіазм, на які припадає 25% усіх маркерів емоційності. Наступними за частотою використання виділяємо вставні та вставлені конструкції, що становлять 15% від загального обсягу стилістичних засобів, риторичні запитання (13%) та риторичні оклики (12%). Менш уживаними є прості та неповні речення, які охоплюють 11%, речення умови (7%) та розщеплені речення (6%). Такі стилістичні засоби, як парцеляція (6%), інверсія (3%), гіпофора (2%) та вигуки (1%) становлять найменшу частину від загального обсягу маркерів комунікативного стилю. Отже, в автобіографії Мей Маск фіксуємо велику кількість маркерів комунікативного стилю авторки, які додають твору експресивності та відвертості.

Ключові слова: мовна особистість, ідіостиль, комунікативний стиль, емотивність, маркери емоційності, синтаксичні маркери, лінгвостилістичний аналіз.

PETRYNA Oksana – PhD, Associate Professor, Associate Professor at the English Philology Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine (petrynaoxana@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5311-6777>

KAPUSNIAK Khrystyna – Master's Student at the English Philology Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine (hrustuna2006@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1378-2702>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.13>

To cite this article: Petryna, O., Kapusniak, Kh. (2022). Osoblivosti komynikatyvnoho stulju avtobiografichnih tvoriv (na materialy tvoriv Mej Mask «Zhinka, v jakoji je plan») [Features of the communicative style of autobiographical works (based on Maye Musk's novel «A Woman Makes a Plan»)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 99–108*, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.13> [in Ukrainian].

FEATURES OF THE COMMUNICATIVE STYLE OF AUTOBIOGRAPHICAL WORKS (BASED ON MAYE MUSK'S NOVEL «A WOMAN MAKES A PLAN»)

Summary. The article is devoted to the study of communicative style markers in May Musk's autobiographical work "A woman makes a plan". The works of leading scientists who investigate the concept of linguistic personality and its typology; provided investigations of language personality; the concept of communicative style and its features in autobiographical works; linguistic stylistic means that express emotionality and expressiveness, which are the main feature of communicative style, are analyzed in the article. Special attention has been paid to the following communicative style markers as repetition, which are used to attract the attention of a reader and emphasize the most important information; syntactic anaphora, which enhances the emotional effect of speech; syntactic epiphora, highlights key information; syntactic parallelism, which is often combined with anaphora, antithesis or chiasm and strengthens the pragmatic effect of the statement; cleft sentences that have an emotional impact on a reader and reveals author's inner world, beliefs and principles; parcellation, the purpose of which is to convey various emotions and fill the text with dynamism; conditional clauses, which are often based on antithesis and provoke the reader to think; rhetorical questions, hypophores and exclamatory sentences that can convey a wide range of emotions; inserted structures that contain emotional and expressive coloring; simple, short and incomplete sentences that add dynamism and emotional load to the sentence; exclamations that can express joy, admiration, irritation, contempt, despair, which indicate the author's communicative style, expressive and frank presentation of the material. As it has been determined the following markers of communicative style are the most frequently used in the May Musk's autobiographical work "A woman makes a plan": repetition, namely syntactic anaphora, syntactic epiphora, parallelism, chiasm, which make up 25% of all markers of emotionality. Inserted constructions make up 15%, rhetorical questions 13% – and rhetorical exclamations – 12%. of the total bulk of communicative style markers. Less frequently used are simple and incomplete sentences, which account for 11%, conditional sentences, which make up 7%, and cleft sentences – 6%. Stylistic devices such as parcellation (6%), inversion (3%), hypophora (2%) and exclamations (1%) make up the smallest part of the total amount of markers of communicative style. The results of the research are supported by the examples and a chart.

Key words: language personality, idiosyncrasy, communicative style, emotionality, markers of emotionality, syntactic markers, linguistic stylistic analysis.

Постановка проблеми. Сьогодні у центрі уваги багатьох лінгвістів перебувають «мовні особистості» (носії мови), а не мовні факти чи явища. Відповідно поняття «мовна особистість» (МО) зацікавило багатьох відомих дослідників. Тож сучасне мовознавство фокусує свою увагу на суб'єкті пізнання та на

антропоморфних властивостях мови, а мовну особистість досліджує через аналіз мовлення героя, зокрема його граматико-стилістичних та лексико-стилістичних особливостей, що мають здатність розкрити внутрішні стани автора.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття мовної особистості досліджу-

вали такі науковці, як В. фон Гумбольдт, Й. Вайєберг, М. Бірвіш, Ю. Караулов, О. Шахматов, В. Маслова, Г. Богін та інші. За словами В. фон Гумбольдта, мовна особистість (МО) відтворює об'єктивну реальність через свідомість та мову людини. Досліджуючи живе мовлення, можна визначити особистість, збагнути її культуру та менталітет (Маслова, 2001). Ю. Караулов (1987) переконаний, що МО проявляється на письмі і її можна досліджувати шляхом аналізу мовних засобів. Вони демонструють вміння людини працювати з мовою, використовувати її у повсякденному житті, добирати відповідні слова для тієї чи тієї комунікативної ситуації й вести розмову (Богин, 1980). Вирізняють дві основні типології МО – за рівневим (Ю. Караулов) та аспектуальним напрямками.

Досліджуючи МО автора, ми автоматично досліджуємо комунікативний аспект твору, оскільки він відображає внутрішній світ автора й відтворює авторську концепцію комунікації (Степанов, 2005). У сучасній лінгвістиці маркерами комунікативного стилю є модальні вигуки, вставні, службові й модальні слова. Ф. Бацевич (2014) відносить до них сполучники, частки, прийменники та прислівники. Д. Шифрін (1987) виокремлює єднальні, окличні, прислівникові та лексичні маркери. До єднальних дослідниця відносить сполучники (and, but, or), до окличних – вигуки та риторичні оклики й запитання, до прислівникових – прості прислівники, що роблять мовлення плинним та зв'язним, до лексичних – вставні та вставлені конструкції, які додають мовленню додаткового сенсу. Б. Фрейзер (1996), вивчаючи цілі комунікативної ситуації, досліджує маркери комунікативного стилю на синтаксичному рівні.

Основною ознакою комунікативного стилю визнають емоційність. Емоційність художніх творів досліджували: В. Шаховський (ключові поняття емоціології, зокрема розмежування «емоційності» (поняття психології) та «емотивності» (лінгвістичний аспект емоційності), фонетичні та синтаксичні засоби вираження емоцій), Н. Киселюк (лінгво-граматичні засоби вираження емоцій), А. Вербицька (питання класифікації емоцій) та інші. В. Шаховський (2008) виділяє такі основні засоби вираження емоцій, як інверсія (зміна

порядку слів) та парцеляція (переривання ланцюга розмови). До фонетичних засобів дослідник відносить алітерацію й вигуки, які здатні імітувати усне мовлення, та інтонацію, яку на письмі складно відтворити. Н. Киселюк (2009) проаналізувала такі синтаксично-граматичні засоби: прості речення (зменшення синтаксичної складності речення), неповні та незавершені речення, риторичні запитання й оклики). І. Гальперін (2004) вважає повтори емоційним зарядом висловлення. С. Бевзенко (2005) виокремлює серед функцій вставних та вставлених конструкцій передачу різноманітних емоцій. Отже, поняття мовної особистості та емотивності є багатозначним та не до кінця вивченим у лінгвістиці.

Твір Мей Маск «Жінка, в якій є план» відзначається емоційністю та комунікативністю й потребує детального вивчення з метою дослідження маркерів комунікативності на граматичному, синтаксичному та лексичному рівнях, що й визначає **актуальність** нашого дослідження.

Мета статті полягає у визначенні комунікативного стилю автобіографічних творів, а саме твору Мей Маск «Жінка, в якій є план». Реалізація визначеної мети вимагає виконання низки **завдань**, а саме: визначення комунікативних маркерів; дослідження специфіки їх використання у творі; класифікація їх та встановлення їхніх кількісних показників і характеру співвідношень.

Виклад основного матеріалу. Автобіографія Мей Маск «Жінка, в якій є план» характеризується такими маркерами комунікативності, як повтори (синтаксична анафора, синтаксична епіфора, паралелізм, хіазм), що є найбільш вживаним синтаксичним засобом, вставні та вставлені конструкції, риторичні запитання, окличні речення, а також прості та неповні речення, що становлять значну частину від загальної кількості використаних граматичних та синтаксичних засобів, а також речення умови, розщеплені речення, парцеляція, інверсія, гіпофора та вигуки, які виявляємо в тексті в меншій кількості. Ці стилістичні засоби вважаємо маркерами емоційності, оскільки виражають ставлення авторки до певної ситуації чи людини, розкривають її внутрішні стани.

Один із найпродуктивніших засобів увізнення комунікативної поведінки в творі

є повтори. Вони виражають різні емоції, найчастіше цілий спектр емоцій одночасно – передають захват, тривогу, переживання, обурення чи радість. Повтори часто використовують для імітації усного мовлення, залучення уваги читача, наголошення на чомусь важливому. Інакше кажучи, вони додають експресивності твору: *I had to unpack everything, I had to pack everything. I had to cook for him. I had to clean up while he sat and read Playboy* (Musk, 2019, p. 59).

У цьому фрагменті фіксуємо повторення конструкції «I had to», що допомагає передати почуття презирства й обурення. Це створює ефект рутини, чогось такого, що відбувається знову й знову та викликає лиш роздратування. За допомогою цих повторів авторка намагається максимально передати свій внутрішній стан – відчуття безвиході й розпачу. У наступному прикладі повтори передають захват авторки. Вони додають впевненості та увиразнюють мовлення, тобто розповідь стає більш напруженою, схвилюваною чи загостреною: *That's why I say that it's great to be seventy-one. That's why I don't worry about age* (Musk, 2019, p. 19).

За допомогою повтору автор може підкреслити ключову ідею, звернути увагу на найважливіше, виділити ключові моменти у розповіді: *So we lived in a small apartment, more than once. So my children and I ate a lot of peanut butter sandwiches. So we had a lot of bean soup. So what?* (Musk, 2019, p. 67).

Тут письменниця привертає увагу читача синтаксичною анафорою та підсилює напругу риторичним запитанням. Анафора додає мовленню автора ритмічності. Вона розширює семантичний обсяг твору та слугує емоційним підсилювачем ефекту художнього твору (Паров'як, 2015).

Наступний приклад демонструє синтаксичну епіфору, яка виконує функцію підсилення виразності та виділяє найвагоміше: *I still modeled in university, to my surprise. As planned, I got my degree, and then I got married: another surprise* (Musk, 2019, p. 13).

У цьому прикладі авторка звертає увагу на непередбачуваність ситуації й наголошує на слові *surprise*. Таким чином повтор виділяє важливі елементи висловлення та надає текстові ритмічності. Окрім цього, у реченні про-

слідковуємо вживання зевгми (*I got my degree / I got married*), що підсилює його ритмічність та виразність.

Іншим прикладом повтору є синтаксичний паралелізм, часто поєднуваний у творі з анафорою, антитезою та хіазмом. Основним для паралелізму є схожість або ідентичність синтаксичних конструкцій. Паралелізм може бути повним та частковим. При повному паралелізмі структура однієї конструкції повністю повторюється у наступних конструкціях. Також повному паралелізму властивий повтор окремих слів (Стилістичні прийоми синтаксису: паралелізм. Хіазм, анафора, епіфора та їх стилістичні функції). Як приклад наведемо повтор фрази *feel guilty about working full time* у двох різних реченнях. Тут паралелізм виконує функцію акцентування уваги: *My mom never felt guilty about working full time. I never felt guilty about working full time, because I didn't have a choice* (Musk, 2019, p. 67).

Частковий паралелізм – це повторення синтаксичних одиниць у межах однієї конструкції. Приклад ілюструє повторення закінчення *-ing* у кількох словах одного речення, яке підсилює ритмічність та послідовність викладу матеріалу: *Exploring everything, having fun, working more than ever, working on social media to make sure that I'm working more than ever, and having the most fun* (Musk, 2019, p. 12).

До різновидів паралелізму можемо віднести і зворотний паралелізм, тобто хіазм, функція якого полягає у приверненні уваги читача до підтексту висловлення: *Some of my clients were happy eaters. Happy eaters love to eat, especially high-fat, high-salt, high-sugar foods* (Musk, 2019, p. 137).

Використавши хіазм у цьому реченні, авторка акцентує на словосполученні *happy eaters*. Додаткового ефекту додають повторення *high-fat, high-salt, high-sugar foods*, що підвищують емоційний стан мови та підсилюють прагматичний ефект висловлення.

Розщеплені речення – це об'єднані в одне два речення. Вони зазвичай підкреслюють нову інформацію чи протиставляють факти. Проте їхня основна функція – це акцент на важливому. Вони відкидають двозначність та неясність висловлень, виділяючи компонент,

який правильно тлумачить думку. Авторка вдається до них, щоб пов'язати вже відому інформацію для читача з новою. Є декілька типів розщеплених речень: розщеплення з використанням займенника, розщеплення з використанням питальних слів, інверсоване розщеплення з використанням питальних слів, розщеплення із використанням слова *all*. Найбільшу кількість розщеплених речень (cleft-sentences) у творі Мей Маск становлять конструкції з питальними словами та з інверсією питальних слів. Проте виявляємо приклади також інших типів, а саме розщеплення з використанням займенника та розщеплення з використанням слова *all*: *That was when I did my first grandmother ad, a front cover* (Musk, 2019, p. 14); *All I wanted was to be free of him, and I had two lawyers who were also my patients* (Musk, 2019, p. 67); *What I have learned is you should listen to your body; don't push it past pain* (Musk, 2019, p. 153).

Ці приклади засвідчують: авторка наголошує на важливих для неї аспектах. Окрім привернення уваги до важливого, розщеплені речення здійснюють емоційний вплив на читача. Вони мають здатність виражати ставлення автора до людей чи змалюваної ситуації, тим самим розкриваючи його внутрішній стан, його переконання та принципи (Галайбіда, 2013).

Ще однією граматико-стилістичною рисою письма Мей Маск є парцеляція синтаксичних одиниць. Парцеляція – це розчленування речення на декілька інтонаційно-сміслових мовленнєвих одиниць. Використовуючи цей стилістичний прийом, авторка розбиває зв'язний текст на окремі частини за допомогою таких графічних засобів, як крапка, крапка з комою, знак оклику, знак питання. Метою цього засобу є передача різноманітних емоцій, уточнення, розширення чи доповнення думки (Паров'як, 2015). Наведені приклади парцельованих речень використані з метою уточнення. Вони виокремлюють важливі моменти в реченні, надають їм вагомому значення: *So I contacted agents in Philadelphia. The Hamptons. Connecticut. New Jersey. LA, Hamburg, Munich, Paris, London* (Musk, 2019, p. 17) – уточнення авторки, яке конкретизує види її діяльності; *They were more interested in my work as a dietitian, and that I was up to date on research*

and giving talks. And doing media work. And had my practice (Musk, 2019, p. 20) – доповнення стосовно видів діяльності авторки.

У проаналізованих конструкціях Мей Маск парцелює найвагомішу інформацію з урахуванням специфіки позиції у висловленні. Емоційну функцію парцеляції демонструє такий приклад: *When it is, you have to get yourself out. Please. Do it as quickly as you can* (Musk, 2019, p. 58). Авторка виокремлює слово *please* для більшої експресивності та емоційного навантаження тексту. Також у цьому прикладі парцеляція уповільнює темп мовлення, що є однією з його функцій. Специфіка парцельованих конструкцій полягає у створенні динамічності тексту, уповільненого чи прискореного темпу мовлення. Це наближує текст до розмовного стилю, тобто допомагає простежити внутрішній стан автора чи героя твору за допомогою спонтанності чи перерваності мовлення, що зближує усне та писемне мовлення. За рахунок парцелятивів читач може глибше пізнати особистість та емоційний стан автора, оскільки вони демонструють ставлення автора до певних подій чи персонажів. Це динамічний прийом, який сприяє змістовому й образному увиразненню тексту (Агаєва, 2021).

Вагомою рисою письма Мей Маск є часте вживання підрядних речень умови, здебільшого в поєднанні з імперативами задля створення ефекту живого спілкування. Ці конструкції передбачають реакцію з боку адресата та розраховані на схвалення, розуміння чи заперечення (Войцехівська, 2018). У своїх мотиваційних зверненнях до читачів авторка використовує речення умови як спонукування до тих чи тих дій (без примусу). Окрім цього, Мей Маск підкріплює свої «умови» аргументами та прикладами з власного життя, надаючи їм толерантного звучання: *If you are not experiencing any joy, your day will be gloomy* (Musk, 2019, p. 17); *If it's not going to change, get out of it as soon as you can, even if you end up having nothing afterward or thinking you'll have nothing afterward* (Musk, 2019, p. 18).

Наведені приклади насичені позитивом, вони не демонструють агресивності чи тиску автора на читача. Це заклики, побажання, які схвально характеризують автора й не мають на меті засуджувати читача, навіть якщо той

не погодиться з автором. Поряд із цим перший приклад увиразнює таку ознаку підрядних речень умови, як здатність до вираження діаметрально протилежних значень. Речення умови часто базуються на антитезі. За допомогою таких конструкцій Мей Маск прагне достукатися до своїх читачів та стимулювати їх до роздумів і змін у власному житті.

Використання риторичних запитань є ще одним прийомом, який автори творів часто використовують із метою вираження емоцій та залучення читача до діалогу. У творі Мей Маск виявляємо 37 риторичних запитань та 5 гіпофор. Риторичні питання слугують так званими маяками, на які слід звернути увагу та задуматись. Вони стимулюють дискусію та провокують до певних роздумів та дій, є своєрідною спонукою до самоаналізу: *What is the cause of your anxiety?* (Musk, 2019, p. 136); *Are you scared of something that may or may not happen?* (Musk, 2019, p. 136); *Why delay changing your career, improving your health, having a happy family and friends, loving your life?* (Musk, 2019, p. 164).

Окрім функції заклику до розміркування та аналізу власних дій, багато риторичних запитань не мають однозначної чи точної відповіді, оскільки відповідь на них або є очевидною, або ж її загалом немає (Стилістичні прийоми синтаксису: паралелізм. Хіазм, анафора, епіфора та їх стилістичні функції): *Why would I?* (Musk, 2019, p. 25); *If I don't, so what?* (Musk, 2019, p. 29); *Who knew?* (Musk, 2019, p. 122).

Гіпофора, на відміну від риторичного запитання, не вимагає відповіді від читача, оскільки автор сам відповідає на своє запитання. Гіпофори мають здатність виокремити головне та привернути увагу до нової інформації, наведеної в тексті (Винник, 2018): *Everyone else is drinking and eating – how come they don't gain weight? That's because some people are naturally lean – or maybe they don't snack as much as you* (Musk, 2019, p. 137); *What does that mean? It means I can't just taste a small piece of chocolate; it sets off a trigger reaction* (Musk, 2019, p. 149).

Окрім риторичних запитань, фіксуємо у творі 34 риторичних оклики. Жіноче письмо сповнене риторичними окликами, оскільки воно емоційне та експресивне. Риторичний оклик може бути своєрідною провокацією, де

сам автор не поділяє захоплення, а використовує окличне речення як іронію чи сарказм для вираження обурення чи насмішки (Стилістичні прийоми синтаксису: паралелізм. Хіазм, анафора, епіфора та їх стилістичні функції). Риторичні оклики посилюють емоційність викладу, додають йому захоплення, піднесеності, поетичності та віддзеркалюють щирість автора: *I'm so happy to be seventy-one!* (Musk, 2019, p. 32); *I was the first dietitian whose book was on a cereal box, with me on the cover!* (Musk, 2019, p. 111); *I'm not good at doing my eyebrows, but at least that way I have them!* (Musk, 2019, p. 31); *Sometimes I say that my dating advice is: don't take advice from me!* (Musk, 2019, p. 128).

Вставні та вставлені конструкції в ідіостилі авторки містять емоційно-експресивне забарвлення. Вставні конструкції передають ставлення мовця до певної ситуації чи висловленої думки й виражаються за допомогою окремих слів, словосполучень, інколи речень. Вставлена конструкція доповнює чи уточнює основний зміст речення, подає додаткову інформацію. Вони передають ставлення автора до написаного, його коментар та оцінку. За допомогою вставлених конструкцій Мей Маск вступає в комунікативний акт з читачем, подає власні зауваження, позиції, думки, які доповнюють зміст основного речення та розширюють його. Окрім того, вставлені конструкції слугують ремарками для кращого розуміння та деталізації тексту. За їх допомогою читач може краще уявити описану ситуацію та перейнятися атмосферою тексту. Вони передають психологічний стан героїв і зацікавлюють читача в діях героїв: *«Wyn, a lion. Pass me my torch and gun.» (He always called a torch a torch and not a flashlight. We had to adjust our use of the word when we got to Canada.)* (Musk, 2019, p. 50). Цей приклад демонструє уточнювальну функцію вставлених конструкцій, які допомагають перенестися в ситуацію та повністю зануритися в її атмосферу. Крім того, ця конструкція ближче знайомить читача з героєм та демонструє ставлення автора до нього.

Іншою особливістю вставних та вставлених конструкцій є те, що вони провокують на роздуми і створюють ефект живого спілкування: *You can plan things as a woman, but*

then you get sideswiped, and you have to make another plan. (By the way, this happens to men, too.) (Musk, 2019, p. 9). У дужках авторка подала свій коментар до речення, як часто відбувається у діалогічному мовленні. Тож вставні та вставлені конструкції додають висловленням динамічності та діалогічності, а авторські ремарки та зауваження зближують автора з читачем, оскільки часто розкривають думки та переживання автора, тобто інтимізують оповідь.

Прості короткі речення застосовуються для передачі інформації, оскільки спрощені синтаксичні структури легші для сприйняття і спонукають читачів до роздумів з подальшим висновком. Вони не є інформаційно перенавантаженими та розкривають суть повідомлення: *It was just a job* (Musk, 2019, p. 13); *She was lying. We both knew it* (Musk, 2019, p. 16).

Ці приклади доводять здатність простих речень чітко донести думку автора до читача. Другий приклад, окрім передачі інформації, має емоційне навантаження. Тобто авторка зумисне розділяє думку на два простих речення з метою привернути увагу читачів до неї, при цьому друге речення уточнює зміст першого.

Для надання висловленням динамізму та емоційності Мей Маск використовує також неповні речення. Вони є більш емоційними та асоціативними. Еліптичні речення, як різновид неповних речень, допомагають уникнути інформативного навантаження висловлень і виділяють логічно важливі члени речення (Вінтонів, 2018). У більшості випадків авторка свідомо пропускає присудок, щоб більше сфокусувати увагу читача на самому факті: *Most people follow the norm. My father didn't* (Musk, 2019, p. 39). Речення такого типу набувають змісту тільки в межах контексту, а не ізольовано. Пропущений член речення можна легко відновити із ситуації мовлення. Тут еліптичне речення виконує функцію компресії, створення динамічності та активізації уяви читача (Мірошніченко, 2020).

Прості та неповні речення наближують писемне мовлення до усного, оскільки є базою для створення діалогу. Ще однією граматико-стилістичною фігурою, яка має таку властивість, є інверсія. Інверсія також виступає потужним способом інтенсифікації та може

виокремлювати певну інформацію. Зміна порядку слів у реченні надає додаткового значення певним його членам або відповідного стилістичного забарвлення висловленню загалом (Яницький, 2021). У наведеному нижче прикладі Мей Маск використовує обставину мети на початку речення, щоб привернути увагу читача та увиразнити мовлення. Звертаємо увагу на інверсію в цьому реченні – винесення займенника *us* перед підметом. Такий приклад акцентує увагу на слові *kids*, додає реченню емоційності: *To avoid potholes in the bush, us kids took turns running ahead of the car, to make sure there were no holes or stumps, because there was no road* (Musk, 2019, p. 47). Такий прийом забезпечує емоційний вплив на читача та викликає здивування й захоплення. Цей приклад засвідчує, що інверсія виконує також експресивну функцію в мовленні.

Іншим маркером емоційності вважаємо вигуки. Вигуки можуть виражати радість, захоплення, роздратування, презирство, відчай тощо. У творі «Жінка, в якій є план» фіксуємо такі вигуки: *Wow!* (Musk, 2019, p. 18); *Ha-ha!* (Musk, 2019, p. 81); *Ever!* (Musk, 2019, p. 164). Їх можемо віднести до групи емоційних маркерів, адже виражають захоплення (*Wow!*), насмішку, іронію (*Ha-ha!*) та радість (*Ever!*) (Федорова, 2020).

Отже, відобразимо використання маркерів комунікативності у вигляді діаграми. Аналіз твору Мей Маск дає підстави виокремити такі ключові лексико-стилістичні та граматико-стилістичні засоби створення емоційності: часте використання повтору (синтаксична анафора, синтаксична епіфора, паралелізм, хіазм) (25%), вставних і вставлених конструкцій (15%), риторичних запитань (13%), окличних речень (12%), простих та неповних речень (11%), речень умови (7%), розщеплених речень (*cleft-sentences*) (6%), парцеляції (6%), інверсії (3%), гіпофори (2%) та вигуків (1%).

Ці стилістичні засоби створюють ефект живого спілкування, оскільки мають здатність імітувати ситуативне мовлення та забезпечувати висловленням емоційне забарвлення. Крім цього, вони акцентують увагу на ключових моментах, провокуючи читачів до роздумів та глибшого усвідомлення описаної ситуації.

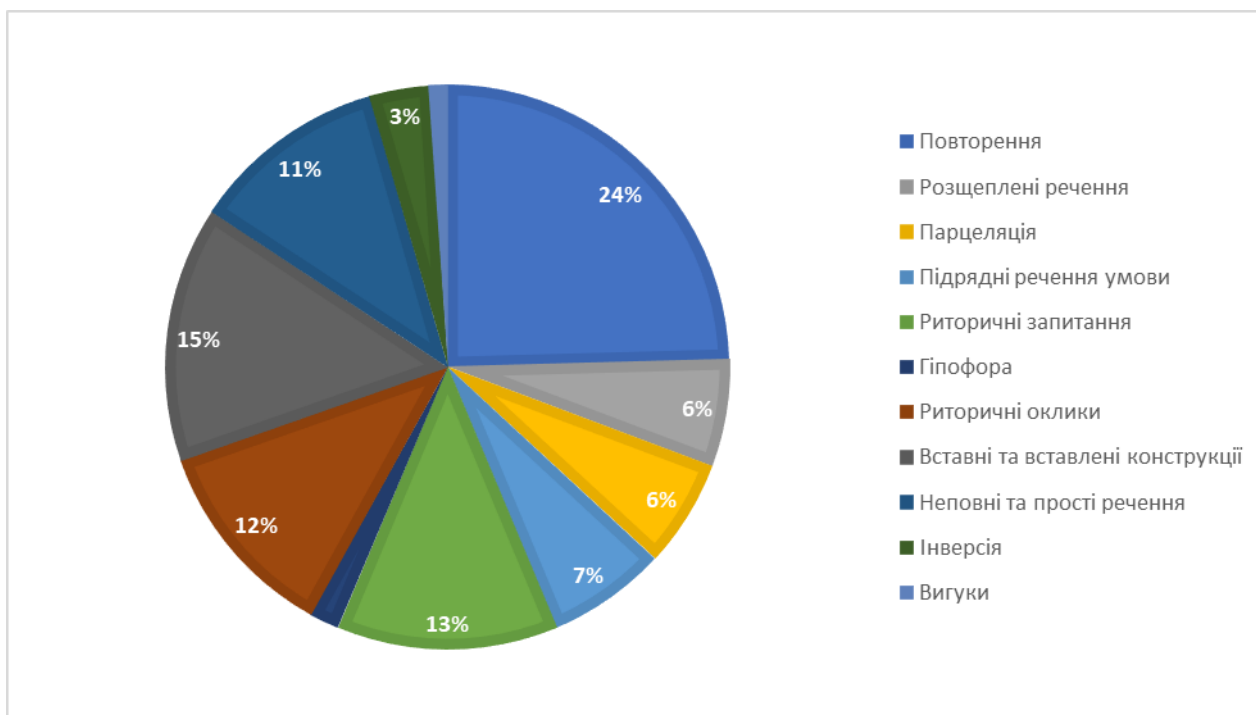

Рис. 1. Маркери комунікативності у творі Мей Маск «Жінка, в якій є план»

Висновки. Отже, твір Мей Маск «Жінка, в якій є план» засвідчує велику кількість маркерів емоційності, що є основною ознакою комунікативного стилю Мей Маск. Це вказує на відвертий виклад матеріалу, що сприяє

виникненню довіри між читачем і автором. Цей твір потребує подальшого дослідження, зокрема аналізу інших наявних у творі стилістичних засобів, для повного опису мовної особистості Мей Маск.

ЛІТЕРАТУРА

- Агєєва Д. С. Статус і прагматика парцельованих конструкцій у художньому дискурсі : автореф. магістр. роб. : Миколаїв, 2021. 16 с.
- Бацевич Ф. Частки української мови як дискурсивні слова. Львів : ПАІС, 2014. 228 с.
- Бевзенко С. П. Сучасна українська мова: Синтаксис : навч. посібник. Київ : Вища школа, 2005. 270 с.
- Богин Г. И. Современная лингводидактика : учебник. Калинин : КГУ, 1980. 61 с.
- Вербицкая А. Сопоставление культур посредством лексики и прагматики : учебник. Москва : Языки русской культуры, 2001. 293 с.
- Винник О. Ю. Стратегія залучення читача до співпраці з автором у сучасному англomовному дискурсі програмування. *Острозька академія* : зб. наук. пр. / за ред. проф. А. М. Архангельської. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. Випуск 1 (69). С. 85–89.
- Вінтонів Т. М. Типологічні вияви експресивних синтаксичних конструкцій в українському політичному дискурсі. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. / За ред. проф. К. Д. Глуховцевої. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2018. Випуск 2 (39). С. 66–75.
- Войцехівська Н. К. Конфліктний дискурс в українській художній літературі : структурний, семантичний, комунікативний і лінгвокогнітивний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук. Київ, 2018. 512 с.
- Галайбіда О. В. Синтаксичні особливості мови оповідача у романі У. Коллінза «Місячний камінь». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2013. № 70. С. 142–145.
- Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Едиториал УРСС, 2004. 144 с.
- Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность : учебник. Москва: Наука, 1987. 263 с.
- Киселюк Н. П. Вербальні та невербальні засоби актуалізації емоційного стану радості в художньому дискурсі (на матеріалі англomовної прози ХХ–ХХІ століть) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 20 с.
- Маслова В. А. Лингвокультурология : монография. Москва : Академия, 2001. 208 с.

- Мірошниченко І. Г.** Стилий текст в українському масмедійному дискурсі : дис. ... д-ра філ. наук: 16.09.20. Дніпро, 2020. 275 с.
- Паров'як І. І.** Експресивний потенціал синтаксичних одиниць у німецькомовному постмодерністському прозовому тексті : автореф. дис. ... д-ра філ. наук. Чернівці, 2015. 24 с.
- Риторичне запитання. URL : https://pidru4niki.com/16850303/ritorika/ritorichne_zapitannya.
- Степанов А. Д.** Проблемы коммуникации у Чехова. Москва : Языки славянской культуры, 2005. 400 с.
- Стилістичні прийоми синтаксису : паралелізм. Хіазм, анафора, епіфора та їх стилістичні функції. URL : <https://kerchtt.ru/uk/stilisticheskie-priemy-sintaksisa-parallelizm-hiazm-anafora-epifora-i/>
- Федорова Д. О.** Вигук як гендерна особливість мовленнєвої поведінки у сучасному американському графічному дискурсі : магістр. роб. Суми, 2020. 90 с.
- Шаховский В. И.** Лингвистическая теория эмоций : монография. Москва : Гнозис, 2008. 416 с.
- Яницький Є. І.** Лексико-граматичні засоби відтворення емпізи в сучасному політичному дискурсі (на матеріалах промов Джеремі Ханта) : магістр. роб. Кривий Ріг, 2021. 89 с.
- Fraser B.** Pragmatic markers. *Pragmatics*. 1996. № 6 (2). P. 167–190.
- Musk M.** A woman makes a plan : advice for a lifetime of adventure, beauty, and success. New York : Viking Life, 2019. 167 p.
- Schiffrin D.** Discourse markers. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 364 p.

REFERENCES

- Ahieieva, D. S.** (2021). *Status i prahmatyka partselovanykh konstruktiv u khudozhnomu dyskursi* [Status and pragmatics of parceled constructions in artistic discourse]. (Extended abstract of Master's thesis). Mykolaiv [in Ukrainian].
- Batsevych, F.** (2014). *Chastky ukrainskoi movy yak dyskursyivni slova* [Parts of Ukrainian language as discursive words]. Lviv: PAIS [in Ukrainian].
- Bevzenko, S. P.** (2005). *Suchasna ukrainska mova: Syntaksys* [Modern Ukrainian language: Syntax]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
- Bohyn H.Y.** (1980). *Sovremennaiia lynchvodydaktyka* [Contemporary language didactics]. Kalynyn: KHU [in Ukrainian].
- Fedorova, D. O.** (2020). *Vyhuk yak henderna osoblyvist movlennievoi povedinky u suchasnomu amerykanskomu hrafichnomu dyskursi* [Exclamation as a gender feature of speech behavior in modern American graphic discourse]. (Master's thesis). Sumy [in Ukrainian].
- Fraser, B.** (1996). Pragmatic markers. *Pragmatics*, 6 (2), 167–19 [in English].
- Halaibida, O. V.** (2013). Syntaksychni osoblyvosti movy opovidacha u romani U. Kollinza «Misiachnyi kamin» [Syntactic features of the narrator's language in W. Collins's novel «The Moonstone»]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, 70, 142–145 [in Ukrainian].
- Halperyn, Y. R.** (2004). *Tekst kak ob'ekt lynchvystycheskoho yssledovaniia* [Text as an object of linguistic research]. Moscow: Edytoryal URSS [in Russian].
- Karaulov, Yu. N.** (1987). *Russkyi yazyk u yazykovaia lychnost* [Russian language and language personality]. Moscow: Nauka [in Russian].
- Kyseliuk, N. P.** (2009). *Verbalni ta neverbalni zasoby aktualizatsii emotsiinoho stanu radosti v khudozhnomu dyskursi (na materialy anhlovnoyi prozy 20-21 stolit)* [Verbal and non-verbal means of actualizing the emotional state of joy in artistic discourse (on the material of English-language prose of the 20th-21st centuries)]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Kiyv [in Ukrainian].
- Musk, M.** (2019). *A Woman Makes a Plan: Advice for a Lifetime of Adventure, Beauty, and Success*. Viking [in English].
- Maslova, V. A.** (2001). *Lynchvokulturolohiia* [Linguistic culture]. Moscow: Akademyia [in Ukrainian].
- Miroshnychenko, I. H.** (2020). *Styslyi tekst v ukrainskomu masmediinomu dyskursi* [Concise text in Ukrainian mass media discourse]. (Doctoral thesis). Dnipro [in Ukrainian].
- Paroviak, I. I.** (2015). *Ekspresyivnyi potentsial syntaksychnykh odyntyts u nimetskomovnomu postmodernistskomu prozovomu teksti* [Expressive potential of syntactic units in German-language postmodern prose text]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Chernivtsi [in Ukrainian].
- Rytorychne zapytannia* [Rhetorical question]. Retrieved from https://pidru4niki.com/16850303/ritorika/ritorichne_zapitannya [in Ukrainian].
- Schiffrin, D.** (1987) *Discourse markers*. Cambridge : Cambridge University Press [in English].

- Shakhovskiy, V. Y.** (2008). *Lynhvystycheskaia teoriia emotsyi [Linguistic theory of emotions]*. Moscow: Hnozy [in Russian].
- Stepanov, A. D.** (2005). *Problemy kommunykatsyy u Chekhova [Problems of communication in Chekhov]*. Moscow : Yazyky slavianskoi kultury [in Russian].
- Stylistychni pryiony syntaksysu: paralelizm. Khiazm, anafora, epifora ta yikh stylistychni funktsii [Stylistic methods of syntax: parallelism. Chiasm, anaphora, epiphora and their stylistic functions]*. Retrieved from <https://kerchtt.ru/uk/stilisticheskie-priemy-sintaksisa-parallelizm-hiazm-anafora-epifora-i/> [in Ukrainian].
- Verbytskaia, A.** *Sostavlenye kultur posredstvom leksyky y prahmatyky [The composition of cultures by means of vocabulary and pragmatics]*. Moscow : Yazyky russkoi kultury [in Russian].
- Vintoniv, T. M.** (2018). Typolohiini vyjavy ekspresyivnykh syntaktychnykh konstruktiv v ukrainskomu politychnomu dyskursi [Typological manifestations of expressive syntactic constructions in the Ukrainian political discourse]. In K. D. Hlukhovtseva et al. (Eds.), *Linhvistyka: zbirnyk naukovykh prats* (Issue 39), (pp. 66–75). Starobilsk: DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka” [in Ukrainian].
- Voitsekhivska, N. K.** (2018). *Konfliktnyi dyskurs v ukrainskii khudozhnii literaturi: strukturnyi, semantychnyi, komunikatyvnyi i linhvokohnityvnyi aspekty [Conflict discourse in Ukrainian fiction: structural, semantic, communicative and linguistic-cognitive aspects]*. (Doctor's thesis). Kyiv [in Ukrainian].
- Vynnyk, O. Iu.** (2018). Stratehiia zaluchennia chytacha do spivratsi z avtorom u suchasnomu anhlo movnomu dyskursi prohranuvannia [The strategy of engaging the reader to collaborate with the author in the modern English-language discourse of programming]. In A. M. Arrkhanhelska et al. (Eds.), *Ostrozka akademiia: zbirnyk naukovykh prats – Ostroh Academy* (Issue 69), (pp. 85–89). Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia” [in Ukrainian].
- Yanytskyi, Ye. I.** (2021). *Leksyko-hramatychni zasoby vidtvorennia emfazy v suchasnomu politychnomu dyskursi (na materialakh promov Dzheremi Khanta) [Lexico-grammatical means of reproduction of emphasis in modern political discourse (based on the materials of Jeremy Hunt's speeches)]*. (Master's thesis). Kryvyi Rih [in Ukrainian].

УДК 81'373'232.1'611=161.2

ПРАДІД Юрій – доктор філологічних наук, професор, Сімферополь, Україна (pradid1@rambler.ru)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5842-9227>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.14>

Бібліографічний опис статті: Прадід, Ю. (2022). Типологія українських прізвищ та імен (на матеріалі прізвищ моїх однокурсників по педучилищу). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 109–118, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.14>

ТИПОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЗВИЩ ТА ІМЕН (НА МАТЕРІАЛІ ПРИЗВИЩ МОЇХ ОДНОКУРСНИКІВ ПО ПЕДУЧИЛИЩУ)

Анотація. Стаття присвячена вивченню мікросистеми прізвищ та імен моїх однокурсників по Самбірському педагогічному училищу (нині коледжу), що на Львівщині, випускників 1975 р. У статті проаналізовано доробок українських мовознавців у галузі вивчення теоретичних і практичних проблем прізвищ та імен (праці В. О. Горпинича, Л. Т. Масенко, А. М. Поповського, Ю. К. Редька, М. Л. Худаша та ін.), їх лексикографічного опрацювання (праці В. О. Горпинича, А. М. Зосимова, Ю. М. Новикової, Ю. К. Редька, Л. Г. Скрипник і Н. П. Дзятківської та ін.). Зазначено, що потреба в комплексному дослідженні прізвищ та імен окремих соціальних груп становить інтерес для дослідників історичної та зіставної ономастики.

Встановлено, що майже половина прізвищ моїх однокурсників утворена від власних імен та їхніх діалектних форм: Калина – Калинич, Петро – Петришин, Степан – Степанюк, Юрко (варіант імені Юрій) – Юркевич, Юсип (варіант імені Йосип) – Юсипович, інші – від назв флори і фауни: слива – Сливар, явір – Яворська, лев – Левицька; родинних зв'язків: піп – Попович (син попа), дід – Прадід і т. д.

Доведено, що більшість прізвищ моїх однокурсників утворено суфіксальним способом за допомогою словотворчих суфіксів: **-ович:** Войт-а – Войт-ович, піп – П(і/о)п-ович, Юсип – Юсип-ович; **-чак:** сиплив-ий – Сиплив-чак, копит-о – Копит-чак; **-анськ-:** висок-ий – Височ-анськ-а, ольх-а – Оль(х/ш)-анськ-а; **-к-:** гнида – Гнид-к-а, Комарник-и – Комарни(к/ць)-к-а та ін. Чотири прізвища утворено безафіксним: Варєга, Денека, Качмар, Кикош, одне – префіксальним способом: дід – Пра-дід.

Серед моїх однокурсників по Самбірському педагогічному училищу, випускників 1975 р., поширено 17 імен, 3 – чоловічих (Михайло – 2, Василь та Юрій – по одному) й 14 – жіночих (Галина – 5, Марія – 4, Ярослава – 3, Ганна, Любов і Катерина – по 2, Ольга, Надія, Наталія, Ірина, Євгенія, Стефанія, Любомира та Люся – по одному).

Зазначено, що потребують комплексного вивчення прізвища та імена таких соціальних груп з інших регіонів України, зокрема в порівняльному аспекті.

Ключові слова: прізвище, ім'я, прізвища моїх однокурсників, імена моїх однокурсників, мотивація прізвищ, творення прізвищ, суфіксальний спосіб.

PRADID Yuri – Doctor of Philological Sciences, Professor, Simferopol, Ukraine (pradid1@rambler.ru)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5842-9227>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.14>

To cite this article: Pradid, Yu. (2022). Typolohiia ukrainiskykh prizvyshch ta imen (na materialy prizvyshch moikh odnokursnykiv po peduchylyshchu) [Typology of ukrainian surnames and first names (based on the surnames of my classmates)]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia»* – Problems of Humanities.

“Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 109–118, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.14> [in Ukrainian].

TYPOLOGY OF UKRAINIAN SURNAMES AND FIRST NAMES (BASED ON THE SURNAMES OF MY CLASSMATES)

Summary. *The article deals with the study of the surnames and first names microsystem of my classmates at the Sambor Pedagogical School in Lviv region, graduates of 1975. The article analyzes the achievements of Ukrainian linguists in theoretical and practical studying of surnames and names problems (works of V. A. Gorpinich, L. T. Masenko, A. M. Popovsky, Yu. K. Redko, M. L. Chudash, etc.), their lexicographic works (V. A. Gorpinich, A. M. Zosimov, Yu. M. Novikova, Yu. K. Redko, L. G. Skrypnyk and N. P. Dzyatkovskaya, etc.). It is noted that the need of the comprehensive surnames and names of individual social groups study in general, and specific localities in particular, is of interest to the researchers of historical and comparative onomastics.*

It is established that almost half of the surnames of my classmates are formed from proper names and their dialect forms: Kalina – Kalinich, Petro – Petrishin, Stepan – Stepanyuk, Yurko (variant of the name Yuriy) – Yurkevich, Yusip (variant of the name Joseph) – Yusypovich, the rest – from the names of flora and fauna: Sliva – Slivar, Yavir – Yavorskaya, Lev – Levitskaya; family's ties: Pip – Popovich, Did – Pradid, etc.

*Most of the surnames of my classmates is proved to be formed in a suffix way using word-forming suffixes: **-ovich**: Voyt-a – Voyt-vich, pip-Pop-ovich, Yusip – Yusip-vich; **-chuck**: sipliv-y – Sipliv-chuck, kopi-ta – kopit-chuck; **-ansk-**: Vysok-y – Vysok-ansk-a, olkh-a – Olsh-ansk-a; **-k-**: gnid-a – Gnid-k-a, Komarnik-i – Komarnits-k-a and others. Four surnames are formed without affix: Varega, Deneka, Kachmar, Kikosh, one-in the prefix way: did – Pra-did.*

17 names are popular among my classmates: 3 – male (Mikhaylo – 2, Vasyl and Yuriy – one each) and 14 – female (Galina – 5, Maria – 4, Yaroslava – 3, Ganna, Lyubov and Katerina – 2 each, Olga, Nadiya, Nataliya, Irina, Yevgenia, Stefania, Lubomira and Lyusya – one each).

It is noted that the surnames and names of similar social groups in other regions of Ukraine require a comprehensive study, including in a comparative aspect.

Key words: *last name, first name, surnames of my classmates, first names of my classmates, surnames motivation, forming of surnames, suffix method.*

Постановка наукової проблеми. Українська та зарубіжна лінгвістика досягла добрих здобутків на теренах дослідження прізвищ та імен, але є ще й чимало нерозв'язаних проблем. Одна з них – дослідження прізвищ та імен певних соціальних груп. У пропонованій розвідці здійснена спроба дослідити мотиваційні та словотвірні особливості прізвищ, а також поширеність імен серед моїх однокласників – випускників Самбірського педагогічного училища 1975 р. (далі ВП-1975).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед найважливіших монографічних праць, присвячених проблемам антропоніміки, що побачили світ у ХХІ ст., треба назвати праці В. О. Горпинича, Л. О. Кравченко, А. М. Поповського та деякі ін., низку статей Ю. Ф. Прадіда, як-от: «Патронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен) (Прадід, 2021), «Матронімічні прізвища (на матеріалі укра-

їнських варіантів християнських імен) (Прадід, 2022-1) та ін.

Антропоніміці тих чи тих населених пунктів присвячені праці невідомого автора «Антропонімікон села Бурімки Ічнянського району Чернігівської області», уміщений на одному із сайтів інтернету (Антропонімікон), Ю. Ф. Прадіда «Типологія прізвищ жителів с. Либохори Стрийського району на Львівщині» (Прадід, 2022-2) та деякі ін.

Важлива робота проведена українськими вченими в ХХІ ст. і щодо лексикографічного опрацювання антропонімічного матеріалу взагалі та окремих регіонів зокрема. Найперше слід назвати праці В. О. Горпинича, В. М. Демченка та І. П. Лопушинського, А. М. Зосимова, І. А. Корнієнко, Ю. М. Новикової, Л. Г. Скрипник і Н. П. Дзятківської, І. І. Трійняка та деякі ін.

Однак треба зазначити, що основи української ономастики як окремої лінгвістич-

ної дисципліни були закладені ще в II пол. XX ст. у працях І. О. Варченка, Л. Т. Масенко, Ю. К. Редька, М. Л. Худаша та інших учених¹.

Мета дослідження – провести комплексний аналіз прізвищ та імен ВП-1975.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) узагальнити доробок українських мовознавців із проблем вивчення прізвищ та імен мешканців України; 2) систематизувати прізвища та імена ВП-1975; 3) пояснити походження прізвищ ВП-1975 на основі наукових джерел; 4) визначити способи їх творення.

Виклад матеріалу. ВП-1975 представляли три області України: Львівщину (27 осіб), Хмельниччину (2 особи), Івано-Франківщину (1 особа) (дет. про регіональну характеристику ВП-1975 див. *табл. 1*).

Таблиця 1
Регіональна характеристика ВП-1975

	Область, район*	К-ть
1	Львівська	27
1.1	Старосамбірський	9
1.2	Турківський	9
1.3	Сколівський	4
1.4	Городоцький	1
1.5	Стрийський	1
1.6	Дрогобицький	1
1.7	Жидачівський	1
1.8	Самбірський	1
2	Хмельницька	2
2.1	Вінницький	1
2.2	Ізяславський	1
3	Івано-Франківська	1
3.1	Рогатинський	1
	Всього	30

* За основу взято адміністративно-територіальний устрій України до реформи 2020 р.

За даними сайту «Рідні» серед найпоширеніших прізвищ України, які налічують понад п'ять тисяч носіїв, значаться лише прізвища ВП-1975 *Попович* (28 729 носіїв, 43 місце), *Волошин* (19 745 носіїв, 98 місце), *Левицька* (8 901 носій, 326 місце), *Яворська* (8 764 носії, 335 місце), *Терещук* (5 730 носіїв, 602 місце), а серед найменш поширених, які налічують менше ніж 100 носіїв, – *Сиротяк* (92 носії, 47 694 місце), *Страдомська* (86 носіїв, 50 370

місце), *Кикош* (63 носії, 64 165 місце), *Сипливчак* (52 носії, 74 441 місце), *Варега* (45 носіїв, 82 017 місце)² (дет. про кількість носіїв прізвищ серед ВП-1975, мешканців України, їх місце в загальному списку мешканців України див. *табл. 2*).

Докладніше про прізвища ВП-1975.

Цікаво, що в с. Кривка Турківського району поширені одразу два прізвища, які є найменш поширеними в Україні та які представлені серед ВП-1975 – *Варега* та *Сипливчак*. Що стосується прізвища *Варега*, то 11 їхніх носіїв із 45 мешкають на Львівщині, з них 4 – у Турківському районі³. Щодо прізвища *Сипливчак*, то 19 носіїв із 52 мешкають на Львівщині, з них 5 – у Турківському районі⁴.

Ще два прізвища ВП-1975, уродженок с. Біличі Старосамбірського району, теж малопоширені в Україні: *Кикош* і *Страдомська*. Із 63 носіїв прізвища *Кикош*, що мешкають в Україні, лише 3 мешкають на Західній Україні, зокрема в с. Біличі Старосамбірського району⁵. Із 86 носіїв прізвища *Страдомська*, що мешкають в Україні, кожен четвертий проживає на Львівщині, з них 10 – мешканки Старосамбірського району⁶.

Тепер про інші прізвища ВП-1975:

1) *Сиротяк*, уродженець с. Коростів Сколівського району. Із 92 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 45 осіб проживає на Львівщині, з них 10 – на Сколівщині⁷;

2) *Гнидка*, уродженець с. Зарічне Жидачівського району. Із 122 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 62 особи проживають на Львівщині, з них 45 – на Жидачівщині, у т. ч. 18 – у с. Зарічному⁸;

² На сайті «Популярні прізвища та імена України : Популярність прізвищ» теж зазначено кількість прізвищ та їх місце в загальному списку мешканців України, але ці дані, як стверджують самі автори сайту, є приблизними.

³ <https://ridni.org/karta/%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B5%D0%B3%D0%B0>.

⁴ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BA>.

⁵ <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%88>.

⁶ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

⁷ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%82%D1%8F%D0%BA>.

⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%B3%D0%BD%D0%B8%D0%B4%D0%BA%D0%B0>.

¹ Докладний огляд наукових праць українських учених, присвячених вивченню різноманітних аспектів українських прізвищ та їх лексикографічного опрацювання див. (Прадід, 2021).

Таблиця 2

**Кількість носіїв прізвищ серед ВП-1975, мешканців України,
їх місце в загальному списку мешканців України**

	<i>Прізвище</i>	<i>К-ть носіїв у групі</i>	<i>К-ть носіїв в Україні</i>	<i>Місцеві списку серед мешканців України</i>
1	Кикош	2	63	64 165
2	Попович	1	28 729	43
3	Волошин	1	19 745	98
4	Степанюк	1	12 044	218
5	Левицька	1	8 901	326
6	Яворська	1	8 764	335
7	Войтович	1	8 687	340
8	Терещук	1	5 730	602
9	Петришин	1	4 643	805
10	Качмар	1	3 105	1 330
11	Юркевич	1	2 443	1 799
12	Комарницька	1	2 092	2 168
13	Калинич	1	2 064	2 198
14	Ольшанська	1	1 358	3 569
15	Федів	1	1 274	3 816
16	Височанська	1	830	5 958
17	Павліш	1	540	9 183
18	Денека	1	468	10 604
19	Юськова	1	368	13 426
20	Копитчак	1	292	16 874
21	Сливар	1	272	17 964
22	Євчинець	1	171	27 849
23	Юсипович	1	146	31 997
24	Прадід	1	142	32 169
25	Гнидка	1	122	37 230
26	Сиротяк	1	92	47 694
27	Страдомська	1	86	50 370
28	Сипливчак	1	52	74 441
29	Варега	1	45	82 217

3) *Прадід*, уродженець с. Либохора Сколівського району. Із 142 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 36 осіб проживає на Львівщині, з них 21 – на Сколівщині, у т. ч. 20 – у с. Либохора⁹;

5) *Юсипович*, уродженка с. Явора Турківського району. Із 146 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 117 осіб проживає на Львівщині, з них 84 – на Турківщині, у т. ч. 64 – у с. Явора¹⁰;

6) *Євчинець*, уродженка с. Жупани Сколівського району. Із 171 носія цього прізвища, що мешкають в Україні, лише 29 осіб проживає на Львівщині, з них 23 – на Сколівщині, у т. ч. 14 – у с. Жупани¹¹;

7) *Сливар*, уродженець с. Нижня Яблунька Турківського району. Із 272 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 201 особа проживає на Львівщині, з них 143 – на Турківщині, у т. ч. 110 – у с. Нижня Яблунька¹²;

8) *Копитчак*, уродженка м. Турка. Із 292 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 219 осіб проживає на Львівщині, з них 153 – на Турківщині, у т. ч. 61 – у м. Турка¹³;

9) *Юськова*, уродженка с. Калюсик Віньковецького району Хмельницької обл. Із 368 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 78 осіб проживає на Хмельниччині, з них 15 – на Віньковеччині¹⁴;

⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B4>.

¹⁰ <https://ridni.org/karta/%D1%8E%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>.

¹¹ <https://ridni.org/karta/%D1%94%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8> с.

¹² <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%80>.

¹³ <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%87%D0%B0%D0%BA>.

¹⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D0%B0>.

10) *Денека*, уродженка с. Губичі Старосамбірського району. Із 468 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 176 осіб проживає на Львівщині, з них усього 12 – на Старосамбірщині¹⁵;

11) *Павліш*, уродженка с. Гуманець Старосамбірського району. Із 543 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 293 особи проживають на Львівщині, з них 100 – на Старосамбірщині¹⁶;

12) *Височанська*, уродженка с. Мохнате Турківського району. Із 830 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 259 осіб проживає на Львівщині, з них 90 – на Турківщині¹⁷;

13) *Федів*, уродженка с. Задеревці Стрийського району. Із 1 274 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 399 осіб проживає на Львівщині, з них усього 17 – на Стрийщині¹⁸;

14) *Ольшанська*, уродженка с. Лішні Дрогобицького району. Із 1 358 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, усього 63 особи проживають на Львівщині, з них 16 – на Миколаївщині¹⁹;

15) *Калинич*, уродженка с. Нижнє Турківського району. Із 2 064 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, усього 184 особи проживають на Львівщині, з них 49 – на Турківщині²⁰;

16) *Комарницька*, уродженка с. Комарники Турківського району. Із 2 092 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, усього 755 осіб проживає на Львівщині, з них 289 – на Турківщині, у т. ч. 133 – у с. Комарники²¹;

17) *Юркевич*, уродженка с. Гуманець Старосамбірського району. Із 2 443 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні,

429 осіб проживає на Львівщині, з них усього 17 – на Старосамбірщині²²;

18) *Качмар*, уродженка с. Грушатичі Старосамбірського району. Із 3 105 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 2 021 особа проживає на Львівщині, з них 140 – на Старосамбірщині²³;

19) *Петришин*, уродженка с. Помонята Рогатинського району Івано-Франківської обл. Із 4 643 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 597 осіб проживає на Івано-Франківщині, з них лише 27 – на Рогатинщині²⁴;

20) *Терещук*, уродженка с. Ісаїв Турківського району. Із 5 730 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, усього 181 особа проживає на Львівщині, з них лише 8 – на Турківщині²⁵;

21) *Войтович*, уродженка с. Верхівці Самбірського району. Із 8 687 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 2 291 особа проживає на Львівщині, з них 142 – на Самбірщині²⁶;

22) *Яворська*, уродженка с. Бусовисько Старосамбірського району. Із 8 764 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, 1 751 особа проживає на Львівщині, з них 188 – на Старосамбірщині²⁷;

23) *Левицька*, уродженка с. Бучали Городоцького району. Із 8 901 носія цього прізвища, що мешкають в Україні, 1 592 особи проживають на Львівщині, з них 30 – на Городочині²⁸;

24) *Степанюк*, уродженка с. Белиженці Ізяславського району Хмельницької обл. Із 12 044 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, лише 971 особа проживає на Хмельниччині, з них 113 – на Ізяславщині²⁹;

¹⁵ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%80>.

¹⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%BF%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D1%88>.

¹⁷ <https://ridni.org/karta/%D0%B2%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

¹⁸ <https://ridni.org/karta/%D1%84%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B2>.

¹⁹ <https://ridni.org/karta/%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

²⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%87>.

²¹ <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

²² <https://ridni.org/karta/%D1%8E%D1%80%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87>.

²³ <https://ridni.org/karta/%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%BC%D0%B0%D1%80>.

²⁴ <https://ridni.org/karta/%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD>.

²⁵ <https://ridni.org/karta/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%89%D1%83%D0%BA>.

²⁶ <https://ridni.org/karta/%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>.

²⁷ <https://ridni.org/karta/%D1%8F%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

²⁸ <https://ridni.org/karta/%D0%BB%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.

²⁹ <https://ridni.org/karta/%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D1%8E%D0%BA>.

25) *Волошин*, уродженка с. П'ятничі Старосамбірського району. Із 19 745 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, лише 2 629 осіб проживає на Львівщині, з них 342 – на Старосамбірщині³⁰;

26) *Попович*, уродженка с. Сможе Сколівського району. Із 28 729 носіїв цього прізвища, що мешкають в Україні, лише 2 100 осіб проживає на Львівщині, з них 118 – на Сколівщині³¹.

Учені не раз звертали увагу на те, що значна частина українських прізвищ утворена від українських варіантів християнських імен (Варченко, 1968; Прадід, 2021, 2002-1; Редько, 1968, с. 34–35). Сказане повною мірою стосується і прізвищ ВП-1975, бо кожне третє прізвище утворено від імен, зокрема чоловічих імен: *Петро*, *Павло* і *Степан*: *Петришин*, *Павліш* і *Степанюк*; *Юрко* (варіант імені *Юрій*) – *Юркевич*, *Федя* (варіант імені *Федір*) – *Федів*, *Юсько* (від розм. *Юсько*, яке в одних регіонах співвідноситься з іменем *Юсип*, *Йосип*, в інших – з іменами *Юрій* та *Юхим*³²) – *Юськова*, *Войта* або *Войто* (від слов. імені *Войта* або *Войто*³³) – *Войтович*, *Юсип* (від імені *Юсип*, співвідносного з бібл. іменем *Йосип*³⁴) – *Юсипович*), *Терех* (від здрібнілої форми імені *Терентій*³⁵) – *Терещук* і тільки два жіночих: *Калина* – *Калинич*, *Єва* – *Євчинець*.

Інші прізвища ВП-1975 утворені від назв:

1) флори і фауни: *Ольшанська* (пол. *olcha*, укр. вільха), *Сливар* (слива), *Яворська* (явір); *Левицька* (лев); *Гнидка* (гнида);

2) родинних зв'язків: *Попович* (син попа), *Прадід* (батько діда або баби), *Євчинець*, *Єва* – *Євчин* – *Євчинець* (внук *Єви*, бо син *Євчин*);

3) за місцем походження: *Комарницька* (виходець із села Комарники Самбірського району на Львівщині);

4) частин тіла тварини: *Копитчак* (копита);

5) наслідків певних природних процесів: *Волошин* (від заст. слова *волох* 'волос на тілі людини' (Словник української мови, т. 1, с. 733);

6) особи: *Качмар* – *качмар* (від ст.-пол. *karczmarz* 'хазяїн'³⁶);

7) соціального становища: *Сиротяк* (сирота);

8) предмета: *Варега* – *варега* (запозич. зі ст.-рос. *варега* 'в'язана або хутряна рукавиця' (Славутич, 2012, с. 18);

9) стану людини: *Страдомська* (*страдати* 'знавати фізичних або моральних мук') (Словник української мови, т. 9, с. 746);

10) певних понять: *Сипливчак* (*сиплий* 'приглушено-хриплий; в якому чується легке шипіння і присвистування (про голос, звуки чого-небудь)' (Словник української мови, т. 9, с. 195);

11) місця в просторі: *Кикош* (від угор. *kikosh* 'гавань'³⁷)

Не вдалося встановити походження прізвища *Денека*, яке поширене у 23 країнах світу, на всіх континентах, зокрема, у Євразії (Польща, 727 носіїв), Африці (Кот-д'Івуар, 649 носіїв), Північній Америці (США, 182 носії), Південній Америці (Бразилія, 66 носіїв), Австралії (3 носії)³⁸.

Зрозуміло, що абсолютна більшість прізвищ ВП-1975, за даними сайту «Рідні», мають прізвища, які є найпоширенішими на Західній Україні: *Гнидка*, *Качмар*, *Копитчак*, *Павліш*, *Сиротяк*, *Сливар*, *Юсипович* та деякі інші.

Основним способом творення прізвищ ВП-1975 є суфіксальний.

³⁰ <https://ridni.org/karta/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%88%D0%B8%D0%BD>.

³¹ <https://ridni.org/karta/%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>.

³² <https://ridni.org/karta/%D1%8E%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0>.

³³ <https://ridni.org/karta/%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>.

³⁴ <https://ridni.org/karta/%D1%8E%D1%81%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>.

³⁵ <https://www.google.com/search?q=%D1%82%D0%B5%D1%89%D1%83%D0%BA+%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F+%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%89&oq=%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%89%D1%83%D0%BA+%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D1%8F&aqs=chrome.l.69i57j33i10i160l3.11867j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.

³⁶ <https://www.analizfamilii.ru/Kachmar/proishozhdenie.html>.

³⁷ <https://istorya-familii.ru/story.php?name=%D0%9A%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%88>.

³⁸ <https://xn--80aqaane8c.com/%D1%84%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B8%D1%8F-deneka>.

Таблиця 3

Способи творення прізвищ ВП-1975 та їх кількісний склад

	Способи творення	К-ть
1	Безафіксальний	5
2	Префіксальний	1
2.1	пра-	1
3	Суфіксальний	24
3.1	-ович	3
3.2	-анськ-	2
3.3	-к-	2
3.4	-чак	2
3.5	-ів	1
3.6	-чук	1
3.7	-ич	1
3.8	-ар	1
3.9	-омськ-	1
3.10	-ишин	1
3.11	-ин	1
3.12	-іш	1
3.13	-ук(-юк)	1
3.14	-ець	1
3.15	-ицьк-	1
3.16	-ов-	1
3.17	-ськ-	1
3.18	-евич	1
3.19	-ак(-як)	1
	Всього	30

Прізвища ВП-1975 утворено за допомогою таких словотворчих суфіксів³⁹:

– *-ович*: *пін* – *П(і/о)п-ович*, *Войт-а* – *Войт-ович*, *Юсип* – *Юсип-ович*;

– *-чак*: *копит-о* – *Копит-чак*; *сиплив-ий* – *Сиплив-чак*;

– *-анськ-*: *висок-ий* – *Висо(к/ч)-анськ-а*, *ольх-а* – *Оль(х/ш)-анськ-а*;

– *-к-*: *гнид-а* – *Гнид-к-а*, *Комарник-и* – *Комарни(к/ць)-к-а*;

– *-ів*: *Фед-я* (від *Федір*) – *Фед-ів*;

– *-чук*: *Терех* (від *Терентій*) – *Тере(х/ш+ч)ук*;

– *-ич*: *Калин-а* – *Калин-ич*;

– *-ар*: *слив-а* – *Слив-ар*;

– *-омськ-*: *страд-ати* – *Страд-омськ-а*;

– *-ишин*: *Петр-о* – *Петр-ишин*;

– *-ин*: *волох* – *Воло(х/ш)-ин*;

– *-іш*: *Павл-о* – *Павл-іш*;

– *-ець*: *Єв-а* – *Євчин* – *Євчин-ець*;

– *-ицьк-*: *лев* – *Лев-ицьк-а*;

– *-ов-*: *Юськ-о* – *Юськ-ов-а*;

– *-ськ-*: *явір* – *Яв(і/о)р-ськ-а*;

– *-евич*: *Юрк-о* – *Юрк-евич*;

– *-юк-*: *Степан* – *Стаепан-юк*;

– *-як-*: *сирот-а* – *Сирот-як*.

Префіксальним способом утворено прізвище *Пра-дід* (від апелятива *дід*), безафіксним – *Варега*, *Денека*, *Качмар*, *Кикош* (2) (дет. про способи творення прізвищ ВП-1975 та їх кількісний склад див. табл. 3).

Прізвища ВП-1975 утворені не лише від іменникових (*лев* – *Левицька*, *копито* – *Копитчак*, *Степан* – *Степанюк*, *Юсько* – *Юськова* та ін.), але й від прикметникових (*сиплий* – *Сипливчак*, *високий* – *Височанська*), дієслівних (*страдати* – *Страдомська*) основ.

Тепер про імена ВП-1975, яких нараховується 17, 3 – чоловічих (*Михайло* – 2, *Юрій* і *Василь* – по одному) та 14 – жіночих (*Галина* – 5, *Марія* – 4, *Ярослава* – 3, *Ганна*, *Любов* і *Катерина* – по 2, *Євгенія*, *Ірина*,

Любомира, *Люся*, *Надія*, *Наталія*, *Ольга*, *Стефанія* – по одному).

Для подальшого аналізу скористаємося матеріалом, розміщеним на сайті «Популярні прізвища та імена України», де подано перелік 100 найпопулярніших чоловічих і жіночих імен мешканців України і вказано приблизну кількість їхніх носіїв.

Серед найпопулярніших чоловічих імен є імена:

1) *Василь*, займає 5 місце в списку найпопулярніших чоловічих імен серед мешканців України, носіями якого є 1 357 889 осіб⁴⁰, серед ВП-1975 – 1 особа;

2) *Михайло*, займає 9 місце в списку найпопулярніших чоловічих імен серед мешканців України, носіями якого є 830 368 осіб, серед ВП-1975 – 2 особи;

3) *Юрій*, займає 11 місце в списку найпопулярніших чоловічих імен серед мешканців України, носіями якого є 605 494 особи, серед ВП-1975 – 1 особа.

³⁹ Слід розрізняти суфікс як морфему і словотворчий суфікс. Морфемний суфікс – це мінімальна значуща частина слова, словотворчий суфікс – значуща частина слова, яка служить для творення нових слів. Словотворчий суфікс в одному випадку може дорівнювати морфемному суфіксу, в іншому – поєднувати дві мінімальні значущі частини слова: *Копит-чак*, *Фед-ів*, *Павл-юк*, *Слив-ар* тощо та *Височ-анськ-а* (*Височ-ан-ськ-а*), *Страд-омськ-а* (*Страд-ом-ськ-а*) (дет. Про морфемний і словотворчий суфікси див.: (Український словотвір).

⁴⁰ Тут і далі вказано приблизну кількість носіїв імені в Україні із 45 923 233 осіб, які населяли Україну станом на 1 березня 2010 р. (Популярні прізвища та імена України : Популярність імен : Пояснення).

Серед жіночих імен, які входять в десятку найпопулярніших імен України, є імена:

1) *Марія*, займає 1 місце в списку найпопулярніших жіночих імен серед мешканок України, носіями якого є 2 076 561 особа, серед ВП-1975 – 4 особи;

2) *Ганна*, займає 2 місце в списку найпопулярніших жіночих імен серед мешканок України, носіями якого є 1 723 839 осіб, серед ВП-1975 – 2 особи;

3) *Ольга*, займає 4 місце в списку найпопулярніших жіночих імен серед мешканок України, носіями якого є 1 203 052 особи, серед ВП-1975 – 1 особи;

4) *Галина*, займає 5 місце в списку найпопулярніших жіночих імен серед мешканок України, носіями якого є 1 150 500 осіб, серед ВП-1975 – 5 осіб;

5) *Надія*, займає 7 місце в списку найпопулярніших жіночих імен серед мешканок України, носіями якого є 1 203 052 особи, серед ВП-1975 – 1 особа;

6) *Наталія*, займає 10 місце в списку найпопулярніших жіночих імен серед мешканок України, носіями якого є 893 366 осіб, серед ВП-1975 – 1 особи (дет. про кількість носіїв жіночих імен серед ВП-1975, серед мешканок України та їх місце в загальному списку мешканців України див. *табл. 4*).

Висновки і перспективи дослідження.

Висловлені вище міркування дають підстави зробити такі висновки:

1. Українське мовознавство має добрі здобутки на теренах вивчення теоретичних і практичних проблем антропонімів як у всеукраїнському масштабі взагалі, так і конкретних регіонів зокрема, а також їх лексикографічного опрацювання;

2. Більше половини ВП-1971 є носіями прізвищ, похідних від власних чоловічих імен, особливо непоширених. Далі йдуть прізвища, утворені від назв флори і фауни, родинних зв'язків. Поодинокі випадки походження прізвищ від назв за місцем походження, частин тіла тварини, наслідків певних природних процесів, особи, соціального становища, предмета, стану людини, поняття, місця в просторі;

3. Абсолютна більшість прізвищ ВП-1975 утворені суфіксальним способом здебільшого за допомогою суфіксів *-ович*, *-чак*, *-анськ-*, *-к-* і лише чотири прізвища безафіксальним способом (*Варега*, *Дейнека*, *Качмар*, *Кикош*) та одне префіксальним (*Прадід*);

4. Усі імена ВП-1975, окрім імен *Любомира* і *Люся*, входять у 50 найпопулярніших чоловічих і жіночих імен мешканців України;

Таблиця 4

Кількість носіїв жіночих імен серед ВП-1975, серед мешканок України та їх місце в загальному списку мешканок України

	<i>Ім'я</i>	<i>К-ть носіїв імені серед ВП-1975</i>	<i>К-ть носіїв імені серед мешканок України</i>	<i>Місце в загальному списку мешканок України</i>
1	Галина	5	1 150 500	5
2	Марія	4	2 076 561	1
3	Ярослава	3	52 897	42
4	Ганна	2	1 723 839	2
5	Любов	2	843 004	12
6	Катерина	2	742 176	13
7	Ольга	1	1 203 052	4
8	Надія	1	1 053 039	7
9	Наталія	1	893 366	10
10	Ірина	1	497 302	17
11	Євгенія	1	252 102	24
12	Стефанія	1	53 586	43
13	Любомира*	1	-	-
14	Люся**	1	-	-

* Не входить у число 100 найпоширеніших імен України.

** Не входить у число 100 найпоширеніших імен України.

5. Серед 20 найпопулярніших чоловічих імен України всі чоловічі імена ВП-1975: *Василь* (5 місце), *Михайло* (9 місце), *Юрій* (11 місце). Серед 50 найпопулярніших жіночих імен України шість жіночих імен із чотирнадцяти ВП-1975: *Марія* (1 місце), *Ганна* (2 місце), *Ольга* (4 місце), *Галина* (5 місце), *Надія* (7 місце), *Наталія* (10 місце);
6. Потребують комплексного вивчення прізвища окремих соціальних груп інших регіонів України, зокрема в порівняльному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

- Антропонімікон села Бурімки Ічнянського району Чернігівської області. URL : <https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/21.-Moje-selo-kraplynochka-na-karti-1.pdf> (дата звернення: 12.10.2022).
- Варченко І.** До основ наукового вивчення сучасних українських прізвищ. *Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ*. Київ : Радянська школа, 1968. С. 3–29.
- Популярні прізвища та імена України : Популярність імен : Пояснення. URL : <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-imen/home> (дата звернення: 10.10.2022).
- Популярні прізвища та імена України : Популярність імен. URL : <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-imen> (дата звернення: 11.09.2022).
- Популярні прізвища та імена України : Популярність прізвищ. URL : <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-prizvis> (дата звернення: 16.10.2022).
- Прадід Ю. Ф.** Матронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен). *Українське мовознавство*. 2022-1. Вип. 52. С. 32–43.
- Прадід Ю. Ф.** Патронімічні прізвища (на матеріалі українських варіантів християнських імен). *Українське мовознавство*. 2021. Вип. 1(51). С. 28–45.
- Прадід Ю. Ф.** Типологія прізвищ жителів с. Либохори Стрийського району на Львівщині. *Мови й літератури світу: Зб. наук. праць*. Кривий Ріг. 2022-2. Вип. 1. С. 28–45.
- Редько Ю. К.** Довідник українських прізвищ. Київ : Радянська школа, 1968. 257 с.
- Рідні. URL : <https://ridni.org/> (дата звернення: 12.10.2022).
- Славутич Є. В.** Військовий костюм в Українській козацькій державі : Уніформологічний словник. Київ, 2012. 171 с.
- Словник української мови : в 11 томах. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
- Український словотвір : Словник-довідник. URL : <https://subject.com.ua/ukrmova/derivation/index.html> (дата звернення: 15.10.2022).

REFERENCES

- Antroponikon sela Burimky Ichnyans'koho rayonu Chernihivs'koyi oblasti [Anthroponymicon of Burimka village, Ichnyan district, Chernihiv region]. Retrieved October 12, 2022, from <https://ff.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/21.-Moje-selo-kraplynochka-na-karti-1.pdf>.
- Varchenko, I.** (1968). Do osnov naukovooho vyvchennya suchasnykh ukrayins'kykh prizvyshch [Basis of modern scientific Ukrainian surname studies]. In Red'ko YU. K. Dovidnyk ukrayins'kykh prizvyshch. Kyuyiv : Radyans'ka shkola. S. 3–29 [in Ukrainian].
- Populyarni prizvyshcha ta imena Ukrayiny : Populyarnist' imen : Poyasnennya [Popular surnames and names of Ukraine : Popularity of names : Explanation]. Retrieved October 10, 2022, from <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-imen/home> (data zvernennya : 10.10.2022).
- Populyarni prizvyshcha ta imena Ukrayiny : Populyarnist' imen [Popular surnames and names of Ukraine : name's popularity]. Retrieved September 11, 2022, from <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-imen>.
- Populiarni prizvyshcha ta imena Ukrainy : Populiarnist prizvyshch [Popular surnames and names of Ukraine : Popularity of surnames]. Retrieved October 16, 2022, from <https://sites.google.com/site/uaname/popularnist-prizvis>.
- Pradid, Yu. F.** (2021). Patronimichni prizvyshcha (na materiali ukrainskykh variantiv khrystyianskykh imen) [Patronymic surnames (based on Ukrainian variants of Christian names)]. *Ukrainske movoznavstvo – Ukrainian linguistics* (Issue 1(51), (pp. 28–45) [in Ukrainian].
- Pradid, Yu. F.** (2022-1). Matronimichni prizvyshcha (na materiali ukrainskykh variantiv khrystyianskykh imen) [Matronymic surnames (based on Ukrainian variants of Christian names)]. *Ukrainske movoznavstvo – Ukrainian linguistics* (Issue 52), (pp. 32–43) [in Ukrainian].
- Pradid, Yu. F.** (2022-2). Typolohiia prizvyshch zhyteliv s. Lybokhory Stryskoho raionu na Lvivshchyni [Typology of surnames of residents of the village. Lybokhori of Stryi District in Lviv Oblast]. *Movy*

y literary svitu : Zb. nauk. Prats – Languages and literatures in the world: A collection of scientific works (Issue 1), (pp. 28–45). Kryvyi Rih [in Ukrainian].

Red'ko, Yu. K. (1968). *Dovidnyk ukrayins'kykh pryzvyshch* [Ukrainian surname catalogue]. Kyiv : Radyans'ka shkola [in Ukrainian].

Ridni [Relatives]. Retrieved October 12, 2022, from <https://ridni.org/>.

Slavutych, Ye. V. (2012). *Vіiskovyi kostium v Ukrainskii kozatskii derzhavi : Uniformolohichnyi slovnyk* [*Military costume in the Ukrainian Cossack State : Uniformological dictionary*]. Kyiv [in Ukrainian].

Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tomakh (1970–1980) [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Ukrainskyi slovotvir: Slovnyk-dovidnyk [Ukrainian word-formation : reference dictionary]. Retrieved October 15, 2022, from <https://subject.com.ua/ukrmova/derivation/index.html>.

УДК 811.111'42'373.612.2(73)

СТЕПАНОВ Віталій – PhD (035 Філологія), асистент кафедри германської філології, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна (v.stepanov@gf.sumdu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8169-7908>

ЛАСЮЧЕНКО Віталій – студент кафедри германської філології, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна (lasyuchenko_w@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0330-6390>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.15>

Бібліографічний опис статті: Степанов, В., Ласюченко, В. (2022). Перцептивно-образний шар концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в американському дискурсі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: «Філологія»*, 51, 119–128, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.15>

ПЕРЦЕПТИВНО-ОБРАЗНИЙ ШАР КОНЦЕПТУ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У поточній дослідницькій статті автори розкривають поетапний механізм визначення метафор як репрезентантів перцептивно-образного елемента концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в сучасній американській свідомості. Розвідка виконана в контексті шарової моделі концепту українського вченого А.М. Приходька на дискурсивному матеріалі (мовне середовище свідомої об'єктивізації концепту), скомпонованого в мінімодель – корпусну вибірку ілюстративних контекстів.

Ресурсною базою для укладання вибірки послуговував *Corpus of Contemporary American English (COCA)* як найбільш авторитетний і регулярно оновлюваний банк оцифрованих американських текстів. У ньому згенеровано конкорданс за запитом «independence», з якого випадково вилучені 150 контекстів актуалізації концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в сучасному американському соціумі.

Обрані для студії ресурси автори опрацювали за методикою визначення концептуальних метафор Дж. Лакоффа і М. Джонсона в єдності з параметрами порядку метафоризації Н. В. Таценко – спеціальність, дименсійність, дискретність, посесивність, артефактність, перцептивність, персоніфікація тощо.

У результаті аналізу вибірки встановлено 24 метафори як актуалізатори перцептивно-образного шару концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в американському дискурсі: НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є МІСЦЕ; ДВЕРНИЙ ЗАМОК; ФІЗИЧНЕ ТІЛО; ВОГОНЬ; ЗАВДАННЯ; МЕТА / ПРОДУКТ; РЕЗУЛЬТАТ; НОВОСТВОРЕНИЙ ОБ'ЄКТ; ДАТА; ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СУБ'ЄКТ / ОБ'ЄКТ; СТАН СУБ'ЄКТА / ГАЛУЗІ; ВЛАСНІСТЬ; ВАРІАТИВНИЙ ОБ'ЄКТ; КОМПЛЕКСНИЙ ОБ'ЄКТ; РЕСУРС / ІНСТРУМЕНТ; МЕХАНІЗМ / МАШИНА; ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ; ЛЮДИНА; ОБ'ЄКТ СПРИЙНЯТТЯ, ВІДЧУТТЯ / УЯВЛЕННЯ, АНАЛІЗУ, ПОШАНУВАННЯ або ЗНЕВАГИ; МИСЛЕННЄВИЙ ВИСНОВОК.

Перспектива майбутніх досліджень авторів – уточнення результатів студії на ширших дискурсивних вибірках з корпусу COCA, вивчення поняттєвого і валоративного компонентів НЕЗАЛЕЖНОСТІ в американському дискурсі для репродукції цілісної онтології концепту. Можливі шарові реконструкції НЕЗАЛЕЖНОСТІ в українському дискурсі для порівняння світоглядних позицій населення США та України. Крім того, вважаємо актуальним дослідити онтологію концепту в одному з інших форматів (польовому або модусному) з залученням релевантних методик.

Ключові слова: незалежність, концепт, шарова модель концепту, концептуальна метафора, дискурс, корпус.

STEPANOV Vitalii – PhD (035 Philology), Assistant Lecturer at the Department of Germanic Philology, Sumy State University, 2, Rymskoho-Korsakova Street, Sumy, 40007, Ukraine (v.stepanov@gf.sumdu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8169-7908>

LASIUCHENKO Vitalii – Student at the Department of Germanic Philology, Sumy State University, 2, Rymskoho-Korsakova Street, Sumy, 40007, Ukraine (lasyuchenko_w@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0330-6390>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.15>

To cite this article: Stepanov, V., Lasiuchenko, V. (2022). Pertseptyvno-obraznyi shar kontseptu NEZALEZHNISt v amerykanskomu dyskursi [The image element of the INDEPENDENCE concept in American discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51*, 119–128, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.15> [in Ukrainian].

THE IMAGE ELEMENT OF THE INDEPENDENCE CONCEPT IN AMERICAN DISCOURSE

Summary. In the given article, the authors represent their mechanisms to define metaphors as reproducing means for the image component of the INDEPENDENCE concept in the modern American mind. The study is conducted within the layer concept model by A.M. Prykhodko, a Ukrainian researcher, on the discourse material (language medium of conscious concept actualization) that is arranged in a mini-model – corpus sample.

As a resource base to make a sample, we use the Corpus of Contemporary American English (COCA) because it is the most relevant and frequently refreshable bank of digitized American texts. This system generates a concordance list of the query “independence”. Here, in October 2022, we take 150 random contexts of the INDEPENDENCE concept actualization in American community.

The resources are processed via the methodology of defining conceptual metaphors by G. Lakoff and M. Johnson with the metaphorization order parameters by N.V. Tatsenko – the spatial, dimensional, discrete, possessive, artifact, perceptive, personifying ones, etc.

The sample analysis resulted in establishing 24 metaphors for the image layer of the INDEPENDENCE concept in American discourse:

INDEPENDENCE is PLACE; DOOR LOCK; PHYSICAL BODY; FLAME; TASK; PURPOSE / PRODUCT; RESULT; CREATED OBJECT; DATE; SEPARATED SUBJECT / OBJECT; SUBJECT / BRANCH STATE; PROPERTY; VARYING OBJECT; COMPLEX OBJECT; RESOURCE / TOOL; MECHANISM/MACHINE; LIVING ORGANISM; HUMAN; PERCEIVING, FEELING/IMAGINING, ANALYZING, ADMIRING or DISDAINING OBJECT; MIND CONCLUSION.

Additionally, further research prospects comprise check and revision of the obtained results via broader discourse samples from the COCA corpus. One can study the notion and value elements of the INDEPENDENCE concept in American discourse to reproduce its integral ontology. We may also represent the layer INDEPENDENCE model in Ukrainian discourse to compare world outlook from perspectives of Ukrainian and American populations. Besides, it will be quite reasonable to research the INDEPENDENCE concept ontology within the field or modus formats via respective methodologies.

Key words: independence, concept, layer concept model, conceptual metaphor, discourse, corpus.

Постановка проблеми. Розпочата 2014 року як поточний конфлікт на сході країни, війна РФ проти України сягнула свого піку з 24 лютого 2022 року, коли протистояння стало повномасштабним. Попри чисельну перевагу в силі, Росія не змогла змінити українське владне керівництво, націлене на інтеграцію з ЄС і НАТО. За 9 місяців населення не тільки не зламалося, але й тісно згуртувалося,

даючи сьогодні гідну відсіч ворогові. Це стало можливим завдяки стійкості та непохитній волі українського народу до державної незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на прагнення людей до самовизначення та постійний геополітичний дисбаланс у світі, фахівці активно досліджують тематику незалежності. Так, вивча-

ють проблеми Європи (Sijstermans & Brown Swan, 2022), Близького Сходу (Palani, Khidir, Dechesne & Bakker, 2021), Азії (Liu, 2021), Австралійського регіону (Connell, 2021). Приділено увагу й питанням суверенітету країн колишнього СРСР: Молдови (Negura, 2021), Азербайджану (Ergun, 2022). Не оминають також України. До неї прикуто особливий інтерес (Krotofil & Michaluk, 2022; Shinar, 2022). Отже, тематика незалежності на часі, що зумовлює **актуальність нашого дослідження**.

Ідея незалежності мінлива: вона постійно поповнюється і переоцінюється залежно від суспільних подій, тобто мислиться в суспільній свідомості як концепт. Будучи комплексним утворенням, концепт інтегрує в собі три шари – поняттєвий, перцептивно-образний, валоративний (Приходько, 2013, с. 20–30). Думаючи про концепт, людина мислить метафорично: переосмислює його крізь призму іншого утворення (Lakoff & Johnson, 2003). Метафоричний потенціал втілений в образному шарі. Відтак треба дослідити концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ (**об'єкт дослідження**) в образній проекції дискурсивного середовища.

Сполучені Штати – один із головних союзників України в протистоянні РФ. Це послугувало спонукою вивчити метафоризацію образного шару НЕЗАЛЕЖНОСТІ в американському дискурсі (**предмет дослідження**).

Мета студії – встановити перелік метафор концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ в американській свідомості. Для досягнення мети виконано за **методикою** визначення концептуальних метафор Дж. Лакоффа та М. Джонсона (2003) з використанням параметрів метафоризації Н. В. Таценко (2018, с. 245–255) такі **завдання**:

- 1) укласти матеріал дослідження;
- 2) проаналізувати матеріал дослідження;
- 3) встановити точне число метафор концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.

Виклад матеріалу. Обираючи ресурси, ми керувалися тим, що дискурс є комунікацією, середовищем існування концепту. Безмежний обсяг дискурсу змушує проводити його дослідження на компактних моделях – корпусах.

Серед авторитетних корпусів помітне місце посідає *Corpus of Contemporary American English*, або COCA (<https://www.english-corpora.org/coca>). Станом на початок жовтня 2022 року з нього сформовано випадкову вибірку 150 контекстів вживання слова *independence* як імені концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ.

Доречність вивчення метафор корпусним інструментарієм увиразнює той факт, що саме його активно застосовують лінгвісти. У такий спосіб вивчено метафори концептів BREXIT (Morozova, 2017), ЕКОНОМІЧНА КРИЗА (Oliyunk & Shevchenko, 2016), СТІЙКІСТЬ (Степанов, 2022).

Повна вибірка корпусних контекстів із їхнім детальним аналізом подана за посиланням на *Google Drive*.

Аналіз корпусної вибірки визначає метафоричний спектр концепту НЕЗАЛЕЖНІСТЬ за параметрами метафоризації Н.В. Таценко (2018, с. 245–255). Спаціальність (просторове розташування) та дискретність (точна окресленість предмета) встановлює метафору НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є МІСЦЕ. Дименсiальність задає вимірність його форми (*path, place of independence*):

You are on the path of complete independence and freedom (1457)!

It is difficult to combine harbingers of doom with an ultimately uplifting message about keeping America a place of independence and opportunity (1372).

Пунктирно підкреслена лексема *independence* як ім'я НЕЗАЛЕЖНОСТІ семантично валентне хвилясто маркованим словом, що активують метафору МІСЦЯ. У дужках позначено номер контексту з загального конкордансу запиту *independence* на сайті корпусу COCA.

Спаціальна трансференція зумовлює просторову позицію об'єктів стосовно НЕЗАЛЕЖНОСТІ-МІСЦЯ. Воно мислиться як внутрішня точка (*independence in, between, among*):

Housing has always been important to me, being integrated into the community and asserting my independence in society (602).

Many of us are complicit in corruption in the end, and that is what tells us there is not a legitimate independence among the state powers (474).

Спрацьовує рух між НЕЗАЛЕЖНІСТЮ-МІСЦЕМ та іншими точками. Маємо різноспрямований рух (*quest for independence*) та переміщення в конкретному напрямі – вертикальному (*raise to/into independence*) або горизонтальному (*step toward independence*):

It would cripple the economy and our quest for energy independence if we were to ban fracking (1245).

Many Moms have gone on to raise kids into adulthood and independence, purely thanks to the life-saving properties of the ARVs they took (1853).

The plant could provide enriched uranium to about half of the country's nuclear reactors, providing hundreds of jobs to our area and a step toward energy independence (2007).

У рамках руху НЕЗАЛЕЖНІСТЬ-МІСЦЕ трансформується в певний об'єкт, чому слугує дименсiальнiсть. Результатом постає метафора НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є ДВЕРНИЙ ЗАМОК, до якого рухається ключ (*key to independence*):

We would not want their energy supply tripped up because technology developed in the Prius and Leaf holds keys to liquid fuel independence (1365).

Рухаючись, об'єкти механічно взаємодіють з МІСЦЕМ, впливаючи на нього. Активується метафора НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є ФІЗИЧНЕ ТІЛО (*hit on, support, exert, push, stress independence*):

Congressman Ryan's speech lasted only about fifteen minutes, but he hit on a range of topics from defense spending to energy independence (1329).

It has played a key role in the history, first in supporting the independence movement in the 1930s, then being one of the leading universities in Asia (1405).

Mom is pushing independence and I might as well make it productive (2205).

Дименсiальнiсть осмислює НЕЗАЛЕЖНІСТЬ-ФІЗИЧНЕ ТІЛО не лише механічно, але й через інші фізичні явища: теплові (*independence evaporates*), оптичні (*highlight independence*). Можлива також хімічна інтерпретація (*reaction to independence*):

That concern is reaching a crisis as they worry the government is spending itself into bankruptcy while American liberty and independence are evaporating (397).

It highlights independence of the worker but still structures itself on old economy models of thinking (2017).

They are a source for the British reaction to tension between the American colonies and the British government, to the War of Independence itself (2080).

Прикметно, що дименсiальнiсть у тепловому аспекті ФІЗИЧНОГО ТІЛА перетворює його на НЕЗАЛЕЖНІСТЬ-ВОГОНЬ (*flame, spark of independence*):

Paine wielded to spread the flame of independence throughout the British colonies in America (1471).

Even the little things to think about, like despite the fact that Calvin pretty much controlled Ruby, he still gave her a spark of independence to begin with (1551).

Як вид дискретності, посесивність (власницький контроль над об'єктом) зі спеціальністю встановлюють нові метафори. Маючи в свідомості концепт НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, людина ставить його собі як ЗАВДАННЯ для виконання (*prepare for independence*):

Neither her previous conduct nor the pattern set by her mother encourages one to believe that she is truly prepared for moral independence and responsibility (882).

Пріоритет ЗАВДАННЯ може зростати відповідно до вольових настанов. НЕЗАЛЕЖНІСТЬ може трансформуватися в МЕТУ (*desire, seek, need, fight for independence*):

Hardships may have brought all of these people together, but the desire for independence and creating a new American history sets the tone for future (1394).

The rays recall the first eight provinces that sought independence from Spain, while the stars represent three major geographical divisions of the country (61).

Chanukah is the holiday commemorating the Jewish fight for independence against those who would try wiping out everything Jewish (2327).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ-МЕТА набуває певних форм реалізації (*independence movement, activists, lobbies, vote, war*):

Despite all this, if the pro-independence lobbies could prove to me that by voting for independence I could ensure a safer, brighter future for my children rather than it just being

elaborate patriotic posturing, I would vote yes (301).

It has played a key role in the history, first in supporting the independence movement in the 1930s, then being one of the leading universities in Asia (1405).

When will the 700,000 Jews that were driven out of Arab countries in the aftermath of the 1948 War of Independence be allowed to return to their homes (603)?

Відповідними дієсловами об'єктивується досягнення НЕЗАЛЕЖНОСТІ-МЕТИ (*declare, achieve independence*) та її підтримка (*keep, defend, guard independence*):

All I knew is that I wanted to be an adult and declare my financial independence by buying a home (937)!

The index was developed by Wider Opportunities for Women, a non-profit that focuses on ways for families to achieve economic independence (1837).

These "Grand Komnenoi" had since then managed to keep their independence thanks to clever diplomacy and inaccessible geography (307).

Even before security ministries we need to guard Iraqi judicial and electoral independence (1522).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ можуть дати і скасувати (*give, abrogate independence*):

I have a \$300 laser printer in my home that I use only a few times per year. I keep it because it gives flexibility, independence and autonomy (1461).

The greater moral responsibility is not for casting one's vote a certain way, but for abrogating the independence of thought and fortitude of character (318).

Здобувши НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, людина отримує на виході ПРОДУКТ (*created independence*) або РЕЗУЛЬТАТ (*independence as outcome*):

Those industries are heavily subsidized by the government, in the name of creating energy independence through our domestic fuel sources (2272).

There are four potential outcomes to referendums: statehood, independence, free association with the United States or sticking with the status quo (905).

Варто зазначити, що межа між МЕТОЮ і ПРОДУКТОМ дифузна, тому НЕЗАЛЕЖ-

НІСТЬ трактовано як одну метафору – МЕТА / ПРОДУКТ.

Результат досягнення подає НЕЗАЛЕЖНІСТЬ як НОВОСТВОРЕНИЙ ОБ'ЄКТ, тобто діє параметр артефактності (штучна генерація чогось через людську діяльність). Підтвердженням цьому може слугувати вираз *establish independence*:

Answer your parents that you are legally responsible for yourself and you need to establish more independence (2127).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ продуковано під конкретну ДАТУ (*independence day*):

The protest comes a day after Israeli Independence Day celebrations (1449).

Americans would be angered by the suggestion that we should not celebrate freedom. Not recognize Independence Day (78)?

Створена НЕЗАЛЕЖНІСТЬ окреслена дискретністю та спеціальністю. Зрештою, її ізолюють як ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СУБ'ЄКТ / ОБ'ЄКТ. Це актуалізують слова з прийменником *from* та дієсловом *set aside*:

As Michael Collins stated, he hated the British because they left the Irish no other choice but to fight and use violence in order to achieve true freedom and independence from a foreign power (21).

Children do not always come to a marriage, but any valid union will possess two people who have set aside many things: families, ego, independence, life options (18).

Як автономна одиниця, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ інтерпретована дименсiально: визначені її масштаби й поточний функціональний статус. Це втілено в метафорі НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є СТАН СУБ'ЄКТА / ГАЛУЗІ.

Об'єктиваторами СТАНУ СУБ'ЄКТА виступають колокації з лексемами на позначення істот (*independence of staff, partners, reviewers*):

Management style is goal oriented and flexible. It respects capabilities and independence of staff and partners (1361).

If you maintain integrity of reviewer's independence from paying customers, fearless could be exception in a world that is very confusing for new authors (2311).

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ як СТАН ГАЛУЗІ має не лише дименсiальний, але й спеціальний прояв. Ця метафора має вузькос-

пеціальну реалізацію. У корпусній вибірці помітними є політична (*political, electoral independence*), економічна (*economic, financial, energy, oil independence*), юридична (*judicial independence*), публіцистична (*editorial, media independence*), природнича (*independence of global warming*) та інші сфери:

*On Wednesday, Angus King announced that he would caucus with the Senate Democrats, but insisted that he would maintain his **political independence** (1342).*

*Obama keeps talking about **energy independence** as being the motivation for green energy (429).*

*Even before security ministries we need to guard Iraqi **judicial** and **electoral independence** (1522).*

*Both sides also apparently believe it will impress regulators that their brands, or imprints, would retain **editorial independence** (1283).*

*What nations face is a negative or malevolent form of **independence**: the interdependence of **global warming**, the interdependence of **health pandemics**, the interdependence of **predatory global markets**, the interdependence of **financial institutions and banks**, unregulated in the international sector (428).*

Статус може мати не лише суб'єкт чи галузь. Вклад у осмислення НЕЗАЛЕЖНОСТІ вносить і параметр посесивності як різновид дискретності. Будучи під контролем, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ тлумачиться через ВЛАСНІСТЬ. Це репрезентовано колокаціями з дієсловами мінливих форм володіння. Відповідно, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ переходить у ВЛАСНІСТЬ (*gain independence*). Людина фактично має ВЛАСНІСТЬ (*have, retain independence*). Особу позбавляють такої ВЛАСНОСТІ (*take away, give up independence*) або вона остаточно втрачає її (*lose independence*). ВЛАСНІСТЬ знову ініціюють, якщо відновлюють контроль над НЕЗАЛЕЖНІСТЮ (*regain independence*).

*In early September 2012, Turkmenistan conducted its first military maneuver on the Caspian Sea since **gaining independence** (524).*

*Both sides also apparently believe it will impress regulators that their brands, or imprints, would **retain** editorial **independence** (1283).*

*She insulted all democratic women tonight saying we have **given up independence** to rely on the state (444).*

*If we fail to make the right choice and we **lose independence** as a company, I do not want to hear any complaints regarding the fallout that may come (985).*

*I use nature-based activities as part of a patient's rehabilitation program designed to help them **regain independence** after an illness or injury affects their ability to care for themselves (1381).*

Спаціальність і дименсіальність задають власників НЕЗАЛЕЖНОСТІ. Ними можуть бути окремі люди (*my, his, their independence*), колективи (*BBC, Fed independence*), народи і держави (*Israeli, Iraqi, Brazilian, American independence*):

*Housing has always been important to me, being integrated into the community and asserting **my independence** in society (602).*

*Lord Patten has so far defended Entwistle and **independence** of the **BBC** (1569).*

*Even before security ministries we need to guard Iraqi **judicial** and **electoral independence** (1522).*

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ як власність обмірковують дименсіально, що викликає змінне ставлення до неї. Тож НЕЗАЛЕЖНІСТЬ постає ВАРІАТИВНИМ ОБ'ЄКТОМ, коли оцінку виражають прикметники з негативним (*malevolent, negative independence*) або позитивним (*real, true independence*) значенням:

*What nations face is a **negative** or **malevolent form** of **independence**: the interdependence of **global warming**, the interdependence of **health pandemics**, the interdependence of **predatory global markets**, the interdependence of **financial institutions and banks**, unregulated in the international sector (428).*

*Israel cannot be secure if the Palestinians have **real independence** (1549).*

Максимально можливий вияв ознаки для НЕЗАЛЕЖНОСТІ передають прикметники *total, complete*:

*That allows users to execute the most common applications in mobility, in **total independence** from the host operating system (2260).*

*You are on the path of **complete independence** and freedom (1457)!*

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ-ВАРІАТИВНИЙ ОБ'ЄКТ проявляється в дискретному

аспекті. Сутність транслюється типологічно, так що виникають окремі якісні різновиди НЕЗАЛЕЖНОСТІ (*kind, level, standard of independence*):

*We believe in philanthropic freedom, the **kind of independence** that allows foundations to be innovative, take risks and work on long-term solutions (1881).*

*I do not know the **level of independence** your son might have in the future (1802).*

*It seems the US cannot live by the **standards** of their own **independence**, and will kill those who act in the same way (304).*

Варіативність НЕЗАЛЕЖНОСТІ має не тільки якісний, але й кількісний характер. Дименсiальність, дискретність та спеціальність фіксують випадки, коли НЕЗАЛЕЖНІСТЬ мислиться як багатоконпонентне цілісне утворення, тобто КОМПЛЕКСНИЙ ОБ'ЄКТ (*integrity of independence*):

*If you maintain **integrity** of reviewer's **independence** from paying customers, fearless could be exception in a world that is very confusing for new authors (2311).*

Власницький контроль над НЕЗАЛЕЖНІСТЮ дає підстави трактувати її в аспекті артефактності, коли один об'єкт використовують для продукування інших. Спрацьовує метафора НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є РЕСУРС / ІНСТРУМЕНТ, втілена в колокаціях на позначення потреби в сутності концепту (*need for, lack of independence*):

*Monetary sovereignty, **independence** and rational legal tender laws are all that is **needed for** everyone to use the national money system of exchange (19).*

*The **lack of independence** between individual participants was adjusted in the models through estimating the clustered robust standard errors (2057).*

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ-РЕСУРС обмінюють на інші ресурси:

*It is a tragedy for us, not least those august bodies who took the bribes **in exchange for** their **independence** and effectiveness (340).*

До РЕСУРСУ можна надати доступ (*access, provide independence*):

*Stakeholders in robotic healthcare have similar goals: to **provide independence**, preserve dignity, empower those with special needs and provide peace of mind (826).*

Отриманий РЕСУРС / ІНСТРУМЕНТ залучають для реалізації практичних цілей (*use, exercise independence*):

*In fact, women were only beginning to **exercise independence** in the 1920s when Emily Kimbrough took off with her friend to explore Europe (1405).*

Артефактний формат міркування генує ще й метафору НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є МЕХАНІЗМ / МАШИНА, коли сутність розуміють як контрольований або неконтрольований технічний процес (*maintained, unregulated independence*):

***Maintaining the independence** that self-funding can give in these early periods of growth provides you with many more options (1547).*

*What nations face is a negative or malevolent form of independence: the interdependence of global warming, the interdependence of health pandemics, the interdependence of predatory global markets, the **independence** of financial institutions and banks, **unregulated** in the international sector (428).*

Вплив може чинитися і на живі предмети, коли операції продукування над ними мають артефактний характер. Постає метафора НЕЗАЛЕЖНІСТЬ є ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ (*evisceration of independence*):

*The Clinton's story was using the GOP congress as political cover for some of the most vicious policies in American history: from Nafta to **evisceration** of media **independence**, repeal of Glass-Steagall and anointing humanitarian wars (2043).*

Не лише над НЕЗАЛЕЖНІСТЮ виконують дії. Параметр персоніфікації ототожнює сутність концепту з людиною, яка свідомо вчиняє щось. Звідси НЕЗАЛЕЖНІСТЬ мислиться як ЛЮДИНА.

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ-ЛЮДИНА рухається (*independence comes with, follows*), висловлюється (*independence expresses, mocks*), володіє та розпоряджається (*independence has, allows, limits*), взаємодіє з оточенням і продукує щось (*independence gives, keeps, shapes, fulfills*):

*There is also a certain **independence** that **comes with** country living (2112).*

*Having a form of godliness but denying power thereof. Full of pride. There is a **mocking independence** from God honoring only Man not the creator (23).*

We believe strongly in philanthropic freedom, the kind of independence that allows foundations to be innovative, take risks and work on long-term solutions (1881).

Judicial independence is not just about keeping the legislature in check. It is also about fulfilling the constitutional guarantee to each citizen that the courts will act impartially and free from influence of political interests (1384).

Прикметно, що й на НЕЗАЛЕЖНОСТІ-ЛЮДИНУ можуть впливати інші особи з оточення, коли мислять про сутність як про рівну собі істоту. Взаємодіяти можуть у позитивному (*stand up for independence*) або негативному (*threaten independence*) сенсі:

Your willingness to stand up for Federal Reserve independence is greatly appreciated, followed by independence in monetary policy is now normal for central banks around the world (2003).

Proposals like this threaten the program's independence, forcing Social Security to compete for limited federal dollars (33).

Новий вектор у розумінні НЕЗАЛЕЖНОСТІ задає перцептивність (можливість сенсорного сприйняття людиною). Орієнтуючись у довкіллі, людина фіксує предмет, тобто НЕЗАЛЕЖНОСТІ виступає ОБ'ЄКТОМ СПРИЙНЯТТЯ (*recognize independence*):

Abkhazians and Ossetians kept asking the Russian government to recognize their independence for years (1306).

Сприймавши предмет, людина формує у власній свідомості його ментальний образ, тобто НЕЗАЛЕЖНОСТІ переходить в ОБ'ЄКТ ВІДЧУТТЯ / УЯВЛЕННЯ (*notion, sense, spirit of independence*):

Remoteness of the federal government from popular control threatens to hollow out American sense of self-reliance and independence (1526).

Between Iranians, Turks and Egyptians, other Arab states are obliged to make their adjustments in terms of notions of sovereignty and independence (2258).

It was the common man that threw off communism in the east and forged the great American spirit of independence (823).

Далі сутність виважено обмірковується, тобто НЕЗАЛЕЖНОСТІ стає ОБ'ЄКТОМ АНАЛІЗУ (*describe, suggest, think of, talk / tell about, mention independence*).

Ed Kozel wrote the farewell letter to Semel, who chairs the audit committee, and was appointed before the Yahoo boss came in, which suggests both influence and independence (334).

Obama keeps talking about energy independence as being the motivation for green energy (429).

Аналізуючи, людина критично оцінює НЕЗАЛЕЖНОСТІ (*argue, question independence*), акцентує на ній увагу (*emphasis on independence*), робить прогноз щодо неї (*predict upon independence*):

You can ignore their own words and believe the bullshit you are taught in public education and which tools like Bernanke spout when the independence of the Fed is even questioned (319).

Growing up in the 60s and early 70s, I feel I grew up in an era of "women can do whatever they want" with emphasis on independence (24).

У результаті інтерпретації формується позитивне або негативне ставлення до сутності. НЕЗАЛЕЖНОСТІ стає ОБ'ЄКТОМ ПОШАНУВАННЯ (*respect, value, celebrate independence*) або ЗНЕБАГИ (*anathema to independence*):

Respect their privacy and independence. You need to understand that your teenager is not your little boy or girl any more (1819).

They value independence, respect, strength and somehow see niceness as a weakness or at the very least as compromise to men (1290).

Trends create a sameness that is anathema to my independence of thought and expression (2322).

Наприкінці аналізу формується МИСЛЕННЄВИЙ ВИСНОВОК про НЕЗАЛЕЖНОСТІ (*reassure about independence*):

I came away from these conversations reassured that my independence would be respected and that no party-line commitment would be required or expected (1805).

ВИСНОВКИ. У процесі дослідження ми отримали 24 метафори як репрезентанти перцептивно-образного шару концепту НЕЗАЛЕЖНОСТІ в американському дискурсі: НЕЗАЛЕЖНОСТІ є МІСЦЕ; ДВЕРНИЙ ЗАМОК; ФІЗИЧНЕ ТІЛО; ВОГОНЬ; ЗАВДАННЯ; МЕТА / ПРОДУКТ; РЕЗУЛЬТАТ; НОВОСТВОРЕНИЙ ОБ'ЄКТ; ДАТА; ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СУБ'ЄКТ / ОБ'ЄКТ;

СТАН СУБ'ЄКТА / ГАЛУЗІ; ВЛАСНІСТЬ; ВАРІАТИВНИЙ ОБ'ЄКТ; КОМПЛЕКСНИЙ ОБ'ЄКТ; РЕСУРС / ІНСТРУМЕНТ; МЕХАНІЗМ / МАШИНА; ЖИВИЙ ОРГАНІЗМ; ЛЮДИНА; ОБ'ЄКТ СПРИЙНЯТТЯ, ВІДЧУТТЯ / УЯВЛЕННЯ, АНАЛІЗУ, ПОШАНУВАННЯ або ЗНЕВАГИ; МИСЛИННЄВИЙ ВИСНОВОК.

Як перспективу майбутніх досліджень розглядаємо уточнення результатів студії на ширших дискурсивних вибірках з корпусу

СОСА, вивчення поняттєвого й валоративного компонентів НЕЗАЛЕЖНОСТІ в американському дискурсі для репродукції цілісної онтології концепту. Можливі також шарові реконструкції НЕЗАЛЕЖНОСТІ в українському дискурсі для порівняння світоглядних позицій громадян США та України. Крім того, вважаємо потенційним дослідити онтологію концепту в одному з інших форматів (польовому або модусному) з залученням релевантних методик.

ЛІТЕРАТУРА

- Корпусна вибірка контекстів зі словом *independence* як іменем концепту НЕЗАЛЕЖНОСТІ. URL: <https://drive.google.com/file/d/1m0bTuUmk6rk5DSzDYTZHYzhC3w7l4Kmh/view?usp=sharing>.
- Приходько А. Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск: Белая Е.А., 2013. 307 с.
- Степанов В. В. Образний компонент концепту СТИЙКІСТЬ : корпусне дослідження американського дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2022. № 56. С. 135–140. DOI : <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.30>.
- Таценко Н. В. Емпатія в сучасному англомовному дискурсі : когнітивно-синергетичний вимір: дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04. Харків, 2018. 460 с.
- Connell J. The 2020 New Caledonia referendum. The slow march to independence? *Journal of Pacific History*. 2021. Volume 56. Issue 2. P. 144–160. DOI : <https://doi.org/10.1080/00223344.2021.1912584>.
- Corpus of Contemporary American English (COCA). URL : <https://www.english-corpora.org/coca>.
- Ergun A. Citizenship, national identity, nation building in Azerbaijan. Between the legacy of the past and the spirit of independence. *Nationalities Papers*. 2022. Volume 50. Issue 4. P. 813–830. DOI: <https://doi.org/10.1017/nps.2020.81>.
- Krotofil M., Michaluk D. Towards the independence of Ukraine. *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej*. 2022. Issue 17. P. 357–366. DOI : <https://doi.org/10.12775/BPMH.2022.014>.
- Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 256 p.
- Liu W. From independence to interdependence. Taiwan independence as critique, strategy and method toward decoloniality. *American Quarterly*. 2021. Volume 73. Issue 2. P. 371–377. DOI : <https://doi.org/10.1353/aq.2021.0018>.
- Morozova O. Monomodal and multimodal instantiations of conceptual metaphors of Brexit. *LEGE ARTIS. Language Yesterday, Today, Tomorrow*. 2017. Volume 2. Issue 2. P. 250–283. DOI : <https://doi.org/10.1515/lart-2017-0017>.
- Negura P. Moldova's thirty-year search for independence. *Current History*. 2021. Volume 120. Issue 828. P. 268–273. DOI : <https://doi.org/10.1525/curh.2021.120.828.268>.
- Oliynyk N., Shevchenko I. Conceptualization of ECONOMIC CRISIS in discourse : from the Great Depression to the Great Recession. *Advanced Education*. 2016. Issue 6. P. 76–81. DOI : <https://doi.org/10.20535/2410-8286.78867>.
- Palani K., Khidir J., Dechesne M., Bakker E. Strategies to gain international recognition: Iraqi Kurdistan's September 2017 referendum for independence. *Ethnopolitics*. 2021. Volume 20. Issue 4. P. 406–427. DOI : <https://doi.org/10.1080/17449057.2019.1596467>.
- Shinar C. Ukraine's struggle for independence. *European Review*. 2022. Volume 30. Issue 1. P. 43–57. DOI : <https://doi.org/10.1017/S1062798720001076>.
- Sijstermans J., Brown Swan C. Shades of solidarity. Comparing Scottish and Flemish responses to Catalonia. *Regional and Federal Studies*. 2022. Volume 32. Issue 2. P. 161–181. DOI : <https://doi.org/10.1080/13597566.2021.1881064>.

REFERENCES

- Connell, J. (2021). The 2020 New Caledonia referendum. The slow march to independence? *Journal of Pacific History*, 56(2), 144–160. DOI: <https://doi.org/10.1080/00223344.2021.1912584> [in English].
- Corpus of Contemporary American English (COCA). Retrieved from <https://www.english-corpora.org/coca>. [in English].

- Corpus sample of contexts with the word *independence* as a name of the INDEPENDENCE concept. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1m0bTuUmk6rk5DSzDYTZHYzhC3w7l4Kmh/view?usp=sharing/> [in Ukrainian].
- Ergun, A.** (2022). Citizenship, national identity, nation building in Azerbaijan. Between the legacy of the past and the spirit of independence. *Nationalities Papers*, 50(4), 813–830. Retrieved from <https://doi.org/10.1017/nps.2020.81>. [in English].
- Krotofil, M., & Michaluk, D.** (2022). Towards the independence of Ukraine. *Biuletyn Polskiej Misji Historycznej*, 17, 357–366. DOI: <https://doi.org/10.12775/BPMH.2022.014>. [in English].
- Lakoff, G., & Johnson, M.** (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press. [in English].
- Liu, W.** (2021). From independence to interdependence. Taiwan independence as critique, strategy and method toward decoloniality. *American Quarterly*, 73(2), 371–377. DOI: <https://doi.org/10.1353/aq.2021.0018>. [in English].
- Morozova, O.** (2017). Monomodal and multimodal instantiations of conceptual metaphors of Brexit. *LEGE ARTIS. Language Yesterday, Today, Tomorrow*, 2(2), 250–283. DOI: <https://doi.org/10.1515/lart-2017-0017>. [in English].
- Negura, P.** (2021). Moldova's thirty-year search for independence. *Current History*, 120(828), 268–273. DOI: <https://doi.org/10.1525/curh.2021.120.828.268>. [in English].
- Oliynyk, N., & Shevchenko, I.** (2016). Conceptualization of ECONOMIC CRISIS in discourse: from the Great Depression to the Great Recession. *Advanced Education*, 6, 76–81. Retrieved from <https://doi.org/10.20535/2410-8286.78867>. [in English].
- Palani, K., Khidir, J., Dechesne, M., & Bakker, E.** (2021). Strategies to gain international recognition: Iraqi Kurdistan's September 2017 referendum for independence. *Ethnopolitics*, 20(4), 406–427. DOI: <https://doi.org/10.1080/17449057.2019.1596467>. [in English].
- Prihodko, A.N.** (2013). *Kontsepty i kontseptosistemy [Concepts and concept systems]*. Dnepropetrovsk: Belaia E.A [in Russian].
- Shinar, C.** (2022). Ukraine's struggle for independence. *European Review*, 30(1), 43–57. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1062798720001076>. [in English].
- Sijstermans, J., & Brown Swan, C.** (2022). Shades of solidarity. Comparing Scottish and Flemish responses to Catalonia. *Regional and Federal Studies*, 32(2), 161–181. DOI: <https://doi.org/10.1080/13597566.2021.1881064>.
- Stepanov, V. V.** (2022). Obraznyi component kontseptu STIIKIST: korpusne doslidzhennia amerykansko ho dyskursu [Image component of the RESILIENCE concept: an American English corpus research]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya "Filolohiia" – Philology Bulletin of International Humanitarian University*, 56, 135–140. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.30>. [in Ukrainian].
- Tatsenko, N. V.** (2018). *Empatiia v suchasnomu anhlovnomu dyskursi : kohnityvno-synerhetychnyi vymir [Empathy in the modern English discourse: cognitive-synergetic dimension]*. (Doctoral thesis). V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine [in Ukrainian].

УДК 811.161.2'253'255.4

ЧЕРНОВА Юлія – старший викладач кафедри романо-германських мов і перекладу, Національний університет біоресурсів та природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041, Україна (chernovadolceyuliia@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7977-1358>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.16>

Бібліографічний опис статті: Чернова, Ю. (2022). Переклад власних назв у сучасному фентезі (на основі роману Ренсома Ріггза «Пташині збори»). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 129–134, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.16>

ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ У СУЧАСНОМУ ФЕНТЕЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РЕНСОМА РІГГЗА «ПТАШИНІ ЗБОРИ»)

Анотація. Стаття розглядає особливості перекладу власних назв (онімів) у сучасному творі жанру фентезі на матеріалі роману Ренсома Ріггза «Пташині збори». Фентезі вважають окремим жанром літератури, який відрізняється від наукової фантастики унікальним поєднанням рис казки, міфу та фантастики. У творах, що належать до цього жанру, не прослідковуємо стрибка наукових досягнень (як у науковій фантастиці), особливе місце тут відведено надприродним елементам, які діють радше в минулому, аніж у майбутньому. Важливу роль у світобудові творів жанру фентезі відіграють власні назви. В. С. Виноградов так визначає їх: це слова, які позначають унікальний дійсний або вигаданий об'єкт, особу чи місце. Невід'ємною елементом зображення вигаданих фентезійних просторів є саме оніми. В аналізованому романі ономастична система виконує естетично-образотворчого засобу, а кожен її елемент не тільки спрямований на позначення унікальних явищ, які повністю вигадані автором, а й доповнює фантастичну картину магічного світу. У сучасному мовознавстві по-різному класифікують оніми. Перекладознавці виділяють такі види власних назв, як антропоніми, зооніми, фітоніми, топоніми тощо. Найрегулярнішими способами їх передачі мовою-реципієнтом є транскрипція, транслітерація, калькування та транспозиція. У ході аналізу онімів, виявлених у перекладі твору Ренсома Ріггза «Пташині збори», ми встановили, що його авторка найчастіше використовувала щодо власних назв прийоми калькування та транскрипції. Перший виявився домінантним під час передачі топонімів, ергонімів, зоонімів, хрононімів та хрематономів. Другий – насамперед під час перекладу антропонімів. Як бачимо, ономастичний простір відіграє значну роль у світобудові та експресивній картині літератури жанру фентезі. Аналіз перекладу власних назв із сучасного фентезі-роману «Пташині збори», здійснений Вірою Кучменко, дає підстави до висновку, що рівень адекватності передачі онімів українською мовою є високопрофесійним та може слугувати зразком для перекладачів-початківців.

Ключові слова: фентезі, власна назва, онім, транслітерація, транскрипція.

CHERNOVA Yuliia – Senior Teacher of Romano-German Languages and Translation Department, National University of Life and Environmental Sciences, 15, Heroiv Oborony str., Kyiv, 03041, Ukraine (chernovadolceyuliia@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7977-1358>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.16>

To site this article: Chernova, Yu. (2022). *Pereklad vlasnykh nazv u suchasnomu fentezi (na materialy romanu Rensoma Rihhza «Ptashyni zbory» [The translation of proper names in contemporary fantasy (based on the novel «The Conference of Birds» by Ransom Riggs)]*. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk*

naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia «Filolohiia» – Problems of Humanities. «Philology» Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 129–134, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.16>

THE TRANSLATION OF PROPER NAMES IN CONTEMPORARY FANTASY (BASED ON THE NOVEL «THE CONFERENCE OF THE BIRDS» BY RANSOM RIGGS)

Summary. *The article deals with peculiarities of translation of proper names in the contemporary fantasy genre and it is based on the novel «The Conference of the Birds» by Ransom Riggs. Fantasy is considered a separate literature genre which differs from science fiction in unique combination of features of fairy tale, myths and fantasy. In works referring to this genre one doesn't observe a leap of scientific breakthroughs as it happens in science fiction, but on the contrary, the main precondition is thought to be extra-natural elements which are likely to function in the past, but not in the future. Proper names take a very important place in the world of fantasy works. Vynohradov V. gives an accurate explanation of what proper names are: these are words that denote a unique real or imaginary object, person or place. A proper name is an inseparable part of rendering imaginary fantasy space. In a novel an onomastic system has a function of esthetic and pictorial coloring, and every element of it is not only aimed at indicating unique phenomena that are totally made up by the author, but moreover it complements a fantastic picture of the world of magic. There are quite many classification variants of proper names. Translation scientists distinguish the following categories of proper names: anthroponyms, phytonyms, toponyms, zoonyms, etc. The most widely-used means of translation of proper names in the novel are transcription, transliteration, calquing and transposition. So, the onomastic space has a significant role in the world and expressive picture of the fantasy genre. As a result of the analysis of proper names in the novel we have made a conclusion that while translating proper names calquing and transcription. The former prevails in conveying toponyms, ergonyms, zoonyms, chrononyms, and chrematonyms. The latter is mostly used in translating anthroponyms. Our analysis of the translation of proper names in contemporary fantasy novel «The Conference of the Birds» allows to make a conclusion that the level of adequacy of translation of proper names into Ukrainian is highly professional and can serve as a role model for translators-beginners who deal with proper names.*

Key words: *fantasy, proper name, onym, transliteration, transcription.*

Постановка проблеми. Художній твір як об'єкт дослідження завжди привертав увагу фахівців із галузі перекладознавства. Беручи до уваги стрімкий розвиток художньої літератури, не можна не наголосити на з'яві нових сфер дослідження, які викликають зацікавлення унікальними мовними одиницями. Особливе місце в цьому контексті посідає література жанру фентезі. Вигадані авторами світи передбачають створення цілої низки онімів, які не мають еквівалентів у інших мовах, але посідають вагомe місце у формуванні фантастичного дискурсу у творах жанру фентезі. Як наслідок, власні назви постають проблемою, з якою стикається перекладач під час їхньої передачі мовою перекладу, що й обумовлює **актуальність теми** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблему теорії й практики художнього перекладу, власних назв зокрема, вивчали В. С. Виноградов, Д. І. Єрмолович, М. Педан, С. Абдольмалекі, М. Аубакір.

У працях Д. І. Єрмоловича (2005), наприклад, виявляємо конкретні рекомендації щодо передачі власних назв художнього тексту мовою перекладу. Необхідно, на думку вченого, насамперед: а) переконатися в тому, що перед нами саме власна назва (не всі слова в англійській мові, написані з великої літери, оніми); б) визначити, до якого виду належить онім (імена людей, назви організацій, матеріальних предметів тощо); від цього залежить стратегія перекладу; в) встановити національно-мовну належність власної назви (від мови-джерела оніма залежить його вимова, а значить, і транскрипція); г) перевірити наявність традиційних еквівалентів (можливо, власна назва вже має зафіксований варіант перекладу саме в цьому значенні); д) прийняти перекладацьке рішення, беручи до уваги всі аспекти форми та змісту власної назви, особливості цільової аудиторії перекладу. М. Аубакір виділяє таку функцію ономастики, як надання інформації про етнографічні та історичні причини виник-

нення власних назв. Це, відповідно, допомагає досліджувати вихідну мову та діяхронічні зміни в ній, а також зіставляти особливості слововжитку в її сучасному та минулому. Дослідник зазначає, що власні назви використовують у всіх сферах людської діяльності, а значить, їх можна виявити в текстах різних функціональних стилів. Переклад їх вимагає особливої уваги, бо помилки можуть призвести до неадекватності трактування тексту чи навіть дезінформації. Тож під час передачі власних назв перед перекладачем постають завдання неабиякої ваги: точно відтворити культурно-національні особливості власних назв, максимально зберегти їхнє звучання (Aubakir, 2019).

Мета роботи полягає у визначенні особливостей перекладу власних назв українською мовою в сучасних творах жанру фентезі та встановленні рівня їхньої адекватності (на матеріалі твору Ренсома Ріггза «Пташині збори»).

Поставлена мета передбачала виконання **таких завдань**:

1) охарактеризувати типологічні особливості власних назв;

2) дослідити особливості передачі власних назв в українському перекладі роману-фентезі американського письменника Ренсома Ріггза «Пташині збори».

Виклад матеріалу. Окремим елементом, який становить невід'ємну частину будь-якого художнього твору, а особливо жанру фентезі, є система власних назв, тобто онімів. Завдяки їхнім функціональним властивостям автор має змогу передати власну концепцію світобудови. У творах жанру фентезі часто виявляємо власні назви різного ступеня експресивності та емоційності, вони є їх невід'ємним структурним елементом. Автор може використовувати фонемний склад імені героя задля відтворення певних рис його характеру, фіксації походження, соціального статусу тощо. Переклад власних назв у творах жанру фентезі є доволі складним завданням для україномовного перекладача, адже необхідно з точністю відобразити культурну та національну специфіку оригінального тексту та максимально зберегти звукову оболонку онімів. Оскільки власні назви є об'єктами міжмовного й міжкультурного запозичення,

навіть незначні неточності з боку перекладача можуть призвести до неправильного тлумачення контексту.

Ономастичний простір фентезі, якщо порівнювати з іншими жанрами літератури, є повністю (або частково) вигаданим, тому потребує значної уваги з боку перекладача під час передачі його одиниць цільовою мовою. Існують, як відомо, різні типи онімів: антропоніми, зооніми, фітоніми, топоніми тощо. Способи їх адаптації до мови перекладу належать до переліку проблемних завдань, позаяк необхідно оригінальні одиниці передати засобами, що репрезентують цілком інше культурне поле.

Мовознавець В. С. Виноградов (2001) запропонував два основні способи перекладу власних назв: транскрипцію й транслітерацію.

Згідно з працями В. Карабана (2002), власні назви можна передати чотирма способами: 1) транскодуванням: транскрибуванням і транслітерацією; 2) змішаним транскодуванням (шляхом застосування транскрибування й елементів транслітерації); 4) адаптивним транскодуванням (коли форму вихідного слова дещо адаптують до фонетичної і / або граматичної структури мови перекладу); 4) калькуванням (перекладом власної назви частинами з подальшим складанням цих частин в одне ціле).

Об'єктом нашого дослідження стали власні назви (оніми) з сучасного фентезі-роману «Пташині збори» («The Conference of the Birds»), американського письменника Ренсома Ріггза (Ransom Riggs). Книга є частиною фентезійного циклу під назвою «Дім дивних дітей» («Miss Peregrine's Home for Peculiar Children»), уперше опублікованого 2011 року. Як ми вже зазначали, переклад власних назв сучасного фентезі становить складне завдання для фахівців із цієї сфери. У романі ономастичний простір доволі складний і експресивно маркований, тож аналіз його українського перекладу, здійсненого Вірою Кучменко, допоможе висвітлити основні проблеми передачі чужою мовою культурних та стилістичних характеристик оригінальних одиниць.

У ході дослідження з'ясовано, що під час перекладу більшої частини вжитих у романі власних назв використано такий спосіб їх передачі, як транскрипцію. За його допомо-

гою перекладачці вдалося зберегти національний колорит оригінального оніма, хоч почасти з деякою втратою його смислового навантаження. Способом транскрипції передано, наприклад, групу антропонімів, почерпнутих із реального іменника:

- *Leo Burnham* – Ліо Бернам;
- *Jacobs* – Джейкобс;
- *Sharon* – Шарон;
- *Addison* – Едісон;
- *Caul* – Коул;
- *Emma Bloom* – Емма Блум;
- *Claire* – Клер;
- *Lilly* – Лілі;

Іншу групу антропонімів становлять у романі промовисті імена, які втілюють такі ознаки його персонажів, як магичні здібності, риси характеру, спосіб життя. Під час їх передачі Віра Кучменко застосовувала прийом калькування. Переклад наведених нижче антропонімів вдалий, бо зберігає значення й експресивність оригіналу:

- *Miss Babax* – пані Бабакс;
- *Miss Bittern* – пані Бугай;
- *Miss Blackbird* – пані Дрізд;
- *Miss Avocet* – пані Шилодзьобка;
- *Miss Grackle* – міс Гракл;
- *Miss Peregrine* – пані Сапсан.

Це імена магичних істот – імбрин (жінок, здатних перетворюватися на птахів). Вони несуть в собі інформацію про вид птаха, у якого може втілитися якась із них, тож використання калькування у цьому разі є найдо речнішим способом передачі цієї властивості.

Доволі часто перекладачка вдавалася до змішаного способу перекладу антропонімів, використовуючи, наприклад, калькування й транскрипцію:

- *Alma Peregrine* – Альма Сапсан (Альма – транскрипція; Сапсан – калькування);
- *Rafael the bone-mender* – Косто́прав Рефе́єл (Косто́прав – калькування; Рефе́єл – транскрипція)
- *Hattie the Halfsie* – Хетті-Половинка (Хетті – транскрипція; Половинка – калькування).

Виявляємо в українському перекладі й приклади транспозиції:

- *Enoch* – Єнох;
- *Norace* – Горацій;

- *Charles* – Карл;
- *George* – Георг.

Використання такого типу антропонімів у мові перекладу – стилістично й культурно значуще, адже допомагає відтворити національне тло зображуваних подій.

Аналіз перекладу другої групи онімів – топонімів (назв географічних об'єктів) показав, що перекладачка в основному зберігала колорит вигаданого автором топоніма:

- *Peculiardom* – Дивосвіт;
- *Panloopticon* – Панконтуркон;
- *Devil's Acre* – Диявольський Акр;
- *Smoking Street* – Кінтява вулиця;
- *Big Wind* – Великий Вітер;
- *Oozing Street* – Гнійна вулиця;
- *Poverty Flat* – Бідняцький квартал.

Варіанти перекладу, запропоновані перекладачкою, на наш погляд, доволі вдалі, оскільки зберігають значення та контекст фантастичного світу в романі. Крім того, стилістичне забарвлення цих топонімів теж відповідає жанровій специфіці твору.

І серед цієї групи онімів виявляємо приклади змішаного перекладу, а саме калькування в поєднанні з транслітерацією / транспозицією, що цілком не суперечить нормам перекладу. Якщо ж топонім або інший тип власної назви складається із кількох слів, то майже завжди калькування в цільовій мові взаємодіє з транскрипцією, транслітерацією або транспозицією. В аналізованому перекладі спостерігаємо такі приклади комбінованого перекладу:

- *Yasur Volcano* – вулкан Ясур;
- *Island of Tanna* – острів Танна;
- *New Hebrides* – Нові Гібриди.

Перший і другий приклади засвідчують використання калькування й транслітерації: *Yasur Volcano* – вулкан Ясур (вулкан – калькування; Ясур – транслітерація); *Island of Tanna* – острів Танна (острів – калькування; Танна – транслітерація). Третій – калькування і транспозиція: *New Hebrides* – Нові Гібриди (Нові – калькування; Гібриди – транспозиція).

У романі «Пташині збори» ми виділили ще один вид власних назв, а саме ергоніми (назви організацій, відділів тощо). Найбільша кількість ергонімів перекладена шляхом калькування:

- *Secret society of American normals* – таємне товариство американських звичайних;

- *the Library of Souls* – Бібліотека душ;

- *Shrunkен Head* – наб «Висохла голова»;

- *St. Barnabus' Asylum for Lunatics, Mountebanks, and the Criminally Mischievous* – Притулок Святого Варнави для душевнохворих, шахраїв та бешкетників;

- *Mapping Department* – відділ картографії.

Цікавими є також переклади назв інших відділів та міністерств, що репрезентують систему магічного світу:

- *Department of Obfuscation* – відділ заплутування слідів;

- *Ministry of Temporal Affairs* – Міністерство в справах часу.

У першому прикладі слово *Obfuscation* перекладається як *заплутування слідів*, тоді як традиційний переклад – ‘умисна незрозумілість або маневр’. Перекладачка додала слово «сліди» задля кращого розуміння контексту та значення на пряму діяльності цього вигаданого автором відділу.

Важлива роль у картині світобудови належить таким власним назвам, як зооніми (назви тварин), хрема-тоніми (назви матеріальних об'єктів), хрононіми (назви історично важливих часових періодів, епох, свят, певних дат), міфоніми (назви міфічних істот) та ідеоніми (назви книг, видань, журналів тощо). Передача їх цільовою мовою – завдання не з переліку ординарних.

Переклад міфонімів виконаний в основному способом калькування. Спостережено й кілька випадків використання транскрипції. Назви магічних істот адекватно, тобто зі збереженням інформації про особливості цих створінь, передані українською мовою, пор.:

- *Hollowgast* – Порожняк;

- *Wight* – Вумвір;

- *Grimbear* – Ведмегрим.

Щодо першого прикладу, то перекладач вдало застосував калькування. Слово *Hollowgast* означає ‘порожнина’, а в романі *Hollowgast* – це бездушні потвори, невидимі для звичайних людей. Колись вони були людьми, тому харчуються душами «дивних», щоб знову повернутися до свого попереднього стану. Онім

Порожняк ідеально підходить до цього контексту, бо фіксує найважливішу інформацію: це створіння не має душі. Цим вони відрізняються від *Wights* (наступний приклад).

Слово *Wight* виникло в скандинавській міфології і стосувалося духів природи, тобто усіх надприродних істот (у широкому значенні цього слова). У більш вузькому сенсі термін застосовний до істот, схожих на англійських фей або гоблінів. Іноді цим словом позначали душу померлої людини. В англійському фольклорі онімом *Wight* зазвичай іменують привида або небезпечного духа природи. Перекладачка вирішила застосувати калькування, щоб передати контекст магічного світу. *Wight* у книзі – це потвора, що колись була порожняком, проте поглинувши надто багато людських душ, вона еволюціонувала до свідомої істоти.

Переклад ідеонімів здійснено в основному шляхом калькування та транскодування. Уважаємо, що ці прийоми перекладу найбільш доречні для передачі ідеонімів цільовою мовою, порівняймо:

- *The Grass Menagerie* – Трав'яний звіринець (калькування);

- *Apocryton* – Апокритон (транслітерація);

- *the Muckraker* – Макрейкер (транскрипція);

- *Wizard of Oz* – Чарівник з країни Оз (калькування з використанням перекладацького прийому додавання);

- *The Apocryphon of Bob the Revelator* – Апокриф Боба-Одкровителя (калькування).

Такі ж способи перекладу використані під час передачі українською мовою хрема-тонімів та хрононімів, хоча з переважанням калькування, як-от у випадках:

- *Industrial Age* – індустріальна ера;

- *War of the Freaks* – Війна виродків;

- *Cold War* – Холодна війна.

Висновки. Наведене дає підстави до висновку, що оніми (антропоніми, зооніми, фітоніми, топоніми тощо) є невід'ємною частиною вигаданих фентезійних просторів. У романі ономастична система виконує функцію естетично-образотворчого засобу, бо кожен її елемент не тільки спрямований на позначення унікальних, вигаданих автором явищ, а й допомагає витворити фантастичну

картину магічного світу. У ході дослідження з'ясовано, що під час перекладу більшої частини вжитих у романі Ренсома Ріггза «Пташині збори» власних назв використано такий спосіб перекладу, як транскрипція. За передачі імен персонажів перекладачка вдавалася

і до прийому калькування, використовуючи його окремо й у поєднанні з транскрипцією. Перспективу подальших досліджень убачаємо в обґрунтуванні доцільності застосування таких перекладацьких прийомів, яких сьогодні не фіксують у переліку частотних.

ЛІТЕРАТУРА

- Виноградов В.** Введение в переводоведение. Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
- Ермолович Д.** Основания переводоведческой ономастики : автореф. дис. д-ра филол. наук : 10.02.20. Москва, 2005. 55 с.
- Карабан В.** Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
- Педан М.** Особливості перекладу власних назв в художніх творах. 2013. URL: confcontact.com/2013_04_17/25_Pedan.htm.
- Словник української ономастичної термінології / уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
- Ріггз Р.** Пташині збори. Харків : КСД, 2020. 336 с.
- Aubakir N., Makhpirov V.** Towards the issue of translating proper names (on the materials of National Geographic magazine). *Proceedings of INTCESS*. 2019. P. 791–800.
- Abdolmaleki S.** Proper names in translation: An explanatory attempt. *The social sciences*. 2012. Vol. 7.6. P. 832–837.
- Riggs R.** The Conference of the Birds (Miss Peregrine's Peculiar Children). Dutton Books for Young Readers; illustrated edition, 2020. 336 p.

REFERENCES

- Aubakir, N., Makhpirov, V.** (2019). Towards the issue of translating proper names (on the materials of National Geographic magazine). *Proceedings of INTCESS* (p. 791–800) [in English].
- Abdolmaleki, S.** (2012). Proper names in translation: An explanatory attempt. *The social sciences* (Vol. 7.6), (p. 832–837) [in English].
- Buchko D. H., Tkachova N. V.** (Comp.). (2012). *Slovyk ukrainskoi onomastychnoi terminolohii* [The dictionary of Ukrainian onomastic terminology]. Kharkiv: Ranok-NT [in Ukrainian].
- Karaban, V.** (2004). *Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury* [Translation of English scientific and technical literature]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
- Pedan, M.** (2013). *Osoblyvosti perekladu vlasnykh nazv v khudozhnikh tvorakh* [The peculiarities of translation of proper names in literary works] Retrieved from confcontact.com/2013_04_17/25_Pedan.htm [in Ukrainian]
- Riggs, R.** (2020). *Ptashyni zbory* [The meeting of birds]. Kharkiv: KSD [in Ukrainian].
- Riggs, R.** (2020). *The Conference of the Birds (Miss Peregrine's Peculiar Children)*. Dutton Books for Young Readers [in English].
- Yermolovych, D.** (2005). *Osnovaniia perevodcheskoi onomastyky* [Basics of translation onomastics]. (Extended abstract of PhD thesis) [in Russian].
- Vynohradov, V.** (2001). *Vvedeniie v perevodovedeniie* [Introduction to translation studies]. Moscow: Izdatelstvo instituta obshcheho sredneho obrazovaniia. RAO [in Russian].

UDC 801.73

KARACHUN Yuliia – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Department of Theory, Practice and Translation of English, National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute”, Victory Avenue, 37, Kyiv, 03056, Ukraine (juliakarachun@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5171-8704>

BORKOVSKA Inna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of AMGS3, National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute”, Victory Avenue, 37, Kyiv, 03056, Ukraine (Borkovskaya@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5035-7866>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.17>

To cite this article: Karachun, Yu., Borkovska, I. (2022). Semantyko-pragmatychni vidnoshennia mizh skladnymi terminamy-imennykami z elektrychnoi inzhenerii [Semantic and pragmatic relations between compound terms-noun in electrical engineering]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya «Filolohiia» – Problems of Humanities. “Philology” Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 51, 135–141*, <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.17> [in English].

SEMANTIC AND PRAGMATIC RELATIONS BETWEEN COMPOUND TERMS-NOUN IN ELECTRICAL ENGINEERING

Summary. Today, in the era of technological boom and rapid development of state-of-the-art technological inventions, the lexical level of scientific and technical literature, in particular on electrical engineering, is actively replenished with new units. These are mainly terms used to designate objects, devices, names of parts of these objects and devices, processes, phenomena, units of measurement, names of professions, etc. in the analyzed field. An obligatory component of the lexical level of electrical engineering texts are compound terminological units, in particular of the noun type, which we will analyze in the paper from the point of view of semantics and pragmatics and in the context of their connection or definite distinction. Its goal was to find out what is primary in the process of creating a new compound noun term: semantics or pragmatics and how they interact in the structure of the lexical meaning of a terminological unit. The analysis of the theoretical material convinced us that all scientists can be grouped into three camps regarding their view of this problem. Representatives of the first of them believe that semantics is the main, dominant one, and pragmatics is just its extension called post-semantics. Instead, representatives of the second group deny the existence of any connection between these concepts, justifying their independence from each other. The third group of scientists insists on the complete interdependence of semantics and pragmatics. Based on the analysis of noun-type terminological units extracted from English-language scientific and technical texts on electrical engineering, primarily their semantics and pragmatics, we adhere to the views of the last group of scientists in our research, are its supporters and consider the semantics and pragmatics of terms as a single, indivisible monolith. This can be explained by the fact that the understanding of any lexical unit, in particular a compound noun term, occurs due to the simultaneous perception, analysis and understanding of the heard reality, that is, due to the simultaneous use by the recipient of both semantic and pragmatic knowledge.

Key words: compound term, semantics, pragmatics, noun, electrical engineering, scientific and technical text.

КАРАЧУН Юлія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови, Національний технічний університет України «Київський Політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, проспект Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна (juliakarachun@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5171-8704>

БОРКОВСЬКА Інна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3, Національний технічний університет України «Київський Політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, проспект Перемоги, 37, Київ, 03056, Україна (Borkovskaya@meta.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5035-7866>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.17>

Бібліографічний опис статті: Карачун, Ю., Борковська, І. (2022). Семантико-прагматичні відношення між складними термінами-іменниками з електричної інженерії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*, 51, 135–141, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.51.17>

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ СКЛАДНИМИ ТЕРМІНАМИ-ІМЕННИКАМИ З ЕЛЕКТРИЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Анотація. Сьогодні, в епоху технологічного буму та стрімкого розвитку надсучасних технологічних винаходів, лексичний рівень науково-технічної літератури, зокрема з електричної інженерії, активно поповнюється новими одиницями. Це в основному терміни, вживані на позначення предметів, приладів та пристроїв, назв частин цих предметів та пристроїв, процесів, явищ, одиниць вимірювання, назв професій тощо в аналізованій галузі. Обов'язковим компонентом лексичного складу текстів з електричної інженерії є складні термінологічні одиниці, зокрема іменникового типу, які аналізуватимемо в представленій праці з погляду семантики й прагматики та в контексті їхньої пов'язаності чи чіткого розмежування. Її метою було з'ясувати, що є первинним в процесі творення нового складного терміна-іменника: семантика чи прагматика і як вони взаємодіють у структурі лексичного значення термінологічної одиниці. Аналіз теоретичного матеріалу впевнив нас у думці, що всіх учених стосовно погляду на цю проблему можна об'єднати в три групи. Представники першої з них уважають, що семантика є основною, панівною, а прагматика – всього лише її продовженням під назвою постсемантика. Натомість представники другої заперечують наявність будь-якого зв'язку між цими поняттями, обґрунтовують їхню незалежність одне від одного. Третя ж група науковців наполягає на повній взаємозалежності семантики та прагматики. Опираючись на проведений аналіз вилучених з англомовних науково-технічних текстів із електричної інженерії термінологічних одиниць іменникового типу, насамперед їхньої семантики й прагматики, дотримуємося в своєму дослідженні поглядів останньої групи науковців, є її прихильниками й уважаємо семантику та прагматику термінів єдиним, неподільним монолітом. Це можна пояснити тим, що розуміння будь-якої лексичної одиниці, зокрема складного терміна-іменника, відбувається завдяки одночасного сприймання, аналізування та розуміння реалії, тобто за рахунок одночасного використання реципієнтом як семантичного, так і прагматичного знань.

Ключові слова: складний термін, семантика, прагматика, іменник, електрична інженерія, науково-технічний текст.

Relevance of the topic. The study and research of linguistic units, in our case compound terms-noun in electrical engineering, can not be carried out only within the framework of lexical and word-forming semantics, since understanding the meaning of these linguistic units is possible only taking into account a certain communicative situation. That is why the research of modern scientists is based on the desire to establish the relation between semantics and pragmatics in the structure of lexical units. In this work, we will try to consider three points of view of three groups of supporters of these theories and substantiate the conclusions.

Analysis of recent research and publications. For decades, there have been continuous discussions among domestic and foreign scientists about the primacy of two linguistic phenomena in the structure of the lexical meaning of a lexical unit: semantics and pragmatics. G. P. Gryce, S. K. Levinson, F. Rykanati, O. S. Aznaurova, R. L. Bezugla, Y. Huang, F. S. Batsevich, G. O. V. Yemets, N. G. Ishchenko, V. V. Kozlovskyi, N. G. Khodakovska devoted a number of their works to clarifying this question. In our study, we propose to consider all three points of view of the above-men-

tioned scientists and determine for yourself what is primary.

The purpose of the research is to identify what appears the first – semantics or pragmatics, in the lexical structure of the terminological unit in electrical engineering taking into account different pragmatic factors and peculiarities of the situation and how they can correlate in this meaning.

Main tasks of the research are:

- to define what are semantics and pragmatics;
- to consider different point of views on the interrelation between semantics and pragmatics in the lexical meaning of the terminological unit;
- to show, based on the example, how semantics and pragmatics function in the lexical meaning of analyzed terms;
- to sum up what is the most essential in the lexical meaning: semantics or pragmatics.

Presentation of the main research material. The meaning of a compound terminological unit comes from a combination of semantics, which is responsible for the lexical meaning of a word, and pragmatics, which is responsible for the use of this word in speech, taking into account certain pragmatic parameters and the communicative situation. The question of the primacy and distinction between pragmatics and semantics in the structure of the lexical meaning of a word is still debatable for three decades. There are different opinions of scientists regarding this issue.

The first group of scientists H. P. Grice, S. K. Levinson, F. Rykanati, headed by R. Gibbs, believed that semantics appeared first, and pragmatics is its continuation under the name of post-semantics. They argued that pragmatics depends on semantics, because there is always a close connection between what is meant and what is written “whatever can be meant can be written”. R. Gibbs argued that in order to understand what the speaker is saying literally, we need semantic information, and in order to understand what the speaker is talking about, we need pragmatic information, which is less clear than semantic knowledge. So, semantics is the first “step” in the interpretation of a statement, and pragmatics is the second, more essential one.

Semantics has a tendency to take what is written literally, that is why within the limits of

semantics it is impossible to get a complete picture of the communication process, the attitude of the speaker to what is said, the impact of the statement on the recipient of information and ensuring a reverse reaction to what is heard or read, that is, the process of understanding both literal and non-literal literal acts. Non-literal acts include interrogative, exclamatory, encouraging syntactic constructions, which are real, integral components of communication, and within the limits of logical semantics, the explanation of such phenomena did not find justification, therefore, within its framework, there was a need to distinguish pragmatics – a science that would fill these gaps through an in-depth analysis of what the speaker said and its impact on the recipient of information. Such a theory in linguistics is known as an explicit theory, that is, a theory that allows studying not only literal statements in the form of syntactic constructions, but also to track a possible conditional connection that will arise between the addresser and the addressee in the course of a certain communicative situation.

The second group of scientists O. S. Aznaurova, R. L. Bezugla, Ya. Huang insisted on the independence of semantics and pragmatics. They noted that semantics is related to the literal meaning of linguistic units or its fragments in a neutral context, and pragmatics is related to the interpretation of lexical units in a wider context, which includes an understanding of the entire discourse, the beliefs or expectations of the addresser and the addressee, their social relations, duties, knowledge, etc. So, the pragmatic interpretation of the statement is focused on the subject of the statement and the entire discourse, and the semantic interpretation is focused on the statement itself, this is what can explain the autonomy of pragmatics in relation to semantics.

Proponents of this theory believed that semantics is focused on linguistic units, and pragmatics is focused on the speaker who uses these units; semantics refers to the word, and pragmatics refers to the speaker who formulates thoughts using certain words; the semantic properties of the statement can be analyzed outside the context (within the null context), and the analysis of its pragmatic properties requires the involvement of a wide discourse context; pragmatic representation depends on the cognitive, emotional, mental, expressive, and psychological states of the recip-

ients, in contrast to pragmatic representation; semantic phenomena are subject to rules, and therefore can be included in grammar; pragmatic phenomena are subject to restrictive principles of a rhetorical nature; semantic explanations usually have a formal character, pragmatic ones – functional; the semantic components of linguistic phenomena report, that is, they have an affirmative character, and the pragmatic components express (such as emotions, feelings, expressions of will, etc.) or have the character of a common fund of knowledge, background knowledge, that is, they have an exclusively communicative, interpersonal character. Pragmatic components cannot be denied, as they relate to the inner world of a person.

The third group of scientists F. S. Batsevich, O. V. Yemets, N. G. Ishchenko, V. V. Kozlovskiy and N. G. Khodakovskaya, believe that pragmatics and semantics are mutually conditioned and interconnected, thus their cannot be divided. They spoke about the functional correlation of these phenomena, because the understanding of a lexical unit occurs due to its simultaneous perception, understanding and analysis, that is, the use of both semantic and pragmatic knowledge. Accordingly, N. G. Ishchenko and F. S. Batsevich insist on the simultaneous correlation of semantics and pragmatics, since the modeling of the meaning of a lexical unit is closely related to the process of its nomination, that is, the stage of word formation is characterized by the choice of a lexical unit, which is a letter sign (sound formula) of the depicted reality based on the content, meaning, meaning that this lexical unit will convey. The addressee, having received the message, immediately interprets it, receives information about the intentions, strategies and motives of the addressee and reacts to this message.

In the study, we get the opinion that semantics and pragmatics are indivisible and condition each other, because the meaning of a word cannot be clearly formulated and fixed without referring to pragmatic factors, that is, the conditions of the speech act, which are oriented to its participants, place and time, that is, semantics studies the meaning of a linguistic unit, while pragmatics realizes this meaning in certain communicative situations.

Since our work is focused on establishing the relationship between semantics and pragmat-

ics, we suggest considering compound terminological units in electrical engineering as a kind of unity of nomination and influence on the interlocutor and ensuring communication. Based on this, the study of compound noun terms requires addressing the aspect of nomination, the development of nominative units and the aspect of communication, pragmatic functioning. Naming an object or situation is not only a process of nomination (designation), but also a process of cognition and communication.

The relationship between semantics and pragmatics in the structure of lexical meaning is that in the communicative process contextual adaptation of lexical meaning and real pragmatic differentiation of lexical units are carried out. Semantics answers the question: “what meaning is encoded in the lexical meaning of a terminological unit?”, and pragmatics – “what do you want to say/convey to the addressee (what information) using this particular terminological unit?”

To explain and confirm our opinion about the unity and relationship of semantics and pragmatics in the structure of the lexical meaning of a compound terminological unit, let's consider the compound noun term *circuit-breaker* – an automatic switch. The lexical meaning of a compound noun term is formed from a subject-logical component (denotation), which is determined by the need (necessity) for a newly formed word that will correlate the very name of the depicted reality with its content (semantic content). Nomination of a compound noun term occurs according to certain established word-formation patterns in the language based on analogy and association.

That is, first the author turns to the means of the lexical system of the language to express a new nomination and to lay down new meanings or meanings in it, choosing and combining the lexical units circuit and breaker, which corresponds to the following word-formation model $N + V (-er) = CN$. The combination of these terms allowed the author to include a somewhat broader meaning to explain a certain device, namely a contact switching device capable of turning on, conducting and turning off the current when the electric circuit is in a normal state, as well as turning on, conducting for a certain set time and turning off the current when certain abnormal state of the electric circuit.

The pragmatic meaning of the compound noun term *circuit-breaker* is based on the author's intention to convey coded semantic information in the term for communication in the field of electrical engineering, taking into account such pragmatic factors (parameters) as the purpose, conditions of communication, personal data of information recipients, etc.

Based on this, the author can use the terminological unit *circuit-breaker* in a certain communicative situation, for example, to publicize the results of research at a symposium, a conference between fellow scientists; for communication in the production and technical sphere with colleagues-specialists; for explaining theoretical material (certain processes) to students of technical specialties, etc. Accordingly, this terminological unit will be used taking into account such pragmatic parameters of the addressee as age, social and professional status. Therefore, the use of the compound noun term *circuit-breaker* is limited by industries, the author's intention, the communicative situation and the addressee.

Considering an example of a text from scientific and technical literature, namely a textbook on electrical engineering: A *circuit-breaker* is a mechanical switching device, capable of making, carrying, and breaking currents under normal circuit conditions and also making, carrying for a specified time, and breaking currents under specified abnormal circuit conditions such as those of short circuit. In normal operating conditions, a *circuit-breaker* is in the closed position and some current flows through the closed contacts. The *circuit-breaker* opens its contacts when a tripping signal is received. We can talk about the possibility of the compound noun term *circuit-breaker* to have a pragmatic meaning. Since this terminological unit is often used by the author in the text presented above in order to explain to the reader/listener what it will be about, what invention, and what functional characteristics are inherent in the depicted invention, to convey information and to ensure communication. The author's use of such a compound noun term is aimed at the target audience, say specialists or students of a technical specialty.

As we can see, semantics and pragmatics interact in the structure of the lexical meaning of a compound noun term, because pragmatic information encoded in the semantics of a termi-

nological unit turns on associative mechanisms that contribute to the recognition of the speaker's intention, pragmatics indicates the rules for using a new lexical unit in the context, as well as conditions of its use.

Based on this, the statement that "pragmasemantics" is a special type of semantics that is "focused exclusively on the participants of communication, and therefore semantics studies the meanings expressed in each language traditionally, that is, with the help of unmotivated language signs; pragmatics is non-traditional addition to language signs in communication. Semantic components of the language code are figuratively imagined, and pragmatic components are experienced, recognized on the basis of common experience and use of one idio-ethnic language by the participants of communication. That is why we share the opinion that the boundaries between semantics and pragmatics can disappear, since semantics without pragmatics lacks certainty, pragmatics without semantics is pointless. The starting point for both semantics and pragmatics is the concept of meaning, but each of them interprets this phenomenon in its own way.

For semantics, meaning is a clearly organized attribute of the language system, where each of the elements of language as a bilateral sign enters into structural relations and acquires significance. In objective semantics, meaning is defined as objective reality based on truth, while in pragmatics we see the displacement of meaning from objective reality to the consciousness of the speaker. Pragmatics indicates the rules and conditions of adequate use, the use of a new lexical unit and, depending on its stylistic affiliation, reveals both typical and atypical speech situations for it.

We consider the correlation of semantics and pragmatics in the structure of the lexical meaning of a compound term-noun as the functioning of language units (compound terms-noun) in language and speech, which is aimed at: the semantics of a compound term and its adequate use in a specific communicative situation; the influence of such a lexical unit as a means of communication in oral and written speech; taking into account the pragmatic situation and pragmatic parameters of the language unit in the communication process. Compound terminological units are the result of the activity of the speaker,

a formal operation that establishes various types of relationships between phenomena and objects of objective reality, all this fixes the content of a compound term-noun, which is a means of transmitting knowledge in the field of scientific technologies.

The distinction between semantics and pragmatics is reduced not to the distinction between different entities, but to the distinction between different (objectivist and subjectivist) interpretations of the same entities.

Conclusions and prospects for further research on this topic. Therefore, we follow a semantic-pragmatic, that is, a compromise approach, according to which pragmatics and semantics are interconnected and interact, complementing each other. Pragmatic information

encoded in the semantics of compound noun terms activates associative mechanisms that contribute to the recognition of the speaker's thoughts (intentions). The perspective of further research is to analyze semantics and pragmatics not only on the basis of the structure of the lexical meaning of compound terms noun, but this material can be involved in the study of other parts of the language that function in other fields of science and technology. On the basis of semantics, we can classify terminological units in scientific and technical literature due to their meaning. On the basis of pragmatics, we can consider the pragmatic value of the analyzed units taking into account pragmatic factors and try to analyze terminological units according to the pragmatic meaning.

BIBLIOGRAPHY

- Азнаурова Э. С.** Прагматика текстов различных функциональных стилей. Общественно-политический и научный текст как предмет обучения иностранным языкам. Москва : Наука, 1987. С. 3–29.
- Бацевич Ф. С.** Термінологія комунікативної лінгвістики: аспекти дискурсивного підходу. *Проблеми української термінології. Вісник нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. 2002. № 453. С. 30–34.
- Безугла Л. Р.** Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. С. 95–100.
- Вышкин Е. Г.** К проблеме разграничения семантики и прагматики. *Коммуникативно-прагматические функции языковых единиц*. 1990. № 3. С. 3–7.
- Ємець О. В.** Типи та прагматичний ефект висунення у сучасних художніх і газетних текстах. *Філологічний дискурс: зб. наукових праць*. 2018. Вип. 7. С. 213–220.
- Іщенко Н. Г.** Прагматичне значення похідних іменників. *Вісник ЛНУ ім. Т. Шевченка*. 2012. № 14 (249). С. 78–84.
- Козловський В. В.** Семантичний і прагматичний аспекти речення (на матеріалі сучасної німецької мови). *Збірник наукових праць. Проблеми загального, германського та слов'янського мовознавства*. 2008. С. 323–326.
- Ходаковська Н. Г.** Співвідношення семантики та прагматики в структурі лексичного значення стилістично маркованих похідних іменників. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ*. 2010. Вип. 21. С. 140–147.
- Gibbs R. W.** A New Look at Literal Meaning in Understanding. What is Said and Implicated. *Journal of Pragmatics*. 2002. Vol. 34. P. 457–486.
- Grice H. P.** Logic and Conversation. *Studies in the Way of Words*. 1991. Vol. 25. P. 22–40.
- Huang Y.** *Pragmatics*. Oxford, 2007. 367 p.
- Levinson S. C.** *Pragmatics*. Cambridge, 1995. 420 p.
- Récanati F.** *Direct Reference: From Language to Thought*. Oxford, 1993. 420 p.

REFERENCES

- Aznaurova, E. S.** (1987). *Pragmatika tekstov razlichnyh funktsionalnyh stiley* [Pragmatics of the Texts of Different Functional Styles]. *Sbornik statej – Collected articles*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Batsevyeh, F. S.** (2002). Terminolohiia komunikatyvnoi linhvistyky: aspekty dyskursyvnoho pidkhodu [The terminology of Communicative Linguistics]. *Problemy ukrainiskoi terminolohii. Visnyk nats. universytetu "Lvivska politekhnikha" – Problems of Ukrainian terminology. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, 453, 30–34 [in Ukrainian].
- Bezuhla, L. R.** (2012). Linhvistychna prahmatyka ta dyskursyvnyi analiz [Linguistic Pragmatics and Discourse Analysis]. *Studia philologica – Philological studies* (Issue 1), (pp. 95–100) [in Ukrainian].
- Gibbs, R. W.** (2002). *A New Look at Literal Meaning in Understanding. What is Said and Implicated. Journal of Pragmatics*. (Issue 34), (pp. 457–486) [in English].

- Grice, H. P.** (1991). *Logic and Conversation. Studies in the Way of Words* (Issue 25), (pp. 22–40) [in English].
- Huang, Y.** (2007). *Pragmatics. Oxford* [in English].
- Ishchenko, N. H.** (2012). Prahmatychnie znachennia pokhidnykh imennykiv [Derivative Meaning of Compound Terminological Units]. *Visnyk LNU im. T. Shevchenka – Bulletin of LNU named after T. Shevchenko*, 14 (249), 87–84 [in Ukrainian].
- Kozlovskyi, V. V.** (2008). Semantychnyi i prahmatychnyi aspekty rechennia (na materiali suchasnoi nimetskoï movy) [Semantic and Pragmatic Aspects of the Sentence (on the material of the modern German language)]. *Problemy zahalnoho, hermanskoho ta slovianskoho movoznavstva: Zbirnyk naukovykh prats – Problems of general, Germanic and Slavic linguistics: Collection of scientific works* (pp. 323–326) [in Ukrainian].
- Khodakovska, N. H.** (2018). Spivvidnoshennia semantyky ta prahmatyky v strukturi leksychnoho znachennia stylistychno markovanykh pokhidnykh imennykiv [The Semantics and Pragmatics Relation in the Lexical Structure of Stylistically Marked Derivative Nouns]. *Naukovyi visnyk kafedry Yunesko KNLU – Scientific Bulletin of the UNESCO Department of KNLU* (Issue 21), (pp. 140–147) [in Ukrainian].
- Levinson, S. C.** (1995). *Pragmatics. Cambridge* [in English].
- Récanati, F.** (1993). *Direct Reference: From Language to Thoughti. Oxford* [in English].
- Vyishkin, E. G.** (1990). K probleme razgranicheniya semantiki i pragmatiki. Kommunikativno-pragmaticheskie funktsii yazykovyih edinits [To the problem of distinguishing semantics and pragmatics]. *Kommunikativno-pragmaticheskie funktsii yazykovyih edinic – Communicative and Pragmatic Functions of the Lexical Units*, 3, 3–7 [in Russian].
- Yemets, O. V.** (2018). Typy ta prahmatychnyi efekt vysunennia u suchasnykh khudozhnikh i hazetnykh tekstakh [Types and Pragmatic Effects of the Modern English Literature and Newspaper]. *Filolohichni dyskurs: zbirka naukovykh prats – Collection of scientific works* (Issue 7), (pp. 213–220) [in Ukrainian].

НОТАТКИ

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ПРОБЛЕМИ ГУМАНІТАРНИХ НАУК

**Збірник наукових праць
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка**

Серія «Філологія»

Випуск 51

Головний редактор *Марія Федурко*
Технічний редактор *Наталія Кузнєцова*
Коректор *Ірина Чудеснова*

Підписано до друку: 23.12.2022.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 16,74.
Замов. № 0123/042. Наклад 100 прим.

Видавництво та друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES

DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE
PEDAGOGICAL UNIVERSITY

PROBLEMS OF HUMANITIES

a collection of scientific articles
Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University

«Philology» Series

Issue 51

Editor-in-chief *Mariya Fedurko*
Technical Editor *Nataliya Kuznetsova*
Corrector *Iryna Chudesnova*

Signed for publication 23.12.2022.
Format 60×84/8. Typeface Times New Roman.
Offset paper. Digital printing. Probation print sheet 16,74.
Order No. 0123/042. Print run of 100.

Printing House – Publishing House “Helvetica”
6/1 Inglezi, Odessa, 65101

Phone +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua

Certificate of the subject of publishing business
DK No. 7623 dated June 22, 2022